

Pali Text Society

N I D D E S A

I

Mahāniddesa

VOL. II.

EDITED BY

L. DE LA VALLÉE POUSSIN
AND
E. J. THOMAS

London

PUBLISHED FOR THE PALI TEXT SOCIETY

BY

HUMPHREY MILFORD

OXFORD UNIVERSITY PRESS WAREHOUSE, AMEN CORNER, E.C.

1917

CONTENTS OF VOL. II

			PAGE
11. KALAHAVIVĀDASUTTANIDDESA	-	-	- 255
12. CŪLAVIYŪHASUTTANIDDESA	-	-	- 285
13. MAHĀVIYŪHASUTTANIDDESA	-	-	- 305
14. TUVAṬAKASUTTANIDDESA	-	-	- 339
15. ATTADĀNDASUTTANIDDESA	-	-	- 402
16. SĀRIPUTTASUTTANIDDESA	-	-	- 445

Mahāniddeso.

EKĀDASAMO¹ KALAHAVIVĀDASUTTANIDDESO².

Kuto pahūtā kalahā vivādā
paridevasokā sahamacecharā ca
mānātimānā sahapesunā ca,
kuto pahūtā te, tad iṅgha brūhi. 1.

*Kuto pahūtā kalahā virādā³ ti. Kalaho ti ekena ākārena
kalaho pi⁴ vivādo pi⁵ tañ ñeva; yo kalaho so vivādo, yo
vivādo so kalaho. Athavā aparena ākārema vivādo vuccati
kalahassa pubbabhāgo vivādo. Rājāno pi⁴ rājūhi vivadanti,
khattiyā pi khattiye hi vivadanti, brāhmaṇā pi
brāhmaṇe hi vivadanti, gahapatikā⁶ pi gahapatihī vivadanti,
mātā pi puttena vivadati, putto pi mātarā vivadati,
pitā pi puttena vivadati, putto pi pitarā vivadati, bhātā pi
bhātarā vivadati, bhātā pi bhaginiyā vivadati, bhagini
pi bhātarā vivadati, sahāyo pi sahāyena vivadati; ayam
vivādo.*

Katamo kalaho? Āgārikā randhapasutā⁷ kāyena vācāya
kalaham karonti; pabbajitā āpattim āpajjantā⁸ kāyena
vācāya kalaham karonti; ayam kalaho.

¹ Bp S atha.

² Bp °sutti-anukkaṭam ; S °sutta-anukkaṭi.

³ S vivādo.

⁴ S om.

⁵ S ti.

⁶ Bp S gahapatī.

⁷ Bp S dāṇḍapō.

⁸ S āpajjati (= -anti).

Kuto pahūtā kalahā vivādā ti. Kalahā ca vivādā¹ ca kuto pahūtā, kuto jātā, kuto sañjātā, kuto nibbattā, kuto abhinibbattā, kuto pātubhūtā, kiṁnidānā kiṁsamudayā kiṁjātikā kiṁpabhlavā ti kalahassa ca vivādassa ca mūlam puechati, hetum puechati, niḍānam puechati, sambhavam puechati, ²pabbhavam puechati², samuṭṭhānam puechati, āhāram puechati, ārammayaṁ puechati, paccayam puechati, ²samudayam puechati² papuechati yācati ajjhesati pasādetī³ ti, kuto pahūtā kalahā vivādā.

Pariderasokā sahamaccharā cā ti. *Paridevo* ti nāti-byasanena vā phuṭṭhassa, bhogabyasanena vā phuṭṭhassa, rogabyasanena vā phuṭṭhassa, sīlabyasanena vā phuṭṭhassa, diṭṭhibyasanena vā phuṭṭhassa, aññatarāññatarena vā byasanena samannāgatassa, aññatarāññatarena vā dukkhadhammena phuṭṭhassa ādevo paridevo ādevanā paridevanā ādevitattam paridevitattam⁴ vācāpalāpo vip-palāpo lālappo lālappāyanā lālappāyatattam.

Soko ti nātibyasanena vā phuṭṭhassa,⁵ bhogabyasanena vā phuṭṭhassa, rogabyasanena vā phuṭṭhassa, sīlabyasanena vā phuṭṭhassa⁵, diṭṭhibyasanena vā phuṭṭhassa, aññatarāññatarena vā byasanena samannāgatassa aññatarāññatarena vā dukkhadhammena phuṭṭhassa⁶ soko socinā socitattam antosoko antoparisoko antodāho⁷ anto-paridāho cetaso parijjhāyanā domanassam sokasallam.

*Macchariyān*⁸ ti pañca maechariyāni, āvāsamaechariyam kulamaechariyam lābhamaechariyam vanṇamaechariyam dhammamaechariyam; evarūpam maechariyam⁹ maecharāyanā¹⁰ maecharāyitattam veviccham kadariyam kaṭukañceakatā¹¹ aggahitattam cittassa; idam yuccati maechariyam. Api ca¹² khandhamaechariyam pi maechariyam, dhātumaechariyam pi maechariyam¹², āyatana-

¹ Bp S vivādo.

²⁻² S om.

³ S pasareti.

⁴ S ad. ādevanādo paridevanādo pa.

⁵ S bhogarogaśila.

⁶ S ad. pe.

⁷ Si om.

⁸ Bp maecharan.

⁹ S maecharam.

¹⁰ S maecharāyatanam.

¹¹ Bp kaṭukañceukatā.

¹²⁻¹² S khandhamaechariyam dhātūmaechariyam.

macchariyam¹ pi macchariyam¹, gāho vuccati macchariyan ti, paridevasokā sahamaccharā ca.

Mānātimānā sahapesuṇā cā ti. *Māno* ti idh' ekacco mānam janeti, jātiyā vā gottena vā kolaputtikena² vā vannapokkharatāya vā dhanena vā ajjhelenena vā kammāyatanaena vā³ sippāyatanaena vā³ vijjaṭhlānena vā sutena vā patibhāṇena vā aññataraññatarena vā vatthunā.

Atimāno ti idh' ekacco aññaiṇ⁴ atimaññati jātiyā vā gottena vā . . . pe . . . aññataraññatarena vā vatthunā.

Pesuññan ti idh' ekacco pisuṇavāco hoti, ito sutvā⁵ amutra akkhātā⁵ imesam bhedāya⁶, amutra vā sutvā imesam akkhātā amūsaṇ⁷ bhedāya; iti samaggānaṇ vā bhettā⁸, bhinnānaṇ vā anuppadātā, vaggārāmo vaggarato⁹ vagganandī, vaggakaraṇīṇ vācaṇ bhāsitā hoti; idam vuccati pesuññam.

Api ca dvīhi kāraṇehi pesuññam upasam̄harati, piyakamyatāya¹⁰ vā bhedādhippāyo vā. Katham piyakamyatāya pesuññam upasam̄harati? Imassa piyo¹¹ bhavissāmi, manāpo bhavissāmi, vissāsiko¹² bhavissāmi, abbhantariko¹³ bhavissāmi, suhadayo¹⁴ bhavissāmī¹⁵ ti evam piyakamyatāya¹⁵ pesuññam upasam̄harati. Katham bhedādhippāyo pesuññam upasam̄harati? Katham ime nānā assu, vinā assu, vaggā assu, dvedhā assu, dvejjhā assu, dvepakkhā assu, bhijjeyyūm, na samāgaccheyyūm, dukkham¹⁶ na phāsu¹⁶ vihareyyun ti, evam bhedādhippāyo pesuññam upasam̄haratī ti, mānātimānā sahapesuṇā ca.

Kuto pahūtā te, tad iṇyha brūhī ti. Kalaho ca vivādo ca paridevo ca soko ca macchariyāṇ ca māno ca atimāno

¹⁻¹ S om.

² B^p kolaputtiyena.

³⁻³ S om.

⁴ B^p S param.

⁵⁻⁵ S amutrākkhataṇ.

⁶ S bhedā.

⁷ S imesam.

⁸ B^p bhedo; S bhedā.

⁹ B^p vaggaraso.

¹⁰ S kammatāya.

¹¹ S ad. hoti.

¹² S issāsito.

¹³ S abbhantarako.

¹ S suhado.

¹⁵⁻¹⁵ S manā.

¹⁶ ¹⁶ B^p S aphāsu.

ca pesuññañ ca ime aṭṭha kilesā kuto pahūtā, kuto jātā,
¹ kuto sañjātā¹, kuto nibbattā, kuto abhinibbattā, kuto
 pātubhūtā, kiñnidānā kiñsamudayā kiñjātikā kiñpa-
 bhavā ti imesam aṭṭhanam kilesānam mūlam puechati,
 hetum puechati, nidānam puechati, sambhavañ puechati,
 pabhavañ puechati, samuṭṭhānam puechati, āhāram pue-
 chati, ārammanam puechati, paceyam puechati, samu-
 dayam puechati papuechati yācati ajjhесati pasādetī² ti,
 kuto pahūtā te, tad imgha brūhi¹ ti.

*Luṭṭha brūhi*¹ ācikkhāhi³ desehi paññapehi paṭṭhapehi
 vivara⁴ vibhaja uttānikarohi pakāsehī ti, kuto pahūtā te,
 tad imgha brūhi. Ten' āha so nimmito :

Kuto pahūtā kalahā vivādā
 paridevasokā sahamaccharā ca
 mānātimānā sahapesuñā ca,
 kuto pahūtā te, tad imgha brūhi ti.

Piyappahūtā⁵ kalaha vivādā
 paridevasokā sahamaccharā ca
 mānātimānā sahapesuñā ca,
 maceherayuttā⁶ kalahā vivādā
 vivādajātesu ca pesuñāni. 2.

Piyappahūtā kalaha vivādā paridevasokā sahamaccharā cā ti. *Piyā* ti dve piyā, sattā vā saṃkhārā vā.

Katame sattā piyā? Idha yassa te honti atthakāmā hitakāmā phāsukāmā yogakkhemakāmā, mātā vā pītā vā bhātā vā bhaginī vā putto vā dhītā vā mittā vā amaccā vā nātī vā sālohitā vā; ime sattā piyā. Katame saṃkhāra piyā? Manāpikā rūpā, manāpikā saddā, manāpikā gandhā, manāpikā rasā, manāpikā phoṭṭhabhā; ime saṃkhāra piyā.

¹⁻¹ S. om.

² Sic coll.

³ B^o acikkha; S ācikkhanā.

⁴ S vivarabhi.

⁵ PTS (*except B*) piyā p°.

⁶ S maechariyuttā; PTS maechariyayuttā.

Piyavatthu-acchedasamkino¹ pi kalaham karonti, acchijjante pi kalaham karonti, aechinne pi kalaham karonti, piyavatthuvipariñāmasamkino² pi kalaham karonti, vipariñāmante pi kalaham karonti, vipariñate pi kalaham karonti. Piyavatthu-acchedasamkino¹ pi vivadanti, acchijjante pi vivadanti, aechinne pi vivadanti, piyavatthuvipariñāmasamkino³ pi vivadanti, vipariñāmante pi vivadanti, vipariñate pi vivadanti. Piyavatthu-acchedasamkino¹ pi paridevanti, acchijjante pi paridevanti aechinne pi paridevanti, piyavatthuvipariñāmasamkino² pi paridevanti, vipariñāmante pi paridevanti, vipariñate pi paridevanti. Piyavatthu-acchedasamkino pi socanti, acchijjante pi socanti, aechinne pi socanti; piyavatthuvipariñāmasamkino pi socanti, vipariñāmante pi socanti, vipariñate pi socanti. Piyavatthum⁴ rakkhanti gopenti pariggāhanti māmāyanti maecharāyanti.

⁵ Mānātimānā sahapesuṇā ca ti⁵. Piyavatthum nissāya mānam janenti, piyavatthum nissāya atimānam janenti.

Katham piyavatthum nissāya mānam janenti? Mayam lābhino manāpikānam rūpānam saddānam gandhānam rasānam phoṭṭhabbānan ti; evam piyavatthum nissāya mānam janenti.

Katham piyavatthum nissāya atimānam janenti? Mayam⁶ lābhino manāpikānam rūpānam saddānam gandhānam rasānam phoṭṭhabbānam; ime pana⁷ na⁸ lābhino manāpikānam rūpānam saddānam gandhānam rasānam phoṭṭhabbānan ti; evam piyavatthum nissāya atimānam janenti.

Pesuññan ti. Idh' ekacco pisuṇavāco hoti, ito sutvā amutra akkhātā imesañ bhedāya . . . pe . . . evam bhedādhippāyo pesuññam upasamharatī ti . . . pe . . . mānātimānā sahapesuṇā ca.

¹ B^p S piyam vatthum a° often.

² B^p S piyam vatthum vi° often.

³ B^p piyavatthum vi°.

⁴ S piyam vatthum here and below.

⁵⁻⁵ Si om.

⁶ S ad. pi.

⁷ B^p paññe; S pañca.

⁸ S om.

*Maccherayuttā*¹ kalahā vivādā ti kalaho ca vivādo ca paridevo ca soko ca māno ca atimāno ca pesuññam ca² īme satta kilesā macchariye yuttā payuttā āyuttā samā-yuttā ti, maccherayuttā kalahā vivādā.

Vivādajātesu ca pesuññānū ti vivāde jāte sañjāte nibbatte abhinibbatte pātubhūte pesuññam upasam̄haranti; ito sutvā amutra akkhāyanti³ imesam⁴ bhedāya, amutra vā sutvā imesam⁵ akkhāyanti amūsam⁶ bhedāya; iti samag-gānam vā bhettā⁵ bhinnānam vā anuppadātā⁶, vaggārāmā vaggaratā vagganandī vaggakarapīm vācam bhāsitā⁷ honti; idam vuccati pesuññam.

⁸ Api ca⁸ dvihi kāraṇehi pesuññam upasam̄haranti, piyakamyatāya vā bhedādhippāyā vā. Katham piyakamyatāya pesuññam upasam̄haranti? Imassa piyā bhavissāma, manāpā bhavissāma, vissāsikā⁹ bhavissāma, abbhantarikā bhavissāma, suhadayā bhavissāmā ti; evam piyakamyatāya pesuññam upasam̄haranti. Katham bhedādhippāyā pesuññam upasam̄haranti? Katham īme nānā assu, viñā assu, vaggā assu, dvedhā assu, dvejjhā assu, īvepakkhā assu, bhijjeyyūnī, na samāgaccheyyūnī, lukkham na phāsu vihareyyun ti; evam bhedādhippāyā pesuññam upasam̄harantī ti, vivādajātesu ca pesuññāni. Ien' āha Bhagavā:

Piyappahūtā¹⁰ kalahā vivādā
paridevasokā sahamaccharā ca
mānātimānā sahapesuñā ca,
maccherayuttā¹¹ kalahā vivādā
vivādajātesu ca pesuññānī ti.

¹ S macchariyayuttā, *here and below*.

² B^p cā ti; S ca ti. ³ S akkhātā santi.

⁴ Si om.

⁵ B^p bhedā; S bheda.

⁶ B^p anuppadātāro. ⁷ B^p bhasitāro.

⁸⁻⁹ S om.

⁹ B^p visāsikā.

¹⁰ S piyappabhūtā.

¹¹ S macchariyayuttā.

Piyā su lokasmī¹ kutonidānā
 ye vā² pi lobhā vicaranti loke?
 āsā ca niṭṭhā ca kutonidānā,
 ye samparāyāya narassa honti? 3.

Piyā su lokasmī *kutonidānā* ti. Piyā kutonidānā, kuto jātā, kuto sañjātā, kuto nibbattā, ³ kuto abhinibbattā ³, kuto pātubhūtā, kiṃnidānā kiṃsamudayā kiṃjātikā, kiṃpabhavā? *ti* piyānam mūlam puechati . . . pe . . . samudayam puechati papuechati yācati ajjhесati pasādetī ⁴ *ti*, piyā su lokasmī kutonidānā?

Ye rā pi lobhā vicaranti loke *ti*. *Ye rā pī* *ti* khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca. *Lobhā* *ti* yo lobho lubbhānā lubbhittattam sārāgo sārājjanā ⁵ sārājjitattam abhijjhā lobho akusalamūlam. *Vicarantī* *ti* vicaranti viharanti iriyanti vattanti pālenti yapenti yāpenti. *Loke* *ti* apāya-loke ⁶ manussaloke devaloke ⁶ khandhaloke dhātuloke āyatana-loke *ti*, *ye vā* ⁷ *pi lobhā vicaranti loke*.

Āsā ca niṭṭhā ca kutonidānā *ti*. *Āsā* ca niṭṭhā ca kutonidānā, kuto jātā, kuto sañjātā, kuto nibbattā, kuto abhinibbattā, kuto pātubhūtā, kiṃnidānā kiṃsamudayā kiṃjātikā kiṃpabhavā? *ti* āsāya ca niṭṭhāya ca mūlam puechati . . . pe . . . samudayam puechati papuechati yācati ajjhесati pasādetī ⁸ *ti*, āsā ca niṭṭhā ca kutonidānā?

Ye samparāyāya narassa hontī *ti* *ye narassa parāyanā* ⁹ honti, dīpā honti, tāṇā honti, leṇā honti, saraṇā honti; naro¹⁰ niṭṭhāparāyanō ¹¹ hotī¹² *ti*¹³, *ye samparāyāya narassa honti*. Ten' āha so nimmito :

¹ S lokasmi, here and below.

² PTS v.l. eā.

³⁻³ Si om.

⁴ So Si B^p; S passadetī.

⁵ S rajjanā.

⁶⁻⁶ S devaloke manussaloke.

⁷ S ca.

⁸ S passādetī.

⁹ S parāyanam.

¹⁰ B^p narā.

¹¹ S °parāyanā.

¹² S honti.

¹³ S om.

Piyā su lokasmim̄ knto nidañā
ye vā¹ pi lobhā vicaranti loke ?
āsā ca niṭṭhā ca kutonidānā,
ye samparāyāya narassa hontī ? ti.

Chandānidānāni piyāni loke
ye vā pi² lobhā vicaranti loke³:
āsā ca niṭṭhā ca itonidānā,
ye samparāyāya narassa honti. 4.

*Chandānidānāni*⁴ piyāni loke ti. *Chando* ti yo kāmesu kāmachando kāmarāgo kāmanandi kāmatāñhā kāmasineho⁵ kāmapariñjhāho kāmamuechā kāma-m-ajjhosānam̄ kāmogho kāmayogo kāmupādānam̄ kāmachandanīvaraṇam̄. Api ca pañca chandā, pariyesanachando pañilābhachando paribhogachando sannidhichando visajjanachando⁶.

Katamo pariyesanachando ? Idh' ekacco ajjhositō yeva atthiko chandajāto rūpe pariyesati, sadde gandhe rase phoṭṭhabbe pariyesati ; ayam̄ pariyesanachando.

Katamo pañilābhachando ? Idh' ekacco ajjhositō yeva atthiko chandajāto rūpe pañilabhati, sadde gandhe rase phoṭṭhabbe pañilabhati ; ayam̄ pañilābhachando.

Katamo paribhogachando ? Idh' ekacco ajjhositō yeva atthiko chandajāto rūpe paribhuñjati, sadde gandhe rase phoṭṭhabbe paribhuñjati ; ayam̄ paribhogachando.

Katamo sannidhichando ? Idh' ekacco ajjhositō yeva atthiko chandajāto dhanasannicayam̄ karoti, āpadāsu bhavissatī ti ; ayam̄ sannidhichando.

Katamo visajjanachando ? Idh' ekacco ajjhositō yeva atthiko chandajāto dhanam̄ visajjeti hatthārohānam̄ assārohānam̄ rathikānam̄⁷ dhanuggahānam̄ pattikānam̄ : ime maññ rakkhissanti gopissanti samparivārissantī ti : ayam̄ visajjanachando.

¹ B^v cā.

²⁻² S yo pī ti.

³ S ad. ye cā ti pi lobhā vicaranti loke.

⁴ S °nidānā.

⁵ B^v S kāmasneho.

⁶ S vissajjana² throughout.

⁷ Si om.

Piyānī ti dve piyā, sattā vā samkhārā vā . . . pe . . .
ime sattā piyā . . . pe . . . ime samkhārā piyā.

Chandānidānāvī piyāvī loke ti piyā chandanidānā, piyā¹
chandasamudayā chandajātikā chandappabhavā ti, chandā-
nidānāni piyāni loke.

Ye rā² pi lobhā vicaranti loke ti. *Ye rā² pī* ti khattiya
ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā
ca devā ca manussā ca. *Lobhā* ti yo lobho lubbhāna
lubbhitattam sārāgo sārajjanā³ sārājjitattam, abhijjhā
lobho akusalamūlam. *Vicarantī* ti vicaranti viharanti iri-
yanti vattanti pālenti yapenti yāpenti. *Loke* ti apāyaloke
. . . pe . . . āyatana-loke ti, ye vā⁴ pi lobhā vicaranti loke.

Āsā cā niṭṭhā ca itoniḍlānā ti. *Āsā* vuccati taṇḍhā ; yo
rāgo sārāgo . . . pe . . . abhijjhā lobho akusalamūlam.
Niṭṭhā ti idh' ekacco rūpe pariyesanto rūpam paṭilabhati,
rūpaniṭṭho hoti : sadde gandhe rase phoṭṭhabbe kulam
gaṇam āvāsam lābhām yasam pasamṣam sukham cīvaraṁ
piṇḍapātam senāsanam gilānapaccayabhesajjaparikkhāram
suttantam vinayaṁ abhidhammam āraññikaṅgam piṇḍa-
pātikaṅgam pañṣukūlikāṅgam tecīvaraṅgam sapadānacā-
rikaṅgam khalupacchābhattikaṅgam nesajjikaṅgam yathā-
santhatikaṅgam, pathamam⁵ jhānam, dutiyam jhānam,
tatiyam jhānam, catuttham jhānam, ākāśānañcāyatana-
samāpattim viññānañcāyatana-samāpattim ākiñcaññāya-
ta-na-samāpattim neva saññānāsaññāyatana-samāpattim pari-
yesanto neva saññānāsaññāyatana-samāpattim paṭilabhati,
neva saññānāsaññāyatana-samāpattiñṭho hoti.

*Āsāya kasate⁶ khettam, vījam⁷ āsāya vappati,

āsāya vāṇijā yanti samuddam dhanahārakā.

Yāya⁸ āsāya tiṭṭhāmi⁹ sā me āsā samijjhāti ti.

¹⁰ Niṭṭhā vuccate āsāya samiddhi¹⁰.

* Thag. 530.

¹ B^p Si om. ² B^p S cā. ³ S om. ⁴ B^p cā.

⁵ S pathamajjhānam, dutiyajjhānam, and so on.

⁶ B^p S kassate.

⁷ B^p bijam : S vijjam.

⁸ Si S sāya.

⁹ Si patiṭṭhāmi.

¹⁰ -¹⁰ B^p S āsāya samiddhi vuccate niṭṭhā (S samijjhā).

Āsā ca niṭṭhā ca itonidānā ti āsā ca niṭṭhā ca ito chandanidānā chandasamudayā chandajātikā chandappabhavā ti, āsā ca niṭṭhā ca itonidānā.

Ye samparāyāya narassa hontī ti ye narassa parāyanā honti, dīpā honti, tāñā honti, leñā honti, sarañā honti; ¹ naro niṭṭhāparāyano hotī ¹ ti, ye samparāyāya narassa honti. Ten' āha Bhagavā :

Chandānidānāni piyāni loke
ye vā² pi lobhā vicaranti loke;
āsā ca niṭṭhā ca itonidānā,
ye samparāyāya narassa hontī ti.

Chando nu lokasmiṇ³ kuto niḍāno?
vinicchayā vā pi kuto pahūtā
kodho mosavajjañ ca kathāñkathā ca,
ye vā⁴ pi dhammā samanena vuttā? 5.

Chando nu lokasmiṇ kuto niḍāno? ti. Chando kuto-nidāno, kuto jāto, kuto sañjāto, kuto nibbatto, kuto abhinibbatto, kuto pātubhūto, kiṁnidāno kiṁsamudayo kiṁjātiko kiṁpabhavo? ti chandassa mūlam puechatī . . . pe . . . samudayaṁ puechatī papuechatī yācati ajjhесati pasādetī ti, chando nu lokasmiṇ kuto niḍāno?

Vinicchayā rā⁵ pi kuto pahūtā ti. Vnicchayā kuto pahūtā, kuto jātā, kuto sañjātā, kuto nibbattā, kuto abhinibbattā, kuto pātubhūtā, kiṁnidānā kiṁsamudayā kiṁjātikā kiṁpabhavā? ti vnicchayānam mūlam puechatī . . . pe . . . samudayaṁ puechatī papuechatī yācati ajjhесati pasādetī ti, vnicchayā vā pi kuto pahūtā?

Kodho mosavajjañ ca kathāñkathā cā ti. *Kodho* ti yo⁶ cittassa āghāto paṭighāto paṭighām virodho⁷ paṭivirodho⁸ kopo pakopo⁹ sampakopo doso padoso sampadoso, cittassa

¹⁻¹ B^p S naro (narā?) niṭṭhāparāyana hontī.

² B^p S cā. ³ S lokasmi, here and below.

⁴ B^p cā; S te.

⁵ S cā.

⁶ B^p S ad. evarūpo.

⁷ S om.

⁸ Si om.

⁹ S ad. saṅkopo.

byāpatti, manopadoso¹, kodho kujjhānā kujjhittam doso dussanā dussitattam byāpatti byāpajjanā byāpajjitattam virodho paṭivirodho² caṇḍikkam assuropo³, anattamanatā cittassa. *Mosavajjam* vuccati musāvādo. *Kathamkathā* vuccati vicikicchā ti, kodho mosavajjañ ca kathamkathā ca.

Ye rā⁴ pi dhammā samanena vuttā ti. Ye rā⁵ pī ti ye kodhena ca mosavajjena ca kathamkathāya ca sahagatā² sahajatā samsatthā sampayuttā ekuppādā ekanirodhā ekavatthukā ekārammaṇā; ime vuccanti ye vā⁴ pi dhammā. Athavā ye rā⁶ pī ti kilesā aññajātikā aññavihitā; ime vuccanti ye vā pi dhammā. Samanena vuttāti samanena samitapāpena brāhmaṇena bāhitapāpena⁷, bhikkhunā bhinnakilesamūlena, sabbākusalamūlabandhanā pamuttena vuttā pavuttā ācikkhitā desitā paññāpitā paṭṭhapitā vivaṭā vibhattā uttānikatā pakāsitā ti, ye vā pi dhammā samanena vuttā. Ten’ āha so nimmito :

Chando nu lokasmin kutonidāno ?
vinicchayā vā pi kuto pahutā
kodho mosavajjañ ca kathamkathā ca,
ye vā pi dhammā samanena vuttā ? ti.

. Sātam asātan ti yam āhu loke,
tam ūpanissāya pahoti chando,
rūpesu disvā vibhavam bhavañ ca
vincchayam kūrute⁸ jantu loke. 6.

Sātam asātan ti yam āhu loke ti. Sātan ti sukhā ca vedanā, itthañ ca vatthu. Asātan ti dukkhā ca vedanā, anītthañ ca vatthum. Yam āhu loke ti yam ahaṃsu, yam kathenti, yam bhaṇanti⁹, ¹⁰yam dīpayanti¹⁰, yam voharantī ti, sātam asātan ti yam āhu loke.

¹ S ad. cittabyāpatti manopadoso. ² S om.

³ S asuropo. ⁴ Bp cā. ⁵ S cā. ⁶ Bp S te.

⁷ Si vāhitap^o; Bp bāhitapāpadhammena; S bāhitapāpakena.

⁸ Bp kubbati, and below.

⁹ S bhaṇenti.

¹⁰⁻¹⁰ Bp yam dipeyanti; S om.

Tam īpanissāya pahoti chando ti. Sātāsātam¹ nissāya, sukhadukkham² nissāya, somanassadomanassam³ nissāya, itṭhāniṭṭham⁴ nissāya, amunayapaṭigham⁵ nissāya, chando hoti² pahoti jāyati³ sañjāyati nibbattati abhinibbattatī ti, tam īpanissāya pahoti chando.

Rūpesu disvā vibhavam⁶ bhavañ cā ti. ⁴Rūpesu ti ⁴cattāro ca mahābhūtā, catumnañ ca mahābhūtānam⁷ upādāyarūpam.

Katamo rūpānam⁸ bhavo? yo rūpānam⁸ bhavo jāti⁵ sañjāti nibbatti abhinibbatti pātubhāvo; ayañ rūpānam⁸ bhavo.

Katamo rūpānam⁸ vibhavo? Yo rūpānam⁸ khayo vayo bhedo paribhedo aniccatā antaradhānam⁹; ayañ rūpānam⁸ vibhavo.

Rūpesu disvā vibhavañ bhavañ cā ti rūpesu bhavañ ca vibhavañ ca disvā passitvā tulayitvā tīrayayitvā vibhāvayitvā⁶ vibhūtam⁷ katvā ti, rūpesu disvā vibhavam⁶ bhavañ ca.

Vinicchayañ kūrute jantu loke ti. Vinicchayā ti dve vinicchayā, tañhāvinicchayō ca dīṭṭhivinicchayō ca.

Katham¹⁰ tañhāvinicchayam¹¹ karoti? Idh' ekaccassa anuppannā c' eva bhogā na uppajjanti, uppannā ca bhogā parikkhayam¹² gacchanti; tassa evam¹³ hoti: kena nu kho me¹⁴ upāyena anuppannā c' eva bhogā na uppajjanti, uppannā ca bhogā parikkhayam¹² gacchanti? Tassa pana evam¹³ hoti: surāmerayamajjapamādaṭṭhānā-nuyogam¹⁵ anuyuttassa me anuppannā c' eva bhogā na uppajjanti, uppannā ca bhogā parikkhayam¹² gacchanti. Viñālavisikkhācariyānuyogam¹⁶ anuyuttassa me anuppannā c' eva bhogā na uppajjanti, uppannā ca bhogā parikkhayam¹² gacchanti. Samajjābhiearanam¹⁷ anuyuttassa me, jutappamādaṭṭhānānuyogam¹⁵ anuyuttassa me, pāpamittā-nuyogam¹⁵ anuyuttassa me anuppannā c' eva bhogā na uppajjanti, uppannā ca bhogā parikkhayam¹² gacchanti.

¹ S satam¹ asatam.

² B^p S om.

³ B^p ad. yāvati; S ad. pahavāti.

⁴⁻⁴ Si om.

⁵ Si om.

⁶ S om.

⁷ S °cariyayogam.

Ālassānuyogam¹ anuyuttassa me anuppannā c' eva bhogā na uppajjanti, uppannā ca² bhogā parikkhayam gacchanti ti evam nānam katvā chabhogānam apāyamukhāni na sevati; ³ chabhogānam⁴ āyamukhāni⁵ sevati³. Evam pi tanhāvinicchayam karoti.

Athavā kasiyā vā vānijjāya⁶ vā gorakkhena vā issathena⁷ vā rājaporisena vā sippaññatarena vā paṭipajjati; evam pi tanhāvinicchayam karoti.

Katham diṭṭhivinicchayam karoti? Cakkhusmim uppanne jānāti: attā me uppanno ti; cakkhusmim antarahite jānāti: attā me antarahito, vigato me attā ti, evam pi diṭṭhivinicchayam karoti. Sotasmim ghānasmim jīvhāya kāyasmim rūpasmim saddasmim gandhasmim rasasmim phoṭṭhabbasmim uppanne jānāti: attā me uppanno ti, phoṭṭhabbasmim antarahite jānāti: attā me antarahito, vigato me attā ti, evam pi diṭṭhivinicchayam karoti janeti sañjaneti nibbatteti abhinibbatteti.

Jantū ti satto naro⁸ mānavo . . . pe . . . manujo ti. Loke ti apāyaloke . . . pe . . . āyatana-loke ti, vinicchayam kūrute jantu loke. Ten' āha Bhagavā :

Sātam asātan ti yam āhu loke,
tam ūpanissāya pahoti chando,
rūpesu disvā vibhavam bhavañ ca
vincchayam kūrute jantu loke ti.

Kodho mosavajjañ ca katham kathā
ca
ete pi dhammā dvaya-m-eva sante:
katham kathī nāṇapathāya sikkhe,
nātvā pavuttā samanena dhammā. 7.

Kodho mosavajjañ ca katham kathā cā ti. Kodho ti yo⁹ cittassa āghāto paṭighāto . . . pe . . . Mosavajju

¹ B^p ālasyānuyogam.

² Si c' eva; S ce.

³⁻³ Si om.

⁴ B^p chabhogāni.

⁵ S apāya^o.

⁶ S vanijjā.

⁷ S itthattħħena.

⁸ S jano.

⁹ B^p S ad. evarūpo.

vuccati musāvādo. *Katham* vatthum nissāya pi kodho jāyati. Aniṭham vatthum nissāya pi kodho jāyati. Iṭham vatthum nissāya pi musāvādo uppajjati. Aniṭham vatthum nissāya pi musāvādo uppajjati. Iṭham vatthum nissāya pi katham-kathā uppajjati. Aniṭham vatthum nissāya pi katham-kathā uppajjati.

Katham aniṭham vatthum nissāya kodho jāyati¹? *Anattham* me acarī ti kodho jāyati; *anattham* me caratī ti kodho jāyati; *anattham* me carissatī ti kodho jāyati; *piyassa* me manāpassa *anattham* acari, *anattham*² carati, *anattham*² carissatī ti kodho jāyati; *appiyassa* me amanāpassa *attham* acari, *attham*² carati, *attham* carissatī ti kodho jāyati; evam aniṭham vatthum nissāya kodho jāyati.

Katham iṭham vatthum nissāya kodho jāyati? *Iṭhavatthu-acchedasainkino*³ pi kodho jāyati; *acchijjante* pi kodho jāyati; *acchinne* pi kodho jāyati: *iṭhavatthuvipariṇāmasainkino*⁴ pi kodho jāyati; *vipariṇāmante* pi kodho jāyati; *vipariṇate* pi kodho jāyati; evam iṭham vatthum nissāya kodho jāyati.

Katham aniṭham vatthum nissāya musāvādo uppajjati? *Idh' ekacco addubandhanena*⁵ vā bandho, ⁶tassa bhan-dhanassa mokkhatthāya sampajānamusā bhāsatī. *Rajju-bandhanena* vā bandho, *samkhalikabandhanena* vā bandho, *vettabandhanena* vā bandho, *latābandhanena* vā bandho⁶, *parikkhepabandhanena* vā bandho, ⁷gāmanigamanagara-*raṭṭhabandhanena* vā bandho⁷, *janapadabandhanena* vā bandho, tassa bandhanassa mokkhatthāya sampajānamusā

¹ B^p ad. pakatiyā aniṭham vatthum nissāya kodho jāyati.

² S om.

³ B^p S iṭham vatthum a°.

⁴ B^p S ittham vatthum vi°.

⁵ S aṭṭub°.

⁶–⁶ S om. and B^p ad. pakkhepabandhanena vā bandho.

⁷–⁷ S om.; Si om. °raṭṭha°.

bhāsati ; evam anīṭham vatthum nissāya musāvādo uppajjati.

Katham ittham vatthum nissāya musāvādo uppajjati ? Idh' ekacco manāpikānañ rūpānam hetu sampajānamusā bhāsati, manāpikānañ saddānam gandhānañ rasānañ phoṭṭhabbānam hetu, cīvarahetu piṇḍapātahetu senāsanahetu gilānapaccayabhesajjaparikkhārahetu sampajānamusā bhāsati ; evam ittham vatthum nissāya musāvādo uppajjati.

Katham anīṭham vatthum nissāya kathāmkathā uppajjati ? Muccissāmi¹ nu kho eakkhurogato, nanu kho muccissami eakkhurogato ? Muccissāmi nu kho sotarogato ghānarogato jivhārogato kāyarogato sīsarogato kaññarogato mukharogato ? Muccissāmi nu kho dantarogato, nanu kho muccissāmi dantarogato ? ti ; evam anīṭham vatthum nissāya kathāmkathā uppajjati.

Katham ittham vatthum nissāya kathāmkathā² uppajjati ? Labhissāmi nu kho manāpike³ rūpe, nanu kho labhissāmi manāpike³ rūpe ? Labhissāmi nu kho manāpike sadde gandhe rase phoṭṭhabbe kulam gaṇam āvāsanam lābhām yasam pasam̄sam sukham cīvaram piṇḍapātanam senāsanam gilānapaccayabhesajjaparikkhāran ? ti ; evam ittham vatthum nissāya kathāmkathā uppajjati ti, kodho mosavajjañ ca kathāmkathā ca.

Ete pi dhammā dvaya-m-era sante ti sātāsāte sante, sukhāsukhe sante, somanassadomanasse sante, itthāniṭhe sante, anunayapaṭighe sante samvijjamāne⁴ upalabbhiyamāne ti, ete pi dhammā dvaya-m-eva sante.

Kathāmkathā nānāpathāya sikkhe ti nānām pi nānāpatho ; nānāassa ārammaṇam pi nānāpatho ; nānāsahabhuno pi dhammā nānāpatho ; yathā ariyamaggo ariyapatho devamaggo devapatho brahmamaggo brahmapatho ; evam eva nānām pi nānāpatho. Nānāassa ārammaṇam pi nānāpatho ; nānāsahabhuno pi dhammā nānāpatho.

¹ B^p S muñcissāmi *here and below.*

² S kathākathām.

³ B^p S manāpiye *here and below.*

⁴ B^p S *ad. atthi.*

Sikkhe ti tisso sikkhā, adhisilasikkhā adhicittasikkhā adhipaññāsikkhā. Katamā adhisilasikkhā? Idha bhikkhu sīlavā hoti, pātimokkhasaṃvarasaṃvuto viharati ācārago-carasampanno, aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī, samā-dāya sikkhati sikkhāpadesu. Khuddako sīlakkhandho, mahanto sīlakkhandho, sīlam, patiṭṭhā, ādicaranaṃ, sam-yamo, saṃvaro, mukham pañukham kusalānam dham-mānam saṃpattiya; ayam adhisilasikkhā.

Katamā adhicittasikkhā? Idha bhikkhu vivicce' eva kāmehi . . . pe . . . eatutthaṃ jhānam upasampajja viharati; ayam adhicittasikkhā.

Katamā adhipaññāsikkhā? Idha bhikkhu paññavā hoti, udayatthagāminiyā paññāya samannāgato, ariyāya nibbedhikāya sammādukkhakkhayagāminiyā. So idam dukkhan ti yathābhūtaṃ pajānāti . . . pe . . . ayam dukkhanirodhagāminī paṭipadā ti yathābhūtaṃ pajānati, ime āsavā ti yathābhūtaṃ pajānāti . . . pe . . . ayam āsavanirodhagāminī paṭipadā ti yathābhūtaṃ pajānāti; ayam adhipaññāsikkhā¹.

Kathaṅkathī nāṇapathāya sikkhe ti: kathamkathī pug-galo sakamkho savilekho sadvelhako savieikiecho nāṇā-dhigamāya nāṇaphusanāya² nāṇasacchikiriyāya adhisilam pi sikkheyya, adhicittam pi sikkheyya, adhipaññam pi sikkheyya. Imā tisso sikkhā³ āvajjento⁴ sikkheyya, ⁵jānanto sikkheyya⁵, ⁶passanto sikkheyya⁶, ⁵pacca-vekkhanto sikkheyya⁵, cittam adhitthahanto sikkheyya, saddhāya ādhimuccanto sikkheyya, viriyam paggaṇhanto sikkheyya, satim upaṭṭhahanto sikkheyya, cittam samā-dabhanto sikkheyya, paññāya pajānanto sikkheyya, abhiñ-ñeyyam abhijānanto sikkheyya, pariññeyyam parijānanto sikkheyya, pahātabbam pajahanto sikkheyya, bhāve-tabbam bhāvento sikkheyya, sacchikātabbam sacchikaronto

¹ S ad. ti.

² Bp nāṇaphussanāya; S nāṇena desanāya.

³ Bp S sikkhāyo.

⁴ Bp āvajjanto.

⁵⁻⁶ S om.

⁶⁻⁶ Si om.; passento s².

sikkheyya ācareyya¹ samācareyya samādāya vatteyyā ti,
kathampīkathī nāyapathāya sikkhe.

Natvā paruttā samayena dhammā ti *natvā jānitvā*
tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam kātvā vuttā
paruttā ācikkhitā desitā paññāpitā paṭṭhapitā vivaṭā²
vibhattā uttānikatā pakāsitā; sabbe saṃkhārā aniceā ti
natvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam
kātvā vuttā pavuttā ācikkhitā desitā paññāpitā paṭṭha-
pitā vivaṭā vibhattā uttānikatā pakāsitā; sabbe saṃ-
khārā dukkhā ti; sabbe dhammā anattā ti, avijjāpaccayaā
saṃkhārā³ . . . pe . . . jātipaccayaā jarāmarañan ti,
avijjānirodhā saṃkhāranirodho⁴ . . . pe . . . jātimirodhā
jarāmarañanirodhō ti, idam dukkhan ti . . . pe . . .
ayam dukkhanirodhagāminī paṭipadā ti,⁵ ime āsavā ti
. . . pe . . . ayam āsavanirodhagāminī paṭipadā ti⁵,
ime dhammā abhiññeyyā ti,⁵ ime dhammā pariññeyyā
ti⁵, ime dhammā pahātabbā ti, ime dhammā bhāve-
tabbā ti, ime dhammā sacchikātabbā ti, channam phas-
sāyatanānam samudayañ ca atṭhangamañ ca assādañ ca
ādīnavañ ca nissaraṇañ ca, pañcannam upādānakhan-
dhānam, catunnam mahābhūtānam yam kiñci samudaya-
dhammam sabban tam nirodhadhamman ti *natvā jānitvā*
tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam kātvā vuttā
pavuttā ācikkhitā desitā paññāpitā paṭṭhapitā vivaṭā
vibhattā uttānikatā pakāsitā. Vuttam h' etam Bhagavatā:
*Abhiññāyā⁶ 'ham bhikkhave dhammam desemi, no ana-
bhiññāya; sanidānā 'ham bhikkhave dhammam desemi,
no anidānam; sappāṭihāriyā⁷ 'ham bhikkhave dhammam
desemi, no appāṭihāriyam. Tassa mayham bhikkhave
abhiññāya dhammam desayato, no⁸ anabhiññāya, sanidā-
nam dhammam desayato, no anidānam, sappāṭihāriyam

* Cf. M. ii, 9.

¹ Si careyya.

² S a l. carati.

³ S ad. ti.

⁴ E^p S ad. ti.

⁵⁻⁶ Si om.

⁶ Si abhiññā.

⁷ S sappāṭihāriyam.

⁸ S ad. ca.

dhammañ desayato, no appātiñhāriyam, karanīyo ovādo, karanīyā anusāsanī : alañ ca pana¹ vo bhikkhave¹ tuṭṭhiyā², alañ pāmojjāya³, alañ somanassāya : sammā-sambuddho Bhagavā, svakkhāto dhammo, supatipanno saṅgho ti. Imasmīm ca pana veyyākaraṇasmiñ bhaññamāne dasasahassī lokadhātu akampitthā ti, ñatvā pavuttā samanena dhammā. Ten' āha Bhagavā :

Kodho mosavajjañ ca kathañkathā ca
ete pi dhammā dvaya-m-eva sante:
kathañkathī ñaṇapathāya sikkhe,
ñatvā pavuttā samanena dhammā ti.

Sātām asātañ ca kutonidānā?
kismīm asante na bhavanti h'ete?
vibhavam bhavañ cā pi yam etam
attham,
etam me pabrūhi yatonidānam. 8.

Sātām asātañ ca kutonidānā? ti sātāsātā⁴ kutonidānā, kuto jātā, kuto sañjātā, kuto nibbattā, kuto abhinibbattā, kuto pātubhūtā, kiñnidānā⁵ kiñsamudayā kiñjātikā kiñ-pabhavā? ti sātāsātānam mūlam puechati . . . pe⁶ . . . samudayam puechati papuechati yācati ajjhесati pasādetī ti, sātām asātañ ca kutonidānā?

Kismīm asante na bhavanti h'ete? ti. Kismīm asante asamvijjamāne⁷ anupalabbhiyamāne, sātāsātā⁸ na bhavanti, na-ppabhbavanti, na jāyanti, na sañjāyanti, na nibbattanti, nābhinibbattantī? ti, kismīñ asante na bhavanti h'ete.

Vibhavam bhavañ cā pi yam etam atthau ti. Katamo sātāsātānam bhavo? Yo sātāsātānam bhavo sambhavo⁹ jāti sañjāti nibbatti abhinibbatti pātubhāvo; ayam sātāsātānam bhavo.

¹⁻¹ B^p bhikkhave vo ; S bhikkhave pe (?).

² S atuṭṭhiyā.

³ S vāmojjāya.

⁴ B^p S sātā asātā.

⁵ B^p Si om:

⁶ S om.

⁷ B^p ad. natthi.

⁸ B^p S sātā asātā.

⁹ B^p pabhavo ; S om.

Katamo sātāsātānam vibhavo? Yo sātāsātānam khayo vayo bhedo pabhedo aniccatā antaradhānam, ayanī sātāsātānam vibhavo.

Yam etam atthan ti yam paramatthan ti, vibhavam bhavañ cā pi, yam etam attham.

Etam me pabrūhi yatonidānan ti. ¹ *Etam atthan* ² *ti* ¹ *yam pucchāmi yam yācāmi yam ajjhесāni yam pasādemī.* *Pabrūhi* *ti brūhi vadehi* ³ *ācikkha desehi paññāpehi paṭṭha-pehi vivara vibhaja uttānīkarohi pakāsehi.* *Etam* ⁴ *me pabrūhi yatonidānan ti yamnidānam yamsamudayam yam-jātikam yanpabhavan ti, etam me pabrūhi yatonidānam.* *Ten' āha so nimmito :*

Sātam asātañ ca kutonidānā?
kismimī asante na⁵ bhavanti h'ete?
vibhavam bhavañ cā pi yam etam attham,
etam me pabrūhi yatonidānan ti.

Phassani dānam⁶ sātam asātam,
phasse asante na bhavanti h'ete,
vibhavam bhavañ cā pi yam etam
attham,
etam te pabrūmi itonidānam. 9.

Phassanidānam sātām asātām ti. Sukhavedanīyam phassam paṭiceca uppajjati sukhā vedanā; sā⁷ tass' eva sukhavedanīyassa phassassa nirodhā⁸ tajjam⁹ vedayitam sukhavedanīyam phassam paṭiceca uppamā sukhā vedanā; sā nirujjhati, sā vūpasammati¹⁰. Dukkhavedanīyam phassam paṭiceca uppajjati dukkhā vedanā; sā¹¹ tass' eva dukkhavedanīyassa phassassa nirodhā¹² tajjam vedayitam

¹⁻¹ S om.

² B^p om.

³ Si om.

⁴ B^p ad. ti.

⁵ S ad. ea.

⁶ B^p phassamnidānam here and below (see PTS).

⁷ B^p yā here and below.

⁸ B^p ad. yanī; S ad. nam (= tam).

⁹ S tajja v°.

¹⁰ B^p vupasamati; S upasamati.

¹¹ B^p yā.

¹² B^p (S ?) ad. yanī.

dukkhavedanīyam̄ phassam̄ paṭiceca uppamā dukkhā vedanā; sā nirujjhati, sā vūpasammati¹. Adukkha-m-asukhavedanīyam̄ phassam̄ paṭiceca uppajjati adukkha-m-asukhā vedanā; sā² tass' eva adukkha-m-asukhavedanīyassa phassassa nirodhā³ tajjam̄ vedayitam̄⁴ adukkha-m-asukhavedanīyam̄ phassam̄ paṭiceca uppamā adukkha-m-asukhā vedanā, sā nirujjhati, sā vūpasammati⁵.

Phassanidānam̄ sātam̄ asātan̄ ti sātāsātā phassanidānā phassasamudayā phassajātikā phassappabhavā ti, phassanidānam̄ sātam̄ asātam̄.

Phasse asante na bharanti h' ete ti phasse asante asam-vijjamāne⁶ anupalabbhiyamāne, sātāsātā na bhavanti, na-pabhavanti, na jāyanti, na sañjāyanti, na nibbattanti, nābbhinibbattanti, na pātubhavantī ti, phasse asante na bhavanti h' ete.

Vibharaṇu bharañ cā pi yam̄ etam̄ atthan ti. Bhavadīṭṭhi pi phassanidānam̄⁷, vibhavadiṭṭhi pi phassanidānam̄⁷. Yam̄ etam̄ atthan ti yam̄ paramatthan ti, vibhavaṇu bhavañ cā pi yam̄ etam̄ attham̄.

Etam̄ te pabrūmi itonidānan ti. Etan̄ ti yam̄ puechasi yam̄ yācasi yam̄ ajjhесasi yam̄ pasādesi. Pabrūmī ti brūmī⁸ ācikkhāmi desemi paññāpemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānikaromi pakāsemī ti, etan̄ te pabrūmi. Itonidānan ti ito phassanidānam̄⁹ phassasamudayaṇ phassajātikam̄ phassappabhavan̄ ti, etan̄ te pabrūmi itonidānam̄. Ten' āha Bhagavā :

Phassanidānam̄¹⁰ sātam̄ asātam̄,
phasse asante na bhavanti h' ete,
vibhavaṇu bhavañ cā pi yam̄ etam̄ attham̄,
etam̄ te pabrūmi itonidānan ti.

¹ B^p S vupasamati.

² B^p yā.

³ B^p S ad. yam̄.

⁴ S vedanīyam̄.

⁵ B^p S vūpasamati.

⁶ B^p ad. natthi.

⁷ B^p S phassanidānā.

⁸ Si om. ; S pabrūmi.

⁹ S phassanidānā.

¹⁰ B^p S phassam̄.

Phasso nu lokasmīm kutonidāno?
 pariggahā vā pi kuto pahūtā?
 kismīm asante na mamattam atthi?
 kismīm vibhūte na phusanti phassā? 10.

Phasso nu lokasmīm kutonidāno? ti phasso kutonidāno,
 kuto jāto, kuto sañjāto, kuto nibbatto, kuto abhinibbatto,
 kuto pātubhūto, kiṁnidāno kiṁsamudayo kiṁjātiko kiṁ-
 pabhavo? ti phassassa mūlam puechati¹ . . . pe . . .
 samudayam puechati papuechati yācati ajjheshati pasādetī²
 ti, phasso nu lokasmīm kuto nidāno?

Pariggahā vā pi kuto pahūtā? ti pariggahā kuto pahutā,
 kuto jātā, kuto sañjātā, kuto nibbattā, kuto abhinibbattā,
 kuto pātubhūtā, kiṁnidānā kiṁsamudayā kiṁjātikā kiṁ-
 pabhvavā? ti pariggahānam mūlam puechati¹ . . . pe . . .
 samudayam puechati papuechati yācati ajjheshati pasādeti
 ti, pariggahā vā pi kuto pahūtā?

Kismīm asante na mamattam atthi? ti kismīm asante
 asamvijjamāne³ anupalabbhiyamāne mamattā n' atthi, na
 santi, na samvijjanti, n' upalabbhanti, pahīnā samue-
 chinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabuppattikā ūṇag-
 ginā daddhā? ti, kismīm asante na mamattam atthi?

Kismīm vibhūte na phusanti phassā? ti kismīm vibhūte
 vibhāvite atikkante samatikkante vītivatte na phassā
 phusanti? ti, kismīm vibhūte na phusanti phassā? Ten'
 āha so nimmito :

Phasso nu lokasmīm kutonidāno?
 pariggahā vā pi kuto pahūtā?
 kismīm asante na mamattam atthi?
 kismīm vibhūte na phusanti phassā? ti.

Nāmañ ca rūpañ ca paṭiceca phasso⁴,
 iecchānidānāni pariggahāni,
⁵iechāy' asantyā⁵ na mamattam atthi,
 rūpe vibhūte na phusanti phassā. 11.

¹ B^p S ad. hetum puechati. ² S phasaretī.

³ B^p ad. natthi. ⁴ PTS phassā (B^{ai}-sso).

⁵⁻⁶ S iecchāy' asantā : PTS iecchā na santyā.

Nāmañ ca rūpañ ca paṭiceca phasso ti cakkhuñ ca paṭiceca rūpe ca uppajjati cakkhuyiññāñam, tiñnam saṅgati phasso; cakkhuñ ca rūpā ca rūpasmiñ, cakkhusamphassam ṭhapetvā sampayuttakā dhammā nāmasmiñ; evam pi nāmañ ca rūpañ ca paticeca phasso. Sotañ ca paṭiceca sadde ca uppajjati sotaviññāñam, tiñnam saṅgati phasso; sotañ saddā ca rūpasmiñ, sotasamphassam ṭhapetvā sampayuttakā dhammā nāmasmiñ; evam pi nāmañ ca rūpañ ca paṭiceca phasso. Ghānañ ca paṭiceca gāndhe ca uppajjati ghānaviññāñam, tiñnam saṅgati phasso; ghānañ ca gāndhā ca rūpasmiñ, ghānasamphassam ṭhapetvā sampayuttakā dhammā nāmasmiñ; evam pi nāmañ ca rūpañ ca paṭiceca phasso. Jivhañ ca paṭiceca rase ca uppajjati jivhvaviññāñam, tiñnam saṅgati phasso; jivhā ca rasā ca rūpasmiñ, jivhāsamphassam ṭhapetvā sampayuttakā dhammā nāmasmiñ; evam pi nāmañ ca rūpañ ca paṭiceca phasso. Kāyañ ca paticeca phoṭṭhabbe ca uppajjati kāyaviññāñam, tiñnam saṅgati phasso; kāyo ca phoṭṭhabbo ca rūpasmiñ, kāyasamphassam ṭhapetvā sampayuttakā dhammā nāmasmiñ; evam pi nāmañ ca rūpañca paṭiceca phasso. Manañ ca paṭiceca dhamme ca uppajjati manoviññāñam, tiñnam saṅgati phasso; vatthu-rūpam rūpasmiñ, dhammā rūpino rūpasmiñ, manosamphassam ṭhapetvā sampayuttakā dhammā nāmasmiñ; evam pi nāmañ ca rūpañ ca paṭiceca phasso.

Iechānidānāni pariggahānū ti. Iechā vuccati taṇhā, yo rāgo sārāgo . . . pe . . . abhijjhā lobho akusalamūlam. Pariggahā ti dve pariggahā, taṇhāpariggaho ca diṭṭhi-pariggaho ca . . . pe . . . ayam taṇhāpariggaho . . . pe . . . ayam diṭṭhipariggaho.

Iechānidānāni pariggahānū ti pariggahā iechānidānā iechāhetukā iechāpacceyā iechākāraṇā iechāpabhavā ti, iechānidānāni pariggahāni.

Iechāy' asantyā¹ na mamattam atthī ti. Iechā vuccati taṇhā, yo rāgo sārāgo . . . pe . . . abhijjhā lobho akusalamūlam. Mamattā ti dve mamattā, taṇhāmamattañ ca,

¹ S iechāy' asantā, here and below.

diṭṭhimamattañ ca . . . pe . . . idam¹ taṇḍhamamattam
 . . . pe . . . idam¹ diṭṭhimamattam.

*Iechāy' asantyā na mamattum atthi ti icchāya asantyā
 asaṃvijjamānāya 'nupalabbhiyamānāya mamattā n' atthi,
 na santi, na saṃvijjanti, n' upalabbhanti, paliñā samue-
 chinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhalbuppattikā ñāṇag-
 ginā daḍḍhā ti, iechāy' asantyā na mamattam atthi.*

*Rūpe vibhūte na phusanti phassā ti. Rūpe ti cattāro
 ca mahābhūtā², catunnañ ca mahābhūtānam upādāya-
 rūpam.*

*Rūpe vibhūte³ ti⁴ catūhi kāraṇehi⁴ rūpam vibhūtam
 hoti, ñātavibhūtena tīraṇavibhūtena pahānavibhūtena
 samatikkamavibhūtena.*

Katham ñātavibhūtena rūpam vibhūtam hoti? Rūpam
 jānāti: yañ kiñci rūpam, sabbam rūpam, cattāro⁵ ca
 mahābhūtā⁶, catunnañ ca mahābhūtānam upādāyarūpam
 ti jānāti passati; evam ñātavibhūtena rūpam vibhūtam
 hoti.

Katham tīraṇavibhūtena rūpam vibhūtam hoti? Evam
 ñātam katvā rūpam tīreti anicato dukkhato rogato
 gaṇḍato sallato aghato ābādhato parato palokato itito
 upaddavato bhayato upasaggato calato pabhaṅgato
 addhuvato⁷ atāñato aleñato asaranato rittato tuehato
 suññato anattato ādīnavato viparināmadhammato asāra-
 kato⁸ aghamūlato vadhakato vibhavato sāsavato sami-
 khatato mārāmisato jātidhammato jarādhhammato byādhi-
 dhhammato marañadhammato sokaparidevadukkhadomanas-
 supāyāsadhammato sañkilesikadhammato samudayato
 atthaṅgamato assādato ādīnavato nissarañato tīreti; evam
 tīraṇavibhūtena rūpam vibhūtam hoti.

¹ Si ayam.

² S mahābhūtānam.

³ S visute and below virūpam (for vibhūtam), °visat-
 tena (for °vibhūtena), °visutena: vibhūtam . . . vibhū-
 tena . . .

⁴⁻⁴ Bp S catūḥ' ākārehi.

⁵ Bp S cattāri.

⁶ Bp S mahābhūtāni.

⁷ Bp adhuvato.

⁸ Bp asārañato; S asārato.

Katham pahānabhūtena rūpañ vibhūtam hoti? Evam tīretvā¹ rūpe chandarāgam pajahati vinodeti byantikaroti anabhāvam gameti.

Vuttam h' etam Bhagavatā: *Yo ²rūpe bhikkhave² chandarāgo tam pajahatha; evam tam³ pahīnam bhavissati uechinnamūlam talāvatthukatam anabhāvam gatam⁴ āyatim anuppādadhhammam; evam pahānavibhūtena rūpañ vibhūtam hoti.

Katham samatikkamavibhūtena rūpañ vibhūtam hoti? Catasso arūpasamāpattiyo patiladdhassa rūpā vibhūta honti vibhāvitā atikkantā samatikkantā⁵ vītavattā; evam samatikkamavibhūtena rūpañ vibhūtam hoti. Imehi catūhi kāranehi rūpañ vibhūtam hoti.

Rūpe vibhūte na phusanti phassā ti rūpe vibhūte vibhāvite atikkante samatikkante vītivatte, pañca phassā na phusanti, eakkhusamphasso sotasamphasso ghānasamphasso jivhāsamphasso kāyasamphasso ti, rūpe vibhūte na phusanti phassā. Ten' āha Bhagavā :

Nāmañ ca rūpañ ca paṭiceca phasso,
iechānidānāni pariggahāni,
iechāy' asantyā na mamattam atthi,
rūpe vibhūte na phusanti phassā ti.

Katham sametassa vibhoti rūpañ?
sukham dukkham vā pi katham vibhoti?

etam me pabrūhi yathā vibhoti,
tam jāniyāma⁶ iti me mano ahu. 12.

Katham sametassa vibhoti rūpañ? ti katham sametassā ti katham sametassā kathampatipannassa kathamiriyantassa kathampavattentassa⁷ kathampalentassa katham-

* S. iii, 27.

¹ B^p tirayitvā.

²⁻² B^p S bhikkhave rūpe.

³ S ad. rūpañ.

⁴ B^p S katañ.

⁵ Si S om.

⁶ B^p S jāniśāma, here and below.

⁷ B^p kathampavattentassa, see below, p. 280, l. 16.

yapentassa kathamyāpentassa rūpam vibhoti vibhāviyyati atikkamiyyati samatikkamiyyati vītivattiyyatī? ti, katham-sametassa vibhoti rūpam?

Sukhañ dukkhañ rā pi kathañ vibhoti? ti sukhañ ca dukkhañ ca kathañ vibhoti vibhāviyyati atikkamiyyati samatikkamiyyati vītivattiyyatī? ti, sukhañ dukkhañ vā pi kathañ vibhoti?

Etam me pabrūhi yathā vibhoti ti. *Etan* ti yam puechāmi, yam yācāmi, yam ajjhесāmi, yam pasādemī ti etam *me pabrūhi* ti¹ brūhi² āeikkha desehi paññāpehi paṭṭhapehi vivara vibhaja uttānīkarohi pakāsehī ti, etam me pabrūhi.

Yathā vibhoti ti yathā vibhoti vibhāviyyati atikkamiyyati samatikkamiyyati vītivattiyyatī ti, etam me pabrūhi yathā vibhoti.

Tam jāniyāma iti me mano ahū ti. ³ *Tam jāneyyāma* ājāneyyāma vijāneyyāma paṭivijāneyyāma paṭivijjhelyyāmā ti³ tam jāniyāma. *Iti me mano ahū* ti: iti me cittam ahu, iti me saṅkappo ahu, iti me viññānam ahū ti, tam jāniyāma iti me mano ahu. Ten' āha so nimmito:

Katham-sametassa vibhoti rūpam?
sukham dukkham vā pi kathañ vibhoti?
etam me pabrūhi yathā vibhoti,
tam jāniyāma iti me mano ahū ti.

Na saññasaññī na visaññasaññī
no pi asaññī na vibhūta saññī,
evaṁ sametassa vibhoti rūpam,
saññānidānā hi papañcasamkhā. 13.

Na saññasaññī na visaññasaññī ti. Saññasaññino vućanti ye pakatisaññāya ṭhitā; na⁴ pi so pakatisaññāya ṭhito. Visaññasaññino vućanti ummattakā, ye ca ukkhit-

¹ B^p S ad. me.

² B^p S pabrūhi.

³⁻³ S tam jāniyāma ti tam jāniyāma ājāniyāma matam jāneyyā paṭijāneyyāma paṭivijjhelyyāma paṭijjhelyāmā ti.

⁴ S tā pana.

tacittā¹: na pi so ummattako, no pi khittacitto ti, na saññasaññī na visaññasaññī.

No pi asaññī na vibhūtasamūti. Asaññino vuccanti nirodhasamāpannā, ye ca asaññasattā²; na pi so nirodhasamāpanno, no pi asaññasatto. Vibhūtasaññino vuccanti ye catunnaṃ arūpasamāpattinām lābhino; na pi so catunnaṃ arūpasamāpattinām lābhī ti, no pi asaññī na vibhūtasaññī.

*Evaṃ sametassa vibhoti rūpa*ti. Idha bhikkhu sukhassa ca pahānā . . . pe . . . ³catuttham jhānam³ upasampajja⁴ viharati. So evaṃsamāhite ette parisuddhe pariyodatē analigane vigatūpakkilese mudubhiute kammanīye thite āneñjappatte, ākāsañāñcāyatanaśamāpattipatilābhathāya cittam abhiniharati⁵ abhininnāmeti arūpamaggasamañgī ti. ⁶*Evaṃ sametassā* ti⁶ evaṃsametassa evamīpaṭipannassa evamīriyantassa evamīvattentassa evamīpālentassa evamīyapentassa evamīyāpentassa rūpam vibhoti vibhāviyyati atikkamīyyati samatikkamīyyati vītivattiyyatī ti, evamī sametassa vibhoti rūpam.

Saññānidānā hi papañcasamākhā ti. Papañcā yeva papañcasamākhā tañjhāpapañcasamākhā dīṭhipapañcasamākhā mānapapañcasamākhā saññānidānā saññāsamudayā saññājātiyā⁷ saññāpabhavā ti, saññānidānā hi papañcasamākhā. Ten' āha Bhagavā :

Na saññasaññī na visaññasaññī
no pi asaññī na vibhūtasaññī,
evaṃsametassa vibhoti rūpam,
saññānidānā hi papañcasamākhā ti.

¹ B^p S khittac°.

² S asaññipattā (=asaññisattā).

³⁻³ S catutthajjhānam.

⁴ S samāpannānam upa°.

⁵ Si om.

⁶⁻⁶ B^p om.

⁷ B^p S °jātikā.

Yan tam apuechimha akittayī no,
 aññan tam puechāma, tad iñgha
 brūhi,
 ettāvat' aggam no¹ vadanti h' eke²
 yakkhassa suddhim idha pāṇḍitāse,
 udāhu aññam pi vadanti etto? 11.

Yan tam apuechimha akittayī no ti. Yan tam apuechimha ayācimha ajjhесimha pasādayimha. Akittayī no ti kittitam pakittitam aeikkhitam desitam paññāpitam paṭṭhapitam vivaṭam vibhattam uttānikatam pakāsitan ti, yan tam apuechimha akittayī no.

Aññan tam puechāma, tad iñgha brūhi ti. Aññan tam puechāma, aññan tam yācāma, aññan tam ajjhесāma, aññan tam pasādema, uttarim³ tam puechāma. *Tad iñgha brūhi* ti iñgha brūhi āeikkha desehi paññāpehi paṭṭhapehi vivara vibhaja uttānikarohi pakāsēhī ti, aññan tam puechāma, tad iñgha brūhi.

Ettāvat' aggam no vadanti h' eke yakkhassa suddhim idha pāṇḍitāse ti. Eke samāya brāhmaṇā ettāvatā arūpa-samāpattiya aggam setṭhami visetṭham pāmokkham⁴ uttamam pavaram vadanti kathenti bhaṇanti⁵ dīpayanti voharanti. Yakkhassā ti sattassa narassa mānavassa posassa puggalassa jīvassa jagussa⁶ jantussa indagussa⁷ manujassa. *Suddhin* ti suddhim visuddhim parisuddhim muttim vimuttim parimuttim. *Idha pāṇḍitāse* ti idha pāṇḍitavādā dhīravādā⁸ ñāyavādā⁹ hetuvādā lakkhaṇavādā kāraṇavādā ṭhānavādā sakāya laddhiyā ti, ettāvat' aggam no vadanti h' eke yakkhassa suddhim idha pāṇḍitāse.

Udāhu aññam pi vadanti etto ti. Udāhu eke samāya brāhmaṇā etā arūpasamāpattiyo atikkamitvā samatikka-

¹ B^p nu, here and below (see PTS).

² S ete, here and below. ³ B^p uttari; S uttaram.

⁴ B^p pamukkham. ⁵ S bhanenti, as often.

⁶ Si jātussa; S parassa parassa.

⁷ B^p S hindagussa. ⁸ B^p thirav^o, here and below.

⁹ B^p ñāyav^o, here and below.

mitvā vītivattitvā¹ etto arūpato aññāpi uttarim yakkhassa suddhiñ visuddhiñ parisuddhiñ muttim vimuttim pari-muttim vadanti kathenti bhaṇanti dipayanti voharantī ti, udāhu aññam pi vadanti etto. Ten' āha so nimmito :

Yan tam apucchimha akittayī no,
aññān tam puechāma, tad imgha brūhi,
ettāvat' aggam no vadanti h' eke
yakkhassa suddhiñ idha panditāse,
udāhu aññam pi vadanti etto ti.

Ettāvat' aggam pi vadanti h' eke
yakkhassa suddhiñ idha paṇḍitāse,
tesam pun' eke samayañ vadanti
anupādise sese kusalā vadānā. 15.

Ettārat' aggam pi vadanti h' eke yakkhassa suddhiñ idha paṇḍitāse ti. Sant' eke samañabrahmañā sassatavādā ettāratā² arūpasamāpattiyañ aggam sethām visettham pamokkham uttamam pavaram vadanti kathenti bhaṇanti dipayanti voharanti. Yakkhassā ti sattassa narassa mānavassa posassa puggalassa jīvassa jagussa³ jantussa indagussa⁴ manujassa. Suddhin ti suddhiñ visuddhiñ pari-suddhiñ muttim vimuttim parimuttim. Idha paṇḍitāse ti idha paṇḍitavādā dhīravādā nāñavādā hetuvādā lakkhaṇavādā kāraṇavādā ṭhānavādā sakāya laddhiyā ti, ettāvat' aggam pi vadanti h' eke yakkhassa suddhiñ idha paṇḍitāse.

Tesam pun' eke samayañ vadanti anupādise sese kusalā vadānā ti tesam yeva samañabrahmañānam eke samañabrahmañā uchedavādā bhavatajjitā vibhavam abhinandanti. Te sattassa samam upasamanam vūpasamanam nirodhāñ patipassaddham⁵ vadanti : yato⁶ kira⁷ bho ayam attā kāyassa bhedā uchijjati vinassati na hoti param marañā ettāvatā anupādise sese ti⁸. Kusalā vadānā ti

¹ B^p S vītivattetvā.

² B^p S etāva.

³ Si jātussa : S om.

⁴ B^p S hindagussa.

⁵ B^p patipassaddhī ti ; S patippassaddhan ti.

⁶ S sato. ⁷ B^p kiñ ; S kiram. ⁸ B^p S hoti.

kusalavādā pañditavādā dhīravādā¹ ñānavādā² hetuvādā
lakkhaṇavādā kāraṇavādā ṛhānavādā sakāya laddhiyā ti,
tesam pun' eke samayam vadanti anupādisese kusalā
vadānā. Ten' āha Bhagavā :

Ettāvat' aggam pi vadanti h' eke
yakkhassa suddhiṃ idha pañditāse,
tesam pun' eke samayaṃ vadanti
anupādisese kusalā vadānā ti.

Ete ca ñatvā upanissitā ti
ñatvā munī nissaye so vimamsī,
ñatvā vimutto na vivādam eti,
bhavābhavāya na sameti dhīro ti. 16.

Ete ca ñatrā upanissitā ti. Ete ti diṭṭhigatike. Upanisitā ti sassatadiṭṭhinissitā ti ñatvā, nechedadīṭṭhinissitā ti ñatvā, sassatuechedadīṭṭhinissitā ti ñatrā³ jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam̄ katvā ti, ete ca ñatvā upanissitā ti.

*Ñatrā munī nissaye so rimayisī ti. Munī ti monam
vuccati ñānam . . . pe . . . saṅgajālam aticca so muni.
Muni sassatadiṭṭhinissitā ti ñatvā, nechedadīṭṭhinissitā
ti ñatvā, sassatuechedadīṭṭhinissitā ti ñatvā ti⁴ ñatrā
jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam̄ katvā⁵.
So rimayisī ti pañdito paññavā buddhimā ñāmī vibhāvī
medhāvī ti, ñatvā munī nissaye so vimamsī.*

Ñatvā vimutto na vivādam eti ti. Ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam̄ katvā⁶, mutto vimutto parimutto⁴ suvimutto accanta-anupādāvimokkhena⁷, sabbe samkhārā aniceā ti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam̄ katvā, mutto vimutto parimutto⁴ suvimutto accanta-anupādāvimokkhena⁷, sabbe samkhārā dukkhā ti, sabbe dhammā anattā ti . . . pe . . . yam kiñci samudayadhammam̄ sabban tam̄ nirodhata-

¹ B^p thirav^o.

² B^p ñāyav^o.

³ Si ad. ti ñatvā.

⁴ B^p S om.

⁵ B^p ad. vimutvā.

⁶ S ad. vimutto ti.

⁷ B^p accantam̄ anupādā^o.

dhamman ti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam̄ katvā, mutto vimutto parimutto¹ suvimutto accanta-anupādāvimekkhenā² ti ñatvā vimutto.

Na vivādam eti ti na kalaham̄ karoti, na bhañḍanam̄ karoti, na viggahañ karoti, na vivādam̄ karoti, na medhagañ karoti.

Vuttañ h' etam̄ Bhagavatā : *Evañ vimuttacitto kho Aggivessana bhikkhu na keñaci sampadati, na kenaci vivadati, yañ ca loke vuttañ tena ca voharati aparāmasan ti, ñatvā vimutto na vivādam eti.

Bharābhavāya na sameti dhīro ti. *Bharābhavāya* ti bhavābhavāya³ kammabhadavāya punabbhavāya, kāmabhavāya kammabhadavāya; kāmabhavāya punabbhavāya, rūpabhadavāya kammabhadavāya, rūpabhadavāya punabbhavāya, arūpabhadavāya kammabhadavāya, arūpabhadavāya punabbhavāya; punappunam̄ bhavāya, punappunam̄ gatiyā, punappunam̄ upapattiyā punappunam̄ pañsandhiyā punappunam̄ attabhadvābhinibbattiya⁴ na sameti, na samāgacchati, na gañhāti, na parāmasati, nābhinivisatī ti. *Dhīro* ti dhīro pandito paññavā buddhimā ñāñī vibhāvī medhāvī ti, bhavābhavāya na sameti dhīro ti. Ten' āha Bhagavā :

Ete ca ñatvā upanissitā ti
ñatvā munī nissaye so vimamīsi,
ñatvā vimutto na vivādam eti,
bhavābhavāya na sameti dhīro ti.

EKĀDASAMO⁵ KALAHAVIVĀDASUTTANIDDESO NIṬṬHITO⁶.

* M. i, 500.

¹ B^p S om.

² B^p accantam̄ anupādā^o.

³ B^p S bhavāya.

⁴ B^p S attabhadavāya punappunābhinibbattiya.

⁵ B^p om.

⁶ B^p S samatto ekādasamo.

CŪLAVIYŪHASUTTANIDDESO¹.

Sakam̄ sakam̄ diṭṭhi paribbasānā
 viggayha nānā² kusalā vadanti:
 yo³ evam̄ jānāti, ⁴sa vedi⁴ dhammam̄,
 idam̄ patikkosam̄ akevalī so. 1.

Sakam̄ sakam̄ diṭṭhi paribbasānā ti. Sant' eke samaṇa-brāhmaṇā diṭṭhigatikā. Te dvāsaṭṭhiyā diṭṭhigatānam̄ aññataraññataram̄ diṭṭhigatam̄ gahetvā uggahetvā⁵ gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā, sakāya sakāya diṭṭhiyā vasanti sam̄vasanti āvasanti parivasanti. Yathā āgārikā vā⁶ gharesu vasanti, sāpattikā vā āpattisu vasanti, sakilesā vā kilesesu vasanti; evam eva sant' eke samaṇa-brāhmaṇā diṭṭhigatikā, te dvāsaṭṭhiyā diṭṭhigatānam̄ aññataraññataram̄ diṭṭhigatam̄ gahetvā uggahetvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā sakāya sakāya diṭṭhiyā vasanti sam̄vasanti āvasanti parivasantī ti, sakam̄ sakam̄ diṭṭhi paribbasānā.

Vigayha nānā² kusalā vadantī ti. Vigayhā ti gahetvā uggahetvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā.⁷ Nānā vadantī ti⁷ nānā vadanti, vividham̄ vadanti, aññoññam̄ vadanti, puthu⁸ vadanti, na ekam̄ vadanti. Vadantī⁹ kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. Kusalā¹⁰ ti kusalavādā pañḍitavādā dhīravādā¹¹ nāṇavādā¹² hetuvādā

¹ B^p atha cūlaviyūhasutti-anukkaṭi; S atha culaviyūhanasuttaniddeso vuccati.

² S nānām̄.

³ B^p om.

⁴⁻⁴ B^p S pavedi *here and below.*

⁵ S om.

⁶ B^p S om.

⁷⁻⁷ B^p S om.

⁸ B^p S puthum̄.

⁹ Si om.

¹⁰ S ad. vadānā.

¹¹ B^p thiravādā *as usual.*

¹² B^p nāṇavādā *as usual.*

lakkhaṇavādā kāraṇavādā ṭhānavādā sakāya laddhiyā ti,
viggayha nānā¹ kusalā vadanti.

*Yo² evam jānāti³ sa redi³ dhamman ti yo imam⁴ dhammam
diṭṭhim paṭipadam maggam jānāti, so dhammam
vedi⁵ aññāsi apassi paṭivijjhī ti, yo evam jānāti⁶ sa vedi
dhammam.*

*Idam patikkosam akevalī so ti yo imam⁴ dhammam
diṭṭhim paṭipadam maggam paṭikkosati, akevalī so,
asamatto⁷ so⁵, aparipuṇḍo so, hīno nihīno omako lāmako
jatukko paritto ti, idam paṭikkosam akevalī so. Ten' āha
so nimmito :*

Sakam sakam diṭṭhi paribbasānā
viggayha nānā¹ kusalā vadanti :
yo evam jānāti, sa vedi dhammam,
idam paṭikkosam akevalī so ti.

Eva m pi viggayha vivādiyanti⁸,
bālo paro akusalo ti cāhu,
sacco nu vādo katamo imesam?
sabb' eva hīme⁹ kusalā vadānā. 2.

*Eram pi viggayha vivādiyanti¹⁰ ti evam gahetvā ugga-
hetvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā vivādiyanti¹¹,
kalahaṇam karonti, bhaṇḍanam karonti, viggahaṇam karonti,
vivādaṇam karonti, medhagaṇam¹² karonti : na tvam imam
dhammavinayam ājānāsi . . . pe . . . nibbedhehi vā sacē
pahosī ti, evam pi viggayha vivādiyanti.*

*Bālo paro akusalo ti cāhu ti paro bālo hīno nihīno
omako lāmako jatukko¹³ paritto akusalo avidvā⁵ avijjā-
gato aññāṇī avibhāvī dappañño ti evam āhamisū, evam*

¹ B^p S nānam.

² B^p om.

³⁻³ B^p S pavedi.

⁴ B^p S idam.

⁵ Si om.

⁶ B^p pajānati.

⁷ S appamatto.

⁸ B^p vivādayanti.

⁹ PTS hīme.

¹⁰ B^p S vivādayantī (*here and below*).

¹¹ B^p S vivādayanti.

¹² S medhakam.

¹³ B^p chatukko.

kathenti, evam bhaṇanti, evam dīpayanti, evam voharantī ti, bālo paro akusalo ti cāhu.

Sacco nu vādo katamo imesam? ti imesam samanabrahmaṇānam vādo katamo sacco taccho tatho bhūto yāthāvo aviparitto ti, sacco nu vādo katamo imesam?

Sabb' eva hīme kusalā vadānā ti¹ *sabb' ev' ime*¹ samanabrahmaṇā kusalavādā paṇḍitavādā dhīravādā² nāyavādā³ hetuvādā lakkhaṇavādā kāraṇavādā ṭhānavādā sakāya laddhiyā ti, sabb' eva hīme kusalā vadānā. Ten' āhu so nimmito :

Evam pi viggayha vivādiyanti,
bālo paro akusalo ti cāhu,
sacco nu vādo katamo imesam?
sabb' eva hīme kusalā vadānā ti.

Parassa ve⁴ dhammam anānujānam
bālo mako⁵ hoti nihīnapañño,
sabb' eva bālā sunihīnapaññā,
¹ sabb' ev' ime¹ ditṭhiparibbasānā. 3.

Parassa re⁴ dhammam anānujānam ti parassa dhammam ditṭhim paṭipadam maggam anānujānanto anānumpassanto⁶ anānumaññanto anānumodanto ti, parassa ve⁴ dhammam anānujānam.

Bālo mako⁷ hoti nihīnapañño ti paro bālo hoti hīno nihīno omako lāmako jatukko⁸ paritto hīnapañño nihīnapañño omakapañño lāmakapañño jatukkapañño⁹ parittapañño ti, bālo mako hoti nihīnapañño.

¹⁰ *Sabb' eva¹⁰ bālā sunihīnapaññā* ti sabb' ev' ime samanabrahmaṇā bālā hīnā nihīnā omakā lāmakā jatukkā¹¹ parittā. Sabb' eva hīnapaññā nihīnapaññā

¹⁻² S sabbe p'ime.

² B^p thiravādā.

³ B^p nāyavādā.

⁴ B^p S ce.

⁵ S lāmako; PTS mago.

⁶ S ad. ananummananto.

⁷ S lāmako.

⁸ B^p S chatukko.

⁹ B^p chatukkap^o; S catukap^o.

¹⁰⁻¹⁰ S sabb' ev'ime. ¹¹ B^p chatukkā; S catukkā.

omakapaññā lāmakapaññā jatukkapaññā¹ parittapaññāti, sabb' eva bālā sunihinapaññā.

Sabb' ev' ime ditṭhiparibbasānā ti sabb' ev' ime samaṇabrahmaṇā ditṭhigatikā. Te dvāsaṭṭhiyā ditṭhigatānam aññatarāññataram ditṭhigatam gahetvā uggahetvā² gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā sakāya sakāya ditṭhiyā vasanti samvasanti āvasanti parivasanti. Yathā āgārikā vā gharesu vasanti, sāpattikā vā āpattisu vasanti, sakilesā vā kilesesu vasanti, evam eva sabb' ev' ime samaṇabrahmaṇā ditṭhigatikā,³ te dvāsaṭṭhiyā⁴ ditṭhigatānam aññatarāññataram ditṭhigatam gahetvā uggahetvā gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā sakāya sakāya ditṭhiyā vasanti samvasanti āvasanti⁵ parivasantī ti, sabb' ev' ime ditṭhiparibbasānā. Ten' āha Bhāgava :

Parassa ve dhammam anānujānam
bālo mako hoti nihinapañño,
sabb' eva bālā sunihinapaññā,
sabb' ev' ime ditṭhiparibbasānā ti.

Sanditṭhiyā⁶ ce pana vīvadātā⁵
samuddha paññā kusalā matimā⁶,
na tesam⁷ koci parihiñapañño,
ditṭhi hi tesam⁸ pi tathā samattā. 4.

Sandiṭṭhiyā⁹ ce pana vīvadātā¹⁰ ti sakāya ditṭhiyā, sakāya khantiyā, sakāya ruciyā, sakāya laddhiyā vīvadātā¹⁰ pariyodatā¹² asaṅkiliṭṭhā¹³ ti, sandiṭṭhiyā⁹ ce pana vīvadātā⁹.

¹ B^p chatukkap^o; S catukkap^o.

² S om.

³⁻³ B^p pe.

⁴ S dvāsaṭṭhinam.

⁵⁻⁵ B^p c' eva vevadātā?; S ca vaṇo ce vadātā.

⁶ PTS mutimā.

⁷⁻⁷ B^p tesanī na.

⁸ Si nesam (*but below* tesam).

⁹⁻⁹ B^p S c' eva na vevadātā (S ce vadātā).

¹⁰ B^p anavevadātā; S anavodātā.

¹¹ B^p S ad. avodātā.

¹² S apariyodatā.

¹³ B^p S saṅkiliṭṭhā saṅkilesikā.

*Samsuddhapaññā*¹ kusalā matimā ti. Suddhapaññā visuddhapaññā parisuddhapaññā vodātapaññā pariyođatapaññā. Athavā suddhadassanā visuddhadassanā² pari-suddhadassanā vodātadassanā pariyođatadassanā² ti, samsuddhapaññā. *Kusalā* ti. Kusalā³ pañđitā paññavanto buddhimanto ñānino vibhāvino medhāvino ti, samsuddhapaññā kusalā. *Matimā* ti matimā⁴ pañđitā paññavanto buddhimanto ñānino vibhāvino medhāvino ti, samsuddhapaññā kusalā matimā⁴.

⁵ *Na tesam*⁵ koci parihīnapañño ti tesam samañā-brāhmaṇānam na koci hīnapañño nihīnapañño omaka-pañño lāmakapañño jatukkapapañño⁶ parittapañño. Athavā⁷ sabb' eva aggapaññā⁸ setthapaññā visetthapaññā pāmok-khapapaññā uttamapaññā pavarapaññā ti,⁵ na tesam⁵ koci parihīnapañño.

Ditthī hi tesam pi tathā samattā ti tesam samañā-brāhmaṇānam ditthi tathā samattā samādinnā gahitā parāmaṭṭhā abhinivitthā ajjhositā adhimuttā ti, ditthī hi tesam pi tathā samattā. Ten' āha Bhagavā :

Sandiṭṭhiyā⁹ ce pana vīvadātā⁹
samsuddhapaññā kusalā matimā⁴,
⁵ na tesam⁵ koci parihīnapañño,
ditthī hi tesam pi tathā samattā ti.

Na vāham¹⁰ etam tathivan¹¹ ti brūmi,
yam āhu bālā¹² mithu aññamaññam:
sakam sakam ditthim akam su saccam,
taśmā hi bālo ti param dahanti. 5.

¹ S sambuddhapp^o here and below.

² S om.

³ Si om.

⁴ B^p S mutimā.

⁵⁻⁶ B^p tesam na.

⁶ B^p chatukkap^o.

⁷ B^p S atthi.

⁸ B^p S om.

⁹⁻¹⁰ B^p S c' eva na vevadātā (S ce vadātā).

¹⁰ B^p S cāham.

¹¹ B^p S tathavan (S tatavan); PTS tathiyan.

¹² B^p bālo; S balo.

Nā cāham¹ etam tathicam² ti brūmī ti. Nā ti paṭikkhepo. Etañ ti dvāsatṭhidīṭṭhigatan ti nāham etam³ tatham taccham³ bhūtam yāthāvam aviparittan ti brūmi ācikkhāmi desemi paññāpemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemī ti, na vāham⁴ etam tathivan² ti brūmi.

Yam āhu bālā⁵ mithu aññamaññan ti. Mithū ti dve janā, dve kalahakārakā, dve bhaṇḍanakārakā, dve bhassakārakā, dve vivādakārakā, dve adhikaraṇakārakā, dve vādino, dve sallāpakā. Te aññamaññam⁶ bālo hīno nihīno omako lāmako jatukko⁶ paritto⁷ ti evam āhāmsu, evam kathenti, evam bhaṇanti, evam dīpayanti, evam voharantī ti, yam āhu bālā mithu aññamaññam⁸.

Sakam sakam diṭṭhim akāmsu saccam ti sassato loko, idam eva saccam, mogham aññan ti sakam sakam diṭṭhim akāmsu saccam. Asassato loko, idam eva saccam, mogham aññan ti . . . pe . . . n'eva hoti na na hoti tathāgato param maraṇā, idam eva saccam, mogham aññan ti, sakam sakam diṭṭhim akāmsu saccam.

Tasmā hi bālo ti param dahantī ti. Tasmā ti tasmā tamkāraṇā tamhetu tampaceayā tamnidānā param⁹ bālo hīno nihīno omako lāmako jatukko¹⁰ paritto⁹ ti dahanti passanti dakkhanti olokenti nijjhāyanti upaparikkhantī ti, tasmā hi bālo ti param dahanti. Ten' āha Bhagavā :

Na vāham⁴ etam tathivan¹¹ ti brūmi,
yam āhu bālā¹² mithu aññamaññam :
sakam sakam diṭṭhim akāmsu saccam,
tasmā hi bālo ti param dahantī ti.

¹ B^p cāham.

² B^p tathavan ; S tathevan.

³⁻³ B^p taccham tatham.

⁴ B^p S cāham.

⁵ B^p bālo ; S balo.

⁶⁻⁶ B^p bālato . . . chatukkato ; S bālato . . . jatukkato.

⁷ B^p (?) S parittato.

⁸ S ad. ti.

⁹⁻⁹ B^p S bālato . . . parittato.

¹⁰ B^p chatukkato ; S jatukkato.

¹¹ B^p S tathavan.

¹² B^p S bālo.

Yam āhu saccam tathivan¹ ti eke,
 tam āhu aññe pi² tuecham musā ti,
 evam pi viggayha vivādiyanti³,
 kasmā na ekam⁴ samanā vadanti? 6.

*Yam āhu saccam tathivan¹ ti eke ti Yam dhammam
 ditthim patipadam maggam eke samanabrahmaṇā : idam
 saccam tuecham⁵ bhūtam⁶ yāthāvam⁷ aviparittan ti
 evam āhamsu, evam kathenti, evam bhananti, evam
 dīpayanti, evam volharantī ti, Yam āhu saccam tathivan
 ti eke.*

*Tam āhu aññe pi⁸ tuecham musā tī⁹ ti tam eva dhammam
 ditthim patipadam maggam eke samanabrahmaṇā : etam⁸
 tuecham, etam musā, etam abhūtam, etam alikam, etam
 ayāthāvan¹⁰ ti evam āhamsu evam kathenti, evam bhananti,
 evam dīpayanti, evam volharantī ti, tam āhu aññe pi⁸
 tuecham musā ti.*

*Ebam pi viggayha virādiyanti¹¹ ti evam gahetvā uggahetvā
 gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā vivādiyanti, kalahaṇ
 karonti, bhaṇḍanam karonti, viggaham karonti, vivādam
 karonti, medhagam karonti : na tvam imam dhamma-
 vinayam ājānāsi . . . pe . . . nibbedhehi vā sace pahosī
 ti, evam pi viggayha vivādiyanti.*

*Kasmā na ekam samanā vadanti? ti. Kasmā ti kasmā
 kiṃkāraṇā kiṃhetu kiṃpacceyā kiṃnidānā¹² kiṃsamudayā
 kiṃjātikā¹³ kiṃpabhavā na ekam radanti, nānā vadanti,
 vividham vadanti, aññoññam vadanti, puthu vadanti
 kathenti bhananti dīpayanti volharantī ti, kasmā na ekam
 samanā vadanti. Ten' āha so nimmito :*

¹ B^p S tathavan.

² S *om.*

³ B^p vivādayanti.

⁵ S *ad.* tatham.

⁴ S etam.

⁶ S *ad.* tathāṇi ; S *ad.* katham (=tatham).

⁷ S yāvatavam, sometimes.

⁸ B^p S *om.*

⁹ Codd. *om.*

¹⁰ B^p S ayāthāvam etan.

¹¹ B^p S vivādayanti, here and below.

¹² Si *om.*

¹³ B^p S kiṃjātiyā.

Yam āhu saccam tathivan¹ ti eke,
tam āhu aññe pi² tuecham musā ti,
evam pi viggayha vivādiyanti,
kasīmā na ekam̄ samanā vadantī ? ti.

E kam̄ hi saccam̄ na dutiyam atthi,
yasmim̄ pajā no vivade pajānam̄,
nānā te³ saccāni sayam̄ thunanti,
tasmā na ekam̄ samanā vadanti. 7.

E kam̄ hi saccam̄ na dutiyam atthi ti. E kam̄ saccam̄ vuccati dukkhanirodho nibbānam̄, yo so sabbasam̄khārasamatho sabbūpadhipatiñissaggo tañhakkhayo virāgo nirodho nibbānam̄. Athavā ekam̄ saccam̄ vuccati maggasaccam̄ niyyānasaceam̄ dukkhanirodhagāminī pañipadā ariyo atthañgiko maggo, seyyathidam̄ sammādiñthi sammāsam̄kappo sammāvācā sammākammanto sammā-ājivo sammāvāyamo sammāsati sammāsamādhī ti, ekam̄ hi saccam̄ na dutiyam atthi.

Yasmin̄ pajā no rivade pajānan̄ ti. Yasmin̄ ti yamhi⁴ sacce. Pajā⁵ ti sattādhivacanam̄. Pajā⁶ yam̄ saccam̄ pajānantā ājānantā vijānantā pañivijānantā pativijjhantā na kalaham̄ kareyya⁷ na bhañdanam̄ kareyya, na viggaham̄ kareyya, na vivādam̄ kareyya, na medhagam̄ kareyya, kalaham̄ bhañdanam̄ viggaham̄ vivādam̄ medhagam̄ pajaheyya⁸ vinodeyya⁹ byantikareyya¹⁰ anabhāvam̄ gameyyā¹¹ ti, yasmin̄ pajā no vivade pajānam̄.

¹² Nānā te¹² saccāni sayam̄ thunanti ti nānā te saccāni sayam̄ thunanti vadanti kathenti bhañanti dīpayanti voharanti: sassato loko, idam eva saccam̄, mogham aññan

¹ B^p S tathavan.

² B^p S om.

³⁻⁴ B^p S nānāto.

⁴ B^p S yasmin̄.

⁵ S pajānā.

⁶ B^p S pajānam̄.

⁷ B^p S kareyyuñ throughout.

⁸ B^p S pajaheyyuñ.

⁹ B^p S vinodeyyuñ. ¹⁰ B^p S byantikareyyuñ.

¹¹ S gameyyuñ; B^p gameyyan.

¹²⁻¹² B^p S nānāto here and below.

ti sayam̄ thunanti vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti; assatto loko . . . pe . . . n' eva hoti na na hoti tathāgato param marañā, idam eva saccam̄, mogham aññan ti sayam̄ thunanti vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantī ti, nānā te saccāni sayam̄ thunanti.

Tasmā na ekaṁ samanā rūdantī ti. *Tasmā* ti *tasmā* tamkāraṇā tamhetu tampacecayā tamnidānā na ekaṁ vadanti, nānā vadanti, vividham̄ vadanti, aññoññam vadanti, puthu vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantī ti, *tasmā* na ekaṁ samanā vadanti. Ten' āha Bhagavā :

Ekam̄ hi saccam̄ na dutiyam̄ atthi,
yasmim̄ pajā no vivade pajānam̄,
nānā te saccāni sayam̄ thunanti,
tasmā na ekaṁ samanā vadantī ti.

Kasmā nu saccāni vadanti nānā
pavādiyāse kusalā vadānā?
saccāni suttāni¹ bahūni² nānā,
udāhu te takkam anussaranti? 8.

Kasmā nu saccāni vadanti nānā ti. *Kasmā* ti *kasmā* kimkāraṇā kimhetu kimpacceyā kimnidānā ³ *saccāni* ⁴ *nānā*³ *rūdantī*, vividhāni vadanti, aññoññāni vadanti, puthūni vadanti, kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantī ti, *kasmā* nu saccāni vadanti nānā.

Parādiyāse kusalā rūdānā ti. *Parādiyāse* ti vippavadantī ti pi⁵ pavādiyāse. Athavā sakam̄ sakam̄ diṭṭhigataṁ pavadanti⁶ kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti: sassato loko, idam eva saccam̄ mogham aññan ti pavadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti: assatto loko . . . pe . . . n' eva hoti na na hoti tathāgato param marañā, idam eva saccam̄ mogham aññan ti pavadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti.

¹ B^p S sutāni *here and below*; PTS su tāni.

² S bahūnam̄. ³⁻³ S om. ⁴ B^p nānāni.

⁵ S om. ⁶ S vadanti.

Kusalā vadānā ti kusalavādā paññitavādā dhīravādā¹ nāyavādā² hetuvādā lakkhaṇavādā kāraṇavādā ṛhānavādā sakāya laddhiyā ti, pavādiyāse kusalāvadānā.

Saccāni suttāni bahūni nānā ti saccāni suttāni bahūni³ nānāni vividhāni aññoññāni⁴ puthūnī ti, saccāni suttāni bahūni nānā⁴.

Udāhu te takkam anussaranti? ti udāhu⁵ takkena vitakkena⁶ samikkappena yāyanti niyyanti vuyhanti samhariyantī ti, evam pi udāhu te takkam anussaranti? Athavā takkapariyāhataṁ vīmaṇsānucaritaṁ sayam pāṭibhānaṁ vadanti kathenti bhaṇyanti dīpayanti voharantī ti, evam pi udāhu te takkam anussaranti. Ten' āha so nimmito:

Kasmā nu saccāni vadanti nānā
pavādiyāse kusalā vadānā?
saccāni suttāni bahūni nānā,
udāhu te takkam anussaranti? ti.

Na h' eva saccāni bahūni nānā,
aññattra saññāya niccāni⁷ loke,
takkañ ca dīṭhīsu pakappayitvā
saccam̄ musā ti dvayadhammam āhu. 9.

Na h' era saccāni bahūni nānā ti na h' eva saccāni bahukāni nānāni vividhāni aññoññāni puthūnī ti, na h' eva saccāni bahūni nānā.

Aññatra saññāya niccāni loke ti. *Aññatra saññāya⁸* niccagāhā ekañ ñeva saccam̄ loke⁹ kathiyati bhaṇiyati dīpayati vohariyati⁹: dukkhanirodho nibbānam̄, yo so sabbasam̄khārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānam̄. Athavā ekam saccam̄ vuccati maggasaccam̄ niyyānasaccam̄ dukkhanirodhagāminī paṭipadā, ariyo atṭhaṅgiko maggo, seyyathidam̄ sammā-

¹ B^p thiravādā as usual. ² B^p nāyavādā as usual.

³ S bahukāni, see below, l. 22.

⁴⁻⁴ Si puthūnī. ⁵ S ad. te. ⁶ B^p om.

⁷ PTS has the v.l. caccāni, caccā.

⁸-⁹ B^p kathiyati bhaṇiyati dīpiyyati vohariyati.

diṭṭhi . . . pe . . . sammāsamādhī ti, aññatra saññāya niccāni loke.

Takkañ ca diṭṭhisu pakappayitvā¹ saccamū musā ti drayadhammam āhā ti takkañ vitakkamū samkappamū takkayitvā vitakkayitvā² samkappayitvā diṭṭhigatāni janenti sañjanenti nibbattenti abhinibbattenti; diṭṭhigatāni janetvā sañjanetvā nibbattetvā abhinibbattetvā: mayhamū saccamū, tuyhamū musā ti evam āhamṣu, evam kathenti, evam bhananti, evam dīpayanti, evam voharantī ti, takkañ ca diṭṭhisu pakappayitvā saccamū musā ti dvayadhammam āhu. Ten' āha Bhagavā:

Na h' eva saccāni bahūni nānā,
aññatra saññāya niccāni loke,
takkañ ca diṭṭhisu pakappayitvā³
saccamū musā ti dvayadhammam āhū ti.

Diṭṭhe sute sīlavate mute vā
⁴ete ca⁴ nissāya vimānadassī
vinicchaye thatvā pahassamāno⁵
bālo paro akusalo ti c' āha. 10.

Diṭṭhe sute sīlavate mute vā ete ca nissāya vimānulassī ti diṭṭhamū vā diṭṭhisuddhim⁶ vā sutamū vā sutasuddhim⁷ vā sīlamū vā sīlasuddhim⁸ vā vattamū⁸ vā vattasuddhim⁹ vā mutamū vā mutasuddhim⁹ vā nissāya upanissāya gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā ti, diṭṭhe sute sīlavate mute vā. Ete ca nissāya vimānulassī ti na sammānetī ti pi vimānadassī, athavā domanassamū janetī ti pi vimānadassī ti, diṭṭhe sute sīlavate mute vā ete ca nissāya vimānulassī.

Vinicchaye thatvā pahassamāno¹⁰ ti. Vinicchayā vuc-

¹ B^p om.

² B^p S om.

³ S samk°.

⁴⁻⁴ B^p S etesu, here and below.

⁵ B^p pahamṣamāno; S samādayamāno; Si v.l. sahassamāno.

⁶ B^p diṭṭhasuddhim.

⁷ S sīlavisuddhim.

⁸ B^p S vataṁ.

⁹ B^p S vatasuddhim.

¹⁰ B^p pahasamāno; S sahassamāno here and below.

canti dvāsaṭṭhī diṭṭhigatāni. Diṭṭhivinicchaye¹ vinicchi-taditthiyā² ṭhatvā patiṭṭhahitvā ganhitvā parāmasitvā abhinivisitvā ti, vinicchaye ṭhatvā. Pahassamāno³ ti tuṭṭho hoti, haṭṭho pahaṭṭho attamano paripunnasam-kappo. Athavā dantavidamisakam̄ hassamāno⁴ ti, vinicchaye ṭhatvā pahassamāno.

Bālo paro akusalo ti c' āhā ti paro bālo hīno nihīno omako lāmako jatukko⁵ paritto akusalo avidvā⁶ avijjāgato añānī avibhāvī amedhāvī¹ duppañño ti evam āha, evam katheti, evam bhanati, evam dīpayati, evam voharatī ti, bālo paro akusalo ti c' āha. Ten' āha Bhagavā :

Diṭṭhe sute sīlavate mute vā
ete ca nissāya vimānadassī
vinicchaye ṭhatvā pahassamāno
bālo paro akusalo ti c' āha ti.

Yen' eva bālo ti param dahāti,
ten' ātumānam kusalo ti c' āha;
sayam attanā so kusalo⁷ vadāno
aññam vimāneti, tath' eva pāvā. 11.

Yen' eva bālo ti param dahāti ti yena hetunā, yena paccayena, yena kāraṇena, ⁸yena pabhavena⁸ param bālato hīnato nihīnato omakato lāmakato jatukkato⁹ parittato¹⁰ dahati passati dakkhati oloketi nijjhāyati upaparikkhatī ti, yen' eva bālo ti param dahāti.

Ten' ātumānam kusalo ti c' āhā ti. Ātumā¹¹ vuceati attā. So pi ten' eva hetunā, tena paccayena, tena kāraṇena, tena pabhavena attānam āha¹²: aham asmi kusalo

¹ Si om.

² B^p vinicchayam diṭṭhiyā (=vinicchayad°?).

³ B^p pahasamāno; S sahassamāno.

⁴ B^p pahasamāno; S hasamāno. ⁵ B^p chatukko.

⁶ Si aviddhā. ⁷ B^p S kusalā.

⁸ ⁸ Si om.; S yena papacā yena.

⁹ B^p chatukk[at]o; S chatukkato.

¹⁰ S ad. hoti.

¹¹ B^p S ātumāno.

¹² S om.

paññito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī ti, ten' ātumānam kusalo ti c' āha.

Sayam attanā so kusalo¹ radāuo ti sayam² attānam kusalavādo paññitavādo dhīravādo³ ñāṇavādo⁴ hetuvādo lakkhaṇavādo kāraṇavādo thānavādo sakāya laddhiyā ti, sayam attanā so kusalo¹ vadāno.

Aññāṇi vimāneti, tath'⁵ eva pāvā⁶ ti. Na sammānetī⁷ ti pi aññam vimāneti⁸; athavā domanassam janetī ti pi, aññam vimāneti. Tath'⁹ eva pāvā¹⁰ ti. Tath'⁹ eva taṁ ditthigatam pāvadati: ¹¹ iti p' ayam¹¹ puggalo micchāditthiko viparittadassano ti, aññāṇi vimāneti tath'¹² eva pāvā¹³. Ten' āha Bhagavā :

Yen' eva bālo ti param dahāti.
ten' ātumānam kusalo ti c' āha ;
sayam attanā so kusalo¹⁴ vadāno
aññam viināneti, tath'¹² eva pāvā ti.

*Atīsaramditthiyā¹⁵ so samatto
mānenā matto paripuṇṇamānī
sayam eva sāmaṇī manasābhisitto,
ditthī hi sā tassa tathā samattā. 12.*

Atīsaraṇḍitthiyā¹⁵ so samatto ti. Atīsāraditthiyo¹⁶ vuccanti dvāsatthī ditthigatāni. Kīmkāraṇā atīsāraditthiyo¹⁷ vuccanti dvāsatthī ditthigatāni? Sabbā tā¹⁸ ditthiyo¹⁹ kāraṇātikkantā lakkhaṇātikkantā hīnatikkantā¹⁹ tam-kāraṇā atīsāraditthiyo²⁰ vuccanti dvāsatthī ditthigatāni.

¹ B^p kusalā.

² B^p sayam eva ; S sassam eva.

³ B^p thiravādo.

⁴ Si om.; B^p ñāyavādo.

⁵ B^p ? S tad.

⁶ B^p ? S pāvadā.

⁷ S sampādetī.

⁸ S vimānetī ti.

⁹ B^p (S ?) tad.

¹⁰ B^p S pāvadā.

¹¹⁻¹¹ B^p S iti vāyam.

¹² B^p S tad.

¹³ B^p pāvada ; S pāvadā.

¹⁴ B^p S kusalā.

¹⁵ B^p atīsārad°; S atīpādām°.

¹⁶ S atīpādām°.

¹⁷ S atīpārad°.

¹⁸ Si om.

¹⁹⁻¹⁹ S kāraṇa-ati°, lakkhaṇa-ati°, hīna-ati°.

²⁰ S sādidiṭṭhiyo.

Sabbe pi titthiyā¹ atisāradīṭṭhiyā². Kiñkāraṇā sabbe pi titthiyā³ atisāradīṭṭhiyā⁴? Te aññamaññam atikka-mityā samatikkamitvā⁵ vītvattetvā⁶ dīṭṭhigatāni janenti sañjanenti nibbattenti abhinibbattenti; tamkāraṇā sabbe pi titthiyā⁷ atisāradīṭṭhiyā⁸. So samatto ti atisāra-dīṭṭhiyā⁹ samatto¹⁰ paripuṇṇo anomo ti, atisaramdīṭṭhiyā¹¹ so samatto.

Mānena matto paripuṇṇamānī ti sakāya dīṭṭhiyā mānena matto pamatto unmattro adhimatto ti, mānena matto. Paripuṇṇamānī ti paripuṇṇamānī¹² sanuattamānī¹³ anomamānī ti, mānena matto paripuṇṇamānī.

Sayam eva sāmaṇī manasābhisisitto ti. Sayam eva attānam cittena abhisīcāti: aham asmi kusalo paññito paññavā buddhimā nānī vibhāvī medhāvī ti, sayam eva sāmaṇī manasābhisisitto.

Dīṭṭhī hi sā tassa tathā samattā ti tassa sā dīṭṭhi tathā samattā samādinna gahitā paramatthā abhinivitthā ajhositā adhimuttā ti, dīṭṭhī hi sā tassa tathā samattā. Tenāha Bhagavā :

Atisaramdīṭṭhiyā¹⁴ so samatto
mānena matto paripuṇṇamānī
sayam eva sāmaṇī manasābhisisitto,
dīṭṭhī hi sā tassa tathā samattā ti.

Parassa ce hi vacasā nihino,
tumo¹⁵ sahā¹⁶ hoti nihinapañño;
athavā¹⁷ sayam vedagū hoti dhīro,
na koci bālo saman̄esu atti. 13.

¹ B^p dīṭṭhiyo; S dīṭṭhiya.

² B^p S ?, see n. 8.

³ S ad. vuuccanti.

⁴ B^p °dīṭṭhiyo.

⁵ S om.

⁶ B^p S vītvattitvā.

⁷ B^p S ad. vuuccanti.

⁸ B^p S °dīṭṭhiyo.

⁹ S atipādadiṭṭhiyo.

¹⁰ S ad. ti atisāradīṭṭhiyo.

¹¹ S atisārad°.

¹² Si om.

¹³ Si mattamānī.

¹⁴ B^p atisārad°; S asiparamd°.

¹⁵ B^p tumho; S thumo here and below.

¹⁶ S sayā.

¹⁷ B^p S atha ce here and below (as PTS).

Parassa ce hi vacasā nihīno ti. Parassa ce vācāya vacanena ninditakāraṇā garahitakāraṇā upavaditakāraṇā paro bālo hoti hīno¹ nihīno omako lāmako jatukko² paritto ti, parassa ce hi vacasā nihīno.

Tumo sahā hoti nihīnapañño ti so pi ten' eva saha³ hoti hīnapañño¹ nihīnapañño omakapañño lāmakapañño jatukkapañño parittapañño ti⁴, tumo⁵ sahā hoti nihīnapañño.

Athavā sayam vedagū hoti dhīro ti. ⁶Athavā sayam vedagū hoti⁶ dhīro paṇḍito paññavā buddhimā ḥāṇī vibhāvī medhāvī ti, athavā sayam vedagū hoti dhīro.

Na koci bālo samāñesu atthī ti samāñesu na koci bālo hīno nihīno omako lāmako jatukko paritto atthi; sabb' eva aggapaññā⁷ setṭhapāññā viseṭṭhapāññā pāmokkhapaññā⁸ uttamapaññā pavarapaññā ti, na koci bālo samāñesu atthi. Ten' āha Bhagavā :

Parassa ce hi vacasā nihīno,
tumo⁹ sahā hoti¹⁰ nihīnapañño ;
athavā sayam vedagū hoti dhīro,
na koci bālo samāñesu atthī ti.

Aññām ito yābhivadanti dhammām,
aparaddhā suddhim¹¹ akevalī te¹¹,
evam pi¹² titthyā puthuso vadanti
sandīṭhirāgena¹³ hi tyābhīrattā¹³. 14.

Aññām ito yābhivadanti dhammām aparaddhā suddhim akevalī te ti ito aññām dhammām¹⁴ diṭṭhim paṭipadam¹⁴

¹ S om. ² B^p S chatukko ; below chatukkapañño.

³ S ssaha. ⁴ Si B^p om. ⁵ B^p tumho ; S ?.

⁶⁻⁶ Si om. ; B^p S hare atha ce. ⁷ B^p S om.

⁸ S vimokkhap^o. ⁹ B^p tumho ; S sumo.

¹⁰⁻¹⁰ S sahāyo ti.

¹¹⁻¹¹ Si v.l. (*following* Fsb.) akevalīno.

¹² PTS hi.

¹³⁻¹³ S hi tvābhīrattā ; PTS hi te 'bhīrattā.

¹⁴ ¹⁴ B^p S diṭṭhi paṭipadam.

maggam̄ ye abhivadanti, te suddhimaggam̄ visuddhi-maggam̄ parisuddhimaggam̄ vodātamaggam̄ pariyođātamaggam̄ viraddhā aparaddhā khalitā galitā¹ ² aññaya aparaddhā² akevalī te, asamattā te³, aparipuññā te, hīnā nīhīnā omakā lāmakā jatukkā parittā ti, aññam̄ ito yābhivadanti dhammam̄ aparaddhā suddhim akevalī te.

Enam pi titthyā puthuso vadanti ti. Tittham̄ vuccati diṭṭhigatam̄ ; titthyā¹ ⁴ vuccanti diṭṭhigatikā ; puthudiṭṭhiyā⁴ puthudiṭṭhigatāni vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti ti, evam pi titthyā puthuso vadanti.

Sandiṭṭhirāgena hi tyābhīrattā ti sakāya diṭṭhiyā diṭṭhīrāgena⁵ rattā abhīrattā ti, sandiṭṭhirāgena hi tyābhīrattā. Ten' āha Bhagavā :

Aññam̄ ito yābhivadanti dhammam̄,
aparaddhā suddhim akevalī te,
evam pi titthyā puthuso vadanti
sandiṭṭhirāgena hi tyābhīrattā ti.

*Idh' eva suddhim⁶ iti vādiyanti,
nāññesu dhammesu visuddhim āhu⁷,
evam pi titthyā puthuso nivitthā
sakāyane tattha daļham̄ vadānā. 15.*

Idh' evā suddhim iti rāliyanti ti idha suddhim visuddhim pariſuddhim muttiṁ vimuttiṁ parimuttiṁ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti : sassato loko, idam eva saccam̄, mogham aññan ti idha suddhim visuddhim pariſuddhim muttiṁ vimuttiṁ parimuttiṁ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti : asassato loko . . . pe . . . n' eva hoti na na hoti tathāgato param marañā, idam eva saccam̄, mogham aññan ti idha suddhim visuddhim pariſuddhim muttiṁ vimuttiṁ parimuttiṁ vadanti kathenti

¹ Si om.

²⁻² Si v.l. nāyāpariddhā (= °raddhā).

³ Si om.

⁴⁻⁴ Si om., S has puthutitthiyā.

⁵ Si S rāgena.

⁶ S suddhi, here and below.

⁷ B° vādayanti, here and below.

bhaṇanti dīpayanti voharantī ti, idh' eva suddhim iti vādiyanti.

Nāññesu dhammesu visuddhim āhū ti attano satthāram dhammadikkhānam gaṇam¹ ditṭhim paṭipadam¹ maggām tħapetvā sabbe paravāde khipanti ukkhipanti parikkhipanti: so satthā na sabbaññū, dhammo na svākkhiāto, gaṇo na supaṭipanno, ditṭhi na bhaddikā, paṭipadā na supaññattā, maggo na niyyāniko; n' atth' ettha suddhi vā visuddhi vā parisuddhi vā mutti vā vimutti vā pari-mutti vā, n' atth' ettha sujjhanti vā visujjhanti vā parisujjhanti vā mucanti vā vimuccanti vā parimuccanti vā, hīnā nihinā omakā lāmakā jatukkā² parittā ti, evam āhamṣu, evam kathenti, evam bhaṇanti, evam dīpayanti, evam voharantī ti, nāññesu dhammesu visuddhim āhu.

Evam pi titthyā³ puthuso nivitthā ti. ⁴ Tittham vuccati ditṭhigatam⁴; tithyā⁵ vuccanti ditṭhigatikā; puthudiṭṭhiyā puthudiṭṭhigatesu nivitthā patitthitā allinā upagatā ajjhositā adhimuttā ti, evam pi titthyā³ puthuso nivitthā.

Sakāyane tattha daḷham vadānā ti. Dhammo sakāyanam, ditṭhi sakāyanam, paṭipadā sakāyanam, maggo sakāyanam⁶; sakāyane daḷhavādā thiravādā balikavādā avatthitavādā ti, sakāyane tattha daḷham vadānā. Ten' āha Bhagavā :

Idh' eva suddhim iti vādiyanti,
nāññesu dhammesu visuddhim āhu,
evam pi titthyā puthuso nivitthā
sakāyane tattha daḷham vadānā ti.

Sakāyane vā⁷ pi daḷham vadāno
skam ettha⁸ bālo ti⁹ param daheyya?
sayam eva¹⁰ so medhagam āvaheyya
param vadām¹¹ bālam asuddhi-
dhāmamām. 16.

¹⁻¹ S ditthi°.

² B^p chatukkā as usual; S ?.

³ S titthā.

⁴⁻⁴ Si om.

⁵ S ditṭhiyā.

⁶ B^p S sakāyano.

⁷ PTS cā.

⁸⁻⁸ B^p S kam tattha.

⁹⁻⁹ S bālavā.

¹⁰⁻¹⁰ S sayam vā.

¹¹ S param.

Sakāyane vā pi dalham vadāno ti. Dhammo sakāyanam, diṭṭhi sakāyanam, paṭipadā sakāyanam, maggo sakāyanam¹: sakāyane dalhavādo thiravādo balikavādo avatthitavādo ti, sakāyane vā pi dalham vadāno.

² *Kam ettha² bālo ti param daheyyā?* ti. Etthā³ ti sakāya diṭṭhiyā, sakāya khantiyā, sakāya ruciyā, sakāya laddhiyā, param bālato hīnato nihīnato omakato lāmakato jatukkato⁴ parittato kam daheyya, kam passeyya, kam dakkheyya, kam olokeyya, kam nijjhayeyya, kam upaparikkheyyā ti, kam ettha bālo ti param daheyya?

⁵ *Sayam eva so⁶ medhagam⁶ āraheyya param vadam⁷ bālam asuddhidhamman* ti paro bālo hīno nihīno omako lāmako jatukko paritto asuddhidhammo avisuddhidhammo aparisuddhidhammo avodātadhammo ti evam vadanto, evam kathento, evam bhananto, evam dīpayanto, evam voharanto, sayam eva kalaham bhaṇḍanam viggaham⁸ vivādam medhagam⁹ āraheyya samāvaheyya⁸ āhareyya samāhareyya akaddheyya samākaḍḍheyya gaṇheyya parāmaseyya abhiniviseyyā ti, ¹⁰ sayam eva ¹⁰ so medhagam⁹ āvaheyya param vadam bālam asuddhidhammam. Ten' āha Bhagavā:

Sakāyane vā pi dalham vadāno

kam ettha bālo ti param daheyya?

¹⁰ *sayam eva¹⁰ so medhagam āvaheyya*

param vadam⁷ bālam asuddhidhamman ti.

*Viniechaye ṭhatvā sayam pāmāya
uddham so¹¹ lokasmim¹² vivādam eti,
hitvāna sabbāni¹³ viniechayāni
na medhagam kurute¹⁴ jantu loke ti¹⁵. 17.*

¹ B^p S sakāyano.

²⁻² B^p S kam tattha, here and below. ³ B^p S tatthā.

⁴ B^p chatukkato; S catukkato, as usual.

⁵⁻⁵ S sayam pase.

⁶ S medhakam.

⁷ S param.

⁸ Si om.

⁹ S medhakam, as usual.

¹⁰ ¹⁰ S sayam vā.

¹¹ Below B^p has sa.

¹² S lokasmi.

¹³ S sabbā pi.

¹⁴ B^p kuppati (= kubbati).

¹⁵ B^p S om.

Viniechaye ṭhatvā sayam̄ pamāyā ti. Viniechayā vuccanti dvāsatṭhī dīṭhigatāni. Viniechaye¹ viniechitadiṭṭhiyā² ṭhatvā patiṭṭhabitvā ganhitvā parāmasitvā abhinivisitvā ti, viniechaye ṭhatvā. Sayam̄ pamāyā ti sayam̄ pamāya paminitvā, ayam̄ satthā sabbāññū ti sayam̄ pamāya paminitvā; ayam̄ dhammo svakkhato, ayam̄ gaṇo supaṭipanno, ayam̄ dīṭhi bhaddikā, ayam̄ paṭipadā supaññattā, ayam̄ maggo niyyāniko ti sayam̄ pamāya paminitvā ti, viniechaye ṭhatvā sayam̄ pamāya.

Uddham̄ so³ lokasmiṇ vivādam eti ti. Uddham̄⁴ vuccati anāgatam; attano vādam uddham̄ thapetvā sayam eva kalaham̄ bhaṇḍanam̄ viggaham̄ vivādam medhagam̄ eti upeti upagacchati gaṇhāti parāmasati abhinivisatī ti, evam pi uddham̄ so³ lokasmiṇ vivādam eti. Athavā aññena uddham̄ vādena saddhim̄ kalaham̄ karoti, bhaṇḍanam̄ karoti,⁵ viggaham̄ karoti⁵, vivādam karoti, medhagam̄ karoti: na tvam̄ imam̄ dhammadvinayam̄ ājānasi . . . pe . . . nibbedhehi vā sace pahosi ti, evam pi uddham̄ so³ lokasmiṇ vivādam eti.

Hitrāna sabbāni⁶ viniechayānī ti Viniechayā vuccanti dvāsatṭhī dīṭhigatāni; sabbā⁷ viniechitadiṭṭhiyo² hitvā cajjvitvā⁸ pariceajitvā⁹ jahitvā¹ pajahitvā vinoditvā byantikaritvā anabhāvam̄ gametvā ti, hitvāna sabbāni viniechayāni.

Na medhagam̄ kurute¹⁰ jantu loke ti na kalaham̄ karoti, na bhaṇḍanam̄ karoti, na viggaham̄ karoti, na vivādam karoti, na medhagam̄ karoti. Vuttam̄ h' etam̄ Bhagavatā : *Evam̄ vimuttacitto kho Aggivessana bhikkhu na kenaci samvadati, na kenaci vivadati. Yañ ca loke vuttam̄ tena ca voharati aparāmasan ti. Jantū ti satto naro mānavo

M. i, 500.

¹ Si om.

² B^p viniechayad°; S viniechāyad°.

³ B^p sa.

⁴ E^p S uddhamiso. ⁵⁻⁵ Si om.

⁶ S sabbā.

⁷ L^p S ad. ditthiviniechayā.

⁸ B^p cajitvā; S pajahitvā.

⁹ B^p pariceajitvā.

¹⁰ B^p kuppati.

poso puggalo jīvo jagū¹ jantu indagū manujo. *Loke* ti apāyaloke² manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke² āyatanaloke ti, na medhagam̄ kurute³ jantu loke ti. Ten' āha Bhagavā :

Vinicchaye thatvā sayam pamāya
uddham̄ so⁴ lokasmim̄ vivādam eti
hitvāna sabbāni vinicchayāni
na medhagam̄ kurute³ jantu loke ti.

DVĀDASAMO⁵ CŪLA VIYŪHAS UTTANIDDESO NITTĀHITO⁶.

¹ Si jātu ; B^p jagu.

²⁻² B^p S pe.

³ B^p kubbati.

⁴ B^p sa.

⁵ B^p S om.

⁶ B^p S samatto dvādasamo.

TERASAMO¹ MAHĀVIYŪHASUTTANIPPODESO².

Ye kec' ime diṭṭhiparibbasānā
idam eva saccan ti pavādiyanti³,
sabb' eva te nindam anvānayanti
atho pasamsam pi labhanti tattha. 1.

Ye kec' ime diṭṭhiparibbasānā ti. Ye kecī ti sabbena
sabbam sabbathā sabbam asesam nissesam pariyādāyava-
canam⁴ etañ, ye kecī ti. *Diṭṭhiparibbasānā* ti. Sant' eke⁵
samaṇabrahmaṇā diṭṭhigatikā. Te dvāsatṭhiyā diṭṭhi-
gatānam aññataraññataram diṭṭhigatañ gahetvā uggahetvā
gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā sakāya sakāya diṭṭhiyā
vasanti saṃvasanti āvasanti parivasanti; yathā āgārikā vā
gharesu vasanti, sāpattikā vā āpattisu vasanti, sakilesā⁶
vā kilesesu vasanti, evam eva sant' eke⁷ samaṇabrahmaṇā
diṭṭhigatikā. Te dvāsatṭhiyā diṭṭhigatānam aññataraññatarañ
diṭṭhigatañ gahetvā uggahetvā gaṇhitvā parā-
masitvā abhinivisitvā sakāya sakāya diṭṭhiyā vasanti sam-
vasanti āvasanti⁷ parivasanti ti, ye kec' ime diṭṭhi-
paribbasānā.

*Idam eva saccan ti pavādiyanti*⁸ ti. Sassato loko, idam
eva saccam, mogham aññan ti vadanti kathenti bhaṇanti
dīpayanti voharanti. Asassato loko . . . pe . . . n' eva
hoti, na na hoti tathāgato param maraṇā, idam eva

¹ B^p S atha. ² B^v °sutti-anukkaṭi; S ad. vuccati.

³ S ea vādiyanti; PTS vivādiyanti and ea vādiyanti;
see below.

⁴ B^p pariyādiyanavacanam.

⁵ S ad. te.

⁶ B^p saṃkilesikā : S saṃkilese.

⁷⁻⁷ B^p pe.

⁸ B^p S ea vādayantī, and below.

saceam, mogham aññan ti vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti volharanti ti, idam eva sacean ti pavādiyanti.

Sabb' eva te nindam anvānayanti ti sabb' eva te samanya-brāhmaṇā nindam eva anventi, garaham eva anventi¹, akittim eva anventi, sabbe ninditā yeva honti, garahitā yeva honti, akittitā yeva honti ti, sabb' eva te nindam anvānayanti.

Atho pasāṇsam pi labhanti tatthā ti. *Tattha* sakāya diṭṭhiyā, sakāya khantiyā, sakāya rneiyā, sakāya laddhiyā, *pasāṇsam* thomanam kittim vannahārikam labhanti paṭi-labhanti² adhigacchanti vindantī ti³, atho pasāṇsam pi labhanti tattha. Ten' āha so nimmito :

Ye kec' ime diṭṭhiparibbaśānā
idam eva sacean ti pavādiyanti⁴,
sabb' eva te nindam anvānayanti
atho pasāṇsam pi labhanti tatthā ti.

Appam hi etam⁴ na alam⁴ samāya,
duve⁵ vivādassa phalāni brūmi,
evam⁶ pi disvā na vivādiyetha
khemābhīpassam avivādabhummam⁷. 2.

Appam hi etam⁸ na alam⁸ samāyāti. ⁹*Appam hi etam* ti⁹ appakam etam, omakam¹⁰ etam, thokam¹¹ etam, lāmakam etam, jatukkam etam, parittakam etam ti, appam hi etam. Na alam samāyāti nālam rāgassa samāya, dosassa samāya, mohassa samāya, kodhassa upanāhassa makkhassa palāsassa issāya maechariyassa māyāya sāthey-yassa, thambhassa sārambhassa mānassa atimānassa madassa pamādassa sabbakilesānam sabbaduecaritānam

¹ S anvayanti.

²⁻² B^p upagacchanti ti; S upadhigacchanti ti.

³ B^p ea vādayanti; S ea vādiyanti.

⁴⁻⁴ B^p S nālam here and below. ⁵ S dve.

⁶ S etam, as PTS. ⁷ B^p °bhūmam (PTS °bhūmīm).

⁸⁻⁸ B^p S nālam. ⁹⁻⁹ Si om.

¹⁰ S lāmakam. ¹¹ B^p thokakam; S thomakam.

sabbadarathānam sabbaparilhāhānam sabbasantāpānam
sabbakusalābhisañkhārānam samāya upasamāya vūpa-
samāya nibbānāya paṭinissaggāya paṭipassaddhiyā ti,
¹ appam hi etam¹ na alam samāya.

*Duve*² vivādassa phalāni brūmī ti diṭṭhikalalahassa diṭṭhi-
bhāṇḍanassa diṭṭhiviggaliassa diṭṭhivivādassa diṭṭhimedha-
gassa dve phalāni honti. Jayaparājayo hoti, lābhālābho
hoti, yasāyaso hoti, nindāpasāmso hoti, sukhadukkham
hoti, somanassadomanassam hoti, iṭṭhāniṭṭham hoti,
anunayapatighāṇ hoti, ugghātinigghāti hoti, anurodhā-
virodho hoti. Athavā tam kammaṇi nirayasamvattanikam
tiracchānayonikasamvattanikam³ pittivisayikasamvatta-
nikam⁴ ti brūmi ācikkhāni desemi paññāpemī⁵ paṭṭhapemī
vivarāmi vibhajāmi uttānikaromi pakāsemī ti, duve vivā-
dassa phalāni brūmi.

*Etam pi disvā na vivādiyethā*⁶ ti. *7 Etam pi disvā ti*⁷
etam ādīnavam disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhā-
vayitvā vibhūtam katvā diṭṭhikalahesu diṭṭhibhāṇḍanesu
diṭṭhiviggalesu diṭṭhivivādesu diṭṭhimedhagesū ti, etam
pi disvā. *Na vivādiyethā* ti na kalahaṇ kareyya, na
bhāṇḍanam kareyya, na viggaham kareyya, na vivādam
kareyya, na medhagam kareyya, ⁸kalahabbhāṇḍanaviggaha-
vivādamedhagam⁸ pajaheyya vinodeyya byantikareyya
anabhāvam gameyya, ⁹kalahabbhāṇḍanaviggahavivāda-
medhagā⁹ ārato assa¹⁰, virato paṭivirato¹¹ nikkhanto
paṭinissaṭṭho¹² vippamutto visamuyutto vimariyādikatena¹³
cetasā vihareyyā ti, etam pi disvā na vivādiyetha¹⁴.

¹⁻¹ B^p appañ h' etam *as always*; S appañ ñetam.

² S dve. ³ B^p tiracchānayonis[°]; S om.

⁴ B^p S pittivisayas[°]. ⁵ S Si v.l. paññāpemī.

⁶ B^p vivādayethā. ⁷⁻⁷ Si om.

⁸⁻⁸ B^p S kalahaṇ . . . vivādam medhagam (S medha-
kam).

⁹⁻⁹ B^p S kalahā . . . vivādā medhagā (S medhakā).

¹⁰ S om. ¹¹ Si om.

¹² B^p nissaṭṭho; S nissaṭo.

¹³ B^p S viparyādi[°] *as always*. ¹⁴ S vivādayetha.

Khemābhīpasaṇī avivādabhummāñ vuccati amataniibbānām, yo so sabbasam̄khārasamatho sabbūpadhipatiñissaggo tañhakkhayo virāgo nirodho nibbānāñ. Etam̄ avivādabhummāñ khemato tūñato lenato saranato abhayato accentato amatato nibbānato passanto dakkhanto olokento nijjhāyanto upaparikkhanto ti, khemābhīpasaṇī avivādabhummāñ. Ten' āha Bhagavā :

Appam̄ hi etam̄ na alam̄ samāya,
duve vivādassa phalāni brūmi,
etam̄ pi disvā na vivādiyetha¹
khemābhīpasaṇī avivādabhummāñ ti.

Yā kāc' imā sammutiyo² puthujjā,
sabbā va etā na upeti vidvā,
anūpayo so upayam̄ kim eyya
diṭṭhe sute khantim̄ akubbamāno? 3.

Yā kāc' imā sammutiyo puthujjā ti. Yā kācī ti sabbenā sabbam̄ sabbatthā sabbam̄ asesam̄ nissesam̄ pariyādāyava-canam³ etam̄, yā kācī ti. Sammutiyo ti sammutiyo vuccanti dvāsaṭṭhī diṭṭhigatāni, ⁴ diṭṭhisammutiyo.⁴ Puthujjā ti puthujjanehi janitā⁵ vā tā⁵ sammutiyo ti puthujjā, puthu-nānājanehi janitā vā tā⁶ sammutiyo ti puthujjā ti, yā kāc' imā sammutiyo puthujjā.

Sabbā ra etā na upeti vidvā⁷ ti vidvā vijjāgato ñānī vibhāvī medhāvī sabbā va etā diṭṭhisammutiyo n' eti, na upeti, na upagacchati, na gañhātī, na parāmasati, nābhini-visatī ti, sabbā va etā na upeti vidvā.

Anūpayo so upayam̄ kim eyyā? ti. Upayo ti dve upayā, tañhūpayo ca diṭṭhūpayo ca . . . pe . . . ayam̄ tañhūpayo . . . pe . . . ayam̄ diṭṭhūpayo. Tassa tañhūpayo pahino, diṭṭhupayo pañinissattho, tañhūpayassa pahinattā, diṭṭhupayassa pañinissatthattā, anupayo puggalo kim rūpam̄ upeyya upagaccheyya gañheyya parāmaseyya

¹ B^p vivādayetha. ² Si sammatiyo *always*.

³ B^p pariyādānav^o; S pariyādāyanav^o.

⁴⁻⁴ Si *om.*

⁵⁻⁵ B^p S *om.*

⁶ B^p S *om.*

⁷ B^p ad. ti vidvā.

abhiniviseyya : attā me ti? Kim vedanam, kim saññam, kim samkhāre, kim viññānam, kim gatim, kim uppattim, kim paṭisandhim, kim bhavam, kim saṃsāram, kim vatṭam upeyya upagaccheyya gaṇheyya parāmaseyya abhini-viseyyā? ti, anūpayo so upayañ kim eyya?

*Dīṭhe sute*¹ *khantim akubbamāno*¹ ti dīṭhe vā dīṭha-suddhiyā vā, sute vā sutasuddhiyā vā, mute vā muta-suddhiyā vā, khantiñ² akubbamāno³, chandañ akubbamāno, pemam akubbamāno, rāgañ akubbamāno³ ajanyaamāno asañjanayamāno anibbattayamāno nābhinibbattayamāno⁴ ti, dīṭhe sute khantim akubbamāno. Ten' āha Bhagavā :

Yā kāc' imā sammutiyo puthujjā,
sabbā va etā na upeti vidvā,
anūpayo so upayañ kim eyya
dīṭhe sute khantim akubbamāno? ti.

Sīluttamā samyamen' āhu suddhim
vattam⁵ samādāya upatṭhitāse
idh' eva sikkhemā, ath' assa suddhim
bhavūpanitā kusalā vadānā. 4.

Sīluttamā samyamen' āhu suddhin ti. Sant' eke samanabrāhmañā sīluttamavādā. Te sīlamattena⁶ samyamattena⁷ samvaramattena avitikkamamattena suddhim visuddhim parisuddhim muttiñ vimuttiñ parimuttiñ āhu⁸ vadanti kathenti bhañanti dīpayanti voharanti.

*Samanamunḍikāputto evam āha : Catūhi kho aham thapati⁹ dhammehi samannāgatañ purisapuggalañ paññā-pemi sampannakusalam paramakusalam uttamapatti-

* See p. 89.

¹⁻¹ S khanti pakuppamāno (= khantiñ pakubbamāno), but see l. 8.

² S khanti.

³ S akuppamāno.

⁴ B^p S anabhi°.

⁵ B^p S vatañ, always.

⁶ S sīlapamattena.

⁷ Si om.; S saññāpaimattena.

⁸ B^p S ahamṣu.

⁹ B^p S gahapati.

pattam̄ samanām̄ ayojjhām̄. Katamehi catūhi? Idha thapati¹ na kāyena pāpakkammam̄ karoti, na pāpikam̄² vācam̄ bhāsatī, na pāpakkam̄ saṃkappam̄ saṃkappati³, na pāpakkam̄ ājivam̄ ājivati⁴. Imehi kho aham̄ thapati¹ catūhi dhammehi samannāgatam̄ purisapuggalam̄ paññā-pemī sampannakusalam̄ paramakusalam̄ uttamapattipattam̄ samanām̄ ayojjhām̄.

Evan̄ eva⁵ sant' eke samanābrāhmaṇā sīluttamavāda; te sīlamattena saṃyamamattena⁶ saṃvaramattena avitikkamamattena suddhim̄ visuddhim̄ parisuddhim̄ muttim̄ vimuttim̄ parimuttim̄ āhu vadanti kathenti bhananti dīpayanti voharantī ti, sīluttamā saṃyamen' āhu suddhim̄.

Vattam̄ samādāya upaṭṭhitāse ti. Vattan̄ ti hatthivattam̄ vā assavattam̄ vā govattam̄ vā ajavattam̄ vā kukkuravattam̄ vā kākavattam̄ vā vāsudevavattam̄ vā punṇabhaddavattam̄ vā maṇibhaddavattam̄ vā aggivattam̄ vā nāgavattam̄ vā supaṇṇavattam̄ vā yakkhavattam̄ vā asuravattam̄ vā gandhabbabattam̄ vā mahārājavattam̄ vā candavattam̄ vā suriyavattam̄ vā indavattam̄ vā brahmavattam̄ vā devavattam̄ vā disāvattam̄⁷ vā ādāya samādāya ādayitvā⁸ gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā upaṭṭhitā paccupaṭṭhitā allinā upagatā ajjhositā adhimuttā ti, vattam̄ samādāya upaṭṭhitāse.

Idh' eva sikkhema ath' assa suddhin̄ ti. Idhā ti sakāya ditṭhiyā, sakāya khantiyā, sakāya ruciyā, sakāya laddhiyā⁹ sikkhema¹⁰ ācarema samācarema samādāya vattemā ti, idh' eva sikkhema. Ath' assa suddhin̄ ti; ¹¹ athavā 'ssa¹¹ suddhim̄ visuddhim̄ parisuddhim̄ muttim̄ vimuttim̄ parimuttin̄ ti, idh' eva sikkhema ath' assa suddhim̄.

Bhavūpanitā kusalā radānā ti. Bhavūpanitā ti bhavū-panitā bhavūpagatā bhava-ajjhositā bhavādhimuttā ti,

¹ B^p S gahapati.

² B^p pāpakkam̄.

³ S saṃkappeti.

⁴ Si S jīvati.

⁵ S evam̄. ⁶ Si om̄.

⁷ Si disa-; B^p disāvataṁ.

⁸ B^p S ādiyitvā, and S ad. samādiyitvā.

⁹ S ad. sikkhemā ti.

¹⁰ B^p ad. sikkhemā ti.

¹¹—¹¹ B^p S ath' assa.

bhavūpanitā. *Kusalā vadānā* ti kusalavādā paññitavādā dhīravādā¹ nānāvādā² hetuvādā lakkhaṇavādā kāraṇavādā thānavādā sakāya laddhiyā ti, bhavūpanitā kusalā vadānā. Ten' āha Bhagavā :

Siluttamā samyamen' āhu suddhim
vattamā samādāya upatthitāse
idh' eva sikkhema, ath' assa suddhim
bhavūpanitā kusalā vadānā ti.

Sace cuto sīlavatāto³ hoti,
⁴sa vedhatī⁴ kamma⁵ virādhayitvā,
⁶sa jappati⁶ ⁷patthayatī ca⁷ suddhim
satthā va hīno pavasam gharāmhā. 5.

Sace cuto sīlaratāto³ hotī ti. Dvīhi kāraṇehi sīlabbatato⁸ cavati : paraviechhindanāya vā cavati, anabhisambhuṇanto vā cavati.

Kathampi paraviechhindanāya cavati? Paro viechindati : so satthā na sabbaññū, dhammo na svākkhāto, gano na supaṭipanno, diṭṭhi na bhaddikā, paṭipadā na supaññattā, maggo na niyyāniko, n' atth' ettha suddhi vā⁹ visuddhi vā⁹ parisuddhi vā mutti vā vimutti vā parimutti vā, n' atth' ettha sujjhanti vā visujjhanti vā parisujjhanti vā muuccanti¹⁰ vā viinuccanti vā parimuccanti vā, hīnā nihīnā omakā lāmakā jatukkā parittā ti, evam paro viechindati ; evam viechindayamāno¹¹ satthārā cavati, dhammakkhānā cavati, gaṇā cavati, diṭṭhiyā cavati, paṭipadāya cavati, maggato cavati, evam paraviechhindanāya cavati.

¹ B^p thiravādā, *as usual*. ² B^p nāyavādā, *as usual*.

³ S silabbatato.

⁴⁻⁴ B^p Si *r.l.* pavedhatī ; S sacevati.

⁵ S kammam. ⁶⁻⁶ B^p Si *r.l.* pajappati.

⁷⁻⁷ B^p patthayati-cca ; S vittayati ea ; PTS patthayatidha.

⁸ Si sīlabbattato ; B^p sīlavatato. ⁹⁻⁹ S *om.*

¹⁰ S muñcanti . . . parimuñcanti, *as often*.

¹¹ S viechindiyamāno.

Katham anabhisambhuṇanto cavati? Sīlam anabhisambhuṇanto sīlato cavati, vattam anabhisambhuṇanto vattato cavati, sīlabbatam anabhisambhuṇanto sīlabbatato cavati, evam anabhisambhuṇanto eavatī ti, sace cuto sīlavatāto hoti.

¹ *Sa vedhatī¹ kamma virādhayitvā ti. Sa vedhatī ti: sīlam vā vattam vā sīlabbatam vā viraddham mayā, aparaddham mayā, khalitam mayā, galitam mayā, aññaya aparaddho ahan ti vedhati pavedhati² sampavedhati ti, sa vedhati kamma virādhayitvā ti. Puññābhisisamkhāram vā³ apuññābhisisamkhāram vā³ āneñjābhisisamkhāram vā viraddham mayā, aparaddham mayā, khalitam mayā, galitam mayā, aññaya aparaddho ahan ti vedhati⁴ pavedhati sampavedhati ti, sa vedhati kamma virādhayitvā.*

⁵ *Sa jappati⁵ patthayatī⁶ ca suddhin ti. Jappati⁷ ti sīlam vā jappati⁸, vattam vā jappati, sīlabbatam vā jappati pajappati abhijappatī ti, sa jappati. Patthayatī ca suddhin ti sīlasuddhim vā pattheti, vattasuddhim vā pattheti, sīlabbatasuddhim vā pattheti piheti abhijappatī ti; sa jappatī patthayatī ca suddhim.*

Satthā ra hīno parasaṇi gharamhā ti yathā puriso gharato nikkhanto, satthena⁹ saha¹⁰ vasanto, satthā ohīno, tam vā sattham anubandhati sakam vā gharam pacchāgacchatī¹¹; evam eva so diṭṭhigatiko tam vā satthāram gaṇhāti,¹² aññam vā satthāram gaṇhāti¹²; tam vā dhammakkhānam gaṇhāti,¹² aññam vā dhammakkhānam gaṇhāti¹²; tam vā gaṇam gaṇhāti,³ aññam vā gaṇam gaṇhāti³; tam vā diṭṭhim gaṇhāti, aññam vā diṭṭhim gaṇhāti; tam vā paṭipadam gaṇhāti, aññam vā paṭipadam gaṇhāti; tam vā maggam gaṇhāti, aññam vā maggam gaṇhāti parāmasati

¹⁻¹ B^p S pavedhatī, here and below.

² S om.

³⁻³ Si om.

⁴ S vedati.

⁵⁻⁵ B^p S pajappatī.

⁶ S pattiyati.

⁷ B^p S pajappatī.

⁸ Si om.

⁹ B^p ad. pavasam.

¹⁰ B^p S om.

¹¹ S pacchāgacchatī.

¹²⁻¹² S om.

abhinivisatī ti, satthā va hīno pavasam̄ ghamrahā. Ten' āha Bhagavā :

Sace cuto sīlavatāto hoti,
sa vedhatī kamma virādhayitvā,
sa jappatī patthayatī ca suddhim̄
satthā va hīno pavasam̄ ghamrahā ti.

Sīlabbatam̄ vā pi pahāya sabbam̄
kammañ ca sāvajjanavajjam̄ etam̄
suddhim̄ asuddhin̄ ti apatthayāno
virato care santim̄ anuggahāya. 6.

Sīlabbatam̄ rā pi pahāya sabbatī sabbā sīlasuddhiyo pahāya pajahitvā vinoditvā byantikaritvā anabhāvam̄ gamitvā, sabbā vattasuddhiyo pahāya pajahitvā vinoditvā byantikaritvā anabhāvam̄ gamitvā, sabbā sīlabbatasuddhiyo pahāya pajahitvā vinoditvā byantikaritvā anabhāvam̄ gamitvā ti, sīlabbatam̄ vā pi pahāya sabbam̄.

Kammañ ca sārajjanarajjam̄ etan̄ ti. Sāvajjakammam̄ vuucati kañham̄ kañhavipākam̄, anavajjakammam̄ vuucati sukkam̄ sukkavipākam̄. Sāvajjañ ca kammañ¹ anavajjañ ca kammam̄¹ pahāya pajahitvā vinoditvā byantikaritvā anabhāvam̄ gamitvā ti, kammañ ca sāvajjanavajjam̄ etam̄.

² *Suddhim̄ asuddhin̄² ti apatthayāno ti.* ¹ *Asuddhin̄ ti¹ asuddhim̄ patthenti, akusale dhamme patthenti, ³ suddhim̄ ⁴ patthenti, pañca kāmaguṇe patthenti, asuddhim̄ patthenti, akusale dhamme patthenti, pañca kāmaguṇe patthenti, suddhim̄ patthenti; dvāsaṭṭhī diṭṭhigatāni patthenti, asuddhim̄ patthenti, akusale dhamme patthenti³, pañca kāmaguṇe patthenti, dvāsaṭṭhī diṭṭhigatāni patthenti, suddhim̄ patthenti, tedhātuke kusale dhamme patthenti, asuddhim̄ patthenti, akusale dhamme patthenti, pañca kāmaguṇe patthenti, dvāsaṭṭhī diṭṭhigatāni patthenti, tedhātuke kusale dhamme patthenti, suddhim̄ patthenti, kalyāṇaputhujjanā⁵ niyāmāvakkantiñ patthenti, sekkhā aggā-*

¹⁻¹ Si om.

²⁻² S suddhi asuddhī.

³⁻³ S om.

⁴ B^v ad. nisuddhim̄ (vi^o?).

⁵ B^v S puthujjanakalyāṇakā.

dhammāñ arahattāñ patthenti, arahattappatte¹ arahā n' eva akusale dhamme pattheti, na pi pañca kāmaguṇe pattheti, na pi dvāsatthī ditthigatāni pattheti, na pi tedhātuke kusale dhamme pattheti, na pi niyāmāvakkantī pattheti, na pi aggadhammāñ arahattāñ pattheti, patthanāñ² samatikkanto arahā vuddhiparihāniñ³ vītivatto, so vuṭṭhavāso cīṇacaraṇo . . . pe⁴ . . . n' atthi tassa punabbhavo ti, suddhim asuddhin ti apatthayāno.

Virato care santim anuggahāyā ti. Virato ti suddhi-asuddhiyā ārato⁵ virato paṭivirato nikkhanto nissattho⁶ vippamutto visamyutto vimariyādikatena cetā viharatī ti, virato. Care ti careyya vicareyya⁷ iriyeyya vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyyā ti, virato care. Santim anuggahāyā ti. Santiyo vuccanti dvāsatthī ditthigatāni, ditthi-santiyo agaphanto aparāmasanto anabhinivisanto ti, virato care santim anuggahāya. Ten' āha Bhagavā:

Silabbatāñ vā pi pahāya sabbāñ
kammañ ca sāvajjanavajjam etām
⁸ suddhim asuddhin⁸ ti apatthayāno
virato care santim anuggahāyā ti.

Tamūpanissāya⁹ jīguechitāñ vā
athavā pi¹⁰ ditthām va¹⁰ sutām mutām vā
uddham sarā suddhim anuttunanti¹¹
avītatañhāse bhavābhavesu. 7.

¹ B^p S arahatte patte.

² B^p S patthanā.

³ B^p S °pārihāni.

⁴ B^p jātijarāmarāpañasamsāro; S atikkantajātijarāmarāpañasamsāro.

⁵ B^p S ad. assa.

⁶ S nissaṭo.

⁷ B^p S vihareyya.

⁸⁻⁸ S suddhī visuddhī.

⁹ Si r.l. (*following* Fsb.) tapūpanissāya; *the text points to tapū*, but there are no vv. ll. in B^p or S.

¹⁰⁻¹⁰ B^p S ditthāñ ca, here and below.

¹¹ S anutthananti.

Tamūpanissāya jīguechitam rā ti. Sant' eke samanabrahmaṇā tapojiguechavādā tapojiguechasārā¹ ² tapojiguechanī nissitā² sannissitā³ allinā upagatā ajjhositā adhimuttā ti, tamūpanissāya jīguechitam vā.

Atharā pi dittham va sutam mutam va ti dittham vā ditthasuddhim vā sutam vā sutasuddhim vā mutam vā mutasuddhim vā nissāya upanissāya gaṇhitvā parāmasitvā abhinivisitvā ti, athavā pi dittham va sutam mutam vā.

Uddhamṣarā suddhim amutthunanti ti. Sant' eke samanabrahmaṇā uddhamṣarāvādā. Katame te⁴ samanabrahmaṇā uddhamṣarāvādā? Ye te samanabrahmaṇā acantasuddhikā samsārasuddhikā akiriyadiṭṭhikā⁵ sassata-vādā, ime te⁶ samanabrahmaṇā uddhamṣarāvādā, te samsārena⁷ suddhim visuddhim parisuddhim muttim vimuttim parimuttim⁸ anutthunanti⁹ vadanti kathenti bhananti dipayanti volarantī ti, uddhamṣarā suddhim anutthunanti.

Acītatañhāse bhavābhavesū ti. *Taṇhā* ti rūpatatañhā sad-datañhā gandhatañhā rasatañhā phoṭṭhabbatatañhā dhammatañhā. *Bhavābhavesū* ti bhavābhave kammabhave punabbhave⁷, kāmabhave kammabhave, kāmabhave punabbhave, rūpabbhave kammabhave, rūpabbhave punabbhave, arūpabbhave kammabhave, arūpabbhave punabbhave, punappunam bhave punappunam gatiyā punappunam upapat-tiyā punappunam paṭisandhiyā punappunam attabhāvā-bhinibbattiyā.¹⁰ *Avītatañhāse* ti¹⁰ avītatañhā¹¹ avigata-tatañhā¹² acattatañhā avantatañhā⁸ amuttatañhā appahīna-tatañhā¹² appaṭinissaṭṭhatatañhā ti. avītatañhāse bhavābhavesu. Ten' āha Bhagavā:

¹ S tapojiguechisārā.

^{2—2} B^p tapojiguechanissitā; S °jīguechinissitā.

³ B^p ānissitā; S anissitā.

⁴ Si S om.

⁵ B^p akriyadiṭṭhikā; S kiriyadiṭṭhiyā.

⁶ Si om.

⁷ B^p S samsāre.

⁸ S om.

⁹ B^p S thunanti.

^{10—10} B^p S om.

¹¹ S ad. ajjhattatañhā.

¹² B^p S om.

Tamūpanissāya jīguechitam̄ vā
athavā pi ditṭham̄ va sutam̄ mutam̄ vā
uddham̄sāra suddhim̄ anutthunanti
avītatañhāse bhavābhavesū ti.

Patthayamānassa hi jappitāni
sa m̄vedhitam̄¹ vā² pi pakappitesu:
cutūpapāto idha yassa n̄ atthi,
sa kena vedheyya kuhim̄ pajappe³? 8.

Patthayamānassa hi jappitāni ti. Patthanā vuceati tañhā, yo rāgo sārāgo . . . pe . . . abhijjhā lobho akusalamūlan̄. *Patthayamānassā* ti patthayamānassa iechamānassa⁴ sādiyamānassa pihayamānassa abhijappayamānassā ti, patthayamānassa hi⁵. *Jappitāni* ti jappanā vuceati tañhā, yo rāgo sārāgo . . . pe abhijjhā lobho akusalamūlan̄ ti, patthayamānassa hi jappitāni.

Saṇvedhitam̄ rā pi pakappitesū ti. Pakappanā ti dve pakappanā, tañhāpakappanā ca, ditṭhipakappanā ca . . . pe . . . ayam̄ tañhāpakappanā . . . pe . . . ayam̄ ditṭhipakappanā⁶. Vatthu-acchedasamkino⁷ pi vedhenti, acchijjante pi vedhenti, acchinne pi vedhenti⁸; vatthuvipariñāmasamkino⁹ pi vedhenti, vipariñāmante pi vedhenti, vipariñāte pi vedhenti pavedhenti sampavedhentī ti, samvedhitam̄ vā pi pakappitesu.

Cutūpapāto idha yassa n̄ atthi ti. *Yassā* ti arahato khīnāsavassa¹⁰ āgamanam̄ gamanam̄⁵ gamanāgamanam̄ kālam̄ gati bhavābhavo cuti ca upapatti ca nibbatti ca bhedo ca jātijarāmarapam¹¹ n̄ atthi, na santi, na samvijjanti, n̄ upalabhbhanti, pahinā samuechinnā vūpasantā patipassaddhā

¹ B^p pavedhitam̄, S paveditam, *here and below*.

² PTS cā. ³ PTS ca jappe, *see below*.

⁴ B^p S iechayamānassa. ⁵ B^p S om.

⁶ B^p S *ad.* pavedhitam̄ (S paveditam) vā pi rakappitesū ti pakappitam̄.

⁷ B^p S vatthum a^c. ⁸ B^p S *ad.* pakappitam̄.

⁹ S vatthum vi. ¹⁰ B^p S *ad.* yassa gamanam.

¹¹ E^p S jāti ca jarāmarapāñ ca (S jarā ca).

abhabbuppattikā nānagginā dadḍhā ti, cutūpapāto idha yassa n' atthi.

Sa kena vedheyya¹ kuhim pajappe¹? ti, so² kena rāgena vedheyya, kena dosena vedheyya, kena mohena vedheyya, kena mānenā vedheyya, kāya dīṭhiyā vedheyya, kena uddhacceṇa vedheyya, kāya viekicchāya vedheyya, kehi anusayehi vedheyya ratto ti vā duṭṭho ti vā mūlho ti vā vinibandho³ ti vā parāmattho ti vā vikkhepagato ti vā anīṭṭhaṅgato⁴ ti vā thāmagato ti vā? Te abhisamkhārā pahīnā; abhisamkhārānam pahīnattā, gatiyā kena vedheyya pavedheyya⁵ nerayiko ti vā tiracechānayoniko ti vā pittivisayiko ti vā manusso ti vā devo ti vā rūpī ti vā arūpī ti vā saññī ti vā asaññī ti vā nevasaññināsaññī ti vā? So hetu n' atthi, paecayo n' atthi, kāraṇam n' atthi, yena⁶ vedheyya pavedheyya sampavedheyyā ti, sa kena vedheyya? *Kuhim⁷ pajappe* ti⁷ kimhi jappeyya,⁸ kattha jappeyya⁸ pajappeyya abhijappeyyā ti, sa kena vedheyya kuhim pajappe?

Ten' āha Bhagavā:

Patthayamānassa hi jappitāni
samvedhitam vā pi pakappitesu:
cutūpapāto idha yassa n' atthi,
sa kena vedheyya kuhim pajappe? ti.

Yam āhu dhammam paraman ti eke.
tam eva hīnan ti pan' āhu aññe:
saceo nu vādo katamo imesam?
sabb' eva hīme kusalā vadānā. 9.

Yam āhu dhammam paraman ti eke ti yam dhammam dīṭṭhim paṭipadām maggam eke samanabrahmaṇā: idam paramam aggam setṭhami visetṭham pāmokkham uttamam

¹⁻¹ S kuhiñ ca jappe.

² Si om.

³ S vinibaddho.

⁴ Bp anīṭṭhagato.

⁵ Si S om.

⁶ Bp S kena.

⁷⁻⁷ Bp vā jappeyya; S va jappe ti.

⁸⁻⁸ Si om.

pavaran ti evam āhamṣu, evam kathenti, evam bhaṇanti, evam dīpayanti, evam voharantī ti, yam āhu dhammam paraman ti eke.

Tam eva hīnan ti pañcāñhu aññe ti tam eva dhammam ditthim patipadam maggam eke samajabrahmaṇā: hīnam etam, nihīnam etam, omakam etam, lāmakam etam, jatukkam etam, parittakam etam ti evam āhamṣu, evam kathenti, evam bhaṇanti, evam dīpayanti, evam voharantī ti, tam eva hīnan ti pañcāñhu aññe.

Sacco nu vādo katamo imesam? ti imesam samajabrahmaṇānam vādo katamo saeco taecho tatho bhūto¹ yāthāvo aviparitto ti, saeco nu vādo katamo imesam?

Sabb' eva hīme kusalā vadānā ti² sabb' eva hīme² samajabrahmaṇā kusalavādā panditavādā dhīravādā³ nāyavādā⁴ hetuvādā lakkhaṇavādā kāraṇavādā ṭhānavādā sakāya laddhiyā ti, sabb' eva hīme kusalā vadānā. Tenāha Bhagavā⁵:

Yam āhu dhammam paraman ti eke,

tañc eva hīnan ti pañcāñhu aññe:

sacco nu vādo katamo imesam?

Sabb' eva hīme kusalā vadānā ti.

Sakañhi dhammam paripunṇam āhu ti sakam hi⁶ dhammam ditthim patipadam maggam eke⁹ samajabrahmaṇā: idam samattam paripunṇam anomān ti evam āhamṣu¹⁰ evam kathenti, evam bhaṇanti, evam dīpayanti¹⁰, evam voharantī ti, sakam hi dhammam paripunṇam āhu.

¹ Si om.

²⁻² S sabbe p'ime.

³ B^p thiravādā.

⁴ B^p nāyavādā.

⁵ B^p so nimmito.

⁶ B^p vivādayanti.

⁷ Si sammatim, *always*.

⁸ S om.

⁹ S ete.

¹⁰⁻¹⁰ B^p pe.

Aññassa dhammam pana hīnam āhū ti aññassa dhammam ditthim paṭipadam maggam eke samapabrahmaṇā: hīnam etam, nihīnam etam, omakam etam, lāmakam etam, jatukkam etam, parittakam etam ti evam āhamṣu, evam kathenti evam bhaṇanti, evam dīpayanti, evam volharantī ti. aññassa dhammam pana hīnam āhu.

Eram pi viggayha vivādiyanti ti evam gahetvā¹ gaṇhitvā parāmasityā abhinivisityā vivādiyanti, kalahaṇ karonti, bhaṇḍanam karonti, viggahaṇ karonti, vivādam karonti, medhagam karonti: na tvam imam dhammadvinayam ājā-nāsi . . . pe . . . nibbedhehi vā sace pahosī ti, evam pi viggayha vivādiyanti.

Sakam sakam sammutim āhu saccan ti sassato loko² . . . pe . . . n' eva hoti, na na hoti tathāgato param marañā, idam eva saccam, mogham aññan ti, sakan sakam sammutim āhu saccam. Ten' āha Bhagavā:

Sakan hi dhammam paripūṇam āhu
aññassa dhammam pana hīnam āhu,
evam pi viggayha vivādiyanti³
sakan sakam sammutim āhu saccan ti.

Parassa ce vambhayitena hīno,
na koci dhammesu visesi assa,
puthū hi aññassa vadanti dhammam
nihinato, samhi dalham vadānā. 11.

Parassa ce vambhayitena hīno ti parassa ce⁴ vambhayitakāraṇā ninditakāraṇā⁵ garahitakāraṇā upavaditakāraṇā paro bālo hoti hīno nihīno omako lāmako jatukko paritto ti, parassa ce vambhayitena hīno.

Na koci dhammesu visesi assā ti dhammesu⁶ na koci aggo settho visettho pāmokkho uttamo pavaro assā ti, na koci dhammesu visesi assa.

¹ Bp S ad. uggahetvā.

² Bp S ad. idam eva saccam mogham aññan ti sakam sakam sammutim āhu saccam, asassato loko.

³ Bp vivādayanti. ⁴ Si om. ⁵ Si S om. ⁶ S diāmme.

Puthū hi aññassa vadanti dhammam̄ nihinato ti bahukā¹ pi bahunnam̄² dhammam̄ vadanti upavadanti nindanti garahanti hīnato nihinato omakato lāmakato jatukkato parittato; bahukā pi ekassa dhammam̄ vadanti upavadanti nindanti garahanti hīnato nihinato omakato lāmakato jatukkato parittato; eko pi bahunnam̄³ dhammam̄ vadati upavadati nindati garahati hīnato nihinato omakato lāmakato jatukkato parittato; eko pi ekassa dhammam̄ vadati upavadati nindati garahati hīnato nihinato omakato lāmakato jatukkato parittato ti, puthū hi aññassa vadanti dhammam̄ nihinato⁴.

Samhi dalham̄ vadānā ti. Dhammo sakāyanam̄, ditthi sakāyanam̄, patipadā sakāyanam̄, maggo sakāyanam̄; sakāyane dalhavādā thiravādā balikavādā avatthitavādā ti⁵, samhi dalham̄ vadānā. Teni āha Bhagavā:

Parassa ce vambhayitena hīno,
na koci dhammesu visesi assa,
puthū hi aññassa vadanti dhammam̄
nihinato, samhi dalham̄ vadānā ti.

S adhammapūjā ca panātath' eva:
yatthā pasamisanti sakāyanāni.
⁶sabbē pavādā⁶ tathivā bhavyeyum,
suddhī hi⁷ nesam̄ pacattam eva. 12.

Sadhammapūjā ca panātath' evā ti. Katamā sadhammapūjā? Sakam̄ satthāram̄ sakkaroti⁸ garukaroti⁹ māneti pūjeti: ayam satthā sabbaññū ti; ayam sadhammapūjā. Sakam̄ dhammakkhānam̄, sakam̄ gaṇam̄, sakam̄ ditthim̄, sakam̄ patipadam̄, sakam̄ maggām̄ sakkaroti garukaroti¹⁰ māneti pūjeti: ayam maggo niyyāniko ti; ayam

¹ S ea. ² Bp S bahunam̄. ³ S bahunam̄.

⁴ Si ad. ti. ⁵ Bp ad. nihinato.

⁶⁻⁶ S sabbē eva vādā, as PTS and Bp S below.

⁷ Bp S pi, always. ⁸ S sakkaronti.

⁹ Bp garum̄ karoti; S garakaronti.

¹⁰ Bp garum̄ karoti.

sadhammapūjā. ¹ Sadhammapūjā² ca panā tath' evā ti¹
sadhammapūjā tathā tacchā bhūtā yāthāvā aviparittā
ti, sadhammapūjā ca panā tath' eva.

Yathā pasamsanti sakāyanānī ti. Dhammo sakāyanam,
diṭṭhi sakāyanam, paṭipadā sakāyanam, maggo sakāya-
nam; sakāyanāni pasamsanti thomenti kittenti vaṇṇentī
ti, yathā pasamsanti sakāyanāni.

Sabbe pavādā tathivā bhaveyyun ti sabbe pavādā tathā
tacchā bhūtā yāthāvā aviparittā bhaveyyun ti, sabbe pa-
vādā tathivā bhaveyyuṇ.

Suddhī hi nesam pacceattam evā ti pacceattam eva tesam
samaṇabrahmaṇānam suddhi visuddhi parisuddhi mutti
vimutti parimutti ti. suddhī hi nesam pacceattam eva. Ten'
āha Bhagavā:

Sadhammapūjā ca panā tath' eva:
yathā pasamsanti sakāyanāni,
sabbe pavādā tathivā bhaveyyum,
suddhī hi nesam pacceattam evā ti.

Na brāhmaṇassa paraneyyam attī
dhammesu niccheyya samuggahītam.
ta smā vivādāni upātivatto.
na hi setthato passati dhammam añ-
ñam. 13.

Na brāhmaṇassa paraneyyam attī ti. Nā ti paṭikkhepo.
Brāhmaṇo ti sattannam dhammānam bāhitattā brāhma-
ṇo . . . pe . . . anissito³ tādi pavuccati⁴ brahmā. Na
brāhmaṇassa paraneyyam attī ti brāhmaṇassa paraneyyatā
n' atthi; brāhmaṇo na paraneyyo, na parapattiyo, na para-
pacayo⁵, na parapaṭibaddhagu⁶ jānāti passati, asammū-
lho sampajāno patissato: sabbe saṃkhārā anicca ti brā-
hmaṇassa paraneyyatā n' atthi; brāhmaṇo na paraneyyo,
na parapattiyo, na parapaceayo, na parapaṭibaddhagu⁷

¹⁻¹ B^p om.

² S om.

³ B^p S asito, as usual.

⁴ B^p S ad. sa, as usual.

⁵ S ad. na paraṇayo.

⁶ B^p °bandhagū; S °pandagu.

⁷ B^p °bandhagū; S parabandhagu.

jānāti passati, asammūlho sampajāno patissato: sabbe samkhārā dukkhā ti . . . pe . . . yam kiñci samudaya-dhammam̄ sabban tam nirodhadhamman ti brāhmaṇassa paraneyyatā¹ n' atthi; brāhmaṇo na paraneyyo, na parapattiyo, na parapaccayo, na parapaṭibaddhagu² jānāti passati, asammūlho sampajāno patissato ti, na brāhmaṇassa³ paraneyyam atthi³.

Dhammesu niccheyya samugghitam ti. *Dhammesu* ti dvāsatthiditthigatesu. *Niccheyyā* ti nicechinītvā vinicchinītvā⁴ vicinītvā pavicinītvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvā odhiggāho⁵ vilaggāho varaggāho koṭṭhāsaggāho uecayaggāho samuccayaggāho: idam saccaṁ⁶ tathām tacchām⁶ bhūtam yāthāvam aviparittan ti galitam parāmatthām abhinivitthām ajjhositam adhimuttam n' atthi⁷, na saṃvijjati, n' upalabbhati; pahīnam sa-muechinnam vūpasantam patipassaddham abhabbuppat-tikam nāpagginā dāddhan ti, dhammesu niccheyya samug-gahitam.

Tasmā vivādāni upātivatto ti. *Tasmā* ti tasmā tamkāraṇā tamhetu tappaceayā tamnidānā⁸, ditthikalāhāni ditthibhaṇḍanāni ditthiviggahāni⁹ ditthivivādāni ditthimedhagāni upātivatto atikkanto samatikkanto vītivatto ti, tasmā vivādāni upātivatto.

Na hi setthato passati dhammam aññan ti: aññam sat-thāram dhammakkhānam gānam ditthim paṭipadam maggam, aññatra satipaṭṭhānehi, aññatra sammappadhānehi, aññatra iddhippādehi, aññatra indriyehi, aññatra balehi, aññatra bojjhaṅgehi, aññatra ariyā atṭhangikā maggā, aggam settham visettham pāmokkham uttamam pavaram dhammam na passati, na dakkhati, na oloketi, na ujjhā-

¹ S paraneyyatā.

² Bp 'bandhagū; S 'bandagu.

³⁻³ S paraneyyatā atthi.

⁴ S pavi.

⁵ Bp S odhigāho.

⁶⁻⁶ Bp S tacchām tathām.

⁷ Bp S ad. na santi.

⁸ Bp S taṇṇnidānam, as often.

⁹ Bp Si om.

yati, na upaparikkhatī ti, na hi setṭhato passati dhammam aññam. Ten' āha Bhagavā:

Na brāhmaṇassa paraneyyam¹ atthi
dhammesu niccheyya samuggahītam,
tasmā vivādāni upātivatto.
na hi setṭhato passati dhammam aññan ti.

Jānāmi passāmi tath' eva etam:
dīṭṭhiyā eke paccenti suddhim,
addakkhi² ce, ³kiṁ hi³ tumassa tena?
atisitvā aññena vadanti suddhim. 14.

Jānāmi passāmi tath' eva etam ti. *Jānāmi* ti paracittāññena vā jānāmi pubbenivāsānussatiññenā vā jānāmi. *Passāmi* ti mamsacakkhumā vā passāmi, dibbena vā cakkhunā passāmi. *Tath' eva etam* tatham taccham bhūtam yāthāvam aviparittan ti, jānāmi passāmi tath' eva etam.

Dīṭṭhiyā eke paccenti suddhim ti dīṭṭhiyā eke samaṇabrahmaṇā suddhim visuddhim parisuddhim muttim vimuttim parimuttim paccenti; sassato loko, idam eva saccam, mogham aññan ti dīṭṭhiyā eke samaṇabrahmaṇā suddhim visuddhim parisuddhim muttim vimuttim parimuttim paccenti; asassato loko . . . pe . . . n' eva hoti na na hoti tathāgato param maranā. idam eva saccam, mogham aññan ti dīṭṭhiyā eke samaṇabrahmaṇā suddhim visuddhim parisuddhim muttim vimuttim parimuttim paccenti ti. dīṭṭhiyā eke paccenti suddhim.

Addakkhi ce, kiṁ hi tumassa tena? ti. *Addakkhi* ti paracittaññenā vā addakkhi, pubbenivāsānussatiññenā vā addakkhi; mamsacakkhumā vā addakkhi, dibbena vā cakkhunā addakkhi ti, addakkhi ce. *Kiṁ hi tumassa tena?* ti tassa tena dassanena kiṁ katham dukkhapariññā⁵ atthi? Na samudayassa pahānam atthi, na maggabhāvanā atthi,

¹ S paraneyyam.

² Bp S adakkhi, *here and below.*

³⁻³ S kiñci.

⁴ Bp Si om.

⁵ S adukkhapatiññā.

na phalasaechikiriyā atthi, na rāgassa samucchedapahānam atthi, na dosassa samucchedapahānam atthi, na mohassa samucchedapahānam atthi, na kilesānam samucchedapahānam atthi, na saṃsāravaṭṭassa ucchedo¹ atthī ti, addakkhi ee, kim hi tumassa tena ?

Atisitrā aññena vadanti suddhin ti te titthiyā² suddhimaggam visuddhimaggam parisuddhimaggam vodātamaggam parivodātamaggam³ atikkamitvā samatikkamitvā vītivattitvā, aññatra satipaṭṭhānehi, aññatra sammapadhānehi, aññatra iddhippādehi, aññatra indriyehi, aññatra balehi, aññatra bojjhaṅgehi, aññatra ariyā atthaṅgikā maggā, suddhim visuddhim parisuddhim muttim vimuttim parimuttim vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantī ti, evam pi atisitvā aññena vadanti suddhim. Athavā Buddhā ca buddhasāvakā ca paccekabuddhā ca tesam titthiyānam⁴ asuddhimaggam avisuddhimaggam aparisuddhimaggam avodātamaggam aparivodātamaggam⁵ atikkamitvā samatikkamitvā vītivattitvā, catūhi satipaṭṭhānehi, catūhi sammappadhānehi, catūhi iddhippādehi, pañcahi indriyehi, pañcahi balehi, sattahi bojjhaṅgehi, ariyena atthaṅgikena maggena, suddhim visuddhim parisuddhim muttim vimuttim parimuttim vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantī ti, evam pi atisitvā aññena vadanti suddhim. Ten' āha Bhagavā:

Jānāmi passāmi, tath' eva etam:
diṭṭhiyā eke paccenti suddhim,
addakkhi ee, kim hi tumassa tena ?
atisitvā aññena vadanti suddhin ti.

Passam naro dakkhati⁶ nāmarūpam,
disvāna vāññassati⁷ tāni-m-eva:
kāmam bahum passatu appakam vā,
nahi tena suddhim kusalā vadanti. 15.

¹ Bp S upacchedo. ² Bp titthiyā; Si S diṭṭhiyā, see below.

³ Bp ? S pariyo°. ⁴ Si diṭṭhiyānam; S diṭṭhiyā.

⁵ Si om.; Bp S apariyo°. ⁶ S dakkhi; PTS dakkhiti.

⁷ Bp S vāñayati here and below; PTS v.l. e' aññassati.

Passam naro dakkhati nāmarūpam ti. *Passam* naro¹ ti paracittañānena vā passanto, pubbenivāsānussatiñānena vā passanto, māmsacakklunā vā passanto, dibbena² vā cakkhunā² passanto,³ *nāmarūpam* ñeva³ dakkhati niceato sukhato attato; na tesam dhammānam samudayam vā atthaṅgamam vā assādam vā ādīnavam vā nissaraṇam vā dakkhati ti, passam naro dakkhati nāmarūpam.

Disvāna vāññassati tāni-m-erū ti.⁴ *Disvā* ti⁴ paracittañānena vā disvā, pubbenivāsānussatiñānena vā disvā, māmsacakklunā vā disvā, dibbena vā cakkhunā disvā, nāmarūpañ ñeva disvā, ñassati⁵ niceato sukhato attato; na tesam dhammānam samudayam vā atthaṅgamam vā assādam vā ādīnavam vā nissaraṇam vā ñassati⁶ ti, disvāna vāññassati tāni-m-eva.

Kāmam bahum passatu appakam vā ti kāmam bahukam vā passanto nāmarūpam appakam vā niceato sukhato attato ti, kāmam bahum passatu appakam vā.

Na hi tena suddhim kusalā vadantī ti. *Kusalā* ti ye te khandhakusalā dhātukusalā āyatana kusalā paṭicecasamuppādakusalā satipaṭṭhānakusalā sammappadhānakusalā iddhippādakusalā indriyakusalā balakusalā bojjhaṅgaku-salā maggakusalā phalakusalā nibbānakusalā, te kusalā paracittañānena vā pubbenivāsānussatiñānena vā mām-sacakklunā vā dibbena vā cakkhunā nāmarūpadassanena suddhim visuddhim parisuddhim muttim vimuttim pari-muttim na vadanti, na kathenti, na bhaṇanti, na dīpayanti, na voharantī ti, na hi tena suddhim kusalā vadanti. Ten' āha Bhagavā:

Passam naro dakkhati nāmarūpam,
disvāna vāññassati tāni-m-eva:
kāmam bahum passatu appakam vā,
na hi tena suddhim kusalā vadantī ti.

¹ B^p S *ad.* dakkhati.

²⁻² B^p S cakkhunā vā, *here and below.*

³⁻³ B^p S nāmarūpam yeva.

⁴⁻⁴ S *om.*

⁵ B^p S ñāyati.

⁶ E^p S ñāyati.

Nivissavādī na hi subbināyo¹
 pakappitam² ditṭhi purekkharāno.
 Yam nissito, tattha subham³ vadāno
 suddhimvado⁴ tattha tath' addasā
 so. 16.

Nivissavādī na hi subbināyo ti. Sassato loko, idam eva saccam, mogham aññan ti *nivissavādī*; assassato loko⁵ . . . pe . . . n' eva hoti na na hoti tathāgato param marañā idam eva saccam, mogham aññan ti *nivissavādī*. *Na hi subbināyo* ti *nivissavādī* dubbinayo duññāpayo⁶ dunnijjhāpayo duppekkhapayo duppasādayo ti, *nivissavādī* na hi subbināyo.

Pakappitam ditṭhi purekkharāno ti⁷ ⁸ pakappitam abhisamkhatam sañṭhapitam⁸ ditṭhim purakkhato purato⁹ katvā carati; ditṭhidhajo ditṭhiketu ditṭhādhipateyyo ditṭhiyā parivārito caratī ti, pakappitam ditṭhi purekkharāno.

Yam nissito, tattha subham vadāno ti. *Yam nissito* ti¹⁰ yam satthāram dhammakkhānam gaṇam ditṭhim paṭipadam maggam nissito sannissito¹¹ allino upagato ajjhositō adhimutto ti, yam nissito. *Tatthā* ti sakāya ditṭhiyā, sakāya khantiyā, sakāya ruciyā, sakāya laddhiyā. *Subham vadāno* ti subhavādo sobhaṇavādo pañditavādo dhīravādo ṇāṇavādo hetuvādo lakkhaṇavādo kāraṇavādo ṭhānavādo sakāya laddhiyā ti, yam nissito tattha subham vadāno.

Suddhimvado tattha tath' addasā so ti. *Suddhimvado* ti

¹ S suppināyo *here and below*; PTS suddhināyo v.l. suppināyo, subbināyo.

² B^p S pakappitā *here and below*, PTS v.l. pakampitā, pakappatam. ³ S subhā.

⁴ S suddhivado; *below* B^p has sometimes suddhivādo in the stanza. ⁵ S ad. ti.

⁶ B^p dappaññāpayo; S dubbāññāpayo.

⁷ B^p S ad. kappitā.

⁸⁻⁸ B^p S pakappitā abhisamkhatā sañṭhapitā (S sañṭhipitā).

⁹ B^p S om. ¹⁰ Si om. ¹¹ B^p S anissito (=ānissito).

suddhivādo visuddhivādo parisuddhivādo vodātavādo pari-yodātavādo; athavā suddhidassano visuddhidassano pari-suddhidassano vodātadassano pariyo-dātadassano ti, suddhim vado. *Tatthā* ti sakāya ditṭhiyā, sakāya khantiyā, sakāya ruciyā, sakāya laddhiyā. ¹ *Tathā addasā so* ti¹ ta-tham taccham bhūtam yāthāvam aviparittan ti addassa² addakkhi apassi paṭivijjhī ti, suddhimvado tattha tath' addasā so. Ten' āha Bhagavā:

Nivissavādī na hi subbināyo
pakappitam ditṭhi purekkharāno,
yam nissito, tattha subham vadāno
suddhimvado tattha tath' addasā so ti.

Na brāhmaṇo kappam upeti samkhām
na ditṭhisārī, na piññābāndhu,
ñatvā ca so sammatiyo³ puthujjā
upekkhati⁴, uggaḥaṇanti-m-aññe⁵. 17.

Na brāhmaṇo kappam upeti saṃkhan ti. *Nā* ti patikkhe-po. *Brāhmaṇo* ti sattannam dhammānam bāhitattā brāhmaṇo . . . pe . . . anissito⁶ tādi pavuecate⁷ brahmā. *Kappā* ti dve kappā, taṇhākappo ca ditṭhikappo ca . . . pe . . . ayam taṇhākappo . . . pe . . . ayam ditṭhikappo. *Saṃkha* vuuecati ñāṇam, yā paññā⁸ pajānanā . . . pe⁹ . . . amoho dhammavicayo samimāditṭhi. *Na brāhmaṇo kappam upeti saṃkhan* ti brāhmaṇo saṃkhāya jā-nitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvā: ¹⁰ sabbe saṃkhārā aniccā ti, sabbe saṃkhārā dukkhā ti¹¹ . . . pe . . . yam kiñci samudayadhammam sabban tam nirodhadhamman ti saṃkhāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvā¹⁰ taṇhākappam vā ditṭhi-

^{1—1} B^p S om.

² Si om.

³ Si sammatiyo, *as usual*.

⁴ PTS upekhati.

⁵ S uggaṇhanti-m-aññe; PTS uggaḥananta-m-aññe.

⁶ B^p asito S assito. ⁷ B^p S ad. sa. ⁸ S samñā.

⁹ B^p S om.

^{10—10} S om.

¹¹ B^p om.

kappam vā na upeti, na upagacchati, na gaṇhāti, na parāmasati, nābhinivisatī ti. na brāhmaṇo kappam upeti samkham.

Nā ditthīsārī na pi nāṇabandhū ti tassa dvāsatthī ditthigatāni pahīnāni samuechinnāni vūpasantāni paṭipassad-dhāni abhabuppattikāni nāṇagginā dadḍhāni; so ditthiyā na yāyati, na niyyati, na vuyhati, na samjhariyati, na pi tam ditthigatam sārato paceeti paceāgacchatī ti, na ditthīsārī. Na pi nāṇabandhū ti atthasamāpattiñāṇena vā pañcabhiññāñāṇena¹ vā micchāñāṇena vā taṇhābandham vā ditthibandham vā na karoti, na janeti, na sañjaneti, na nibbatteti, nābhinibbattetī ti, na ditthīsārī na pi nāṇabandhu.

Ñatvā ca so sammutiyo puthujjā ti.² Ñatvā ti² ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvā: sabbe samkhārā anicca ti, sabbe samkhārā dukkhā ti . . . pe . . . yam kiñci samudayadhammam sabban tam nirodhadhamman ti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvā ti. ñatvā ca so. Sammutiyo ti vuccanti dvāsatthī ditthigatāni³. Puthujjā ti puthujjanehi janitā vā tā sammutiyo ti puthujjā.⁴ puthunāñājanehi janitā⁴ vā tā sammutiyo ti puthujjā ti. ñatvā ca so sammutiyo puthujjā.

Upekkhatī uggahaṇanti-m-aññe ti aññe taṇhāvasena ditthivasena gaṇhanti parāmasanti abhinivisanti, arahā upekkhati, na gaṇhāti, na parāmasati, nābhinivisatī ti, upekkhatī uggahaṇanti-m-aññe. Ten' āha Bhagavā:

Na brāhmaṇo kappam upeti samkham
na ditthīsārī, na pi nāṇabandhu,
ñatvā ca so sammutiyo puthujjā
upekkhatī, uggahaṇanti-m-aññe ti.

¹ Codd. pañcabhi^o.

²⁻² B^p Si om.

³ B^p S ad. ditthīsammutiyo.

⁴⁻⁴ B^p puthunāñā jātiyā; S puthunāñā pātigatiyā.

Visajja¹ ganthāni² munīdha loke
 vivādajātesu na vaggasārī
 santo asantesu upekkhako so
 anuggaho, uggaḥaṇanti-m-aññe. 18.

Visajja ganthāni³ munīdha loke ti. ⁴*Ganthā ti*⁴ eattāro ganthā: abhijjhā kāyagantho⁵, byāpādo kāyagantho, sīlabbataparāmāso kāyagantho; idamsaceābhiniveso kāyagantho. Attano ditṭhiyā rāgo, abhijjhā kāyagantho; paravādesu āghāto appaccayo, byāpādo kāyagantho; attano sīlam vā vattam vā sīlabbatam vā parāmasati⁶, sīlabbataparāmāso kāyagantho; attano ditṭhi⁷, idamsaceābhiniveso kāyagantho.

*Visajjā ti ganthe*⁸ vossajjītvā vā⁹ visajja; athavā ganthe gathite¹⁰ bandhe vibandhe ābandhe lagge laggite pali-buddhe bandhane phoṭayitvā vā visajja. ¹¹*Yathā vayham*¹² vā ratham vā sakatam vā sandamānikam vā sajjam visajjam¹³ karonti vikopenti, evam eva ganthe vossajjītvā vā visajja; athavā ganthe gathite¹⁴ bandhe vibandhe ābandhe lagge laggite palibuddhe bandhane phoṭayitvā vā visajja¹¹. *Munī ti monam vuccati nāṇam,*¹⁵ yā paññā pajānanā¹⁵ . . . pe . . . saṅgajālam aticea so muni. *Idhā ti imissā ditṭhiyā . . . pe . . . imasmīm manussaloke ti, vi-*
sajja ganthāni munīdha loke.

*Vivādajātesu na vaggasārī ti vivādajātesu*¹⁶ ¹⁷*sañjātesu nibbattesu abhinibbattesu pātubhūtesu*¹⁷, ehandāgatim gacchantesu dosāgatim gacchantesu¹⁸ mohāgatim gae-

¹ B^p S vissajja, *here and below.* ² B^p gandhāni; S gaṇha.

³ B^p gandhāni; S gaṇhāni.

⁴⁻⁴ Si om.; B^p S gandhā ti, *here and below.*

⁵ B^p S °gandho, *here and below.* ⁶ S parāmāsanti.

⁷ B^p S ditṭhim abhiniveso kāyagandho.

⁸ B^p S gandhe, *here and below.* ⁹ B^p S om.

¹⁰ B^p S gadhite, *here and below, and* B^p ad. gaṇhitē (= gandhite). ¹¹⁻¹¹ S om. ¹² Si veyham.

¹³ B^p vissajjam. ¹⁴ B^p ad. gandhite. ¹⁵⁻¹⁵ B^p S om.

¹⁶ B^p S vivāde jāte. ¹⁷⁻¹⁷ B^p S sañjāte . . . pātubhūte.

¹⁸ B^p S insert here bhayāgatim gacchantesu.

chantesu bhayāgatim gacchantesu na chandāgatim gacchatī, na dosāgatim gacchatī¹, na mohāgatim gacchatī, na bhayāgatim gacchatī, na rāgavasena gacchatī, na dosavasena gacchatī, na mohavasena gacchatī,² na mānavasena gacchatī², na ditthivasena gacchatī, na uddhaccavasena gacchatī, na vicikiechāvasena gacchatī, na anusayavasena gacchatī, na vaggehi dhammehi yāyati niyyati vuyhati samhariyatī ti, vivādajātesu na vaggasārī.

Santo asantesu upekkhako so ti. Santo ti rāgassa santattā santo, dosassa santattā santo, mohassa santattā santo . . . pe . . . sabbākusalābhisaṃkhārānam santattā samitattā vūpasamitattā vijjhātattā nibbutattā vigatattā paṭipassaddhattā santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddho ti, santo. Asantesu ti asantesu anupasantesu avūpasantesu anibbutesu apaṭipassaddhesū ti, santo asantesu. Upekkhako so ti arahā chalaṅgupekkhāya samannāgato: cakkhunā rūpañ disvā n' eva sumano hoti, na dummano, upekkhako viharati sato sampajāno; sotena saddam sutvā . . . pe . . . kālam kamkhati bhāvito sudanto³ ti, santo asantesu upekkhako so.

Anuggaho uggahaṇanti-m-aññe ti aññe tanhāvasena ditthivasena⁴ gaṇhanti parāmasanti abhinivisanti⁴; arahā upekkhati, na gaṇhāti, na parāmasati, nābhinivisatī ti, anuggaho uggahaṇanti-m-aññe. Tenī āha Bhagavā:

Visajja ganthāni munīdha loke
vivādajātesu na vaggasārī
santo asantesu upekkhako so
anuggaho, uggahaṇanti-m-aññe ti.

Pubbā save hitvā nave akubbam
na chanda gū no pi nivissavādī.
sa vippamutto ditthigatehi dhīro
na limpatī loke anattagarahī. 19.

¹ Bp S insert here na bhayāgatim gacchatī.

²⁻² Si om.

³ Bp S santo.

⁴⁻¹ Bp S gaṇhante parāmasante athinivisante.

Pubbāsave hitrā nare akubban ti. Pubbāsarā vuccanti atītā¹ rūpam vedanā¹ saññā samkhārā viññānam². Atīte samkhāre ārabba ye kilesā uppajjeyyam, te kilese hitrā cajjivtā³ paricajjivtā⁴ pajahitvā vinoditvā byantikaritvā anabhāvam gamitvā ti. pubbāsave hitvā. Nare akubban ti. Navā vuccanti paccuppannā¹ rūpam vedanā¹ saññā samkhārā viññānam⁵; paccuppanne samkhāre ārabba chandam⁶ akubbamāno. pemañ akubbamāno, rāgañ akubbamāno ajanayamāno asañjanayamāno anibbattayamāno nābhinibbattayamāno⁷ ti pubbāsāve hitvā nave akubban.

Na chandagū no pi nivissavādī ti.⁸ Na chandagū ti⁹ na chandāgatim gacchati, na dosāgatim gacchati, na mohāgatim gacchati, na bhayāgatim gacchati, na rāgavasena gacchati, na dosavasena gacchati, na mohavasena gacchati, na mānavasena gacchati, na ditthivasena gacchati, na ud-dhacevasena gacchati, na vicikiechāvasena gacchati, na anusayavasena gacchati, na vagghei dhammehi yāyati niyyati vuyhati samhariyatī ti, na chandagū. No pi nivissavādī ti sassato loko, idam eva saccam, mogham aññan ti⁹ nivissavādī; ¹⁰ asassato loko, idam eva saccam, mogham aññan ti¹⁰ . . . pe . . . n' eva hoti na na hoti tathāgato param marañā, idam eva saccam, mogham aññan ti nivissavādī ti, na chandagū no pi nivissavādī.

Sa vippamutto ditthigatehi dhīro ti tassa dvāsaṭṭhī ditthigatāni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭipassad-dhāni abhabuppattikāni nāñagginā daḍḍhāni; so ditthigatehi vippamutto visamuyutto vimariyādikatena cetasa¹¹ viharatī ti¹¹. ¹² Dhīro ti¹² dhīro paññito paññavā buddhimā nāñī vibhāvī medhāvī ti, sa vippamutto ditthigatehi dhīro.

Na limpātī loke anattagarahī ti. Lepo¹³ ti dve lepā, tañhālepo ca ditthilepo ca . . . pe . . . ayam tañhālepo

^{1—1} B^p S rūpav^o.

² B^p viññānā; S viññāna.

³ B^p S cajjivtā.

⁴ B^p pariceajjivtā.

⁵ B^p S viññānā.

⁶ B^p khantim; S om.

⁷ B^p S anabhi^o.

^{8—8} B^p S om.

⁹ S ad. na.

^{10—10} B^p om.

^{11—11} B^p S viharati.

^{12—12} S om. ¹³ B^p lepā.

. . . pe . . . ayam diṭṭhilepo. Tassa taṇḍhalepo pahīno, diṭṭhilepo paṭinissatṭho¹; taṇḍhalepassa paliṇattā, diṭṭhilepassa paṭinissatṭhattā, anupalitto²; apāyaloke na limpati, manussaloke na limpati, devaloke na limpati, kandhaloke na limpati, dhātuloke na limpati, āyatanaloke na limpati, na samlinpati,³ n' upalimpati⁴, alitto asamplitto⁵ anupalitto nikkhanto nissatṭho vippamutto visamyutto vimariyādikatena cetasā⁶ viharatī ti⁶, na limpati loke.

Anattagarahī ti dvīhi kāraṇehi attānam garahati; katattā ca akatattā ca.

Katham kattattā ca akatattā ca attānam garahati? Katam me kāyaduccaritam,⁷ akataṃ me kāyasucaritan ti attānam garahati; katam me vaciduccaritam, katam me manoduccaritam, kato me pāṇātipāto . . . pe . . . katā me niechādiṭṭhi, akatā me sammādiṭṭhī ti attānam garahati; evam katattā ca akatattā ca attānam garahati. Athavā silesu 'mhi⁸ na paripūrakārī⁸ ti attānam garahati; indriyesu 'mhi aguttadvāro ti; bhojane⁹ amattaññu 'mhi⁹ ti; jāgariyam¹⁰ ananuyutto¹¹ ti; na satisampajaññena¹² sa-mannāgato ti; abhāvitā me cattāro satipaṭṭhānā ti; abhāvitā me cattāro idhippādā ti; abhāvitāni me pañc' indriyāni ti; abhāvitāni me pañca balānī ti; abhāvitā me satta bojjhaṅgā ti; abhāvito me ariyo atṭhaṅgiko maggo ti; dukkham¹³ me apariññātan ti; dukkhasamudayo me appahīno ti; maggo me abhāvito ti; nirodho me asacechikato ti attānam garahati;¹³ evam kattattā ca akatattā ca attānam garahati¹³. Evam attagarahiyam¹⁴ kammañ akubbamāno ajanayamāno asañ-

¹ Bp S ad. tassa.

² Bp S om.

³ Bp S palimpati.

⁴ Bp S na upa^o.

⁵ Bp apalitto.

^{6—6} S viharati.

⁷ S °ducearitan ti.

^{8—8} S ap°.

^{9—9} Bp 'mhi amattaññu.

¹⁰ Bp jāgariyamhi; S jāgariyā. ¹¹ Si S anuyutto.

¹² Bp ad. 'mhi.

^{13—13} Si om.

¹⁴ Bp attagarahitayidañ; Si attānam garahiyam; S attānam garahati na yi.

janayamāno anibbattayamāno nābbhinibbattayamāno¹ anatagarahī ti, na limpātī loke anattagarahī. Tenī āha Bhagavā:

Pubbāsave hitvā nave akubbam
na chandagū no pi nivissavādi.
sa vippamutto ditṭhigatehi dhiro
na limpātī loke anattagarahī ti.

Sa sabbadhammesu visenibhūto,
ya m kiñci ditṭham² va³ sutam mutam
vā.

⁴sa pannabhāro⁴ muni vippamutto⁵
na kappiyō⁶ nūparato na patthiyō ti
Bhagavā ti. 20.

Sa sabbadhammesu visenibhūto yanī kiñci ditṭham⁷ ra⁸ sutam mutam vā ti. Senā vuucati mārasenā, kāyaduccari-tam mārasenā, vacīduccaritam mārasenā, manoduccari-tam mārasenā, rāgo doso moho kodho upanāho makkho palāso issā macchariyam māyā sāttheyyam thambho sā-rambho māno atimāno mado pamādo, sabbe kilesā, sabbe duccaritā, sabbe darathā, sabbe parilāhā, sabbe santāpā, sabbākusalābhisaṁkhārā mārasenā. Vuttam h' etam Bhagavatā:

*Kāmā te pathamā senā, dutiyārati⁹ vuucati,
tatiyā khuppi pāsā te, catutthī taṇhā pavuucati.
Pañcamam thīnamiddhan te, chatthā bhīrū pavuucati.
sattamī vicikiechā te, makkho thambho te atthamo.

* Sn. 436–439; cf. p. 96.

¹ B^p anibbatta[°]; S anabhinibbatta[°].

² S ditṭhiñ.

³ S ca (B^p *too below*).

^{4–5} Si sampanna[°] (*below* sa p[°]): S sampāṇabhbāvo.

⁵ PTS vippayutto.

⁶ Si kampiyō (*see below*).

⁷ B^p S ditṭhañ.

⁸ B^p S ca.

⁹ B^p S dutiyā arati.

Lābho siloko sakkāro micchāladdho ca yo yaso,
yo c' attānam̄ samukkam̄se pare ca avajānati.
Esā Namuci te senā Kāñhassābhippahāraṇī¹,
na nam̄² asūro jināti, chetvā³ ca⁴ labhate sukhan ti.

Yato catūhi ariyamaggehi sabbā ca mārasenā, sabbe ca paṭisenikarā kilesā jitā⁵ ca parājitā ca bhaggā vippaluttā parammukhā, so vuccati visenibhūto.

So ditthe visenibhūto, sute mute viññāte visenibhūto ti, sa sabbadhammesu visenibhūto yam̄ kiñci⁶ ditthañ va⁶ sutam̄⁷ mutam̄ vā.

Sa pannabhāro muni vippamutto ti. *Bhāro*⁸ ti tayo bhārā, khandhabhbāro kilesabhāro abhisamkhārabhbāro.

Katamo khandhabhbāro? Paṭisandhiyā rūpam̄ vedanā saññā samkhārā viññānam̄, ayam̄ khandhabhbāro.

Katamo kilesabhāro? Rāgo doso moho . . . pe . . . sabbākusalābhisañkhārā, ayam̄ kilesabhāro.

Katamo abhisamñkhārabhbāro? Puññābhisañkhāro apuññābhisañkhāro añenjābhisañkhāro; ayam̄ abhisamñkhārabhbāro.

Yato khandhabhbāro ca kilesabhāro ca abhisamñkhārabhbāro ca pahinā honti, uechinnamūlā tālāvatthukatā ana-bhāvam gatā⁹ āyatim̄ anuppādadhammā, so vuccati *pannabhāro*¹⁰ patitabhāro oropitabhāro samoropitabhāro¹¹ nik-khittabhāro paṭipassaddhbhbāro. *Munī* ti monam̄ vuccati ñānam̄, yā paññā pajānanā vicayo paricayo¹¹ dhammadavi-cayo sallakkhaṇā upalakkhaṇā paccepalakkhaṇā¹² pañdic-eam̄ kosallam̄ nepuññam̄ vebhabyā¹³ cintā upaparikkhā bhūri medhā parināyikā vipassanā sampajaññam̄ patodo paññā paññīndriyam̄ paññābalam̄ paññāsattham̄ paññā-pāsādo paññā-āloko, paññā-obhāso paññāpajjoto paññā-

¹ Bp S °pahāriṇī.

² Bp tam̄.

³ Bp S jitvā.

⁴ S pi.

⁵ Bp sañjitā; S bhañjitā.

⁶⁻⁶ Bp S ditthañ ea.

⁷ Bp S ad. vā.

⁸ Bp bhārā.

⁹ Bp S katā.

¹⁰ S sampanna°.

¹¹ S om.

¹² Sī paccuppa°.

¹³ S vebhavyam̄.

ratanam̄ amoho dhammavicayo saññādiṭṭhi; tena nāpena samannāgato muni monapatto ti¹.

Tipi moneyyāni, kāyamoneyyam̄ vacīmoneyyam̄ manomoneyyam̄.

Katamam̄ kāyamoneyyam̄ ? Tividhānam̄² kāyaduccaritānam̄ pahānam̄ kāyamoneyyam̄, tividhānam̄ kāyasucaritātam̄³ kāyamoneyyam̄, kāyārammaṇam̄⁴ nāpam̄ kāyamoneyyam̄¹, kāyapariññā kāyamoneyyam̄, pariññā-sahagato maggo kāyamoneyyam̄, kāye chandarāgassa pahānam̄ kāyamoneyyam̄, kāyasamñkhāranirodho catutthajjhānasamā-patti kāyamoneyyam̄. Idam̄ kāyamoneyyam̄.

⁵ Katamam̄ vacīmoneyyam̄ ? Catubbidhānam̄⁶ vacīducecaritānam̄ pahānam̄ vacīmoneyyam̄, catubbidhānam̄ vacīsu-caritām̄ vacīmoneyyam̄, vācārammaṇam̄⁷ nāpam̄ vacīmoneyyam̄, vācāpariññā vacīmoneyyam̄, pariññā-sahagato maggo vacīmoneyyam̄, vācāya chandarāgassa pahānam̄ vacīmoneyyam̄, vacīsamñkhāranirodho⁵ dutiyajjhānasamā-patti vacīmoneyyam̄. Idam̄ vacīmoneyyam̄.

Katamam̄ manomoneyyam̄ ? Tividhānam̄⁸ manoduccaritānam̄ pahānam̄ manomoneyyam̄; tividhānam̄ manosucaritām̄ manomoneyyam̄; cittārammaṇam̄⁹ nāpam̄ manomoneyyam̄; cittapariññā manomoneyyam̄; pariññā-sahagato maggo manomoneyyam̄; citte chandarāgassa pahānam̄ manomoneyyam̄; cittasamñkhāranirodho saññāvedayitanirodhasamā-patti manomoneyyam̄. Idam̄ manomoneyyam̄.

* Kāyamunim̄ vācāmunim̄ manomunim̄ anāsavam̄, munim̄ moneyyasampannam̄ āhu sabbapahāyinam̄.

Kāyamunim̄ vācāmunim̄ manomunim̄ anāsavam̄, munim̄ moneyyasampannam̄ āhu ninhātapāpakan ti.

* Itv. § 67.

¹ B^p om.

² B^p tividhām̄; S om.

³ S kāyaduccaritā.

⁴ B^p S °ārammaṇe.

⁵—⁶ S om.

⁶ B^p catubbidha.

⁷ B^p °ārammaṇe.

⁸ B^p tividha; S tividhām̄.

⁹ B^p S °ārammaṇe.

Imehi moneyyehi dhammehi¹ samannāgatā eha munayo: āgāramunayo² anāgāramunayo³ sekkhamunayo asekhamunayo paceekamunayo munimunino.

Katame āgāramunayo⁴? Ye te āgārikā diṭṭhapadā viññātāsāsanā, ime āgāramunayo.

Katame anāgāramunayo⁵? Ye te pabbajitā diṭṭhapadā viññātāsāsanā, ime anāgāramunayo⁶.

Satta sekkhā sekkhamunayo, arahanto asekhamunayo, paceekabuddhā paceekamunino, munimunino tathāgatā arahanto sammāsambuddhā.

* Na monena muni hoti mūlharūpo aviddasu⁷,
yo ca tulam̄ va paggayha varam ādāya pañđito.
Pāpāni parivajjeti, sa muni, tena so muni;
yo munāti ubho loke, muni tena pavuecati.
† Asatañ ca satañ ca ñatvā⁸ dhammañ
ajjhattam̄ bahiddhā ca sabbaloke
devamanussehi pūjito.
yo so saṅgajālam aticea so muni.

Vippamutto ti munino rāgā cittam̄ muttam̄ vimuttam̄ suvimmuttam̄; dosā cittam̄, mohā cittam̄ muttam̄ vimuttam̄ suvimmuttam̄ . . . pe . . . sabbākusalābhisañkhārehi cittam̄ muttam̄ vimuttam̄ suvimmuttan ti, sa pannabhāro muni vippamutto.

Na kappiyo nūparato, na patthiyo⁹ ti Bhagavā ti. Kappa¹⁰ ti dve kappa, tañhākappo ca diṭṭhikappo ca . . . pe . . . ayam tañhākappo . . . pe . . . ayam diṭṭhikappo. Tassa tañhākappo pahīno, diṭṭhikappo pañinissañtho: tañhākappa passa pahīnattā, diṭṭhikappa passa pañinissañthattā, tañhā-

* Dhp. 268, 269.

† Sn. 527.

¹ S. om.

² Bp. āgāramunino; S agāramuñino; Bp. °munino, S °muñino throughout). ³ S anagāramuñino.

⁴ Bp. āgāramunino; S agārikamunino.

⁵ Si avindisu.

⁶ Bp. S ad. sabbam̄.

⁷ S pattiyo, here and below.

⁸ Bp. kappā, S kappa.

kappam vā diṭṭhikappam vā na kappeti, na janeti, na sañjaneti, na nibbatteti, nābhinibbattetī ti, *na kappiyo*. *Nūparato*¹ ti sabbe bālaputhujjanā rājjanti; kalyāṇaputhujjanam² upādāya satta³ sekkhā, appattassa pattiyyā³, anadhitassā adhigamāya, asacechikatassa saechikiriyāya, āramanti viramanti paṭiviramanti; arahā ārato assa⁴ virato paṭivirato nikkhanto nissatṭho⁵ vippamutto visamyutto vimariyādikatena cetasā vihareyyā ti, *na kappiyo nūparato*. *Na patthiyo* ti. Patthanā⁶ vuucati taṇḍhā, yo rāgo sārāgo . . . pe . . . abhijjhā lobho akusalamūlam.⁷ Yass' esā⁷ patthanā⁸ pahīnā samuechinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabuppattikā nāṇagginā daḍḍhā, so vuucati na patthiyo. *Bhagavā* ti gāravādhivacanam. Api ca bhaggarāgo ti Bhagavā, bhaggadoso ti Bhagavā, bhaggamoho ti Bhagavā, bhaggamāno ti Bhagavā, bhaggadīṭṭhī ti Bhagavā, bhaggakāṇṭako ti Bhagavā, bhaggakileso ti Bhagavā; bhaji vibhaji paṭivibhaji⁹ dhammaratanān ti Bhagavā; bhavānam antakaro ti Bhagavā; bhāvitakāyo ti⁴ Bhagavā¹⁰; bhāvitasiḍo ti⁴, bhāvitacitto ti⁴, bhāvitapañño ti Bhagavā; bhāgī¹¹ vā Bhagavā araññavanapatthāni pantāni senāsanāni appasaddāni appanigghosāni¹² vijanavātāni manus-sarāhaseyyakāni paṭisallānasārūpānī ti¹³ Bhagavā; bhāgī vā Bhagavā cīvarapīḍapātāsenāsanagilānapaccayabhesajja-parikkhārānan ti Bhagavā; bhāgī vā Bhagavā attharasassa dhammarasassa vimuttirasassa adhisīlassa adhicittassa adhipaññāyā ti Bhagavā; bhāgī vā Bhagavā catunnām jhānānam. catunnām appamaññānam. catunnām arūpasamāpattinān ti Bhagavā; bhāgī vā Bhagavā¹⁴ atṭhannām vimokkhānam¹⁴, atṭhannām abhibhāyatānām, navannām anupubbavihārasamāpattinān ti Bhagavā; bhāgī vā Bha-

¹ S noparato.² B^p S puthujjanakalyāṇapakām.^{3—3} S sā āppattiyyā.⁴ B^p S om.⁵ S nissaṭo, as usual.⁶ S pattanā always.^{7—7} S yassa so.⁸ B^p S ad. taṇḍhā.⁹ B^p pavibhaji; S paṭibhaji.¹⁰ S om.¹¹ S bhājī.¹² B^p appanighosāni.¹³ S °sarūppānī.^{14—14} B^p om.

gavā dasannam̄ saññābhāvanānam̄, dasannam̄ kasiṇasamā-pattīnam̄, ānāpānasatisamādhissa asubhasamāpattiya ti Bhagavā; bhāgī vā Bhagavā catunnam̄ satipatthānānam̄, catunnam̄ sammappadhānānam̄, catunnam̄ iddhippādānam̄, pañcannam̄ indriyānam̄, pañcannam̄ balānam̄, sattannam̄ bojjhaṅgānam̄, ariyassa atṭhaṅgikassa maggassā ti Bhagavā; bhāgī vā Bhagavā dasannam̄¹ tathāgatabalānam̄, catunnam̄ vesārajjānam̄, catunnam̄ patisambhidānam̄, channam̄ abhiññānam̄², channam̄ buddhadhammānan̄ ti Bhagavā³. *Bhagavā* ti n̄ etam̄ nānam̄⁴ mātarā katam̄, na pitarā katam̄, na bhātarā katañ, na bhaginiyā katam̄, na mittāmacehi katam̄, na ḥātisālohitēhi katam̄, na samaya-brāhmaṇehi katam̄, na devatāhi katam̄; vimokkhantikam̄ etam̄ buddhānām̄ bhagavantānām̄ bodhiyā mūle saha sabbaññutaññassa patilābhā, sacchikā paññatti yadidam̄ Bhagavā ti, na kappiyo nūparato na patthiyo ti Bhagavā ti. Ten̄ āha Bhagavā:

Sa sabbadhammesu visenibhūto,
yam̄ kiñci⁵ diṭṭham̄ va⁵ sutam̄ mutam̄ vā,
sa pannabhāro muni vippamutto
na kappiyo nūparato na patthiyo ti Bhagavā ti.

TERASAMO⁶ MAHĀVIYŪHASUTTANIDDESO NITTĀHITO⁷.

¹ S ad. vā. ² B^p abhiññāñānam̄; S abhiññāñānam̄.

³ S ad. bhāgī vā. ⁴ S ad. na.

^{5—5} B^p diṭṭhañ ca; S diṭṭhiñ ca. ⁶ B^p S om.

⁷ B^p S sāmatto terasamo.

CUDDASAMO¹ TUVATAKASUTTANIDDESO².

Puechāmi tam Ādiceabandhum
vivekam³ santipadañ ea mahesim:
katham disvā nibbati bhikkhu⁴
anupādiyāno lokasmim kiñci. 1.

Puechāmi tam Ādiceabandhum ti. Puechā ti tisso puechā. aditthajotanā puechā. ditthasamsandanā puechā. vimaticchedanā puechā.

Katamā aditthajotanā puechā? Pakatiyā lakkhaṇam aññatam⁵ hoti adittham atulitam atīritam avibhūtam avibhāritam, tassa nānāya⁶ dassanāya tuñāna ya tīrañāya vibhāvanāya pañham⁷ puechatī; ayam aditthajotanā puechā.

Katamā ditthasamsandanā puechā? Pakatiyā lakkhaṇam nātam⁸ hoti dittham tulitam tīritam vibhūtam vibhāvitam⁹, aññehi pañditehi saddhim samsandanatthāya pañham puechatī; ayam ditthasamsandanā puechā.

Katamā vimaticchedanā puechā? Pakatiyā samsaya-pakkhanto hoti vimatipakkhanto dveļhakajāto : evam nu kho, na nu kho, kin nu kho, katham nu kho ti; so¹⁰ vimaticchedanatthāya¹¹ pañham puechatī; ayam vimaticchedanā puechā. Imā tisso puechā.

Aparā pi tisso puechā. manussapuechā amanussapuechā nimmitapuechā.

¹ B^p S *om.* ² B^p °sutti-anukaṭhi; S °sutti-anukkathi.

³ S *ad. va.*

⁴ S *ad. ti.*

⁵ B^p S aññatam.

⁶ S nānassa.

⁷ Si pañham *usually.*

⁸ S nāñam.

⁹ S *om.*

¹⁰ S *tisso.*

¹¹ S °chedanayatthāya.

Katamā manussapucchā ? Manussā Buddham bhagavantam upasaṅkamitvā pañham puechanti, bhikkhū puechanti, bhikkhuniyo puechanti, upāsakā puechanti, upāsikāyo puechanti, rājāno puechanti, khattiyā puechanti, brāhmaṇā puechanti, vessā puechanti, suddā puechanti, gahaṭhā puechanti, pabbajitā puechanti; ayam manussapucchā.

Katamā amanussapucchā ? Amanussā Buddham bhagavantam upasaṅkamitvā pañham puechanti, nāgā puechanti, supaṇṇā puechanti, yakkhā puechanti, asurā puechanti, gandhabbā puechanti, mahārājāno puechanti, indā puechanti, brahmāṇo puechanti, devatāyo puechanti, ayam amanussapucchā.

Katamā nimmitapucchā ? Yam bhagavā rūpam abhinimmināti¹ manomayam sabbaīgapaccāngam ahīnindriyam, so nimmito Buddham bhagavantam upasaṅkamitvā pañham puechati, bhagavā tassa² visajjeti; ayam nimmitapucchā. Imā tisso pucchā.

Aparā pi tisso puechā, atītapucchā³ anāgatapucchā⁴ ubhayatthapucchā.

Aparā pi tisso puechā, diṭṭhadhammikatthapucchā samparāyikatthapucchā ubhayatthapucchā⁵.

Aparā pi tisso puechā, anavajjatthapucchā nikkilesatthapucchā⁶ vodānatthapucchā.

Aparā pi tisso puechā, atītapucchā anāgatapucchā pacceuppannapucchā.

Aparā pi tisso puechā, ajjhattapucchā bahiddhāpucchā ujjhatabahiddhāpucchā.

Aparā pi tisso puechā, kusalapucchā akusalapucchā abyākatapucchā.

Aparā pi tisso puechā, khandhapucchā dhātupucchā āyatana-pucchā.

Aparā pi tisso puechā, satipaṭṭhānapucchā sammappa-dhānapucchā iddhippādapucchā.

¹ B^p (?) Si abhinimināti. ² Si om. ³ B^p S attatthap^o.

⁴ B^p S paratthap^o.

⁵ B^p S paramatthap^o.

⁶ B^p S nikkhepatthap^o.

Aparā pi tisso puechā, indriyapuechā balapuechā bojjhaṅgapuechā.

Aparā pi tisso puechā, maggapuechā phalapuechā¹ nibbānapuechā.

*Puechāmi tam*² puechāmī, tam yācāmī, tam ajjhosāmī³, tam pasādemī, tam⁴ kathayassu me⁴ ti, puechāmī tam.

*Ādiccabandhūn*⁵ ti ādiceco vuccati suriyo. Suriyo Gotamo gottena, bhagavā pi Gotamo gottena. Bhagavā suriyassa gottañātako⁶ gottabandhu, tasmā Buddha ādiccabandhū ti, puechāmī tam Ādiceabandhum.

Vivekam *santipadañ*⁷ ca *mahesin* ti. *Vireko*⁸ ti tayo vivekā, kāyaviveko cittaviveko⁹ upadhiviveko.

Katamo kāyaviveko? Idha bhikkhu vivittam senāsanam bhajati araññam rukkhamūlam pabbatam kandaram giriguham susānam vanapattham abbhokāsam pa-lālapuñjam. Kāyena ca¹⁰ vivitto¹¹ viharati. So eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko niśidati, eko seyyam kappeti. eko gāmam piṇḍāya pavisati, eko paṭikkamatī, eko raho niśidati, eko cañkamam adhitṭhāti, eko carati viharati iriyati vattati pāleti yāpeti; ayam kāyaviveko.

Katamo cittaviveko? Paṭhamam jhānam samāpannassa nīvaraṇehi cittam vivittam hoti. Dutiyam¹² jhānam samāpannassa vitakkavicārehi cittam vivittam hoti. Tatiyam jhānam samāpannassa pītiyā cittam vivittam hoti. Catuttham jhānam samāpannassa sukhadukkhehi cittam vivittam hoti. Ākāsañāñcāyatanañam samāpannassa rūpa-saññāya paṭighasaññāya nānattasaññāya cittam vivittam hoti. Viññānañcāyatanañam samāpannassa ākāsañāñcāyatanaññāya cittam vivittam hoti. Ākiñcaññāyatanañam samāpannassa viññānañcāyatanaññāya¹³ cittam vivittam

¹ Si B^p balap^o. ² S om. ³ S ajjhosāmī.

⁴—⁵ S kathayāmī suñāmī. ⁵ B^p S adiceabandhu.

⁶ S gottena ñātako. ⁷ S santiparam.

⁸ B^p S vivekā; cf. p. 26. ⁹ Si B^p vitta^o. ¹⁰ B^p S om.

¹¹ B^p S vivittena. ¹² S dutiya, and below tatiya, etc.

¹³ S viññānam māciyanam samāpannassa sannāya.

hoti. Nevasaññānāsaññāyatanaṁ samāpannassa ākiñcaññāyatanaṁ sasaññāya cittam vivittam hoti. Sotāpannassa sak-kāyadīṭhiyā viekiechāya silabbataparāmāsā¹ dīṭhānu-sayā viekiechānu-sayā tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittam vivittaṁ hoti. Sakadāgāniissa olārikakāmarāgasamyojanā paṭi-ghasamyojanā olārikakāmarāgānu-sayā paṭi-ghānu-sayā tade-kaṭṭhehi ca kilesehi cittam vivittaṁ hoti. Anāgāmissa aṇusahagatakāmarāgasamyojanā paṭi-ghasamyojanā¹ aṇusahagatakāmarāgānu-sayā paṭi-ghānu-sayā tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittam vivittaṁ hoti. Arahato rūparāgā arūparāgā mānā nuddhaccā avijjāya² mānānu-sayā bhavarāgānu-sayā avijjānu-sayā tadekaṭṭhehi ca kilesehi bahiddhā ca sabbani-mittehi³ cittam vivittaṁ hoti; ayam cittaviveko.

Katamo upadhiviveko? Upadhi vuccanti⁴ kilesā ca khandhā ca abhisam̄khārā ca. Upadhiviveko vuecati amatam nibbānam; yo so sabbasam̄khārasamatho sabbū-padhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānam. Ayam upadhiviveko.

Kāyaviveko ca vñpakaṭṭhakāyānam⁵ nekkhammābhī-ratānam⁶; cittaviveko ca parisuddhacittānam paramavo-dānapattānam; upadhiviveko ca¹ nirūpadhīnam⁷ visam̄khāragatānam.

Santī ti ekena ākārena santi pi, santipadam pi taññeva amataṁ, nibbānam yo so sabbasam̄khārasamatho sabbū-padhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānam.

Vuttam h̄ etam Bhagavatā: * Santam etam padam paññtam etam padam, yadidam sabbasam̄khārasamatho sabbū-padhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānam ti⁸. Athavā⁹ aparena ākārena ye dhammā

* Cf. A. v, 8, 110, 320, 322, 354.

¹ S. om.

² Si avijjā.

³ Si °nimitta.

⁴ Bp S vuecati.

⁵ Bp S vivekatthak°.

⁶ Bp nikhamā¹; S nikhammā².

⁷ Bp S puggalānam.

⁸ Si om.

⁹ Bp S atha.

santādhigamāya santiphusānāya santisacechikiriyāya sam-vattanti, seyyathīdām cattāro satipatṭhānā, cattāro sam-mappadhānā, cattāro iddhippādā, pañc' indriyāni, pañca balāni, satta bojjhaṅgā, ariyo atthaṅgiko maggo. Ime vuccanti santipadam¹ tāpapadam² lemapadam³ saramapadam⁴ abhayapadam⁵ accutapadam⁶ amatapadam⁷ nibbānapadam⁸.

⁹ *Mahesi* ti. *Mahesi*⁹ Bhagavā; mahantam sīlakkhandham esi gavesi pariyesi ti, mahesī. Mahantam samā-dhikkhandham, mahantam paññākkhandham, mahantam vinuttikkhandham¹⁰, mahantam vinuttiñāpadassanak-khandham esi gavesi pariyesi ti, mahesī. Mahato tamokāyassa padālanam, mahato vippallāsassa pabhedanam¹¹, mahato taṇhāsallassa abbūhanam¹², mahato diṭṭhisaiṅghātassa¹³ vinivedhanam, mahato mānadhajassa pavāhanam, mahato abhisam̄khārassa vūpasamanam¹⁴, mahato oghassa nitthāraṇam, mahato bhārassa nikkhepanam, mahato samsāravatṭassa upacchedam, mahato santāpassa nibbāpanam, mahato parilāhassa paṭipassaddhim, mahato dham-madhajassa ussāpanam esi gavesi pariyesi ti, mahesī. Mahante satipatṭhāne, mahante sammappadhāne, mahante iddhippāde, mahantāni indriyāni, mahantāni balāni, mahante bojjhaṅge, mahantam ariyam atthaṅgikam maggam, mahantam paramattham, amatam nibbānam esi gavesi pariyesi ti, mahesī. *Mahesakkhehi* vā sattehi esito gavesito pariyesito kaham Buddho, kaham bhagavā, kaham devadevo, kaham narāsabho ti mahesī ti, vivekam santipadañ ca mahesim.

Katham disvā nibbāti bhikkhū ti. Katham disvā passitvā

¹ S padam.

² S tānam p°.

³ S lenam p°.

⁴ S om.

⁵ S abhayam p°.

⁶ S accutam p°; Si om.

⁷ S amatam p°.

⁸ S nibbanam p°.

⁹⁻¹⁰ Si mahesīn ti mahesim.

¹⁰ Bp muttikkhandham.

¹¹ Bp S bhedanam.

¹² S abbussānam.

¹³ S diṭṭhiyātassa.

¹⁴ Bp vūpasamam.

tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvā attano rāgam nibbāpeti, dosam nibbāpeti, ¹ moham nibbāpeti¹, kodham upanāham makkham paṭasam issam macchariyam māyam sātHEYYAM thambham sārambhām mānam atimānam madam pamādam, ¹ sabbe kilese¹, sabbe ducearite, sabbe darathe, sabbe parilāhe, sabbe santāpe, sabbākusalābhisaṁkhāre² sameti upasameti vūpasameti nibbāpeti³ patipassambheti. Bhikkhū ti kalyāṇaputhujjano⁴ vā bhikkhu sekho vā bhikkhū ti, katham disvā nibbāti bhikkhu.

Anupādiyāno lokasmīm ⁵ kiñcī ti ⁵ catūhi upādānehi anupādiyamāno agaṇhayamāno aparāmasayamāno⁶. *Lokasmī* ti apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke āyatana-loke. *Kiñcī* ti kiñci rūpagatam vedanāgatam saññāgatam samkhāragatam viññāṇagatan ti, anupādiyāno⁷ lokasmīm kiñcī. Ten' āha so nimmitto:

Puechāmi tam Ādiccabandhum
vivekam santipadañ ca mahesīm:
katham disvā nibbāti bhikkhu
anupādiyāno lokasmīm kiñcī ti.

Mūlam papañcasamkhāyā ti Bhagavā
mantā asmī ti sabbam uparuddhe,
yā kāci tañhā ajjhattam,
tāsam vinayā sadā sato sikkhe. 2.

Mūlam papañcasamkhāyā ti *Bhagavā* mantā asmī ti *sabbam uparuddhe* ti. *Papañcā* yeva papañcasamkhā⁸ tañhāpapañcasamkhā dīṭṭhipapañcasamkhā.

Katamam tañhāpapañcassa⁹ mūlam? Avijjā mūlam, ayoniso manasikāro mūlam, asminmāno mūlam, ahirikam

^{1—1} Si om.

² S ad. nibbāpeti.

³ Bp S om.

⁴ Bp S puthujjanakalyāṇako.

^{5—5} S kiñcāhi.

⁶ Bp S aparāmasamāno anabhinivisamāno.

⁷ S °yamāno.

⁸ S °samkhārā ti Bhagavā.

⁹ S °papañcāya.

mūlam, anottappam mūlam, uddhaccam mūlam; idam¹ tañhāpapañcassa mūlam¹.

Katamam diñhipapañcassa mūlam? Avijjā mūlam, ayoniso manasikāro mūlam, asmiñmāno² mūlam, ahiri-kam mūlam, anottappam mūlam, uddhaccam mūlam; idam diñhipapañcassa mūlam.

Bhagavā ti gāravādhibvacanam. Api ca bhaggarāgo ti Bhagavā, bhaggadoso ti Bhagavā, bhaggamoho ti Bhagavā, bhaggamāno ti Bhagavā, bhaggaditthī ti Bhagavā, bhaggakanṭako ti Bhagavā, bhaggakileso ti Bhagavā, bhaji vibhaji pañivibhaji³ dhammaratanān⁴ ti Bhagavā. Bhavānam antakaro ti Bhagavā; bhāvitakāyo ti⁵ Bhagavā⁶, bhāvitasilo ti⁵ bhāvitacitto ti⁵ bhāvitapañño ti Bhagavā; bhāgī vā Bhagavā araññavanapatthāni⁷ pantāni senāsanāni appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāha-seyyakāni pañisallānasārūpānī ti Bhagavā; bhāgī vā Bhagavā cīvarapindapātasenāsamagilānapaccayabhesajjaparikkhārānan ti Bhagavā; bhāgī vā Bhagavā attharasassa dhammarasassa vimuttirasassa adhisillassa adhicittassa adhipaññāyā ti Bhagavā; bhāgī vā Bhagavā catunnam jhānānam, catunnam appamaññānam, catunnam arūpasamāpattīnan ti Bhagavā; bhāgī vā Bhagavā atthānām vimokkhānam, atthānām abhibhāyatanānam, navannām anupubbavihārasamāpattīnan ti Bhagavā; bhāgī vā Bhagavā dasannām saññābhāvanānam, dasannām kasīnasamāpattīnam, ānāpānasatisamādhissa asubhasamāpattiyā ti⁸ Bhagavā; bhāgī vā Bhagavā catunnām satipatthānānam, catunnām sammappadhānānam, catunnām idhippādānam, pañcannām indriyānam, pañcannām balānam, sattannām bojjhaingānam, ariyassa atthāngikassa maggassā ti Bhagavā; bhāgī vā Bhagavā dasannām tathāgatabalānam, catunnām vesārajjānam, catunnām pañ-sambhidānam, channām abhiññānam, channām buddha-

¹⁻² S °papañcamūlam

² S ad. ti.

³ Bp pavibhaji; S pañibhaji.

⁴ S anuttaram dh°.

⁵ Bp S om.

⁶ S om.

⁷ S araññe vara°.

⁸ S asaññāsam°.

dhammānan ti Bhagavā. *Bhagavā* ti n' etam nāmam¹ mātarā katam, na pitarā katam, na bhātarā katam, na bhaginiyā katam, na mittāmacchēhi katam, na nātisālokitehi katam, na samanabrahmaṇehi katam, na devatāhi katam; vimokkhantikam etam buddhānam bhagavantānam bodhiyā mūle saha sabbaññutaññāassa paṭilābhā saechikā paññatti yadidam Bhagavā ti.² mūlam papañcasamīkhāyā ti Bhagavā².

Mantā asmī ti sabbam uparuddhe ti. *Mantā* vuccati paññā: yā paññā pajānān . . . pe . . . amoho dhammavicayo sammāditthi. *Asmī* ti rūpe asmī ti māno, asmī ti chando, asmī ti anusayo, vedanāya, saññāya, samkhāresu, viññāne asmī ti māno, asmī ti chando, asmī ti anusayo³ mūlam papañcasamīkhāyā ti Bhagavā. *Mantā asmī ti sabbam uparuddhe* ti papañcasamīkhāyā mūlañ ca asmimānañ ca mantāya sabbam uparuddheyya⁴ uparuddheyya nirodheyya vūpasameyya atthaingameyya paṭipassambheyyā ti, mūlam papañcasamīkhāyā ti Bhagavā, mantā asmī ti sabbam uparuddhe.

Yā kāci tañhā ajjhattan ti. *Yā*⁵ *kāci* ti⁵ sabbena sabbam sabbathā sabbam asesam⁶ nissesam pariyoḍāya vacanam⁷ etam, yā kāci ti. *Tañhā* ti, rūpatañhā ti . . . pe . . . dhammadatañhā. *Ajjhattan* ti⁸ ajjhattam samuṭṭhāti⁸ sā tañhā ti, ajjhattam. Athavā ajjhattikam vuccati cittam; yam cittam mano mānasam hadayam pañḍaram mano manāyatanañ manindriyam viññāṇam viññāṇak-khandho tajjā manoviññāṇadhātu. Cittena manasā⁹ tañhā sahagatā¹⁰ sahojātā samsaṭṭhā sampayuttā ekuppādā eka-nirodhā ekavatthukā ekārammaṇā ti pi ajjhattan ti, yā kāci tañhā ajjhattam.

Tāsam vinayā sadā sato sikkhe ti. *Sadā* ti sadā sab-

¹ S ad. na.

²⁻² Si om.; B^p om. Bhagavā.

³ B^p S ad. ti.

⁴ B^p ruddheyya.

⁵⁻⁵ S kāci.

⁶ B^p S anavasesam.

⁷ S pariyoḍāna[°].

⁸⁻⁸ B^p S ajjhattasamuṭṭhānā vā.

⁹ B^p S sā.

¹⁰ S samāgatā.

badā¹ sabbakālam niċċakālam dhuvakālam¹ satatam samitam abbhokinpañ² pokhānupokham udakummiċċajātam³ avicisantatisahitam phusitam purebhattam pacchābhattam⁴ purimayāmam pacchimayāmam⁴ kāle junhe vasse hemante gimhe purine vayokhandhe majjhime vayokhandhe pacchime vayokhandhe. Sato ti catūhi kāraṇehi sato, kāye kāyānupassanāsatipatṭhānam bhāvento sato, vedanāsu⁵ ette dhammesu dhammānupassanāsatipatṭhānam bhāvento sato; aparehi catūhi kāraṇehi sato, asati-parivajjanāya sato, satikaraṇīyānam dhammānam katattā sato, satipatṭipakkhānam⁶ dhammānam katattā sato, satinimittānam dhammānam⁷ asammūṭhattā sato; aparehi pi catūhi kāraṇehi sato, satiyā samannāgatattā sato, satiyā vasitattā sato, satiyā pāguññatāya sato, satiyā apaceorohapatāya sato; aparehi pi catūhi kāraṇehi sato, satattā sato, santattā sato, samitattā sato, santa-dhammasamannāgatattā sato; buddhānussatiyā sato, dhammānussatiyā sato, saṅghānussatiyā sato, sīlānussatiyā sato, cāgānussatiyā sato, devatānussatiyā sato, ānā-pānasatiyā sato, marañasatiyā sato, kāyagatāsatiyā sato, upasamānussatiyā sato; yā⁷ sati anussati patissati sati, saraṇatā dhāraṇatā apilāpanatā assammussanatā⁸ sati, satindriyam satibalam sammāsatī satisambojjhaingo eka-yanamaggo; ayam vuċcati sati. Imāya satiyā upeto samupeto upagato samupagato upapanno samupapanno⁹ samannāgato so vuċcati sato.

Sikkhe ti tisso sikkhā, adhisilasikkhā adhicittasikkhā adhipaññāsikkhā. Katamā adhisilasikkhā? Idha bhikkhu sīlavā hoti, pātimokkhasamvarasamvuto viharati, ācāragocarasampanno apumattesu vajjesu bhayadassāvī samādāya sikkhati sikkhāpadesu, khuddako sīlakkhandho,

¹ Si om.

² S asabhānuk°.

³ Bp Si udakumika°; S udakumitam jātam.

⁴⁻⁴ S purimam y° pacchimam y°. ⁵ Bp S ad. pe.

⁶ S satiparikkhānam.

⁷ Bp S om.

⁸ Bp asam°; S assamusānabhbā.

⁹ Bp samanno; S om.

mahanto sīlakkhandho, sīlam patitṭhā ādicaraṇam samyamo samvāro mukham pamukham kusalānam dhammānam samāpattiyā; ayam adhisīlasikkhā.

Katamā adhicittasikkhā? Idha bhikkhu vivice' eva kāmehi vivicea akusalehi dhammehi savitakkam savicāram vivekajam pītisukham¹ paṭhamam jhānam¹ upasampajja viharati. Vitakkavicārānam vūpasamāya² ajjhataṁ sampasādānam cetaso ekodibhāvam avitakkam avicāram samādhijam pītisukham³ dutiyam jhānam³ upasampajja viharati. Pītiyā ca virāgā upekkhako ca⁴ viharati, sato ca sampajāno sukhañ ca kāyena patisamvedeti, yan tam ariyā ācikkhanti upekkhako satimā sukhavihārī ti,⁵ tatiyam jhānam⁵ upasampajja viharati. Sukhassa ca pahānā dukkhassa ca pahānā pubb' eva somanassadomanassānam atthaṅgamā⁶ adukkha-m-asukham upekkhāsatipārisuddhim⁷ catuttham⁷ jhānam upasampajja viharati; ayam adhicittasikkhā.

Katamā adhipaññāsikkhā? Idha bhikkhu paññavā hoti udayatthagāminiyā paññāyā samannāgato ariyāya nibbedhikāya sammādukkhakkhayagāminiyā. So idam dukkhan ti yathābhūtam pajānāti, ayam dukkhasamudayo ti yathābhūtam pajānāti, ayam dukkhanirodho ti yathābhūtam pajānāti, ayam dukkhanirodhagāminī paṭipadā ti yathābhūtam pajānāti; ime āsavā ti yathābhūtam pajānāti, ayam āsavasamudayo ti yathābhūtam pajānāti, ayam āsavanirodho ti yathābhūtam pajānāti, ayam āsavanirodhagāminī paṭipadā ti yathābhūtam pajānāti; ayam adhipaññāsikkhā.

Tāsam vinayā sudā sato sikkhe ti tāsam taṇhānam vinayāya paṭivinayāya pahānāya vūpasamāya paṭinisaggāya paṭipassaddhiyā adhisīlam pi sikkheyya, adhicittam pi sikkheyya, adhipaññam pi sikkheyya; imā tisso sikkhā⁸ āvajjanto sikkheyya, jānanto sikkheyya,

¹⁻¹ S paṭhamajjh°.

² Bp S vūpasamā.

³⁻³ S dutiyajjh°.

⁴ Bp S om.

⁵⁻⁵ S tatiyajjh°.

⁶ S atthagamā.

⁷⁻⁷ S catutthajjh°.

⁸ Bp S sikkhāyo.

passanto sikkheyya, paccavekkhanto sikkheyya, cittam adhiṭṭhahanto sikkheyya, saddhāya adhimuccanto sikkheyya, viriyam paggañhanto sikkheyya, satim upatṭhapento sikkheyya, cittam samādahanto sikkheyya, paññāya pajānanto sikkheyya, abhiññeyyam abhijānanto sikkheyya, pariññeyyam parijānanto sikkheyya, pahātabbam pajahanto sikkheyya, bhāvetabbam bhāvento sikkheyya, sacchikātabbam sacchikaronto sikkheyya ācareyya samācareyya samādāya vatteyyā ti. tāsam vinayā sadā sato sikkhe. Ten' āha Bhagavā:

Mūlam papañcasamkhāyā ti Bhagavā
mantā asmī ti sabbam uparuddhe,
yā kāci tañhā ajjhattam,
tāsam vinayā sadā sato sikkhe ti.

Yam kiñci dhammam abhijaññā ajjhattan ti yam kiñci
attano gunam jāneyya, kusale vā dhamme, abyākate vā
dhamme.
na hi sā nibbuti satam vuttā. 3.

Yam kiñci dhammam abhijaññā ajjhattan ti yam kiñci
attano gunam jāneyya, kusale vā dhamme, abyākate vā
dhamme.

Katame attano gunā? Uccākulā pabbajito vā assa¹,
mahākulā² pabbajito vā assa, ³mahābhogakulā vā³ ulā-
rabhogakulā vā⁴ pabbajito vā assa, nāto yasassi⁵ gahat-
ṭhapabbajitānan ti vā assa, lābhī mhi cīvarapiṇḍapā-
tasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānan ti vā assa.
suttantiko vā assa, vinayadharo vā assa, dhammad-
athiko vā assa, āraññiko vā assa, piṇḍapātiko vā assa,
pamsukūliko vā assa, tecīvariko vā assa, sapadānacāriko⁶
vā assa, khalupacchābhāttiko vā assa, nesajjiko vā assa,
yathāsanthatiko vā assa, paṭhamassa jhānassa lābhī ti
vā assa, dutiyassa jhānassa lābhī ti vā assa, tatiyassa

¹ B^p assam (=ayam); S ayam throughout the paragraph.

² B^p S mahābhaga^o. ³⁻³ B^p S om.

⁴ B^p S om. ⁵ B^p ad. sa. ⁶ Si sappadāna?

jhānassa lābhī ti vā assa, catutthassa jhānassa lābhī ti vā assa,¹ ākāsānañcāyatanaśamāpattiya lābhī ti vā assa¹, viññāpañcāyatanaśamāpattiya ākiñcaññāyatanaśamāpattiya nevasaññānaśaññāyatanaśamāpattiya lābhī ti vā assa; imē vuccanti attano guṇā. *Yam kiñci* attano guṇam jāneyya ājāneyya vijāneyya pativijāneyya pativijjhеyyā ti, *yam kiñci* dhammam abhijaññā.

Ajjhattam athavā pi bahiddhā ti upajjhāyassa vā ācariyassa vā te guṇā assū ti, ajjhattam athavā pi bahiddhā.

*Na tena thāmam kubbethā*² ti attano vā gunena paresam vā³ gunena⁴ thāmam na kareyya, thambham na kareyya, mānam na kareyya, uppāti na kareyya, uppamam na kareyya, na tena mānam janeyya, na tena thaddho⁵ assa patthaddho paggahitasiro ti, na tena thāmam kubbetha.

Na hi sā nibbuti satam vuttā ti satānam⁶ santānam sappurisānam buddhānām buddhasāvakānam pacceka-buddhānam sā nibbuti⁷ na vuttā na-ppavuttā na ācikkhitā na desitā na paññāpitā na patthapitā na vivatā na vibhattā na uttānikatā na-ppakāsitā ti, na hi sā nibbuti satam vuttā. Ten' āha Bhagavā:

Yam kiñci dhammam abhijaññā⁸
ajjhattam athavā pi bahiddhā,
na tena thāmam kubbetha,
na hi sā nibbuti satam vuttā ti.

Seyyo na tena maññeeyya
niceyyo athavā pi sarikkho,
phuttho⁹ anekarūpehi¹⁰
natumānam vikappayam titthe. 4.

Seyyo na tena maññeeyyā ti seyyo 'ham asmi ti mānam¹¹ na janeyya jātiyā vā gottena vā kolaputtikena¹² vā vañ-

¹⁻¹ S om.

² S kupp°.

³ S om.

⁴ S ad. na.

⁵ Bp baddho; S buddho.

⁶ S satānan ti.

⁷ S nibbuti ti.

⁸ Si °abhiññā.

⁹ Si puṭṭho; S om.; Bp ?

¹⁰ S anekehi rūpehi.

¹¹ Bp atimānam.

¹² Bp °yena and below.

ṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjhelenena vā kammāya-
tanena vā sippāyatanena vā vijjatthānena vā sutena vā
paṭibhāṇena vā aññataraññatarena vā vatthunā ti, seyyo
na tena maññeyya.

Niceyyo athavā pi sarikkho ti hīno 'ham asmī ti omā-
nam na janeyya jātiyā vā gottena vā . . . pe . . . aññata-
raññatarena vā vatthunā. ¹Sadiso 'ham asmī ti mānam
na janeyya jātiyā vā gottena vā kolaputtikena vā van-
ṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjhelenena vā kammāya-
tanena vā sippāyatanena vā vijjatthānena vā sutena vā
paṭibhāṇena vā aññataraññatarena vā vatthunā ti, nī-
ceyyo athavā pi sarikkho.

*Phuttho*² anekarūpehi ti anekavidhehi ākārehi phuttho²
pareto samohito¹ samannāgato ti, phuttho² anekarūpehi.

Nātumānam vikappayam tiṭṭhe ti ātumāno³ vuccati attā⁴;
attānam⁵ kappento vikappento vikappam āpajjanto na tiṭ-
ṭheyyā ti, nātumānam vikappayam tiṭṭhe. Ten' āha Bhagavā:

Seyyo na tena maññeyya
nīceyyo athavā pi sarikkho.
phuttho² anekarūpehi⁶
nātumānam vikappayam tiṭṭhe ti.

Ajjhattam eva upasame,
nāññato bhikkhu santim eseyya:
ajjhattam upasantassa
nīatti attam⁷, kuto nirattam⁸ vā. 5.

Ajjhattam eva upasame ti. *Ajjhattam* rāgam sameyya
upasameyya⁹, dosam sameyya upasameyya⁹, moham
sameyya, kodham¹⁰ upanāham makkham palāsam issam
maechariyam māyam sātheyyam thambham⁴ sāram-

¹⁻¹ S. om.

² Si S. puttho.

³ S. ātumānā.

⁴ S. om.

⁵ S. attanā.

⁶ S. anerūpehi.

⁷ Bp. S. attā and below.

⁸ Bp. nirattā and below; S. nivuttā, below nirattā.

⁹ Si. om.

¹⁰ S. ad. sameyya.

bham mānam atimānam¹ madam pamādam sabbe kilese sabbe duccarite sabbe darathe sabbe parilāhe sabbe santāpe sabbākusalābhisaṃkhāre sameyya upasameyya vūpasameyya¹ nibbāpeyya paṭipassambheyyā² ti, ajjhattam eva upasame.

Nāññato bhikkhu santim eseyyā ti aññato asuddhimagenta³ micchāpaṭipadāya aniyyānapathena, aññatra satipaṭṭhānehi aññatra sammappadhānehi aññatra iddhippādehi aññatra indriyehi aññatra balehi aññatra bojjhaṅgehi aññatra ariyā atṭhaṅgikā maggā santim upasantim vūpasantim nibbutim paṭipassaddhim na eseyya na gaveseyya na pariyeseyyā ti, nāññato bhikkhu santim eseyya.

Ajjhattam upasantassā⁴ ti. Ajjhattam rāgam upasantassa⁵, dosam⁶ upasantassa . . . pe . . . sabbākusalābhisaṃkhāre santassa upasantassa vūpasantassa nibbutappaṭipassaddhassā⁷ ti, ajjhattam upasantassa.

N'atthi attam, kuto nirattam vā ti. N'atthī ti paṭikkhepo. Attan ti sassatadiṭṭhi⁸ n' atthi⁹, nirattan ti ucchedaditṭhi n' atthi, attā ti gahitam n' atthi⁹, nirattā ti muñciettabbam n' atthi, ¹⁰yassa n' atthi¹⁰ gahitam, ¹¹tassa n' atthi¹¹ muñcitettabbam, ¹²yass' atthi muñcitettabbam¹², ¹³tass' atthi¹³ gahitam. Gāhamuñcanam samatikkanto arahā vuddhiparihāni vītiratto. So vutthavāso cīṇacaraṇo . . . pe¹⁴ . . . n' atthi tassa punabbhavo ti, n' atthi attam, kuto nirattam vā. Ten' āha Bhagavā:

Ajjhattam eva upasame,
nāññato bhikkhu santim eseyya:
ajjhattam upasantassa
n' atthi attam, kuto nirattam vā ti.

¹ S om.

² S °ppassaddheyyā.

³ S visuddhi°.

⁴ S upasantayā.

⁵ Bp S santassa.

⁶ S ad. santassa; Bp ?

⁷ Bp S paṭipassaddhiyā.

⁸ Bp S attaditṭhi.

⁹ S atthī ti.

¹⁰–¹⁰ Bp yass' atthi.

^{11–11} Bp tass' atthi.

^{12–12} Bp S om.

^{13–13} Bp tassa; S yassa.

¹⁴ Bp S ad. jātimaraṇasamsāro.

Majjhe yathā samuddassa
 ūmi no jāyati, ṭhito hoti.
 evam ṭhito anejj assa:
 ussadañ bhikkhu na kareyya kuhīci.

6.

Majjhe yathā samuddassa ūmi no jāyati, ṭhito hoti ti.
 Samuddo eaturāsītiyojanasahassāni ubbedhena gambhīro; hetṭhā cattālīsayojanasahassāni¹ udakam macchakacchapehi kampati, upari cattālīsayojanasahassāni¹ udakam vātehi kampati, majjhe cattāri yojanasahassāni udakam na kampati na vikampati² na calati² na vedhati na pavedhati na sampavedhati amerito aghatṭito³ acalito alulito abhanto vūpasanto, tatra ūmi no jāyati, ṭhito hoti samuddo ti, evam pi majjhe yathā samuddassa ūmi no jāyati, ṭhito hoti. Athavā sattannam pabbatānam antarikāsu⁴ sīdantarasamuddo⁵. tatra udakam na kampati na vikampati na calati na vedhati na pavedhati na sampavedhati, amerito aghatṭito⁶ acalito alulito abhanto vūpasanto, tatra ūmi no jāyati, ṭhito hoti samuddo ti, evam pi majjhe yathā samuddassa ūmi no jāyati, ṭhito hoti.

Evan ṭhito anejj assā ti. Evan ti opammasampaṭipādanā⁷. *Ṭhito* ti lābhe pi na kampati, alābhe pi na kampati, yase pi na kampati, ayase pi na kampati, pasamīsāya pi na kampati, nindāya pi na kampati, sukhe pi na kampati, dukkhe pi na kampati na vikampati na calati na vedhati na pavedhati na sampavedhati ti, evam ṭhito. *Anejj assā* ti. Ejā vuccati taṇhā; yo rāgo sārāgo . . . pe . . . abhijjhā lobho akusalamūlam. Yass' esā ejā taṇhā pahinā⁸ samuechinnā vūpasantā patipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā, so vuccati anejo, ejāya pahinattā anejo, so lābhe pi na iñjati, alābhe pi na iñjati. yase pi na iñjati,

¹ S cattārisam y^o.²⁻² S om.³ S asaṇṭhitō avatthito.⁴ B^p abbhantari kāsu satta; S abbhantarikāsaññī.⁵ B^p sīdantaramahā^o; S antarimahā^o.⁶ S aghathito. ⁷ S °pādanto. ⁸ B^p ad. uechinnā.

ayase pi na iñjati, pasam̄sāya pi na iñjati, nindāya pi na iñjati, sukhe pi na iñjati, dukkhe·pi na iñjati na calati na vedhati na pavedhati na sampavedhati ti, evam̄ ṭhito aneṄ assa.

Ussadām bhikkhu na kareyya kuhiñcī ti. Ussadā ti sat-t' ussadā, rāgussado¹ dosussado mohussado mānussado diṭṭhussado kilesussado kammussado, tam̄² na kareyya na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyya. Kuhiñcī ti kuhiñci kimhici³ katthaci ajjhattam vā bahiddhā vā ajjhattabahiddhā vā ti⁴, ussadaṁ bhikkhu na kareyya kuhiñci. Ten' āha Bhagavā:

Majjhe yathā samuddassa
ūmi no jāyati, ṭhito hoti,
evam̄ ṭhito aneṄ assa:
ussadaṁ bhikkhu na kareyya kuhiñcī ti.

A k i t t a y i v i v a ṭ a c a k k h u
s a k k h i d h a m m a m p a r i s s a y a v i n a y a m,
p a ṭ i p a d a m v a d e h i b h a d d a n t e,
p a ṭ i m o k k h a m a t h a vā p i s a m ā d h i m. 7.

Akittayi vivaṭacakkhū ti. Akittayī ti⁵ akittayi parikittayi ācikkhi desesi paññāpesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttānim akāsi pakāsesi⁵ ti, akittayi. Vivaṭacakkhū ti Bhagavā pañcahi cakkhūhi vivaṭacakkhu, mamsacakkhunā pi vivaṭacakkhu, dibbacakkhunā pi vivaṭacakkhu, paññācakkhunā pi vivaṭacakkhu, buddhacakkhunā pi vivaṭacakkhu, samantacakkhunā pi vivaṭacakkhu.

Kathaṁ Bhagavā mañsaçakkhunā pi vivaṭacakkhu? Mañsaçakkhumhi Bhagavato pañca vaṇṇā⁶ sañvijjanti: nīlo ca vaṇṇo, pītako ca vaṇṇo, lohitako ca vaṇṇo, kaṇho ca vaṇṇo,

¹ B^p S rāgussadam and so on to kammussadam.

² B^p S om. ³ B^p kismiñci; S kismici. ⁴ S om.

⁵⁻⁶ B^p S kittitam (S akittikam parikittikam) acikkhitam desitam (S desesam) paññāpitam paṭṭhapitam vivatam vibhattam uttānikataṇi pakāsitan.

⁶ S vaṇṇāni.

odāto ca vaṇṇo¹; yattha ca akkhilomāni patiṭṭhitāni, tañ nīlam hoti sunīlam pāsādikam dassaneyyam ummārapup-phasamānam². Tassa parato pūtakam hoti, supitakam suvaṇṇavavaṇṇam pāsādikam dassaneyyam kaṇṇikārapup-phasamānam³; ubhayato ca akkhikūṭāni Bhagavato loli-takāni honti sulohitakāni pāsādikāni dassaneyyāni inda-gopakasamānāni. Majjhe kaṇhañ hoti sukaṇhañ alū-kham siniddham pāsādikam dassaneyyam alāritṭhakasa-mānam⁴; tassa parato odātam hoti suvodātañ⁵ setam paṇḍaram pāsādikam dassaneyyam osadhitārakasamānam. Tena Bhagavā pākatikena māṃsacakkhuñ attabhbāvapariyāpannena purimasucaritakammābhinibbatteṇa samantā yojanam passati divā c' eva rattiñ ca. Yadā pi caturaṅga-samannāgato andhakāro hoti, suriyo ca⁶ atthaṅgamito hoti, kālapakkho ca uposatho hoti, tibbo ca vanasapido hoti, mahā ca akālamegho⁷ abbhūṭhito hoti, evarūpe pi caturaṅgasamannāgate andhakāre samantā yojanam passati, n' atthi so kūṭo vā kavāṭam vā pākāro vā pabbato vā gaccham vā latā⁸ vā āvaraṇam rūpānam dassanāya. Ekañ ce tilaphalam nimittam katvā tilavāhe pak-kipeyya, tañ ūeva tilaphalam⁹ udūlhareyya, evam pari-suddham Bhavagato pākatikamamsacakkhu¹⁰; evam Bhagavā māṃsacakkhuñ¹¹ vivaṭacakklu.

Katham Bhagavā dibbena cakkhuñ pi vivaṭacakklu ? *Bhagavā dibbena cakkhuñ visuddhena atikkantamānusakena satte passati cavāmāne upapajjamāne¹² hīne paṇṭe suvaṇṇe dubbaṇṇe sugate duggate yathākammūpage satte pajānāti: ime te¹³ bhonto sattā kāyaduccaritenā samāmā-gatā vaciduccaritenā samānāgatā manoduccaritenā samānāgatā ariyānam upavādakā miechādiṭṭhikā miechādiṭ-

* Cf. D. i, 82.

¹ B^p S ad. akkhilomāni ca bhagavato.

² B^p ummap°; S ummāp°. ³ B^p S kaṇṇikāra°. ⁴ S addāri°.

⁵ B^p S su-odātam. ⁶ B^p vā. ⁷ B^p kāla°.

⁸ S latam. ⁹ S tilam phalam. ¹⁰ S pākatikam m°.

¹¹ B^p S ad. pi. ¹² S uppajj° and below. ¹³ B^p S vata.

ṭhikanmasamādānā, te kāyassa bhedā param marañā apāyam duggatim vinipātam nirayam upapannā¹; ime vā pana bhonto sattā kāyasuecaritena samannāgatā vacīsuecaritena samannāgatā manosuecaritena samannāgatā ariyānam amipavādakā sammāditṭhikā sammāditṭhikammasamādānā, te kāyassa bhedā param maranā² sugatim saggam lokam upapannā ti, iti dibbena eakkhuṇā visuddhena atikkantamāmusakena satte passati cava-māne upapajjamāne hīne pañipe suvanne dubbañne sugate duggate yathākammūpage satte pajānāti. Ākam-khamāno ca Bhagavā ekam pi lokadhātum passeyya, dve pi lokadhātuyo passeyya, tisso pi lokadhātuyo passeyya, catasso pi lokadhātuyo passeyya, pañca pi lokadhātuyo passeyya, dasa pi lokadhātuyo passeyya, visam pi lokadhātuyo passeyya, tiṁsam pi lokadhātuyo passeyya, cattālīsam pi lokadhātuyo passeyya, paññāsam pi lokadhātuyo passeyya, sahassim pi cūlānikam lokadhātum passeyya, dvisahassim pi majjhimikam³ lokadhātum passeyya tisahassim pi⁴ lokadhātum passeyya⁴, mahāsahassim pi lokadhātum passeyya. Yāvatā vā⁵ pana ākamkheyya, tā-vatakam passeyya; evam parisuddham Bhagavato dibba-eakkhu; evam Bhagavā dibbena eakkhuṇā⁶ vivaṭacakkhu.

Katham Bhagavā paññācakkhu pi vivaṭacakkhu? Bhagavā mahāpañño puthupañño hāsapapañño javanapañño tikkhapañño nibbedhikapañño paññappabhedakusalo pabbinnāñño adhigatapaṭisambhido catuvesārajjappatto dasabaladhbārī purisāsabho purisāsiho purisanāgo purisājañño purisadhoreyho anantañño anantatejo anantayaso addho⁷ mahaddhano dhanavā netā vinetā anunetā saññāpetā⁸ nijjhāpetā pekkhetā⁹ pasādetā. So hi Bhagavā anuppan-nassa maggassa uppādetā¹⁰, asañjātassa maggassa sañjā-netā, anakkhātassa maggassa akkhātā, maggaññū maggavidū maggakovidō. Maggāmugā ca pana etarahi sāvakā viharanti pacchā samannāgatā. So hi Bhagavā jānaṇ

¹ uppannā. ² S ad. amatam. ³ Bp majjhimanī.

⁴⁻⁵ Bp S om. ⁵ S ca. ⁶ Bp S ad. pi. ⁷ Codd. addho.

⁸ S pañña^o ⁹ Si pekkhatā; S pekhapetā.

¹⁰ S asañjanassa.

jānāti, passam̄ passati, cakkhubhūto ¹ dhammabhūto nāñab-
bhūto ¹ brahmabhūto vattā pavattā, atthassa ninnetā, ama-
tassa dātā, dhammasāmī tathāgato. N' atthi tassa Bhag-
avato aññatam̄ ² adiṭṭham̄ aviditam̄ asacechikataṁ aphusi-
tam̄ ³ paññāya. Atītānāgatapaccuppannam̄ ⁴ upādāya
sabbe dhammā sabbākāreṇa ⁵ Buddhassa Bhagavato nāñam-
mukhe āpātham̄ āgacchanti. Yām̄ kiñci neyyam̄ nāma
atthi dhammam̄ ⁶ jānitabbam̄, attattho vā, parattho vā,
ubhayattho vā, diṭṭhadharmiko vā attho, samparāyiko vā
attho, uttāno vā attho, gamibhīro vā attho, guyho ⁷ vā
attho, paṭicchanno vā attho, neyyo vā attho, nīto vā attho,
anavajjo vā attho, nikkleso vā attho, vodāno ⁸ vā attho,
paramattho vā ⁹, sabbā tam̄ anto buddhañāne parivat-
tati ¹⁰. Atīte ¹¹ Buddhassa Bhagavato appatihatam̄ nāñam̄.
anāgate paccuppanne appatihatam̄ nāñam̄, ¹² sabbam̄
kāyakammam̄ Buddhassa Bhagavato nāñānuparivatti.
Sabbam̄ vacikammam̄ sabbam̄ manokammam̄ ¹² Bud-
dhassa Bhagavato nāñānuparivatti. Yāvatakam̄ neyyam̄
tāvatakam̄ nāñam̄, yāvatakam̄ nāñam̄ tāvatakam̄ ney-
yam̄; neyyapariyantikam̄ nāñam̄, nāñapariyantikam̄ ney-
yam̄; neyyam̄ atikkamitvā nāñam̄ na-ppavattati, nāñam̄
atikkamitvā neyyapatho n' atthi; aññamaññam̄ pariyan-
taṭṭhāyino ¹³ te dhammā. Yathā dvinnam̄ samuggapatalā-
nam̄ sammāphusitānam̄ ¹⁴ hetṭhimam̄ samuggapatalam̄
uparimam̄ va nātivattati, uparimam̄ samuggapatalam̄ het-
ṭhimam̄ va ¹⁵ nātivattati aññamaññapariyantaṭṭhāyinc
evam eva Buddhassa Bhagavato neyyañ ca nāñāñ ca aññā-
maññam̄ ¹⁶ pariyanṭṭhāyino ¹³; yāvatakam̄ neyyam̄ tāva-

^{1—1} B^p nāñabhbh[◦] dhammabh[◦].

² S anaññatam̄.

³ B^p aphassitan̄; S aphussitan̄.

⁵ S °kārehi.

⁴ B^p S atītam̄ anāgatam̄ p[◦].

⁶ Si om.

⁷ B^p S gulho.

⁸ Si vodāto.

⁹ S ad. attho. ¹⁰ See note ^{12—12}.

¹¹ S atītam̄.

^{12—12} B^p S. insert after note 5 (B^p nāñānuparitto; S nāñā-
nuparivattani).

^{13—13} S om.

¹⁴ B^p °phasitānam̄.

¹⁵ B^p om.

¹⁶ Si aññamaññap[◦] and below.

takam nānam, yāvatakanam nānam tāvatakanam neyyam; neyyapariyantikanam nānam, nāpariyantikanam neyyam; neyyam¹ atikkamitvā nānam na-ppavattati, nānam atikkamitvā neyyapatho n' atthi; aññamañnam pariyantatthāyino te dhammā. Sabbadhammesu Buddhassa Bhagavato nānam parivattati, sabbe dhammā Buddhassa Bhagavato āvajjanapaṭibaddhā ākamkhaṭibaddhā manasikārapaṭibaddhā cittuppādaṭibaddhā. Sabbasatesu Buddhassa Bhagavato nānam parivattati, sabbesam sattānam Bhagavā āsayam jānāti, amusayam jānāti, caritam jānāti, adhimuttinu jānāti. Apparajakkhe mahārajakkhe tikkhīdriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye bhabbābhabbe satte jānāti². Sadevako loko³ samārako³ sabrahmako³ sassamaṇabrahmañī⁴ pajā⁵ sadevamanussā anto buddhañāne⁶ parivattati⁷. Yathā ye keci macechakacchapā antamaso timitimiñgalam upādāya anto mahāsamudde parivattanti, evam eva sadevako loko samārako sabrahmako sassamaṇabrahmañī⁸ pajā sadevamanussā anto buddhañāne parivattati⁹. Yathā ye keci pakkhī antamaso garulam venateyyam upādāya ākāsassa padese parivattanti, evam eva ye pi te sāriputtasamā paññāya te pi buddhañānassa padese parivattanti. Buddhañānam devamanussānam pañham pharitvā abhibhavitvā tiññati; ye pi te khattiyanapañditā brahmañapañditā gahapatipanñditā¹ samanapañditā nipuñā¹⁰ parappavādā¹¹ bālavedhi-rūpā¹² vobhindantā¹³ maññe caranti¹⁴ paññāgatena diññigatāni. Te pañham abhisamkharityvā abhisamkharityvā tathāgatam upasaiñkamitvā puechanti¹⁵, kathitā visajjītā ca te pañhā Bhagavatā honti. niddiññhakārañā¹⁶ upakkhitakā

¹ S om.² S pajānāti.³ S °ke.⁴ S °brāhmaniyyā.⁵ S pajāya.⁶ Si santo°.⁷ Bp S parivattanti.⁸ S °brāhmako.⁹ Bp S parivattanti.¹⁰ Si nipuññā.¹¹ Bp S katapara°.¹² Bp S vāla°.¹³ Bp S te bhindanta.¹⁴ Bp S vadanti. ¹⁵ Bp S ad. gulhāni ca paṭicchannāni ca.¹⁶ Si nidiññha°; S nindittha°.

ca. Te Bhagavato sampajjante¹. Atha kho Bhagavā² tattha atirocati yadidam paññāyā ti; evam Bhagavā paññācakkhunā³ pi vivaṭacakku.

Katham Bhagavā buddhacakkhunā pi vivaṭacakku? Bhagavā buddhacakkhunā lokam volokento addasa satte apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye app-ekacce paralokavajjabhayadassāvino viharante. Seyyathā pi nāma uppaliṇiyam vā paduminiyam vā puṇḍarīkiniyam vā app-ekaccāni uppalāni⁴ vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udake jātāni udake samvaddhāni⁵ udakānuggatāni⁶ antonimug-
gapositāni. app-ekaccāni uppalāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udake jātāni udake samvaddhāni⁷ samodakanṭhitāni⁸, app-ekaccāni uppalāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā⁹ udake jātāni⁹ udake samvaddhāni¹⁰ udakā¹¹ accug-gamma tiṭṭhanti¹¹ anupalittāni udakena: evam eva Bhagavā buddhacakkhunā lokam volokento addasa satte apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye app-ekacce paralokavajjabhayadassāvino viharante. Jānatī Bhagavā, ayam pug-galo rāgacarito, ayam dosacarito, ayam mohacarito, ayam vitakkacarito, ayam saddhācarito, ayam nāyacarito ti. Rāgacaritassa Bhagavā puggalassa asubhakatham katheti. Dosacaritassa Bhagavā puggalassa mettābhāvanām ācikkhati. Mohacaritām¹² Bhagavā puggalam¹³ uddese pari-puechāya kālena dhammassavane kālena dhammasākacchāya garusamvāse niveseti. Vitakkacaritassa Bhagavā puggalassa ānāpānasatiṁ ācikkhati. Saddhācaritassa Bhagavā puggalassa pāsādanīyam¹⁴ nimittam ācikkhati bud-

¹ Si sampajanti; S sammajjanti. ² Bp ad. va; S ad. ca.

³ S paññatica°. ⁴ S upphala.

⁵ Bp samvaddhāni; S vadḍhāni. ⁶ S udakāni anu°.

⁷ S vadḍhantī ti. ⁸ Bp °atṭhitāni. ⁹⁻⁹ S om.

¹⁰ Bp samvaddhāni; S ad. vā udake jātā.

¹¹⁻¹¹ Bp accuggammaṭṭhanti; S accuggamanti udake jātananti.

¹² Bp S °tassa. ¹³ Bp S puggalassa. ¹⁴ S pāsādanassa.

dhasubodhim¹ dhammasudhammadatam² samghasupaṭipat-tim sīlāni ca attano. Nāṇacaritassa Bhagavā puggalassa³ vipassanānimittam⁴ ācikkhati⁴ aniceākāram dukkhākāram anattākāram.

* Sele yathā pabbatamuddhanittthito.
yathā pi passe janatam samantato,
tathūpamam dhammam ayam Sunmedha
pāsādam āruyha samantacakkhu.
sokāvakiṇṇam⁵ janatam apetasoko
avekkhasu jātijarābhībhūtan ti;

evam Bhagavā buddhacakkhunā pi vivaṭacakkhu.

Katham Bhagavā samantacakkhunā pi vivaṭacakkhu? Samantacakkhu vuccati sabbaññutaññānam. Bhagavā sabbaññutaññena upeto samupeto upagato samupagato upapanno samupapanno⁶ samannāgato, na tassa adiṭṭham idh' atthi kiñci; atho⁷ aviññātam ajānitabbam; sabbam abhiññāsi. yad atthi neyyam. Tathāgato tena samantacakkhū ti. evam Bhagavā samantacakkhunā pi vivaṭacakkhū ti, akittayi vivaṭacakkhu.

Sakkhidhammam parissayavirayan ti. *Sakkhidhamman* ti na itihitiham, na itikirāya na paramparāya⁸, na piṭakasampadāya, na takkahetu, na nayahetu, na ākāra-parivitakkena, na diṭṭhinijjhānakkhantiyā, sāmam sayam abhiññātam⁹ attapaccakkhadhamman ti⁹, sakkhidhammam. *Parissayavirayan* ti parissayā ti dve parissayā, pākaṭaparissayā ca pāṭicchannaparissayā ca.

Katame pākaṭaparissayā? Sīhā byagghā dīpi-acchata-

* Itv. § 38.

¹ S buddhasubuddhatam.

² S dhammesu dhammam.

³ Bp S ad. ācikkhati.

⁴ Bp om.

⁵ Bp sokāvatiṇṇam; S sotāvatinnim.

⁶ Bp S sampanno. ⁷ S attho. ⁸ S parāya.

⁹ Bp attapaccakkham dhammatam kathayi; S tattha-paccattham dhammam katarī ti.

racchā¹ kokā gomahisā¹ hatthī ahi-viechikā satapadī corā vā assu, māṇavā² katakammā vā akatakammā vā, eakkhurogo sotarogo ghānarogo jivhārogo kāyarogo sīsa-rogo kaṇḍarogo mukharogo dantarogo kāso sāso piñāso dāho jaro kuechirogo muechā pakkhandikā sūlā³ visūcikā kuṭṭham gāndo kilāso soso apamāro daddu kaṇḍu kacchu rakhasā vitacchikā lohitapittam⁴ madhumeho aṁsā pilakā bhagandalā, pittasamutṭhānā ābādhā, semhasa-mutṭhānā ābādhā, vātasamutṭhānā ābādhā, sannipātikā ābādhā, utupariṇāmajā ābādhā, visamaparihārajā ābādhā,⁵ opakkamikā ābādhā, kammavipākajā ābādhā⁵, sītam um-ham jighacchā pipāsā uccāro passāvo dāmsamakasavātā-tapasirin̄sapasamphassā iti vā: ime vuuccanti pākaṭapa-rissayā.

Katame paṭicchannaparissayā? Kāyaduccaritam va-ciduccaritam manoduccaritam kāmachandanīvaraṇam byāpādanīvaraṇam thīnamiddhanīvaraṇam uddhaccakuk-kuccanīvaraṇam viekicchānīvaraṇam rāgo doso moho kodho upanāho makkho palāso issā macchariyam māyā sātheyyam thambho sārambho māno atimāno mado pa-mādo, sabbe kilesā, ⁶sabbāni duccaritāni⁶, sabbe darathā, sabbe parilāhā, sabbe santāpā, sabbākusalābhisaṁkhārā; ime vuuccanti paṭicchannaparissayā⁷. Parissayā ti ken'at-thena parissayā? Parisahantī ti parissayā, parihānāya samvattantī ti parissayā, tatr' āsayā ti, parissayā.

Katham parisahantī ti parissayā? Te parissayā tam puggalam sahanti parisahanti abhibhavanti ajjhotttha-ranti pariyādiyanti maddanti, evam parisahantī ti, parissayā.

Katham parihānāya samvattantī ti parissayā? Te parissayā kusalānam dhammānam⁸ parihānāya antarā-yāya⁸ samvattanti. Katamesam kusalānam dhammā-nam? Sammāpaṭipadāya anulomapaṭipadāya apaceanī-

¹⁻¹ B^p (?) kokamahisā.

² B^p ad. vā.

³ S sulā; Si susā.

⁴ B^p Si lohitam pittam.

⁵⁻⁵ S om.

⁶⁻⁶ B^p S sabbe duccaritā.

⁷ S ad. ti.

⁸⁻⁸ B^p S antarāyāya p°.

kapatipadāya anvatthapaṭipadāya¹ dhammānudhammadipaṭipadāya, silesu paripūrakāritāya², indriyesu guttadvāratāya, bhojane mattaññutāya, jāgariyānuyogassa, satisampajaññassa, catunnam satipatthānānam bhāvanānuyogassa, catunnam sammappadhānānam, catunnam iddhippādānam, pañcannam indriyānam, pañcannam balānam, sattannam bojjhaṅgānam, ariyassa atthaṅgikassa maggassa bhāvanānuyogassa, imesam kusalānam dhammānam³ parihānāya antarāyāya³ samvattanti; evam⁴ parihānāya samvattantī ti, parissayā.

Katham tatr' āsayā ti parissayā? Tatth' ete pāpakā akusalā dhammā uppajjanti attabhāvasanmissayā; yathā bile bilāsayā⁵ pāṇā sayanti, dake dakāsayā pāṇā sayanti, vane vanāsayā pāṇā sayanti, rukkhe rukkhāsayā pāṇā sayanti; evam eva tatth' ete pāpakā akusalā dhammā uppajjanti attabhāvasanmissayā ti; evam pi tatr' āsayā ti, parissayā.

Vuttam h⁶ etam Bhagavatā: * Sāntevāsiko bhikkhave bhikkhu sācariyako dukkham na phāsu viharati. Kathañ ca bhikkhave bhikkhu sāntevāsiko sācariyako dukkham na phāsu viharati? Idha bhikkhave bhikkhuno eakkhunā⁷ rūpam disvā uppajjanti pāpakā akusalā dhammā⁸ sarasamkappā samyojanīyā, ty assa anto vasantī⁹ anvāvasanti¹⁰ pāpakā akusalā dhammā ti, tasmā sāntevāsiko ti vuccati; te nam samudācaranti¹¹ samudācaranti nañ¹¹ pāpakā akusalā dhammā ti, tasmā sācariyako ti vuccati. Puna c' aparam bhikkhave bhikkhuno¹² sotena saddam sutvā, ghānenā gandham ghāyitvā, jivhāya rasam sāyitvā, kāyena phoṭṭhabbam phu-

* S. iv. 136.

¹ S atthapaṭi^o.

² S paripūritāya.

³⁻³ B^p S antarāyāya p^o.

⁴ B^p ad. pi.

⁵ S ad. vā.

⁶ S c'.

⁷ S om.

⁸ Si om.

⁹ S savanti, and B^p ?

¹⁰ Codd. anvāssavanti.

¹¹⁻¹¹ Si om.

¹² S bhikku.

sitvā, manasā dhammam̄ viññāya uppajjanti pāpakā akusalā dhammā¹ sarasamkappā samyojanīyā. ty assa anto vasanti² anvāvasanti³ pāpakā akusalā dhammā ti, tasmā sāntevāsiko ti vuccati; te nañ samudācaranti⁴ samudacaranti nam⁴ pāpakā akusalā dhammā ti. tasmā sācariyako ti vuccati. Evam kho bhikkhave bhikkhu sāntevāsiko sācariyako dukkham̄ na phāsu viharatī ti, evam pi tatr̄ āsayā ti, parissayā.

Vuttam̄ h̄⁵ etam̄ Bhagavatā: * Tayo me bhikkhave antarāmalā antarā-amittā antarāsapattā antarāvadhakā antarāpaccecatthikā. Katame tayo? Lobho bhikkhave antarāmalam̄⁶ antarā-amitto antarāsapatto antarāvadhako antarāpaccecatthiko. Doso bhikkhave⁷ antarāmalam̄⁶ antarā-amitto antarāsapatto antarāvadhako antarāpaccecatthiko⁷. Moho bhikkhave antarāmalam̄⁶ antarā-amitto antarāsapatto antarāvadhako antarāpaccecatthiko. Ime kho bhikkhave tayo antarāmalā antarā-amittā antarāsapattā antarāvadhakā antarāpaccecatthikā ti.

Anatthajanano lobho, lobho cittappakopano,
bhayañ antarato jātam̄ tam̄ janō nāvabujjhati.
Luddho attham̄ na jānāti, luddho dhammam̄ na pas-
sati;
⁸andham̄ tamam̄⁸ tadā hoti, yam̄ lobho sahate naram̄.
Anatthajanano doso, doso cittappakopano,
bhayañ antarato jātam̄ tam̄ janō nāvabujjhati.
Kuddho attham̄ na jānāti, kuddho dhammam̄ na pas-
sati;
andham̄ tamam̄⁸ tadā hoti, yam̄ kodho⁹ sahate na-
ram̄.

* Itv. § 88.

¹ Si om.

² Bp S savanti.

³ C'odd anvāssavanti.

⁴⁻⁴ Si om.

⁵ S e'.

⁶ Si °malo.

⁷⁻⁷ Bp om.

⁸⁻⁸ Si andhatamam̄ throughout

⁹ Bp S doso.

Anatthajanano moho, moho cittappakopano,
 bhayaṁ antarato jātam tam janō nāvabujjhati.
 Mūlho attham na jānāti, mūlho dhammam na pas-
 sati;
 andham tamam tadā hoti, yam moho sahate naran ti;
 evam pi tatr' āsayā ti, parissayā.

Vuttam h' etam Bhagavatā: * Tayo kho¹ mahārāja purisassa dhammā ajjhattam uppajjamānā² uppajjanti ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya.

Katame tayo? Lobho kho mahārāja purisassa dhammo ajjhattam uppajjamāno uppajjati ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya. Doso kho mahārāja purisassa³ dhammo ajjhattam uppajjamāno uppajjati ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya³. Moho kho mahārāja purisassa dhammo ajjhattam uppajjamāno uppajjati ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya. Ime kho mahārāja⁴ purisassa dhammā ajjhattam uppajjamānā uppajjanti ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya.

Lobho doso ca moho ca purisam pāpacetasam
 himsanti attasambhūtā tacasaṁram va samphalan ti;
 evam pi tatr' āsayā ti, parissayā.

Vuttam h' etam Bhagavatā:

† Rāgo ca doso ca itonidānā
 aratī rati lomahamso ito jāto⁵
 ito samutthāya manovitakkā
 kumārakā dhaṁkam⁶ iv' ossajjantī ti;

evam pi tatr' āsayā ti, parissayā.

* S. i, 70; cf. 98 and Itv. § 50.

† Sn. 271.

¹ Bp ad. ye.

² Si om.

³⁻³ Bp om.

⁴ Bp S ad. tayo.

⁵ Bp jā.

⁶ Bp daṁgam; S camkam.

Parissayavinayan ti parissayavinayaṁ parissayapahānam parissayavūpasamāṁ parissayapaṭinissaggam parissayapaṭipassaddham amatam nibbānan ti, sakkhidhammadam parissayavinayaṁ.

Paṭipadām vadehi, bhaddan te ti. *Paṭipadām vadehi* samāpaṭipadām anulomapaṭipadām apaccanikapaṭipadām anvatthapaṭipadām dhammānudhammapaṭipadām, silesu pari-pūrakāritam, indriyesu guttadvārataṁ, bhojane mattaññutam, jāgariyānuyogam satisampajaññam,¹ cattāro satipaṭṭhāne, cattāro¹ sammappadhāne, cattāro iddhippāde, pañcindriyāni pañcabalāni sattabojjhange ariyam atṭhaṅgikam maggam nibbānañ ca nibbānagāminīñ ca paṭipadām vadehi ācikkha desehi paññapehi paṭṭhapehi vivara vibhaja uttānikarohi pakāsehī ti, paṭipadām vadehi. *Bhaddan te* ti so nimmito Buddham² Bhagavantam ālapati. Athavā yam tvam dhammam ācikkhi³ desesi paññapesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttāni-akāsi pakāsesi, sabbantam sundaram bhaddakam kalyānam anavajjam⁴ sevitabban⁵ ti, paṭipadām vadehi bhaddan te.

Pātimokkham athavā pi samādhīn ti. *Pātimokkhan* ti sīlam patiṭṭhā ādicaraṇam samyamo samvaro mukham pamukham kusalānam dhammānām samāpattiya. *Athavā pi samādhīn* ti yā cittassa ṭhitī sañṭhitī avaṭṭhitī avisāhāro avikkhepo avisāhatamānasatā samatho samādhindriyam samādhibalam sammāsamādhī ti⁶, pātimokkham athavā pi samādhīm. Ten’ āha so nimmito:

Akittayi vivaṭacakku
sakkhidhammadam parissayavinayam,
paṭipadām vadehi, bhaddan te,
pātimokkham athavā pi samādhīn ti.

C a k k h ū h i n ’ e v a l o l⁷ a s s a,
g ā m a k a t h ā y a ā v a r a y e s o t a m ,
r a s e c a nānugijjh e y y a ,
n a c a m a m ā y e t h a⁷ k i n c i l o k a s m i m . 8.

^{1—1} S om.

² S buddho.

³ B^p S ācikkhasi.

⁴ S āsanavajjam.

⁵ S veditabban.

⁶ S om.

⁷ Codd. mamay^o.

Cakkhūhi n' era lol' assā ti katham cakkhulolo hoti¹? Idh' ekaceo cakkhulolo² cakkhuloliyena samannāgato hoti, adīṭham dakkhitabbam. dīṭham samatikkamitabbañ ti ārāmena³ ārāmam uyyānena uyyānanū gāmena gāmañ nigamena nigamam nagarena nagaram ratthena rattham janapadena janapadam dīghacārikam⁴ anavatthitacārikam⁴ anuyutto viharati⁵ rūpadassanāya: evam pi cakkhulolo hoti. Athavā⁶ antaragharam paviṭṭho vīthim⁷ paṭipanno asamivuto gacchatī, hatthim olokento assam olokento rattham olokento pattim olokento itthiyo olokento purise olokento kumārake⁸ olokento kumārikāyo olokento antarāpañam olokento ghamukhāni olokento uddham olokento adho olokento disāvidisam pekkhamāno gacchatī; evam pi cakkhulolo hoti. Athavā⁹ cakkhunā rūpam disvā nimittaggāhī hoti anubyañjanaggāhī; yatvādhikaranam enām cakkhundriyam asamivutam viharantam abhijjhādomanasā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyum; tassa samvarāya na paṭipajjati; na rakkhati¹⁰ cakkhundriyam, cakkhundriye na samvaram āpajjati; evam pi cakkhulolo hoti.
 * Yathā vā pan' eke bhonto samañabrahmañā saddhādeyyāni bhojanāni bhuñjītvā te evarūpam visūkadassanam anuyuttā viharanti, seyyaṭhidam naecam gītam vāditam pekkham akkhānam pāṇissaram vetālam¹¹ kumbhathūnam sobhanagarakam¹² caṇḍālam vamsam dbovanam hatthiyuddham assayuddham¹³ mahisayuddham usabhayuddham goyuddham¹⁴ meñdayuddham kukkuṭayuddham vaṭṭakayuddham dāñdayuddham muṭṭhiyuddham nibuddham¹⁵ uy-

* Cf. D. i. 6.

¹ Bp. ti.

² Bp. S om.

³ S om.

⁴ S °tarikam.

⁵ S ea hoti.

⁶ Bp. S ad. bhikkhu.

⁷ Bp. Si vithim; S vīthi.

⁸ S kumāram.

⁹ Bp. S ad. bhikkhu.

¹⁰ S sikkhati.

¹¹ S vedallam.

¹² Bp. so bhañakarañam; S sobhanagarukam.

¹³ Si om.

¹⁴ Bp. S ajayuddham.

¹⁵ Bp. S nibuddham.

yodhikāmī balaggamī senābyūhamī¹ apīkadassanamī iti vā,
evam si cakkhulolo² hoti.

Kathamī na cakkhulolo hoti? Idha bhikkhu antaragharam paviṭṭho vīthimī³ paṭipanno samvuto gacchatī, na hatthimī olokento na assamī olokento na rathamī olokento⁴ na pattimī olokento⁴ na itthiyo olokento na purise olokento na kumārake olokento na kumārikāyo olokento⁵ na antarā-paṇamī olokento⁵ na gharanukhāni olokento na uddhamī olokento na adho olokento na disāvidisamī pakkhamāno gaechati; evam pi na cakkhulolo hoti. Athavā bhikkhu cakkhunā rūpam disvā na nimittaggāhī hoti nānubyañjan-aggāhī; yatvādhikaraṇam enam cakkhundriyam asaṇivutam viharantam abhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyum, tassa samvarāya paṭipajjati, rakkhati cakkhundriyam, cakkhundriye samvaraṇam āpajjati; evam pi na cakkhulolo hoti. * Yathā vā panī eke bhonto samaṇa-brāhmaṇā saddhādeyyāni bhojanāni bhuñjītvā, te evarūpam visūkadassanam anuyuttā⁶ viharanti, seyyathīdāmī naecam gītam vāditam pekkham akkhānam . . . pe . . . apīkadassanam iti vā, evārūpā visūkadassanānuyogā⁷ paṭī-virato hoti; evam pi na cakkhulolo hoti. Cakkhūhi n' eva lol' assā ti cakkhuloliyam pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvam gameyya; cakkhuloliyā ārato assa virato paṭī-virato nikkhanto nissattho⁸ vippamutto visamyutto vi-mariyādikatena⁹ cetasā vihareyyā ti, cakkhūhi n' eva lol' assa.

Gāmakathāya āvuraye sotan ti. Gāmakathā vuccanti bat-timsa tiracechānakathā, seyyathīdāmī † rājakathā coraka-thā mahāmattakathā senākathā bhayakathā yuddhaka-thā annakathā pānakathā vatthakathā yānakathā sayana-kathā mālākathā gandhakathā nātikathā gāmakathā nig-

* Cf. D. i. 6.

† Cf. D. i. 7, and note there.

¹ S senabyūhanam.

² S ad. ca.

³ Bp Si vithim; S vīthi.

⁴⁻⁴ Si om.

⁵⁻⁵ S om.

⁶ Si ananuyuttā.

⁷ Bp S visūkadassanā.

⁸ S nissaṭo and below.

⁹ Bp S vipari².

makathā nagarakathā janapadakathā itthikathā purisakathā sūrakathā visikkhākathā kumbhaṭṭhānakathā pubbape-takathā nānattakathā lokakkhāyikā samuddakkhāyikā iti, bhavābhavakathā iti vā ti¹, gāmakathāya. Āraraye sotan-
ti gāmakathāya sotam āvareyya nivāreyya sannivāreyya²
rakkheyya gopeyya pidaheyya pacchindeyyā ti, gāmakathāya āvaraye sotam.

Ruse ca nānuṇijjhēyyā ti. *Raso* ti mūlaraso khandha-raso tacaraso pattaraso puppharaso phalaraso ambilam madhuram tittikam³ kaṭukam lopikam⁴ khārikam ambilaṁ⁵ kasāvo sādum asādum sītam uñham. Sant' eke sa-mañabrahmaṇā rasagiddhā. Te jīvhaggena rasaggāni pari-yesantā āhiṇḍanti⁶. Te⁷ ambilam labhitvā⁷ anambilam pariyesanti, anambilam labhitvā ambilam pariyesanti . . . pe . . . sītam labhitvā uñham pariyesanti, uñham labhitvā sītam pariyesanti; te⁸ yam yam labhitvā tena tena na tussanti aparāparam pariyesanti; manāpikesu rasesu rattā giddhā gadhitā mucchitā ajjhopannā laggā laggitā palibuddhā. Yass' esā rasatañhā pahīnā samue-chinnā . . . pe . . . nāṇagginā daḍḍhā; so paṭisamkhā yoniso āhāram āhāreti, n' eva davāya⁹ na madāya na maṇḍa-nāya na vibhūsanāya yāvad eva imassa kāyassa ṭhitiyā yāpanāya vihimsuparatiyā brahma-cariyānuggahāya⁹ . . . pe¹⁰ . . . phāsuvihāro cā ti; yathā vaṇam ālimpeyya yāvad eva āruhaṇatthāya, yathā vā pana¹¹ akkham abbhañ-jeyya¹¹ yāvad eva bhārassa nittharaṇatthāya, yathā vā pana¹ puttamaṇsam¹² āhāreyya yāvad eva kantārassa nit-tharaṇatthāya; evam eva bhikkhu paṭisamkhā yoniso

¹ Bp S om.

² Bp S samvareyya; Si sinniv^o.

³ Bp titthakam; S tittakam. ⁴ Bp S lopakam.

⁵ Si lambilam; Bp ? ⁶ S ahindantā.

⁷ S ambālamhitvā (ambā lambhitvā ?).

⁸ S ad. te. ^{9—10} Bp om.

¹⁰ S iti purānañ ca vedanam paṭibamkhāmī navañ ca vedanam na uppadeśāmī yātrā ca me bhavissati anavajjatā ca.

^{11—11} S akkhababbhañjeyya.

¹² S ad. āhāram.

āhāram āhāreti n' eva davāya . . . pe . . . anavajjatā ca phāsuvihāro cā ti rasatañham pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvam gameyya; rasatañhāya¹ ārato assa virato paṭivirato² nikkhanto nissaṭṭho vippamutto visamyutto vimariyādikatena cetasā vihareyyā ti, rase ca nānugijjhayya.

Na ca mamāyetha kiñci lokasmīn ti. Mamattā ti dve mamattā, tañhamamattañ ca diṭṭhimamattañ ca . . . pe . . . idam tañhāmamattam . . . pe . . . idam diṭṭhimamattam. Tañhāmamattam pahāya diṭṭhimamattam paṭinis-sajjītvā³ cakkhum na mamāyeyya na gañheyya na parāmaseyya nābhiniwiseyya, sotam ghānam jīvham kāyam rūpe sadde gandhe rase phoṭṭhabbe kulam gaṇam āvāsam lābhām yasam pasamsam sukham cīvaram piñḍapātam se-nāsanam gilānapaccayabhesajjaparikkhāram kāmadhātum rūpadhātum arūpadhātum kāmabhavam rūpabhavam arū-pabhavam saññābhavam asaññābhavam nevasaññānāsaññābhavam ekavokārabhavam catuvokārabhavam pañcavo-kārabhavam atītam anāgatam pacuppannam diṭṭhasutamu-taviññātabbe dhamme na mamāyeyya na gañheyya na parāmaseyya nābhiniwiseyya. *Kiñcī ti kiñcī² rūpagatam vedanāgatam saññāgatam samkhāragatam viññāṇagatam.* *Loka-smīn ti āpāyaloke . . . pe . . . āyatana-loke ti, na ca mamāyetha kiñci lokasmīm.* Ten` āha Bhagavā:

Cakkhūhi n' eva lol' assa,
gāmakathāya āvara ye sotam,
rase ca nānugijjhayya,
na ca mamāyetha kiñci lokasmīn ti.

Phassena yadā phuṭṭi¹ assa,
paridevam bhikkhu na kareyya ku-hiñcei.
bhavañ ca nābhijappayya
bheravesu ca na sampavedheyya. 9.

¹ S °tañhassa.

² S om.

³ S °jjetvā.

Phassena yadā phutṭh' assā ti. ¹ *Phasso ti*¹ rogaphassena phutṭho pareto samohito samannāgato assa, cakkhurogena phutṭho pareto samohito samannāgato assa, sotarogena², ghānarogena, jivhārogena, kāyarogena, sīsarogena, kanṇa-rogena, sallarogena³, mukharogena, dantarogena, kāsena, sāsena, piñāsenā, dāhena⁴, jareṇa, kuechirogena, mucchāya, pakkhandikāya, sūlāya⁵, visūcikāya, kuṭṭhena, gañdēna, kilāsenā sōsenā⁶, apamārena, dadduyā⁷, kañduyā, kacchuyā, rakhasāya, vitacechikāya, lohitena, pittena, madhume-hena, amsāya, pilakāya, bhagandalāya⁸, pittasamuṭṭhānehi⁹ ābādbehi⁹, semhasamuṭṭhānehi ābādhehi, vātasa-muṭṭhānehi ābādhehi, sannipātikehi¹⁰ ābādhehi, utupari-ṇāmajehi ābādhehi, visamaparihārajehi ābādhehi, opakkamikehi ābādhehi, kammavipākajehi ābādhehi, sītena, uṇ-hena, jighacchāya, pipāsāya, nccārena, passāvena, dāmsa-makasavātātapasirūpapasamphassehi phutṭho pareto samohito samannāgato assā ti, phassena yadā phutṭh' assa.

Paridevañ bhikkhu na kareyya kuhiñci ti ādevam paridevam ādevanam paridevanam ādevitattam paridevitattam vācāpalāpam vippalāpam¹¹ lālappam lālappāyanam¹¹ lālap-pāyitattam na kareyya na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyya kuhiñci ti. *Kuhiñci* kimhicī katthaci ajjhattam vā bahiddhā vā ajjhattabahiddhā vā ti, paridevam bhikkhu na kareyya kuhiñci.

Bhavañ ca nābhijappeyyā ti kāmabhavam na jappeyya, rūpabhavam na jappeyya, arūpabhavam na jappeyya na¹² pajappeyya nābhijappeyyā ti, bhavañ ca nābhijappeyya.

Bheravesu ca na sampavedheyā ti. *Bheravā* ti ekena ākārena bhayam pi bheravam pi tañ ñeva. Vuttam h'

^{1—1} Si om.; S ad. rogapasso.

² S ad. assa.

³ Si om.

⁴ Si S ḍahena.

⁵ Codd. sul°.

⁶ Si sāsena.

⁷ Si dand°.

⁸ Bp S °lena.

⁹ Bp S °ena, and so on to kammavipākajehi ā°.

¹⁰ Bp S °pātakena.

^{11—11} lālapam lālapā°.

¹² S om.

etam Bhagavatā: *Etam¹ nūna² tam bhayam bheravam³ āgacchatī ti. Bahiddhārammamānam vuttam sīhā byagghā dīpi acchā taracchā kokā gomahisā⁴ hatthī ahi vicchikā satapadī corā vā assu, māpavā vā⁵ katakammā vā akatakammā vā. Athāparena ākārena bhayam vuccati ajjhatti-
kam eittasamuṭṭhānam bhayam bhayānakam chambhitat-
tam lomahamso cetaso ubbego utrāso jātibhayam jarābhaya-
yam byādhibhayam marañabhayam rājabhayam corabhaya-
yam aggibhayam udakabhaya attānuvādabhaya parānu-
vādabhaya danḍabhaya duggatibhayam ūnibhayam⁶
kumbhilabbhayam āvatṭabhayam sumsukārabhayam⁷ ājīva-
kabhaya⁸ asilokabhaya parisāya sārajjabhayam⁹ bha-
yānakam chambhitattam lomahamso cetaso ubbego utrāso.

Bheravesu ca na sampavedheyā ti bherave passitvā vā supitvā vā na vedheyya na pavedheyya na sampavedheyya na taseyya¹⁰ na uttaseyya na parittaseyya na bhāyeyya na santāsam¹¹ āpajjeyya; abhīru assa achambhī anutrāsī apa-
lāyī; pahīnabhayabheravo vigatalomahauso vihareyyā ti,
bheravesu ca na sampavedheyya. Tenī āha Bhagavā:

Phassena yadā phuṭṭh' assa,
paridevam bhikkhu na kareyya kuhiñci,
bhavañ ca nābhijappeyya.
bheravesu ca na sampavedheyyā ti.

A n n ā n a m a t h o p ā n ā n a m
k h ā d a n ī y ā n a m¹² a t h o p i v a t t h ā n a m
l a d d h ī n a s a n n i d h i m k a y i r ā¹³,
n a c a p a r i t t a s e t ā n i a l a b b h a m ā n o¹⁴. 10

* M. i, 21.

¹ B^p evam.

² S nu na.

³ B^p S ad. na jahe.

⁴ B^p S ad. assā.

⁵ Si om.

⁶ B^p ummi°.

⁷ S susumāra°.

⁸ B^p S ājīvika°.

⁹ B^p ad. madanabhaya^m; S ad. marañabhayam sugatib-
hayam.

¹⁰ S santaseyya.

¹¹ S santanam.

¹² B^p °niyānam throughout.

¹³ B^p kiriyā and below.

¹⁴ S alābha°.

Annānam atho pānānam, khādanīyānan̄ atho pi vatthānan̄ ti. *Annānan̄* ti odano kummāso sattu maecho manisam̄. *Pānānam* ti at̄tha pānāni, ambapānam̄ jambūpānam̄ pocapānam̄¹ mocapānam̄ madhupānam̄ muddhikapānam̄ sālūkapānam̄ pharusakapānam̄². Aparāni pi at̄tha pānāni, kosambapānam̄ kolapānam̄ badarapānam̄ ghaṭapānam̄ telapānam̄ yāgupānam̄ payopānam̄ rasapānam̄. *Khādanīyānan̄* ti pit̄thakhajjakam̄, puvakhajjakam̄ mūlakhajjakam̄ tacakhajjakam̄ pattakhajjakam̄ pupphakhajjakam̄ phalakhajjakam̄. *Vatthānan̄* ti cha cīvarāni, khomam̄ kappāsikam̄ koseyyam̄ kambalam̄ sānam̄ bhaṅgan̄ ti, annānam̄ at̄ho pānānam̄, khādanīyānam̄ atho pi vatthānam̄.

Laddhā na sannidhim̄ kayirā ti.³ *Laddhā* ti³ laddhā labhitvā adhigantvā⁴ paṭilabhitvā na kuhanāya na lapanāya na nemittakatāya na nippesikatāya na lābhena lābhām̄ nijigimsanatāya na dārudāneha na veludāneha na pat-tadānēna na pupphadānēna na phaladānēna na⁵ sinānadānēna na cuṇḍadānēna⁵ na mattikadānēna na dantakaṭṭhadānēna na mukhodakadānēna na pātukamyatāya⁶ na mug-gasūpatāya⁷ na pāribhatyatāya na pīthamaddikatāya⁸ na vatthuvijjāya na tiracehānavijjāya na aīgavijjāya na nak-khattavijjāya na dūtagamanena⁹ na pahīnagamanena na jamghapesanjkena¹⁰ na vejjakammena na navakammena na piṇḍapatipiṇḍakena na dānānuppadānēna dhammena sa-mena laddhā labhitvā adhigantvā vinditvā paṭilabhitvā ti, laddhā. *Na sannidhim̄ kayirā*¹¹ ti annasannidhim̄ pāna-sannidhim̄ vatthasannidhim̄ yānasannidhim̄ sayanasamidhim̄ gandhasannidhim̄ āmisasannidhim̄ na kareyya na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyyā ti, laddhā na sannidhim̄ kayirā¹².

Na ca parittase tāni alabbhamāno ti annam̄ vā na labhā-

¹ B^p S eoca°.

² S phārudāsaka°.

³⁻³ Si om.

⁴ B^p S vinditvā.

⁵⁻⁵ S harītakadānēna.

⁶ B^p catu°; S cātu°.

⁷ B^p S °suppatāya.

⁸ B^p S piṭṭha°.

⁹ S dutaṅga°.

¹⁰ B^p S °yena.

¹¹ B^p S kariyā.

¹² B^p kariyā and below.

mi, pānam vā na labhāmi, vatthañ vā na labhāmi, kulam vā na labhāmi, gaṇam vā na labhāmi, āvāsam vā na labhāmi, lābhāñ vā na labhāmi, yasam vā na labhāmi, pasam-sam vā na labhāmi, sukhañ vā na labhāmi, cīvarañ vā na labhāmi, piṇḍapātāñ vā na labhāmi, senāsanam vā na labhāmi, gilānapaccayabhesajjaparikkhāram vā na labhāmi, gilānupatṭhākam vā na labhāmi, appaññato 'mbī ti na taseyya na uttaseyya na parittaseyya na bhāyeyya na santāsam āpajjeyya; abhīru assa achambhī anutrāsī apalāyī; pahīnabhayabheravo vigatalomahamso vihareyyā ti, na ca parittase tāni alabbhamāno¹.

Ten' āha Bhagavā:

Annānam atho pānānam
khādanīyānam atho pi vatthānam
laddhā na sannidhiñ kayirā,
na ca parittase tāni alabbhamāno¹.

Jhāyī na pādalol' assa,
virame kukkanuceā, na-p pama jje yya.
ath' āsanesu sayanesu
appasaddesu bhiikkhu vihareyya. 11.

Jhāyī na pādalol' assā ti. Jhāyī ti paṭhamena pi jhānena jhāyī, dutiyena pi jhānena jhāyī, tatiyena pi jhānena jhāyī, catutthena pi jhānena jhāyī,² savitakkasavicārena pi jhānena jhāyī, avitakkavicāramattena² pi jhānena jhāyī, avitakkaavicārena pi jhānena jhāyī, sappītikena pi jhānena jhāyī, nippītikena pi jhānena jhāyī, pītisahagatena pi jhānena jhāyī, sātasahagatena pi jhānena jhāyī, sukhasahagatena pi jhānena jhāyī, upekkhāsahagatena pi jhānena jhāyī³, animittena pi jhānena jhāyī, appanihitenā pi jhānena jhāyī, lokiyena pi jhānena jhāyī, lokuttarena pi jhānena jhāyī, jhānarato ekaggam⁴ anuyutto sadatthagaruko⁵ ti, jhāyī.

¹ B^p S alabbhamāno.

²⁻² S savitakkasavicāra-avitakka[°].

³ B^p S ad. suññatena pi jhānena jhāyī.

⁴ B^p S ekattam. ⁵ B^p paramattha[°]; S parattha[°].

Na pādalol' assā ti katham, pādalolo hoti? Idh' ekacco pādalolo¹ pādaloliyena samannāgato hoti, ārāmena² ārāmam uyyānena uyyānam gāmena gāmam nigamena nigamam nagarena nagarām ratthena rattham janapadena janapadam dīghacārikam anavatthitacārikam³ amuyutto viharati; evam pi pādalolo hoti. Athavā bhikkhu anto³ samghārāme pādaloliyena samannāgato hoti. Na atthahetu na karānahetu uddhato avūpasantacitto pariveṇato pariveṇam⁴ gacchati, vihārato vihāram gacchati, adḍhayogato adḍhayogam gacchati, pāsādato pāsādam gacchati, hammiyato hammiyam gacchati, guhato⁴ guham⁵ gacchati, leñato leñam gacchati, kuṭito kuṭin gacchati, kūṭāgārato kūṭāgāram gacchati, atṭato atṭam gacchati, mālato mālam gacchati, uṭāndato⁶ uṭāndam⁶ gacchati⁷ uddhositato uddhositam gacchati⁷, upatthānasālato upatthānasālam gacchati, mañḍalamālato mañḍalamālam gacchati, rukkhamūlato rukkhamūlam gacchati, yattha vā pana bhikkhū nisidanti tahim gacchatī.⁸ tattha ekassa⁸ vā dutiyo hoti, dvinnam vā tatiyo hoti, tiñnam vā catuttho hoti, tattha bahum sapphappalāpam lapati⁹, seyyathīdam* rājakatham corakatham mahāmattakatham senākatham bhayakatham yuddhakatham annakatham pānakatham vatthakatham¹⁰ yānakatham sayanakatham mālākatham gandhakatham nātikatham gāmakatham nigamakatham nagarakatham janapadakatham itthikatham purisakatham sūrakatham visikkhākatham kumbhaṭṭhānakatham pubbapetakatham mānattakatham lokakkhāyikam samuddakkhāyikam iti bhavābhavakatham iti vā; evam pi pādalolo hoti. *Na pādalol'* assā ti pādaloliyam pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvaṅgameyya; pādaloliyā ārato assa virato paṭiv-

* See p. 367.

¹ S om.

² B^p S anavattha°.

³ B^p S ad. pi.

⁴ B^p S guhāya.

⁵ S guhāyañ.

⁶ B^p S utṭ°.

⁷⁻⁷ B^p S om.

⁸⁻⁸ S tassa.

⁹ B^p S palapati.

¹⁰ B^p vatta°.

rato¹ nikkhanto nissaṭṭho vippamutto visamyutto vimari-yādikatena cetasā vihareyya careyya samācareyya² iriyeyya vatteyya pāleyya³ yapeyya yāpeyya; paṭisallānārāmo assa paṭisallānarato so⁴ ajjhattam̄ cetosamatham anuyutto anirākatajjhāno vipassanāya samannāgato brūhetā suññāgārānam jhāyī jhānarato ekaggam⁵ anuyutto sadatthagaruko⁶ ti, jhāyī na pādalol̄ assa. *Virame kukkuccā na-ppamajjeyyā* ti. *Kukkuccan* ti hatthakukkuccam pi kukkuccam̄ pādakukkuecam pi kukkuccam̄. hatthapādakukkuccam pi kukkuccam̄⁵ kappiye akappiyasaññitā, akappiye kappiyasaññitā⁵, avajje vajjasaññitā, vajje avajjasaññitā⁶, evarūpam kukkuccam̄ kukkuccāyanā, kukkuccāyitattam̄. cetaso vippaṭisāro, manovilekho; idam̄ vuucati kukkuccam̄. Api ca dvīhi kāraṇehi uppajjati kukkuccam̄, cetaso vippaṭisāro manovilekho katattā ca akatattā ca. Katham̄ katattā ca akatattā ca uppajjati kukkuccam̄ cetaso vippaṭisāro manovilekho? Katam̄ me kāyaduccaritam̄, akatam̄ me kāyasucaritan ti uppajjati kukkuccam̄ cetaso vippaṭisāro manovilekho. Katam̄ me vacīduccaritam⁷, kataṁ me manoduccaritam⁸, kato me pāññātipāto, akatā me pāññātipātā veramañī ti uppajjati kukkuccam̄ . . . pe . . . manovilekho. Kataṁ me adinnādānam̄, kato me kāmesu micchācāro, kato me musāvādo, katā me pisuñā vācā, katā me pharusā vācā, kato me samphappalāpo, katā me abhijjhā, kato me byāpādo, katā me micchāditthi, akatā me sammāditthi ti uppajjati kukkuccam̄ cetaso vippaṭisāro manovilekho; evam̄ katattā ca akatattā ca uppajjati kukkuccam̄ cetaso vippaṭisāro manovilekho. Athavā⁹ si-

¹ S om.² B^p vicareyya; S om.³ B^p S ekattam.⁴ B^p paramatta^o; S paratta^o.⁵⁻⁵ B^p S akappiye k^o k^o akappiyasaññitā.⁶ B^p S ad. yanī.⁷ B^p S ad. akatam̄ me vacisucaritan ti uppajjati kukkuccam̄ cetaso vippaṭisāro manovilekho.⁸ B^p S ad. akatam̄ me manosucaritam̄.⁹ S ad. pi.

lesu 'mhi aparipūrakārī¹ ti², indriyesu 'mhi aguttadvāro ti. bhojane amattaññu 'mhi ti. jāgariyam³ ananuyutto 'mhi ti, na satisampajaññena samannāgato 'mhi ti, abhāvitā me cattāro satipatṭhānā ti, abhāvitā me cattāro sammappadhānā ti, abhāvitā me cattāro iddhippādā ti, abhāvitāni me pañc' indriyānī ti, abhāvitāni me pañca balānī ti, abhāvitā me satta bojjhaṅgā ti, abhāvito me ariyo atṭhaṅgiko maggo ti, dukkham me apariññātan ti, samudayo me appahīno ti, maggo me abhāvito ti, nirodho me asacchikato ti uppajjati kukkanuccam cetaso vippaṭisāro manovilekho. Virame kukkanuccā ti kukkanuccā ārameyya virameyya paṭi-virameyya, kukkanuccam pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvaṅgameyya⁴; kukkanuccā ārato assa virato pativirato nikkhanto nissattho vippamutto visamyutto vimariyādikatena cetasā vihareyyā ti, virame kukkanuccā. Na-p-pamajjeyyā ti sakkaceakārī assa sātaceakārī atṭhitakārī anolīnavuttiko anikkhittachando anikkhittadhuro appamādo kusalesu dhammesu. Kadāham aparipūram vā sīlakkhandham paripūreyyam, paripūram vā sīlakkhandham tattha⁵ paññāya anuganheyyan⁶? ti yo tattha chando ca vāyāmo ca ussāho ca ussolhī ca⁷ thāmo ca⁷ appativānī ca satisampaj-aññañ⁸ ca ātappam padbhānam adhitthānam anuyogo appamādo kusalesu dhammesu. Kadāham aparipūram vā samādhikhandham paññākhandham⁹ vimuttiñāṇadassanakhandham, kadāham appariññātam vā dukkham parijāneyyam, appahīne vā kilese pajaheyyam, abhāvitam vā maggām bhāveyyam, asacchikataṁ vā nirodham¹⁰ sacchikareyyan? ti yo tattha chando ca vāyāmo ca ussāho ca ussolhī ca⁷ thāmo ca⁷ appativānī ca satisampajaññañ¹¹ ca ātapa-

¹ B^p na pari°; S na paripurī.

² B^p S ad. uppajjati kukkanuccam cetaso vippaṭisāro manovilekho.

³ S ad. yam.

⁴ B^p anabhāvag°.

⁵ B^p S ad. tattha.

⁶ B^p anugg°.

⁷⁻⁷ B^p S om.

⁸ S sati ca sampajaññ.

⁹ B^p ad. vimuttikkhandham.

¹⁰ S nibbānam.

¹¹ B^p S sati ca sampajaññañ.

pamī padhānam adhiṭṭhānam anuyogo¹ appamādo kusalesu dhammesū ti, virame kukkaneeā na-ppamajjeyya.

Ath' āsaneshu sayanesu appasaddesu bhikkhu vihareyyā ti.
Athā ti padasandhi . . . pe . . . Āsanam vuucati yaththa nisidati, mañeo pīṭham² bhisi tattikā canimakhandho tiṇasanthāro³ palāsasanthāro. Sayanam vuucati senāsanam, vihāro addhayogo pāsādo hammiyam gūbhā ti, ath' āsaneshu sayanesu. ⁴*Appasaddesu bhikkhu vihareyyā ti*⁴ *appasaddesu appanigghosesu vijanavātesu manussarāhaseyyakesu patisallānasārūpesu senāsaneshu careyya*⁵ *vihareyya iriyeyya vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyyā ti, ath' āsaneshu sayanesu appasaddesu bhikkhu vihareyya.* Ten' āha Bhagavā:

Jhāyī na pādalol' assa,
virame kukkaneeā, na-ppamajjeyya,
ath' āsaneshu sayanesu
appasaddesu bhikkhu vihareyyā ti.

Niddam na bahulīkareyya,
jāgariyam bha jeyya ātāpī,
tandim māyam hasam khidam
methuna m⁶ vippajahē savibhūsa m⁶.
12.

Niddam na bahulīkareyyā ti rattindivam chakotthāsam karitvā⁷ pañcakotthāsam jāgareyya⁸ ekamkoṭthāsam⁹ nippajjeyyā ti, niddam na bahulikareyya.

Jāgariyam bha jeyya ātāpī ti. Idha bhikkhu divasam cañkamena nisajjāya āvaraṇiyehi dhammehi cittam parisodheyya. Rattiyā paṭhamam yāmam cañkamena nisajjāya āvaraṇiyehi dhammehi cittam parisodheyya. Rattiyā maj-

¹ S anupayogo.

² B^p pīṭham.

³ B^p S ad. paññasanthāro (S °santharo).

⁴—⁵ S om.

⁵ B^p S ad. vicareyya.

⁶—⁷ S vippajaheyya vibhūsa(m) and below.

⁷ B^p S karetvā.

⁸ B^p paṭijaggeyya.

⁹ Si ekam koṭthāsam.

jhimam yāmām dakkhiṇena passena sīhaseyyam cappeyya
pade pādām accādhāya¹ sato sampajāno utṭhānasaññam
manasikaritvā. Rattiyā pacchimam yāmām paceutṭhāya
cañkamena nisajjāya² āvaraṇyehi dhammehi cittam
parisodheyya.

Jāgariyam bhajeyyā ti jāgariyam bhajeyya sambhajeyya³
paṭiseveyyā ti, jāgariyam bhajeyya. Ātāpī ti ātappam
vuccati viriyam; yo cetasiko viriyārambho nikamo parak-
kamo uyyāmo vāyāmo ussāho ussoljhī thāmo dhiti⁴ asithi-
laparakkamatā anikkhittachandatā anikkhittadurata dhu-
rasampaggāho viriyam viriyindriyam viriyabalam sammā-
vāyāmo, iminā ātāpēna upeto samupetō upagato samupa-
gato upapanno samupapanno⁵ samannāgato, so vuccati
ātāpī ti, jāgariyam bhajeyya ātāpī.

*Tandim māyam hasam khidam methunam vippajahē sari-
bhūsan* ti. *Tandī* ti⁶ yā tandi⁶ tandiyānā tandiyitattam
tandimanattam⁷ ālasiyam ālasāyanā ālasāyatattam,⁸ ayam
vuccati tandi. *Māyā* ti⁸ māyā vuccati vañcanikā cariyā.
Idh' ekaceo kāyena duccaritam caritvā, vācāya duccaritam
caritvā, manasā duccaritam caritvā tassa paṭicechādanahetu
pāpikam iccham panidahati⁹. mā mam jaññā¹⁰ ti icchatī, mā
mam jaññā ti samkappeti, mā mam jaññā ti vācam bhāsati,
mā mam jaññā ti kāyena parakkmati; yā eva rūpā māyā¹¹
māyāvitā accasarā vañcanā nikati nikiraṇā parihaṇā
gūhanā parigūhanā chādanā paṭicechādanā anuttānikammam
anāvikammam voechādanā pāpakiriyā, ayam vuccati māyā.
Hasan ti idh' ekaceo ativelam dantavidamsakam hasati.
Vuttam h' etam Bhagavatā : * Kumārakam idam bhik-

* A. i, 261.

¹ S accutṭhāya.

² S om.

³ Bp ad. seveyya niseveyya samseveyya; S ad. seveyya
samseveyya.

⁴ Bp S ṭhiti.

⁵ Bp sampanno; S samuppanno.

⁶⁻⁶ Bp tandim; S yānā.

⁷ Bp S tandimanakatā.

⁸⁻⁸ Bp S om.

⁹ Si padahati.

¹⁰ Bp jaññū throughout.

¹¹ Bp S om.

khave ariyassa vinaye; yadidam̄ ativelam̄ dantavidam̄sa-kam̄ hasitan ti.

Khiḍḍā ti dve khīḍḍā, kāyikā ca khīḍḍā vāeasikā ca khīḍḍā.

Katamā kāyikā khīḍḍā? * Hatthīhi pi kilanti, assehi pi kilanti, rathehi pi kilanti, dhanuhi pi kilanti, aṭṭhapadehi pi kilanti, dasapadehi pi kilanti, ākāsehi¹ pi kilanti, parihārapathehi² pi kilanti, santikāya pi kilanti, khalikāya pi kilanti, ghaṭikāya pi kilanti, salākahatthena pi kilanti, akkhena pi kilanti, pañkacirena³ pi kilanti, vañgakena⁴ pi kilanti, mokkhacikāya pi kilanti, ciñgulakena⁵ pi kilanti, pattālhakena⁶ pi kilanti, rathakena pi kilanti, dhanukena pi kilanti, akkharikāya pi kilanti, manesikāya pi kilanti, yathāvajjena pi kilanti; ayam̄ kāyikā khīḍḍā.

Katamā vāeasikā khīḍḍā? Mukhabheriyam̄⁷ mukhālam̄badam̄⁸ mukhadenḍimakam̄ mukhavalimakam̄ mukhabherulakam̄⁹ mukhadaddarikam̄ nāṭikam̄¹⁰ lāsam̄¹¹ gītam̄ davakammam̄, ayam̄ vāeasikā khīḍḍā. *Methunadhammo* nāma, yo so asaddhammo¹² vasaladhammo duṭṭhullo odakantiko rahasso dvayadvayasamāpatti¹³. Kimpāraṇā vuceati methunadhammo? Ubhinnam rattānam sārattānam avassutānam pariyuṭṭhitānam pariyādiññacittānam ubhinnam sadisānam dhammo ti. tamkāraṇā vuceati methunadhammo. Yathā ubho kalahakārakā¹⁴ ubho bhañdanakārakā ubho bhassakārakā ubho vivādakārakā¹⁵ ubho adhikarāṇakārakā¹⁶ ubho vādino ubho sallāpakā methunakā ti

* Cf. D. i. 6.

¹ Bp ākāse.

² Bp S °pathē.

³ D. i. 6 has pañgacirām̄.

⁴ Bp vañgakena; S vakakena.

⁵ S vañkulakena.

⁶ S pattakena.

⁷ Bp S °bherikam̄.

⁸ Bp °lambaram̄; S °lampadam̄.

⁹ S °kerūlakam̄.

¹⁰ Bp nāṭakam̄.

¹¹ Bp S lāpam̄.

¹² Bp S gāmadhammo.

¹³ Bp S dvayam̄dv°.

¹⁴ Bp S ad. methunakā ti vuccanti. ¹⁵ Bp S adhikarāṇa.

¹⁶ Bp S vivāda°.

vuccanti. Evam eva ubhinnam̄ rattānam̄ sārattānam̄ avassutānam̄ pariyoṭhitānam̄ pariyoḍīṇṇacittānam̄ ubhinnam̄ sadisānam̄ dhammo ti. taṅkāraṇā vuccati methuna-dhammo.

Vibhūsā ti dve vibhūsā, atthi āgāriyassa vibhūsā, atthi pabbajitassa vibhūsā.

Katamā āgāriyassa vibhūsā? Kesā ca massu ca mālā ca gandhā ca vilepanā ca ābharaṇā ca pilandhanā¹ ca vattthañ ca² pasādanañ³ ca vetthanañ ca uechādanam̄⁴ parimaddanam̄ nhāpanam̄ sambāhanam̄ ādāsam̄ añjanam̄ mālāvilepanam̄ mukhacūṇṇakam̄ mukhalepam̄ hatthabandham̄ visikkhābandham̄⁵ danḍam̄ nālikam̄⁶ khaggam̄ chattam̄ citrā upāhanā uñhiṣam̄ maṇi vālavijjanī⁷ odātāni vattthāni dīgharassāni⁸ iti vā; ayam̄ āgāriyassa vibhūsā.

Katamā pabbajitassa vibhūsā? Cūvaraṇḍanā, patta-maṇḍanā⁹, imassa vā pūtikāyassa bāhirānam̄¹⁰ parikkhā-rānam̄ maṇḍanā vibhūsanā keļanā parikeļanā¹¹ gedhikatā gedhitattam̄¹¹ capalana¹² cāpalyam¹³; ayam̄ pabbajitassa vibhūsā.

Tandim̄ māyam̄ hasam̄ khidḍam̄ methunam̄ rippajahe savibhūsan ti tandim̄ ca māyañ ca hasañ ca khidḍañ ca methu-nadhammañ ca *savibhūsanam̄* saparivāram̄ saparibhaṇḍam̄ saparikkhāram̄ pajaheyya vinodeyya byantikareyya ana-bhāvam̄ gameyyā ti. tandim̄ māyam̄ hasam̄ khidḍam̄ methunam̄ vippajahe savibhūsam̄. Tenī āha Bhagavā:

Niddam̄ na bahulikareyya.
jāgariyam̄ bhajeyya ātāpi,
tandim̄ māyam̄ hasam̄ khidḍam̄
methunam̄ vippajahe savibhūsan ti.

¹ Si S pilandanā.

² Bp ad. sārāsanañ ca.

³ S hārāpanañ.

⁴ S uraceādanam̄.

⁵ Bp S sikkhā.

⁶ Bp S nāliyam̄.

⁷ Bp S vālavijjanī.

⁸ Bp dīghadasāni.

⁹ Bp S ad. senāsanamaṇḍanā.

¹⁰ S ad. vā.

^{11–11} Bp adhikatā adhikattam̄.

¹² Bp S calapatā.

¹³ Bp capayyam̄.

Āthabbānaṁ¹ supinam lakkhaṇam
no vidahē atho pi nakkhattam,
virudāñ² ca gabbhakarānaṁ
tikieham māmako na seveyya. 13.

Āthabbanam supinam lakkhaṇam no vidahē atho pi nakkhat-
tan ti. Āthabbañkā āthabbañam payojenti· nagare³ vā
ruddhe saigāme vā paccupatthite, paccaṭhikesu⁴ pacceā-
mittesu ītim uppādenti, ⁵uppaddavam uppādenti⁵, rogañ
uppādenti⁶ ⁷sūlam karonti, visūcikam karonti⁷, pajjara-
kañ karonti⁸, pakkhandikam karonti; evam āthabbañkā
āthabbañam payojenti. Supinapāṭhakā supinam ādisan ti,
yo pubbañhasamayam supinam passati evamvipāko hoti,
yo majjhantikasamayam supinam passati evamvipāko hoti,
yo sāyañhasamayam supinam passati evamvipāko hoti,
yo purime yāme, yo majjhime yāme, yo pacchime yāme, yo
dakkhiṇena passena nipanno, yo vāmena passena nipanno,
yo uttānanipanno⁹, yo avakujjanipanno, yo candañ passa-
ti, yo suriyam passati, yo mahāsamuddam passati, yo
sinerupabbatarājan passati, yo hatthim passati, yo assam
passati, yo ratham passati, yo pattim passati, yo senābyū-
ham passati, yo ārāmarāmañeyyakam passati, yo vanarā-
mañeyyakam passati, yo bhūnirāmañeyyakam passati, yo
pokkharañirāmañeyyakam passati, evamvipāko hoti¹⁰;
evam supinapāṭhakā supinam ādisanti. Lakkhaṇapāṭha-
kā lakkhaṇam ādisanti, manilakkhaṇam dāñdalakkhaṇam
vatthalakkhaṇam asilakkhaṇam usulakkhaṇam dhanulak-
khaṇam āvudhalakkhaṇam itthilakkhaṇam purisalakkha-
nam kumārilakkhaṇam kumāralakkhaṇam dāsilakkhaṇam
dāsalakkhaṇam hatthilakkhaṇam assalakkhaṇam mahisa-
lakkhaṇam usabhalakkhaṇam golakkhaṇam¹¹ ajalakkhaṇam

¹ B^p ātabba°; S ātappa° *throughout*.

² S vidurañ, *and below*; PTS virutañ.

³ S nagareṇa.

⁴ B^p S parasenapace°.

^{5—5} S om.

⁶ S ad. pajjarana(m) uppadenti.

^{7—7} B^p om.

⁸ B^p ad. visūcikam karonti.

⁹ B^p uttanam n°.

¹⁰ B^p S hotī ti. ¹¹ Si om.

mēḍalakkhaṇam kukkuṭalakkhaṇam vattakalakkhaṇam godhālakkhaṇam kaṇṇikālakkhaṇam kacchopalakkhaṇam migalakkhanam iti vā¹; evam lakkhaṇapāṭhakā lakkhaṇam ādisanti. Nakkhattapāṭhakā nakkhattam ādisanti, atṭhavī-sati nakkhattāni iminā nakkhattena gharapaveso kattabbo, iminā nakkhattena makuṭam bandhitabbam, iminā nakkhattena vāreyyam kāretabbam, iminā nakkhattena vijani-hāro kattabbo, iminā nakkhattena ²gharavāso kattabbo ²ti, ³evam nakkhattapāṭhakā nakkhattam ādisanti ³.

Āthabbaṇam supinam lakkhaṇam no vidahe atho pi nakkhattan ti āthabbaṇañ ca supinañ ca lakkhaṇañ ca nakkhatañ ca no vidaheyya na careyya na samācareyya na samādāya vatteyya. Athavā na gaṇheyya na uggaṇheyya na dhāreyya na upadhāreyya na upalakkheyya na yojeyyā⁴ ti, āthabbaṇam supinam lakkhaṇam no vidahe atho pi nakkhattam.

Virudāñ ca gabbhakaranam tikičchāñ māmako na seveyyā ti. Virudāñ vuccati migacakkam. Migacakkapāṭhakā migacakkam ādisanti sakunānam vā catuppadānam vā rudam⁵ vassitam jānanti⁶; evam migacakkapāṭhakā⁷ migacakkam ādisanti. Gabbhakaranīyā gabham sañthapenti. Dvīhi kāraṇehi gabbho na sañthāti, pānakehi vā vātakuppehi vā. Pānakānam vā vātakuppānam vā patighātāya osadham⁸ denti⁹; evam gabbhakaranīyā gabham sañthapenti.

Tikičchā ti pañca tikičchā sālākiyam sallakattiyam kāyatikiechiyam¹⁰ bhūtiyam komārakavejjam¹¹. Māmako ti buddhamāmako dhammamāmako samghamāmako. So vā Bhagavantam māmāyati, Bhagavā vā tam puggalam parigāṇhāti.

¹ B^p S ad. ti.

²⁻² B^p S samvāso gandhabbo.

³⁻³ Si om.

⁴ B^p S ppayojeyyā.

⁵ S duduñ.

⁶ B^p S jānanti ti.

⁷ S migavannap.

⁸ Si osatham.

⁹ S denti ti.

¹⁰ B^p S °tikičcham.

¹¹ B^p komārabhaccam; S komarataccham.

Vuttam h̄ etam Bhagavatā : * Ye te bhikkhave bhikkhū kubā thaddhā lapā siṅgī ummālā asamāhitā, na me te bhikkhave bhikkhū māmakā, apagatā ca te bhikkhave bhikkhū imasmā dhammavinayā, ¹ na ca te bhikkhave ¹ bhikkhū imasmī dhammavinaye vuddhim virūlhim vepullam āpajjanti. Ye ca kho te ² bhikkhave bhikkhū nikkuliā nillapā dhīrā athaddhā susamāhitā, te ca ³ kho me ⁴ bhikkhū māmakā, anapagatā ⁵ ca te bhikkhave bhikkhū imasmā dhammavinayā, te ca bhikkhū imasmī dhammavinaye vuddhim virūlhim vepullam āpajjanti.

Kuhā ⁶ thaddhā lapā siṅgī ummālā asamāhitā,
na te dhamme virūhanti sammāsambuddhadesite.
Nikkuhā nillapā dhīrā athaddhā susamāhitā,
te ve dhamme virūhanti, sammāsambuddhadesite ti.

Virudañ ca gabbhakaraṇañ tikicchañ māmako na seveyyā
ti virudañ ca gabbhakaraṇañ ca tikicchañ ca māmako na
seveyya na niseveyya ⁷ na paṭiseveyya na careyya na samā-
careyya na samādāya vatteyya, atha vā na gaṇheyya na
uggaṇheyya na dhāreyya na upadhāreyya na upalakkheyya
na-ppayujjeyyā ⁸ ti, virudañ ca gabbhakaraṇañ ca ⁹tikic-
chañ ca māmako ⁹ na seveyya. Ten’ āha Bhagavā-

Āthabbaṇam supinam lakkhaṇam
no vidahe atho pi nakkhattam,
virudañ ca gabbhakaranam
tikiccham māmako na seveyyā ti.

* A. ii. 26; cf. p. 125.

¹⁻² S te ca buddhim.

² B^p S *om.*

³ B^p *om.*

⁴ B^p *ad.* bhikkhave.

⁵ B^p S na apagatā.

⁶ *Codd.* kñhā.

⁷ B^p S *ad.* na samseveyya.

⁸ B^p S °yojeyyā.

⁹⁻⁹ B^p (S ?) tikicchamāmako.

Nindāya na-ppavedheyya.
 na uṇṇameyya pasam̄sito bhikkhu.
 lobham̄ saha macchariyena
 kodham̄¹ pesuniyañ ca panūdeyya.

Nindāya na-ppavedheyyā ti idh' ekacce bhikkhumi nindanti jātiyā vā gottena vā kolaputtikena vā vaṇṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjhelenena vā kammāyatanaena vā sippāyatanaena vā vijjatthānena vā sutena vā paṭibhāṇena vā aññataraññatarena vā vatthunā nindanti garahanti upavadanti : nindito garahito upavadito nindāya garahāya upavādena akittiyā avanṇahārikāya na vedheyya na-ppavedheyya na sampavedheyya na taseyya na uttaseyya na parittaseyya na bhāyeyya na sautāsam̄ āpajjeyya; abhīru assa achambhī amitrāśi apalāyī; pahīnabbhayabheravo vigatalomaham̄so vihareyyā ti, nindāya na-ppavedheyya.

Na uṇṇameyya pasam̄sito bhikkhū ti idh' ekacce bhikkhumi pasam̄santi jātiyā vā . . . pe² . . . aññataraññatarena vā vatthunā pasam̄santi thomenti kitteuti vaṇṇenti: pasam̄sito thomito kittito vaṇṇito pasam̄sāya thomanena kittiyā vaṇṇahārikāya nippatti³ na kareyya, uṇṇamam̄ na kareyya, mānam̄ na kareyya, thambham̄ na kareyya⁴; na tena thaddho assa patthaddho paggahitasiro ti. na uṇṇameyya pasam̄sito bhikkhu.

Lobham̄ saha macchariyena kodham̄ pesuniyañ ca panūdeyyā ti. *Lobho* ti yo lobho lubbhianā lubbhittattam̄, sārāgo sārajjanā sārajjanattam̄⁵ abhijjhā lobho akusalamūlam̄. *Macchariyan* ti pañca macchariyāni: āvāsamacchariyam̄ . . . pe . . . gāho vuucati macchariyam̄. *Kodho* ti yo cittassa āghāto paṭighāto paṭigham̄ paṭivirodho kopo pakopo sampakopo doso padoso sampadoso cittassa byāpatti manopadoso kodho kujjhānā kujjhittattam̄ doso dus-sanā dussitattam̄ byāpatti byāpajjanā byāpajjitattam̄ viro-

¹ S kāmam̄.

² Bp S in full as above l. 6.

³ Bp S unu° and below.

⁴ Bp S ad. na tena mānam̄ janeyya.

⁵ Bp S sārājjitattam̄.

dho paṭivirodho caṇḍikkam assuropo anattamanatā¹ cittassa. *Pesuñjan*² ti idhi ekacco pismavāco hoti; ito sntvā amutra akkhātā imesañ bhedāya amutra vā sutvā imesañ akkhātā amūsañ bhedāya; iti samaggānam vā bhettā³ bhinnānam vā amuppadātā vaggārāmo vaggarato vagganandī⁴ vaggakaraṇī vācañ bhāsitā hoti; idam vucati pesuññam. Api ca dvīhi kāranehi pesuññam upasamharati. piyakamyatāya vā bhedādhippāyena⁵ vā.

Katham piyakamyatāya pesuññam upasamharati? Imassa piyo bhavissāmi, manāpo bhavissāmi, vissāsiko bhavissāmi, abbhantariko bhavissāmi, suhadayo bhavissāmīti; evam piyakamyatāya pesuññam upasamharati.

Katham bhedādhippāyena⁵ pesuññam upasamharati? Katham ime nānā assu, vinā assu, vaggā assu, dvidhā assu, dvejjhā⁶ assu, dvepakkhā assu, bhijjeyyum na samāgaccheyyum, dukkham na phāsu vihareyyun? ti: evam bhedādhippāyena⁵ pesuññam upasamharati.

Lobham saha macchariyena kodham pesuñjiyāñ ca panūdeyyā ti lobhañ ca macchariyañ ca kodhañ ca pesuññañ ca⁷ panūdeyya pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvam gameyyā ti, lobham saha macchariyena kodham pesuñjiyāñ ca panūdeyya. Ten' ahā Bhagavā:

Nindāya na-ppavedheyya,
na uṇnameyya pasam̄sito bhikkhu.
lobham saha macchariyena
kodham pesuñjiyāñ ca panūdeyyā ti.

Kaya vikkaye na tiṭṭheyya.
upavādañ bhikkhu na kareyya ku-
hiñci,
gāme ca nābhisa jeyya,
lābhakam yā janam na lāpavyeyya. 15.

¹ Si °manattā.

² Bp S pesuññam.

³ Bp S bhedā.

⁴ Si °namī.

⁵ Si pāyo.

⁶ Bp S dvijjhā.

⁷ Bp ad. nudeyya.

⁷ S nābhijappeyya.

Kayavikkaye na titthegyū ti ye kayavikkayā vinaye pañkittā, na te imasmim atthe adhippetā.

Katham̄ kayavikkaye titthati? Pañcannam̄ saddhim̄ pattam̄ vā cīvaraṇam̄ vā aññam̄ vā kiñci parikkhāraṇam̄ vañcaniyam̄ vā karonto udayam̄ vā patthayanto parivatteti; evam̄ kayavikkaye titthati. Katham̄ kayavikkaye na titthati? Pañcannam̄ saddhim̄ pattam̄ vā cīvaraṇam̄ vā aññam̄ vā kiñci parikkhāraṇam̄ na¹ vañcaniyam̄ vā karonto na udayam̄ vā patthayanto parivatteti; evam̄ kayavikkaye na titthati. *Kayavikkaye na titthegyū* ti kayavikkaye na tittheyya² na santittheyya² kayavikkayam̄ pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvam̄ gameyya; kayavikkayā ārato assa virato pañvirato nikkhanto nissattho vipparutto visamyutto vimariyādikatena cetasā vihareyyā ti, kayavikkaye na tittheyya.

Uparādam bhikkhi na kareyya kahiñū ti. Katame upavādakarā kilesā? Sant’ eke samaprabrahmañā iddhimanto dibbacakkhukā³ paracittaviduno. Te dūrato pi passanti, āsannā pi na dissanti, cetasā pi cittam̄ pajānanti. Devatā pi kho santi iddhimantiniyo dibbacakkhukā paracittavidiṇiyo. Tā dūrato pi passanti, āsaññā pi na dissanti, cetasā pi cittam̄ pajānanti. Te olārikehi vā kilesehi majjhimehi vā kilesehi sukhumehi vā kilesehi upavadeyyum.

Katame olārikā kilesā? Kāyaduccaritam̄ vaciduccaritam̄ manoduccaritam̄; ime vuccanti olārikā kilesā.

Katame majjhimā kilesā? Kāmavitakko byāpādavittakko¹ vihimisāvitakko; ime vuccanti majjhimā kilesā.

Katame sukhumā kilesā? Ñātivitakko, janapadavittakko, amaravitakko, parānuddayatā pañsamuyutto vitakko, lābhassakkārasilokapaṭisamuyutto vitakko, anavaññattipatiñsamuyutto vitakko; ime vuccanti sukhumā kilesā. Te olārikehi vā kilesehi majjhimehi vā kilesehi sukhumehi vā kilesehi⁴ upavadeyyum. *Uparādam* na kareyya upavādakare kilese na kareyya na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyya, upavādakare kilese pajaheyya

¹ Si om.

²⁻² Si om.

³ S. cūnā.

⁴ Bp ad. na.

vinodeyya byantikareyya anabhāvam gameyya, upavāda-karehi kilesehi ārato assa virato pañivirato nikkhanto nis-saṭṭho vippamutto visamyutto vimariyādikatena cetasā vi-hareyya. *Kuhiñci* ti kuhiñci kimhicci katthaci ajjhattam vā bahiddhā vā ajjhattabahiddhā vā ti, upavādañ bhikkhu na kareyya kuhiñci.

Gāme ca nābhisañjeyyā ti. Katham gāme sajjati? Idha bhikkhu gāme gihīhi samsaṭṭho viharati sahanandī sahasokī sukhitesu sukhito, dukkhitescu dukkhito, uppamesu kicca-karaṇīyesu¹ attanā vā¹ yogam āpajjati, evam pi gāme sajjati.

Athavā bhikkhu pubbañhasamayañ nivāsetvā paccī-varam ādāya gāmañ vā nigamañ vā piñḍāya pāvisati arakkhiten' eva kāyena arakkhitāya vācāya² amupatthitāya satiyā³ arakkhitena cittena³ samvuttehi indriyehi. So tatra tatra sajjati, tatra tatra gañhāti, tatra tatra bajjhāti, tatra tatra anayabyasanam āpajjati, evam pi gāme sajjati.

Katham gāme na sajjati? Idha bhikkhu gāme gihīhi asaṃsaṭṭho viharati na sahanandī na sahasokī na sukhitesu sukhito, na dukkhitescu dukkhito, uppamesu kicca-karaṇīyesu na attanā vāyogam āpajjati; evam pi gāme na sajjati. Athavā bhikkhu pubbañhasamayañ nivāsetvā pat-tacīvaram ādāya gāmañ vā nigamañ vā piñḍāya pāvisati rakkhiten' eva kāyena rakkhitāya vācāya rakkhitena cittena upatthitāya satiyā samvuttehi indriyehi. So tatra tatra na sajjati, tatra tatra na gañhāti, tatra tatra na bajjhāti, tatra tatra na anayabyasanam āpajjati, evam pi gāme na sajjati. *Gāme ca nābhisañjeyyā* ti. Gāme na sajjeyya na gañheyya na bajjhneyya na palibajjhneyya agiddho assa agadhito amuechito anajjhopanno⁴ vītagedho⁵ . . . pe . . . brahmabhbūtena attanā vihareyyā ti, gāme ea nābhisañjeyya.

Lābhakamya janayā na lāpayegyā ti. Katamā lapanā? Lābhasakkārasilokasannissitassa pāpicchassa icchāpakaṭatassa

¹⁻¹ B^p attanāvo and below.

² B^p S ad. arakkhitena cittena.

³⁻³ B^p S om.

⁴ B^p S anajjhā^o.

⁵ S ad. vigatagedho cittagedho.

āmisacakkhukassa lokadhammagarukassa yā paresam ālapanā¹ lapanā² sallapanā ullapanā samullapanā unnahana samunnahana ukkāpanā samukkāpanā anuppiyabhānitā pātukamyatā³ muggasūpatā⁴ pāribhaṭyatā parapitṭhimamsikatā⁵; yā tattha sañhavācakatā⁶ sakhilavācakatā mettavācakatā⁷ apharusavācakatā: ayam ueceti lapanā. Api ca dvīhi kāraṇehi janam lapati. attānam vā nīcam ṭhapento param neceam ṭhapento janam lapati⁸, attānam vā neceam ṭhapento param nīcam ṭhapento janam lapati.

Katham attānam nīcam ṭhapento param neceam ṭhapento janam lapati?

Tumhe me bahūpakārā, aham tumhe nissāya labhāni cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaceayabhesajjaparikkhāram, ye pi me aññe dātum vā kātum vā maññanti tumhe nissāya tumhe sampassantā⁹; yam¹⁰ pi¹¹¹² purānam mātāpitikam nāmadheyyam, tam pi¹² me antarahitam; tumhebi ahaññāyāmi asukassa kulupako, asukāya kulupako ti; evam attānam nīcam ṭhapento param neceam ṭhapento janam lapati.

Katham attānam uecām ṭhapento param nīcam ṭhapento janam lapati? Aham tumhākam bahūpakāro, tumhe mām āgamma Buddhaṃ sarayan gatā, dhammam sarayan gatā saṅgham sarayan gatā, pāpātipātā pativiratā, adinnādānā-pativiratā, kāmesu micchācārā pativiratā, musāvādā pativiratā, surāmerayamajjapamādaṭṭhānā pativiratā; aham tumhākam uddesam demi, paripuecham demi, uposatham ācikkhāmi, navakammam adhiṭṭhāmi; atha ca pana tumhe manū ussajjītvā¹³ aññe sakkarotha garukarotha mānetha pū-jethā ti, eyam pi attānam uecām ṭhapento param nīcam

¹ Bp om.

² Bp ad. āpalapanā.

³ Bp cātu^o; S catī.

⁴ Bp maggasūpatā.

⁵ Bp S pitṭhi^o.

⁶ Bp S °vācatā and so on.

⁷ Bp sithidavācatā; S sithilavācanatā.

⁸ S ad. attānam lapati.

⁹ Si sampasantā; S passantā.

¹⁰. Bp S param.

¹¹ Bp ad. me.

¹²⁻¹² S om.

¹³ S ujjhitvā.

ṭhapento janam̄ lapati. *Lābhakamyā janam̄ na lāpayeyyā* ti lābhahetu¹ lābhakāraṇā lābhābhinibbattiyā lābhām̄ pari-pācento janam̄ na lapayeyya lapanam̄ pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvam̄ gameyya; ālapanā² ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissat̄ho vippamutto visamyutto vimariyādikatena cetasā vihareyyā ti, lābhakamyā janam̄ na lāpayeyya. Ten̄ āha Bhagavā:

Kayavikkaye na tiṭṭheyā.
upavādaṁ bhikkhu na kareyya kuhiñei,
gāme ca nābhisajjeyya.
lābhakamyā janam̄ na lāpayeyyā ti,

Na ca katthitā³ siyā bhikkhu.
na ca vācaṁ payuttaṁ bhāseyya,
pāgabbhiyam̄ na sikkheyya,
kattham̄ viiggāhikam̄ na katheyya. 16.

Na ca katthitā siyā bhikkhūti. Idh' ekacco katthī hoti vikatthī. So katthati⁴, aham asmi sīlasampanno ti vā, vatasampanno⁵ ti vā, sīlabbatasampanno ti vā, jātiyā vā gottena vā kolaputtikena vā vanṇapokkharatāya vā dhanena vā⁶ kammāyatanaena vā sippāyatanaena vā vijjaṭṭhānena vā sutena vā paṭibhājenā vā aññatarāññatarena vā vatthunā uccākulā pabbajito ti vā mahābhogakulā pabbajito ti vā ulārabhogakulā pabbajito ti vā suttantiko ti vā vinayadharo ti vā dhammadhathiko ti vā āraññiko ti vā . . . pe . . . nevasaññānāsaññāyatana samāpatti yā lābhī ti vā katthati vikatthati; evam̄ na vikattheyya vikattham̄ pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvam̄ gameyya. katthanā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissat̄ho vippamutto visamyutto vimariyādikatena cetasā vihareyyā ti, na ca katthitā siyā bhikkhu.

Na ca vācaṁ payuttaṁ bhāseyyāti. Katamā payuttavācā?

¹ Bp S lābhapaceayā.

² Bp S lapanā.

³ Bp S kattikā and below.

⁴ Bp ad. vikatthati.

⁵ Si vatta°.

⁶ Bp S ad. ajjhelenā vā.

Idh' ekacco cīvarapayuttam¹ vācam bhāsatī. piñḍapātapa-yuttam vācam bhāsatī, senāsanapayuttam vācam bhāsatī, gilānapaccayabhesajjaparikkhārapayuttam vācam bhāsatī; ayam² vuccati payuttavācā. Athavā cīvarahetu piñḍapā-tahetu senāsanahetu gilānapaccayabhesajjaparikkhārahetu saceam pi bhañati. musā pi bhañati. pisuñam pi bhañati, apisuñam pi bhañati. pharusam pi bhañati. apharusam pi bhañati, samphappalāpam pi bhanati, asamphappalāpam pi bhañati, mantā pi vācam bhāsatī; ayam pi vuccati payuttavācā. Athavā pasannacitto paresam dhammam deseti: aho vata me dhammam suñeyyum, sutvā ca dhammam pasideyyum, pasannā ca me pasannākāram kareyyun ti; ayam vuccati payuttavācā.

Na ca vācam payuttam bhāseyyā ti antamaso dhammadesa-nāvācam upādāya payuttavācam na bhāseyya na katheyya na bhañeyya na dīpayeyya na vohareyya payuttavācam pajahettra vinodeyya byantikareyya anabhāvam gameyya; payuttavācāya ārato assa virato pañivirato nikkhanto nis-sattho vippamutto visamyutto vimariyādikatena cetasā vi-hareyyā ti. na ca vācam payuttam bhāseyya.

Pāgabbhiyam na sikkheyyā ti. Pāgabbhiyan ti tīni pāgabbhiyāni, kāyikam pāgabbhiyam, vācasikam pāgabbhiyam, cetasikam pāgabbhiyam. Katamam kāyikam pāgabbhiyam? Idh' ekacco sañghagato pi kāyikam pāgabbhiyam dasseti, gañagato pi kāyikam pāgabbhiyam dasseti, bhojanasālāya pi kāyikam pāgabbhiyam dasseti, jantāghare pi kāyikam pāgabbhiyam dasseti, udakatitthe pi kāyikam pāgabbhiyam dasseti, antaragharam pavisanto pi kāyikam pāgabbhiyam dasseti, antaragharam pavittho pi kāyikam pāgabbhiyam dasseti.

Katham sañghagato kāyikam pāgabbhiyam dasseti? Idh' ekacco sañghagato acittikārakato there bhikkhū ghattayanto pi tiṭṭhati, ghattayanto pi nisidati, purato pi tiṭṭhati, purato pi nisidati, uece pi āsane nisidati. sasīsam pārupitvā³ pi

¹ S cīvaraṁ yuttam.

² S ad. pi.

³ Bⁿ pārupitvā, and below.

niśidati, thitako pi bhañati, bāhāvikkhepako pi bhañati; evam sañghagato kāyikam pāgabbhiyam dasseti.

Katham gañagato kāyikam pāgabbhiyam dasseti ? Idh' ekaceo gañagato acittikārakato¹ therānam bhikkhūnam anupāhanānam cañkamantānam, sa-upāhano cañkamati, nīce² cañkamantānam uece cañkame cañkamati, chamāyam³ cañkamantānam cañkam ecañkamati, ghaṭṭayanto pi tit̄hati, ghaṭṭayanto pi niśidati, purato pi tit̄hati, purato pi niśidati, uece pi āsane niśidati, sasīsam pārupitvā pi niśidati, thitako pi bhañati, bāhāvikkhepako pi bhañati; evam gañagato kāyikam pāgabbhiyam dasseti.

Katham bhojanasālāya kāyikam pāgabbhiyam dasseti ? Idh' ekaceo bhojanasālāya acittikārakato⁴ there bhikkhū anupakhajja niśidati, nave pi bhikkhū āsanena paṭibāhati, ghaṭṭayanto pi tit̄hati, ghaṭṭayanto pi niśidati, purato pi tit̄hati, purato pi niśidati, uece pi āsane niśidati, sasīsam pārupitvā pi niśidati, thitako pi bhañati, bāhāvikkhepako pi bhañati; evam bhojanasālāya kāyikam pāgabbhiyam dasseti.

Katham jantāghare kāyikam pāgabbhiyam dasseti ? Idh' ekaceo jantāghare acittikārakato there bhikkhū ghaṭṭayanto pi tit̄hati, ghaṭṭayanto pi niśidati, purato pi tit̄hati, purato pi niśidati, uece pi āsane niśidati, anāpucchā pi kat̄tham pakkhipati, anāpucchā pi dvāram pidahati; evam jantāghare kāyikam pāgabbhiyam dasseti.

Katham udakatitthe kāyikanam pāgabbhiyam dasseti ? Idh' ekaceo udakatitthe acittikārakato there bhikkhū ghaṭṭayanto pi otarati, purato pi otarati, ghaṭṭayanto pi nhāyati, purato pi nhāyati, upari pi nhāyati, ghaṭṭayanto pi uttarati, purato pi uttarati; evam udakatitthe kāyikanam pāgabbhiyam dassati.

Katham antaragharam pavisanto kāyikam pāgabbhiyam dasseti ? Idh' ekaceo antaragharam pavisanto acittikārakato there bhikkhū ghaṭṭayanto pi gacchati, purato pi gacchati, vokkamma pi therānam bhikkhūnam purato

¹ S ācittikārakārakato sic.

² Bp S ad. cañkame.

³ Bp chamāya.

⁴ S ācittikārakato.

gacchati. evam̄ antaragharam̄ pavisanto kāyikam̄ pāgabbhiyam̄ dasseti.

Katham̄ antaragharam̄ paviṭṭho kāyikam̄ pāgabbhiyam̄ dasseti? Idh' ekacco antaragharam̄ paviṭṭho na pavisa bhante ti vuṭṭeamañō pavisati, na tiṭṭha bhante ti vuṭṭeamañō tiṭṭhati, na niśīda bhante ti vuṭṭeamañō niśīdati, anokāsam¹ pi pavisati, anokāse pi tiṭṭhati, anokāse pi niśīdati; yāni² tāni honti kulānam³ ovarakāni gūlhāni ea patie-channāni ea, yattha kulithiyo kuladhitāyo kulasuṇhāyo kulakumāriyo niśīdanti, tattha pi sahasā pavisati, kumārakassa⁴ pi sīsam⁴ parāmasati; evam̄ antaragharam̄ paviṭṭho kāyikam̄ pāgabbhiyam̄ dasseti; idam̄ kāyikam̄ pāgabbhiyam̄.

Katamiam vācasikam̄ pāgabbhiyam̄? Idh' ekacco samghagato pi vācasikam̄ pāgabbhiyam̄ dasseti, gaṇagato pi vācasikam̄ pāgabbhiyam̄ dasseti, antaragharam̄ paviṭṭho pi vācasikam̄ pāgabbhiyam̄ dasseti.

Katham̄ samghagato vācasikam̄ pāgabbhiyam̄ dasseti? Idh' ekacco samghagato acittikārakato there bhikkhū anā-puechā⁵ vā anajjhīṭho vā ārāmagatānam̄ bhikkhūnam̄ dhammam̄ bhaṇati, pañham̄ visajjeti, pātimokkham̄ uddisati, ṭhitako pi bhaṇati, bāhāvikkhepako pi bhaṇati; evam̄ samghagato vācasikam̄ pāgabbhiyam̄ dasseti.

Katham̄ gaṇagato vācasikam̄ pāgabbhiyam̄ dasseti? Idh' ekacco gaṇagato acittikārakato there bhikkhū anāpuechā vā anajjhīṭho vā ārāmagatānam̄ bhikkhūnam̄ dhammam̄ bhaṇati, pañham̄ visajjeti ṭhitako pi bhaṇati; bāhāvikkhepako pi bhaṇati; ārāmagatānam̄ bhikkhūnam̄ upāsakānam̄ upāsikānam̄ dhammam̄ bhaṇati, pañham̄ visajjeti, ṭhitako pi bhaṇati, bāhāvikkhepako pi bhaṇati; evam̄ gaṇagato vācasikam̄ pāgabbhiyam̄ dasseti.

Katham̄ antaragharam̄ paviṭṭho vācasikam̄ pāgabbhiyam̄ dasseti? Idh' ekacco antaragharam̄ paviṭṭho itthim̄ vā kumārim̄ vā⁶ āha: itthannāme itthamgotte kiṁ atthi? Yāgū atthi, bhattam̄ atthi, khādanīyam̄ atthi? Kiṁ pivis-

¹ Bp anokāse.

² Bp S ad. pi.

³ Bp kusenam̄; S kūlālam̄.

⁴⁻⁵ Bp S sīsam pi.

⁵ Bp S anāpuecham̄.

⁶ Bp evam̄; S ad. evam̄.

sāma, kiṁ bhuñjissāma, kiṁ khādissāma, kiṁ vā atthi, kiṁ vā me dassathā? ti vilappati¹; evam antaragharam pavīṭṭho vācasikam pāgabbhiyam dasseti; idam vācasikam pāgabbhiyam.

Katamam cetasikam pāgabbhiyam? Idh' ekacco na uccākulā pabbajito samāno uccākulā pabbajitena saddhim sadisam attānam karoti cittena,² na mahākulā pabbajito samāno³, na mahābhogakulā pabbajito samāno⁴, na ulārabhogakulā pabbajito samāno⁴ ulārabhogakulā pabbajitena saddhim sadisam attānam karoti cittena; na suttantiko samāno suttantikena saddhim sadisam attānam karoti cittena; na vinayadharo samāno, na dhammakathiko⁴ samāno, na⁴ āraññiko samāno⁵, na pañsukūliko samāno, na tecīvariko samāno, na sapadānacāriko samāno, na khalupacchābhattiko samāno, na nesajjiko samāno, na yathāsanthatikko samāno yathāsanthatikena saddhim sadisam attānam karoti cittena; na pañhamassa jhānassa lābhī samāno pañhamassa jhānassa lābhīnā saddhim sadisam attānam karoti cittena; na dutiyassa jhānassa² lābhī samāno², na tatiyassa jhānassa² lābhī samāno², na catutthassa jhānassa lābhī samāno, na ākāsaññāyatana samāpatti�ā lābhī samāno, na viññānaññāyatana samāpatti�ā lābhī samāno², na ākiñcaññāyatana samāpatti�ā lābhī samāno², na neva saññānaññāyatana samāpatti�ā lābhī samāno neva saññānaññāyatana samāpatti�ā lābhīnā saddhim sadisam attānam karoti cittena; idam cetasikam pāgabbhiyam. Pāgabbhiyam na sikkheyā ti: pāgabbhiyam na sikkheyā⁶ na ācareyya na samācareyya na samādāya vatteyya, pāgabbhiyam pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvam gameyya; pāgabbhiyā ārato assa virato pañvirato nikkhanto nissaṭṭho vippamutto visamyutto vimariyādikatena cetasā vihareyyā ti, pāgabbhiyam na sikkheyā.

¹ B^p S vippalapati.

²⁻² B^p S om.

³ B^p S ad. mahābhogakulā pabbajitena saddhim sadisam attānam karoti cittena.

⁴⁻⁴ S om.

⁵ B^p S ad. na piñḍapātiko samāno.

⁶ B^p ad. na careyya.

Katham viggāhikam na kathayeyyā ti. Katamā viggāhikathā? Idh' ekacco evarūpim katham kattā hoti, na tvam imam dhammadvinayam ājānāsi . . . pe . . . nibbedhehi vā sace pahosī ti. Vuttam h' etam Bhagavatā: * Viggāhikāya kho Moggallāna kathāya sati kathābhāhullaṁ pāti-kamkham, kathābhāhulle sati uddhaccam, uddhatassa asam-varo, asamvutassa ārā cittam samādhimhā ti.

Katham viggāhikam na kathayeyyā ti viggāhikakatham na katheyya na bhāneyya na dīpayeyya¹ na vohareyya, viggāhikakatham pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvam gameyya; viggāhikakathāya ārato assa virato pātivirato nikkhanto nissattho vippamutto visamyutto vimariyādikatena cetasā vihareyyā ti, katham viggāhikam na kathayeyya. Ten' āha Bhagavā:

Na ea katthitā² siyā bhikkhu,
na ea vācam payuttam bhāseyya,
pāgabbhiyam na sikkheyya,
katham viggāhikam na kathayeyyā ti.

Mo sava jje na niyyetha,
sa mpa jāno sa tħāni na kāyirā,
atħa jīvitena paññāya
sīlabbatena nāññam atimaññe. 17.

Mosarajje na niyyethā ti mosavajjam vuucati musāvādo. Idh' ekacco sabbaggato vā parisaggato vā . . . pe . . . āmisakiñcikkhahetu vā sampajānamusā bhāsitā hoti; idam vuucati mosavajjam. Api ea tih' ākārehi musāvādo hoti, pubb' ³eva tassa³ hoti musā bhanissan ti, bhañtantassa hoti musā bhañamī ti, bhañtassa hoti musā mayā bhañitan ti; imehi tih' ākārehi musāvādo hoti. Api ea catūh' ākārehi pañcali' ākārehi chah' ākārehi sattah' ākārehi atthah' ākārehi musāvādo hoti. pubb' ³eva tassa³ hoti musā bhanissan ti, bhañtantassa hoti musā bhañamī ti, bhañtassa hoti musā

* A. iv, 87.

¹ Bp dīpeyya. ² Si vikatthitā; Bp kattitā (?); S kathikā.
³⁻³ Bp evāssa.

mayā bhāṣitan ti, vinidhāya ditthim vinidhāya khantim vinidhāya rucim vinidhāya saññam vinidhāya bhāvam; imehi atthah' ākārehi musāvādo hoti. *Mosavajje na niyyethā* ti mosavajje¹ ² na niyyeyya², mosavajjam pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvam gameyya; mosavajjā ārato assa virato pativirato nikkhanto nissattho vippamutto visamyutto vimariyādikatena cetasā vihareyyā ti, mosavajje na niyyetha.

Sampajāno saṭhāni na kayirā ti. Katamañ sāṭheyym? Idh' ekacco saṭho hoti parisatho. Yam tattha saṭham saṭhatā sāṭheyym, kakkariṭā³ kakkariyam parikkhattatā parikattiym; idam vuccati sāṭheyym. *Sampajāno saṭhāni na kayirā* ti sampajāno hutvā sāṭheyym na kareyya na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyya; sāṭheyym pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvam gameyya sāṭheyyā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissattho vippamutto visamyutto vimariyādikatena cetasā vihareyyā ti, sampajāno saṭhāni na kayirā.

Atha jīvitena paññāya silabbatena nāññam atimaññe ti. *Athā* ti padasandhi . . . pe . . . ⁴ padānupubbata-m-etañ, athā ti⁴. Idh' ekacco lūkhajīvikam⁵ jīvanto param paññatajīvikam⁵ jīvantam atimaññati: kiñ panāyam bahullā-jīvo⁶ sabbam sambhakkhati, seyyathidam mūlabijam khandhabijam phalubijam⁷ aggabijam bijabijam eva pañcamam asavicakkadantakuṭasamāñappadhanātiṇṇo⁸? ti. So tāya lūkhajīvikāya⁹ param paññatajīvikam⁵ jīvantam atimaññati. Idh' ekacco paññatajīvikam jīvanto param lūkhajīvikam⁵ jīvantam atimaññati: kiñ panāyam appa-puñño appesakkho na lābhī cīvarapiṇḍapātāsenāsanagilānapaceayabhesajjaparikkhārānan? ti. So tāya paññatajīvikā-

¹ B^p S ad. na nissāyeyya.

²⁻² S om.

³ B^p S °ratā.

⁴⁻⁴ B^p S om.

⁵ B^p S °tam.

⁶ B^p S bahulā°.

⁷ Si phala°. Cf. the list in D. i. 5.

⁸ B^p asanīvicakkadantakuṭam samāñappadhanenā; S °dhānenā.

⁹ B^p S °tāya.

ya¹ param lūkhajīvikam² jīvantam atimaññati. Idh' ekacco paññāsampanno hoti. So puttho pañham visajjeti; tassa evam hoti: aham asmi paññāsampanno, ime pan' aññe na paññāsampannā ti. So tāya paññāsampadāya param atimaññati. Idh' ekacco sīlasampanno hoti, pātimokkha-samvarasamvuto viharati³, ācāragocarasampanno aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī samādāya sikkhati sikkhāpadesu. Tassa evam hoti: aham asmi sīlasampanno, ime pan' aññe bhikkhū dussilā pāpadhammā ti. So tāya sīlasampadāya param atimaññati. Idh' ekacco vattasampanno⁴ āraññiko vā piñdapātiko vā pamsukūliko vā tecīvariko vā⁵ khalupacchābhattiko vā nesajjiko vā yathāsanthatiko vā. Tassa evam hoti: aham asmi vattasampanno⁴, ime pan' aññe na vattasampannā⁴ ti. So tāya vattasampadāya⁴ param⁶ atimaññatī ti⁶, atha jīvitena paññāya sīlabbatena.

Nāññam atimaññe ti lūkhajīvikāya vā pañtajīvikāya vā paññāsampadāya vā sīlasampadāya vā vattasampadāya⁴ vā param nātimaññeyya nāvajāneyya na tena mānam janeyya, na tena thaddho assa patthaddho paggahitasiro ti, atha jīvitena paññāya sīlabbatena nāññam atimaññe.

Ten' āha Bhagavā:

Mosavajje na niyyetha,
sampajāno saṭhāni na kayirā,
atha jīvitena paññāya
sīlabbatena nāññam atimaññe ti.

Sutvā dūsito⁷ bahum vāca m⁸
samaññānam vā puthuvacanānam⁹
pharuse na ne¹⁰ na pativajjā,
na hi santo patisenikaronti¹¹. 18.

¹ Bp °tāya and below. ² Bp °tam. ³ S hoti.

⁴ Bp S vata°. ⁵ Bp S ad. sapadānacāriko vā.

⁶⁻⁶ Bp S atimaññati. ⁷ PTS rusito.

⁸⁻⁸ Bp S bahuvācam, and below.

⁹ S puthujjanānam, and below; Si v.l. puthujjānam.

¹⁰ Bp S om., and below.

¹¹ Si °karoti, and below.

Sutrā dūsito bahum vācam samanānam vā puthuvacanānan ti. *Dūsito* ti dūsito khumsito ghātīto vambhito gara-hito upavadito. *Samanānan* ti ye keci ito bahiddhā paribbājupagatā paribbājasamāpannā. *Puthuvacanānan* ti khat-tiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pab-bajitā ca devā¹ ca manussā ca. Te bahukāhi vācāhi aniṭṭhāhi akantāhi amanāpāhiakkoseyyum² paribhāseyyum roseyyum viroseyyum³ heṭheyeyum viheṭheyeyum ghāteyyum upaghāteyyum upaghātam kareyyum. Tesam bahum vācam aniṭṭham akantam amanāpam sutvā sunītvā uggahitvā upadhārayitvā upalakkhitvā⁴ ti, sutvā dūsito bahum vācam samanānam vā puthuvacanānam.

Pharusena ne na pativajjā ti. *Pharusenā* ti pharusena⁵ kakkhaṭena. *Na patirajjā* ti na patibhaneyya akkosantam na paccakkoseyya, rosantam⁶ na patiroseyya⁶, bhañḍanam na patibhañḍeyya, na kalaham kareyya, na bhañḍanam kareyya, na viggaham kareyya, na vivādam kareyya, na medhagam kareyya, kalahabhañḍanaviggahavivādamedha-gam pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvamgameyya, kalahabhañḍanaviggahavivādamedhagā ārato assa virato pativirato nikkhanto nissattho vippamutto visam-yutto vimariyādikatena cetasā vihareyyā ti, *pharusena ne na pativajjā*.

Na hi santo paṭisenikaronī ti. *Santo* ti rāgassa santattā santo, dosassa mohassa kodhassa upanāhassa . . . pe . . . sabbākusulābhisaṃkhārānam santattā samitattā vūpasamitattā vijjhātattā nibbutattā vigatattā paṭipassaddhattā santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddho ti, santo. *Na hi santo paṭisenikaronī* ti santo paṭisenim patimallam paṭikanṭam⁷ na karonti⁷ paṭipakkham na karonti⁸ na

¹ S devatā.

² S °am and so on.

³ Bp S ad. himseyyum vihimseyyum (S °am).

⁴ Bp S °khayitvā.

⁵ Si om.

⁶—⁶ Bp S na-pati[°].

⁷—⁷ Bp S om.; Si na karoti.

⁸ Si karoti.

janenti¹ na sañjanenti¹ na nibbattenti¹ nābhinibbattenti¹ ti. na hi santo pañsenikaronti¹. Ten' āha Bhagavā:

Sutvā dūsito bahum vācaṁ
samaññanam vā puthuvacanānam
pharusena ne na pativajjā,
na hi santo pañsenikaronti ti.

Etañ ca dhammam aññāya
vicinam bhikkhu sadā sato sikkhe,
santīti nibbutim ūnatvā
sāsane Gotamassa na-pamajjeyya².

19.

Etañ ca dhammam aññāyā ti. *Etan* ti ācikkhitam desitam paññāpitam paññāpitam vivatam vibhattam uttānikatam pakāsitam. *Dhammam aññāyā* ti jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvā ti, evam pi etañ ca dhammam aññāya. Athavā samañ ca visamañ ca pathañ ca vipathañ ca sāvajjañ ca anavajjañ ca hīnañ ca pañītañ ca kaphañ ca sukkañ ca viññūgarahitañ ca viññūpasatthañ ca dhammam aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvā ti, evam pi etañ ca dhammam aññāya. Athavā samimāpañipadam anulomapañipadam apacanikapañipadam³ dhammānudhammapañipadam silesu pari-pūrikāritam indriyesu guttadvāratañ bhojane mattaññutam jāgariyānuyogam satisampajaññam cattāro satipaññāne cattāro samimappadhāne cattāro iddhippāde pañce' indriyāni pañca balāni satta bojjhaṅge ariyam atthaṅgi-kañ maggam nibbānañ ca nibbānagāminiñ ca pañipadam dhammam aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvā ti, evam pi etañ ca dhammam aññāya.

Vicinam bhikkhu sadā sato sikkhe ti. *Vicinam* ti vicinanto pavicinanto tulayanto tīrayanto vibhāvayanto vibhūtam karonto. Sabbe samikhārā aniceāti . . . pe . . . yam-kiñci samudayadhammam sabban tam nirodhadhamman ti

¹ Si (B^p?) ēti (etī).

² B^p na pamajjheyya.

³ B^p S ad, anvattapañipadam (S anatta^o).

vicinanto pavicinanto tulayanto tīrayanto vibhāvayanto vibhūtam̄ karonto ti, vicinam̄ bhikkhu. *Sadā* ti sadā sabbadā sabbakālam̄ . . . pe . . . pacchime vayokhandhe. *Sato* ti catūhi kāraṇehi sato kāye kāyānupassanāsatipatṭhānam̄ bhāvento . . . pe . . . so vuucati sato. *Sikkhe* ti tisso sikkhā¹, adhisilasikkhā adhicittasikkhā adhipaññāsikkhā . . . pe . . . ayam̄ adhipaññāsikkhā. Imā tisso sikkhā¹ āvajjanto sikkheyya . . . pe . . . sikkheyya ācareyya samācareyya samādāya vatteyyā ti, vicinam̄ bhikkhu sadā sato sikkhe.

Santī ti nibbutim̄ ūnatvā ti rāgassa nibbutim̄ santī ti ūnatvā, dosassa mohassa . . . pe . . . sabbākusalābhisaṃkhārānam̄ nibbutim̄ santī ti ūnatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam̄ katvā ti, santī ti nibbutim̄ ūnatvā.

Sāsane Gotamassa na-ppamajjeyyā ti Gotamasāsane buddhasāsane jinasāsane tathāgatasāsane devasāsane arahatasāsane *na-ppamajjeyyā* ti sakkacekārī assa sātacekārī atthitakārī anolīnavuttiko anikkhittachando anikkhittadhuro appamatto² kusalesu dhammesu. Kadāham̄ aparipūram̄ vā sīlakkhandham̄ paripureyyam̄ . . . pe . . . aparipūram̄ vā samādhikkhandham̄ paññākkhandham̄ vimuttikhandham̄ vimuttiñāṇadassanakkhandam̄? Kadāham̄ apariññātām̄ vā dukkham̄ parijāneyyam̄, appahīne vā kilese pajaheyyam̄, abhāvitam̄ vā maggām̄ bhāveyyam̄, asacchikatam̄ vā nirodham̄ sacchikareyyan? ti. Yo tattha chando ca vāyāmo ca ussāho ca ussolhi ca thāmo ca appatiñvānī ca satisampajaññañ³ ca ātappam̄ padhānam̄ adhiṭṭhānam̄ anuyogo appamādo kusalesu dhammesu ti, sāsane Gotamassa *na-ppamajjeyya*.

Tenī āha Bhagavā:

Etañ ca dhammam aññāya
vicinam bhikkhu sadā sato sikkhe,
santī ti nibbutim̄ ūnatvā
sāsane Gotamassa *na-ppamajjeyyā* ti.

¹ B^p S °āyo.

² B^p S om.

³ B^p S sati ca sam°.

A b h i b h ū h i s o a n a b h i b h ū t o
 s a k k h i d h a m m a m̄ a n ī t i h a m a d a s s ī¹
 t a s m ā h i t a s s a B h a g a v a t o
 s ā s a n e a p p a m a t t o s a d ā n a m a s s a m
 a n u s i k k h e t i B h a g a v ā t i. 20.

Abhibhū hi so anabhibhūto ti. ² *Abhibhū ti rūpābhibhū*
saddābhibhū gandhābhibhū rasābhibhū phoṭṭhabbābhibhū
*lhammābhibhū*², *anabhibhūto* kehici kilesehi; *abhibhū*³ *hi*⁴
pāpake akusale dhamme samkilesike ponobbhavike sadare
*dukkhavipāke āyatim*⁵ *jātijarāmarañiyē ti*⁵, *abhibhū hi so*
anabhibhūto. *Sakkhidhamman* *añtiham adassi* *ti.* *Sakkhi*
dhamman *ti na*⁶ *itihitibam* *na*⁶ *itikiriyāya*⁷ *na param-*
parāya na piṭakasampadāya na takkahetu na nayahetu na
ākāraparivitakkena na diṭṭhinijjhānakhantiyā sāmam
sayam abhiññātām attapaccakkham dhammam addasi ad-
dakkhi apassi pativijjhī ti, sakkhidhammam anñtiham adassi.

Tasmā hi tassa Bhagavato sāsane ti. ⁸ *Tasmā ti*⁸ *tasmā*
tañkārañā tañhetu tampaccayā tañnidānā. *Tassa Bhagavato*
*sāsane ti tassa Bhagavato sāsane gotamasāsane*⁹ *bud-*
dhasāsane jinasāsane tathāgatasāsane devasāsane arahanta-
*sāsane ti, tasmā hi*¹⁰ *tassa Bhagavato sāsane.* *Appamatto*
sadā namassam anusikkhe ti Bhagavā *ti appamatto ti sak-*
*kaccakārī*¹¹ *assa sātacakārī atṭhitakārī*¹¹ *appamatto*¹² *ku-*
salesu dhammesu. *Sadā* *ti sadā sabbadā*¹³ . . . *pe . . .*
pacchime vayokhandhe. *Namassan* *ti kāyena vā namas-*
samāno vācāya vā namassamāno cittena vā namassamāno
anvatthapaṭipattiyā namassamāno dhammānuḍhammapati-

¹ B^p addasi *and below.*

²⁻² Si abhibhūtarūpā abhibhūtasaddhā abhibhūtagandhā abhibhūtarasā abhibhūtaphaṭṭhabbā abhibhūtadhammā abhibhū.

³ B^p S abhibho.

⁴ B^p sinehine; S pane.

⁵⁻⁵ S °nīyehi.

⁶ S om.

⁷ Si itikirāya.

⁸⁻⁸ Si om.

⁹ S gotamassa s°.

¹⁰ B^p S om.

¹¹⁻¹¹ B^p pe; S assa sā° pe.

¹² B^p S appamādo.

¹³ B^p S ad. sabbakālam.

pattiyā¹ namassamāno sakkāramāno garukāramāno mānamāno pūjayamāno apacāyamāno. *Anusikkhe ti*² ti tisso sikkhā³, adhisilasikkhā adhicittasikkhā adhipaññāsikkhā . . . pe . . . ayam adhipaññāsikkhā. Imā tisso sikkhā³ āvajjanto sikkheyya . . . pe . . . sacchikātabbam sacchikaronto sikkheyya ācareyya samācareyya samādāya vattayya. *Bhagarā* ti garavādhivacanam . . . pe . . . sacchikā paññatti yadidam Bhagavā ti, appamatto sadā namassam anusikkhe ti Bhagavā ti². Ten' āha Bhagavā:

Abhibhū hi so anabhibhūto
sakkhidhammam anītiham adassī
taṁsā hi tassa Bhagavato
sāsane appamatto sadā namassam anusikkhe ti Bha-
gavā ti.

CUDDASAMO² TUVAṬAKASUTTANIDDESO NIṬṬHITO⁴.

¹ Bp S *ad.* vā.

² Bp S *om.*

³ Bp S sikkhāyo.

⁴ Bp S samatto cuddasamo.

PANNARASAMO¹ ATTADANĀDASUTTANIDDESO².

Attadañdā bhayañ jātam janañ pa-
sathā medha gañ³.
sañ vegam kittayissāmi yathā sañ-
vijitañ mayā. 1.

Attadañdā bhayañ jātan ti. *Danā* ti tayo danā, kāya-
dañdo vacīdañdo manodañdo⁴. Tividham kāyaduccaritam
kāyadañdo. Catuvidham⁵ vacīuccaritam vacīdañdo. Ti-
vidham manoduccaritam manodañdo. *Bhayañ* ti dve bha-
yāni, ditthadhammikañ ca bhayañ samparāyikañ ca bha-
yam.

Katamañ ditthadhammikañ bhayañ ? Idh' ekacco kā-
yena duccaritam carati, vācāya duecaritam carati, manasā
duccaritam carati, pānam pi hanati, adinnam pi ādiyati,
sandhim pi chindati, nillopam⁶ pi harati, ekāgārikam pi
karoti, paripanthe pi tiññhati paradāram pi gacchati, musā
pi bhañati. Tam enam gahetvā rañño dassenti, ayam⁷
deva coro āgucāri, imassa yanñ icchasi tam dañdam panehī⁸
ti. Tam enam rājā paribhāsatī; so paribhāsapaceayā⁹
pi¹⁰ dukkhadomanassam patisamvedeti. Etam bhayañ duk-
khadomanassam kuto tassa ? Attadañdato¹¹ jātam sañjā-
tam nibbattam abhinibbattam pātubhūtam. Ettakena pi
rājā na tussati. Tam enam rājā¹² bandhāpetī anduban-

¹ B^p S *om.*

² B^p S attadañdasutti-anukkañ.

³ S 'kam, and below.

⁴ S *ad.* ti.

⁵ B^p S catubhidham.

⁶ S nillomañ.

⁷ B^p S *ad.* te.

⁸ B^p palohī.

⁹ B^p *ad.* bhayañ; S paribhāsacealbhayañ.

¹⁰ B^p *om.*

¹¹ S attano.

¹² S *ad.* bandham.

dhanena¹ vā rajjubandhanena vā saṅkhaliṇabandhanena² vettabandhena vā latābandhanena vā pekkhabandhanena vā parikkhepabandhanena³ vā gāmabandhanena vā⁴ nagarabandhanena vā ratṭhabandhanena vā janapadabandhanena vā antamaso savacanīyam pi karoti, na te labbhā ito pakkamitun ti. So bandhanapaccayā pi dukkhadomanassam patisamvedeti. Etam bhayaṁ dukkhadomanassam kuto tassa? Attadañḍato jātam sañjātam nibbattam abhinibbat tam⁵ pātubhūtam. Ettakena pi rājā na tussati.⁶ Tam enam⁶ rājā tassa dhanam āharāpeti satam vā sahassam vā.⁷ So dhanajānipaccayā pi dukkhadomanassam patisamvedeti. Etam bhayaṁ dukkhadomanassam kuto tassa? Attadañḍato jātam sañjātam nibbattam abhinibbat tam pātubhūtam. Ettakena pi rājā na tussati. Tam enam rājā vividhā kammakāraṇā kārāpeti, kasāhi pi tāleti⁸, vettehi pi tāleti⁸, adhadañḍakehi pi tāleti⁸, hattham pi chindati⁹, pādām pi chindati, hatthapādām pi chindati, kaṇṇam pi chindati, nāsam pi chindati, kaṇṇanāsam pi chindati, vilāgathālakam pi karoti,⁹ saṅkhamuṇḍakam pi karoti, rāhumukham pi karoti jotiṁlakam pi karoti, hatthapajjotikam pi karoti, erakavattikam¹⁰ pi karoti, cirakavāsikam pi karoti, eṇey-yakam pi karoti, baṇisamam̄sikam pi karoti, kabāpaṇikam pi karoti, khārāpacchikam pi karoti, palighaparivattikam pi karoti, palālapīṭhakam pi karoti, tattena pi telena osiñcati¹¹, sunakhehi pi khādāpeti¹¹, jīvantam pi sūle uttāseti⁸, asinā pi sīsaṁ chindati. So kammakāraṇapaccayā pi dukkhadomanassam patisamvedeti. Etam bhayaṁ dukkhadomanassam kuto tassa? Attadañḍato jātam sañjātam nibbattam abhinibbat tam pātubhūtam. Rājā imesam catunnam dañḍānam issaro. So sakena kammena kāyassa bhedā pa-

¹ B^p addab°.² S ad. vā.³ B^p S pakkhepa°.⁴ B^p ad. nigamabandhanena [va].⁵ S om.⁶⁻⁶ B^p S om.⁷ B^p S ad. satasahassam vā.⁸ S °nti.⁹ B^p S °nti, and so on below.¹⁰ B^p erakaputtikam.¹¹ B^p S °nti.

ram marañā apāyam duggatim̄ vinipātam̄ nirayam̄ upapajjati. Tam enam̄ nirayapālā pañcavidhabandhanam̄ nāma kammakāraṇam̄¹ kārenti, ²tattam̄ ayokhilam̄ hatthe gamenti², tattam̄ ayokhilam̄ dutiye hatthe gamenti, tattam̄ ayokhilam̄ pāde gamenti, tattam̄ ayokhilam̄ dutiye pāde gamenti, tattam̄ ayokhilam̄ majjhe urasmim̄ gamenti. So tattha dukkhā tippā kaṭakā vedanā vedeti; na ca tāva kālam̄ karoti, yāva na tam̄ pāpakammaṇ byantīhoti. Etam̄ bhayam̄ dukkhadomanassam̄ kuto tassa? Attadaṇḍato jātam̄ sañjātam̄ nibbattam̄ abhinibbattam̄ pātubhūtam̄. Tam enam̄ nirayapālā samvesitvā³ kudhārīhi⁴ tacchenti. So tattha dukkhā tippā kaṭukā vedanā vedeti; na ca tāva kālam̄ karoti, yāva na tam̄ pāpakammaṇ byantīhoti. Tam enam̄ nirayapālā uddham̄ pādām adhosiram̄ gahetvā vāsihi tacchenti. Tam enam̄ nirayapālā rathe yojetvā ādittāya pathaviyā sampajjalitāya sañjotibhūtāya⁵ sārenti⁶ pi paccaśārenti⁷ pi . . . pe . . . tam enam̄ nirayapālā mahantam̄ aṅgārapabbatam̄ ādittam̄ sampajjalitam̄ sañjotibhūtām̄⁸ āropenti pi oropenti pi . . . pe . . . tam enam̄ nirayapālā uddham̄ pādām adhosiram̄ gahetvā tattāya lohakumbhiyā pakhipanti ādittāya sampajjalitāya sañjotibhūtāya. So tattha phenuddehakam̄ paccati. So tattha phenuddehakam̄ paccamāno sakim̄ pi uddham̄ gacchati, sakim̄ pi adho gacchati, sakim̄ pi tiriyan̄ gacchati. So tattha dukkhā tippā kaṭakā vedanā vedeti; na ca tāva kālam̄ karoti, yāva na tam̄ pāpakammaṇ byantīhoti. Etam̄ bhayam̄ dukkhadomanassam̄ kuto tassa? Attadaṇḍato jātam̄ sañjātam̄ nibbattam̄ abhinibbattam̄ pātubhūtam̄.

* Tam enam̄ nirayapālā mahāniraye pakhipanti. So kho pana mahānirayo

* This, including the first two stanzas, is M. iii, 183; stanzas 1-3, 13 occur with variants in Jāt. v, 266, 1-3 in Mahāvastu i, 9.

¹ B^p S kāraṇam.

²⁻² B^p om.

³ S °etvā.

⁴ S Si v.l. kuthārīhi.

⁵ B^p Si v.l. sajj°; S saj°.

⁶ B^p S Si v.l. hārenti.

⁷ B^p S Si v.l. paccāhār°.

⁸ B^p sajj°; S saj°, and below.

Catukkaṇṇo catudvāro vibhatto bhāgaso mito
ayopākārapariyatto ayasā paṭikujjito.
Tassa ayomayā bhūmi jalitā tejasā yutā¹
samantā yojanasataṁ pharitvā tiṭṭhati sabbadā.
Kadariyā tapanā ghorā accimanto durāsadā²,
lomahamsanarūpā ca bhismā paṭibhayā dukkhā.
Puratthimāya ca³ bhittiyā accikhandho samuṭṭhitō,
dahanto pāpakammante pacchimāya⁴ paṭihaññati.
Pacchimāya ca bhittiyā accikhandho samuṭṭhitō,
dahanto⁵ pāpakammante puritthimāya patihaññati.
Uttarāya ca bhittiyā accikhandho samuṭṭhitō,
dahanto pāpakammante dakkhiṇāya paṭihaññati.
Dakkhiṇāya ca bhittiyā accikhandho samuṭṭhitō,
dahanto pāpakammante uttarāya paṭihaññati.
Hetṭhitō ca samuṭṭhāya accikhandho bhayānako
dahanto pāpakammante chadanasmīm paṭihaññati.
Chadanamhā samuṭṭhāya accikhando bhayānako
dahanto pāpakammante bhūmiyam paṭihaññati.
Ayokpālam ādittam santattam jalitam yathā,
evam Avicinirayo. heṭṭhā upari passato.
⁶ Tattha sattā⁶ mahāluddā⁷, mahākibbisakārino,
accantapāpakammantā paccanti na ca miyyare.
⁸ Jātamvedasamo kāyo tesam nirayavāsinam
passa kammānam dalhattam, na bhasmā honti na pi
masi.
Puratthimena pi dhāvanti tato dhāvanti pacchato
uttarena pi dhāvanti tato dhāvanti dakkhiṇam.⁸
Yam yam disam pi dhāvanti tam tam dvāram pithiyati.
abhinikkhamitāsā te sattā pāmokkham gavesino.
Na te tato nikkhamitum labhanti kammapaccayā,
tesañ ce pāpakammantam avipakkam katam bahun tī.

Etam bhayam dukkhadomanassam kuto tassa ? Attadandato
jātam sañjātam nibbattam abhinibbattam pātubhūtam.

¹ Si yuttā. ² Si v.l. kharā sadā. ³ Bp S om.

⁴ S pacchimā. ⁵ Bp dahanto throughout.

⁶⁻⁶ S katasadā. ⁷ Bp °luddhā. ⁸⁻⁸ S om.

Yāni ca nerayikāni dukkhāni, yāni ca tiracchānayonikāni dukkhāni, yāni ca pittivisayikāni¹ dukkhāni, yāni ca mā-nusakāni² dukkhāni, tāni kuto jātāni kuto sañjātāni kuto nibbattāni kuto abhinibbattāni kuto pātubhūtāni? Attadaṇḍato jātāni sañjātāni nibbattāni abhinibbattāni pātubhūtāni ti, attadaṇḍā bhayam jātam.

Janam passatha medhagan ti. Janan ti khattiya ca brāhmaṇa ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca. ³ *Medhagan ti*³ medhagam janam kalaham janam viruddham janam pativiruddham janam āhatajanam⁴ paccāhatajanam⁵ āghātitajanam⁶ paccāghātitajanam⁷ passatha dakkhatha olketha nijjhāyetha upaparikkhathāti, janam passatha medhagam.

Saṁvegān kittayissāmī ti samvegam ubbegam utrāsam⁸ bhayam pīlanam ghatanam⁹ upaddavam upasaggam kittayissāmī pakittayissāmī ācikkhissāmī desissāmī paññā-pissāmī patṭhapissāmī vivarissāmī vibhajissāmī uttānikarissāmī pakāsissāmī ti, samvegam kittayissāmī.

Yathā saṁvijitam mayā ti yathā mayā attāyeva¹⁰ sam-vejito ubbejito samvegam āpādito ti, yathā samvijitam mayā. Ten' āha Bhagavā:

Attadaṇḍā bhayam jātam, janam passatha meḍhagam, samvegam kittayissāmī yathā samvijitam mayā ti.

Phandamānam pajam disrā ti. Pajā ti sattādhivacanam. Phajam tanhāphandanāya phandamānam diṭṭhiphandanāya

¹ S petti°, and below.

² Bp S mānusikāni.

³⁻³ Bp S om.

⁴ Bp S āhatam j°.

⁵ Bp S paccāhatam j°.

⁶ Bp S āghātikam j°.

⁷ Bp paccāghātikam j°; S om.

⁸ Si utrāsam.

⁹ Bp ghattanam; S ghaṭṭanam.

¹⁰ Bp S attanā yeva attānam.

phandamānam kilesaphandanāya phandamānam duccarita-phandanāya phandamānam payogaphandanāya phandamānam viñpākaphandanāya phandamānam rattarāgena phandamānam duṭṭhadosena phandamānam mūlhamohena phandamānam vinibandhamānenā phandamānam parāmatṭhaditṭhiyā phandamānam vikkhepagata-uddhacceṇa¹ phandamānam aniṭṭhañgatavicikicchāyā² phandamānam thāmagatāmuseyehi³ phandamānam lābhena phandamānam alābhena phandamānam yasena phandamānam ayasena phandamānam pasamsāya phandamānam nindāya phandamānam sukhena phandamānam dukkhena phandamānam jātiyā phandamānam jarāya phandamānam byādhinā phandamānam marañena phandamānam sokaparidevadukkha-domanassupāyāsehi phandamānam nerayikena dukkhena phandamānam tiracchānayonikena dukkhena phandamānam pittivisayikena dukkhena phandamānam mānusakena⁴ dukkhena phandamānam⁵ gabbhokkantimūlakena⁶ dukkhena gabbbhatṭhitimūlakena⁷ dukkhena gabbhavuṭṭhānamūlakena dukkhena jātass' upanibandhikena dukkhena jātassa parādheyayakena dukkhena attūpakkamena dukkhena parūpakkamena dukkhena dukkhadukkhena saṃkhāradukkhena vipariñāmadukkhena eakkhurogena dukkhena sotarōgena ghānarōgena jivhārogena kāyarōgena sīsarōgena kaṇḍarōgena mukharōgena dantarōgena kāsenā sāsenā piñāsenā dāhenā jarena kucchirogena mucchāyā pakhandikāya sūlāya visūcikāya kūṭhena gaṇdenā kilāsenā soṣena apamārena danduyā⁸ kaṇḍuyā kacchuyā rakhasāya vitacchikāya⁹ lohitena pittena¹⁰ madhumehena amṣāya piłakāya bhagandalāya¹¹ pittasamuṭṭhānehi¹² ābādheli semhasamutṭhānehi ābādheli vātasamuṭṭhānehi ābādheli sannipātikehi ābādheli utupariñāmajehi ābādheli visamaparihārajehi ābā-

¹ B^p S °gataṁ ud°. ² B^p S aniṭṭhañgatam v° (S aniṭṭhā°).

³ B^p S thāmagatam anu°.

⁴ B^p S mānusikena.

⁵ B^p S ad. mānusikena.

⁶ B^p gabbe o°; S gabba-o°.

⁷ B^p S gabbe ṭhiti°.

⁸ B^p S dadduyā.

⁹⁻⁹ S lohitapittena.

¹⁰ B^p clena.

¹¹ B^p S °ena, and so on down to sītena.

dhehi opakkamikehi ābādhehi kammapipākajehi ābādhehi sītena uñhena jighacchāya pipāsāya¹ ueārena passāvena¹ dāmsamakasavātātapasirimsapasamphassena mātumarañena dukkhena pitumarañena dukkhena bhātumarañena dukkhena bhaginiimarañena dukkhena² dhītumarañena dukkhena nātimarañena dukkhena bhogabyasanena dukkhena rogabyasanena dukkhena sīlabyasanena dukkhena diñthibyasena dukkhena phandamānam samphandamānam vipphandamānam vedhamānam pavedhamānam sampavedhamānam discū ti³ passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvā ti, phandamānam pajām disvā.

Macche appodake yathā ti yathā macchā appodake parit-todake⁴ udakapariyādāne kākahi vā kulalehi vā balākāya⁵ vā paripātiyamānā ukkhipiyamānā khajjamānā phandanti samphandanti vipphandanti vedhenti⁶ pavedhenti⁶ sampavedhenti⁶; evam eva pajā tañhāphandanāya phandanti . . . pe . . . diñthibyasena dukkhena phandanti samphandanti vipphandanti vedhenti pavedhenti sampavedhenti ti, macche appodake yathā.

Aññamaññehi byāruddhe ti aññamaññam sattā viruddhā pativiruddhā āhatā paceāhatā āghātitā paecāghātitā; rājāno pi rājūhi vivadanti, khattiya pi khattiyehi vivadanti, brāhmañā pi brāhmañehi vivadanti, gahapatī pi gahapatīhi vivadanti, mātā pi puttena vivadati,utto pi mātarā vivadati, pitā pi puttena vivadati,utto pi pitarā vivadati, bhātā pi bhātarā vivadanti⁷, bhātā pi bhaginiyā vivadati, bhaginī pi bhātarā vivadati, sahāyo pi sahāyena vivadati. Te tattha kalahaviggahavivādāpannā aññamaññam pāñihī pi upakkamanti, leḍduhi pi upakkamanti, danḍehi pi upakkamanti, satthehi pi upakkamanti. Te tattha marañam pi gaechanti marañamattam pi dukkhan ti, aññamaññehi byāruddhe.

¹⁻¹ B^p S om.

² B^p ad. puttamaranena dukkhena.

³ S ad. disvā.

⁴ B^p S om.

⁵ B^p S balākāhi.

⁶ B^p S °dhanti.

⁷ B^p ad. bhaginī pi bhaginiyā vivadati.

Disvā mām bhayam āvisī ti. Disrā ti disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam̄ katvā, bhayam pīlanam̄ ghaṭanam̄¹ upaddavo² upasaggo³ āvisatī⁴ ti, disvā mām bhayam āvisi. Ten' āha Bhagavā:

Phandamānam̄ pajām̄ disvā macche appodake yathā aññamaññehi byāruddhe disvā mām bhayam āvisī ti.

S a m a n t a m a sā r o l o k o , d i s ā s a b b ā s a -
m e r i t ā ,
i c c h a m̄ b h a v a n a m a t t a n o n ā d d a s ā -
s i m̄⁵ a n o s i t a m̄ . 3.

Samantam asāro loko ti.⁶ Loko ti⁶ nirayaloko tiracechānayo-niloko pittivisayaloko manussaloko devaloko khandhaloko dhātuloko āyatanaloko ayam̄ loko⁷ paro loko⁷ sabrahmaloko⁸ sadevaloko⁹; ayam̄ vuccati loko. Nirayaloko asāro nissāro sārāpagato niccasārasārena¹⁰ vā sukhasārasārena¹¹ vā attasārasārena¹² vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Tiracechānayoniloko pittivisayaloko manussaloko devaloko khandhaloko dhātuloko āyatanaloko ayam̄ loko paro loko sabrahmaloko sadevaloko asāro nissāro sārāpagato¹³ niccasārasārena¹⁴ vā sukhasārasārena¹⁵ vā attasārasārena¹⁶ va niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Yathā¹⁷ na lo¹⁸ asāro nissāro sārāpagato, yathā erando asāro nissāro sārāpagato, yathā udumbaro asāro nissāro sārāpagato, yathā

¹ B^p S ghaṭanam̄.

² B^p °vam̄; S om.

³ B^p S °ggam̄.

⁴ B^p S āvisī.

⁵ B^p S na-ddasāmi (S nand°), *and below.*

⁶⁻⁶ S Si om.

⁷⁻⁷ S paraloko, *and below.*

⁸ B^p S brahma°, *and below.*

⁹ B^p S deva°, *and below.*

¹⁰ S niccasāda°.

¹¹ S sukhasāda°.

¹² S atthasāda°.

¹³ B^p sārato.

¹⁴ S niccasāta°.

¹⁵ S sukhasāta°.

¹⁶ S attasāta°.

¹⁷ B^p S ad. pana.

¹⁸ S loko.

setagaccho asāro nissāro sārāpagato, yathā pālibhaddako¹ asāro nissāro sārāpagato, yathā pheṇupiṇḍo² asāro nissāro sārāpagato, yathā udakapubbuḷam³ asāram nissāram sārāpagatam, yathā marīci asārā nissārā sārāpagatā, yathā kad-dalikhandho⁴ asāro nissāro sārāpagato, yathā māyā asārā nissārā sārāpagatā; evam eva nirayaloko asāro nissāro sārāpagato niecasārasārena vā sukhasārasārena vā attasārasārena vā niceena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā; tiraechhānayoniloko pittivisayaloko manus-saloko . . . pe⁵ . . . sadevaloko asāro nissāro sārāpagato niecasārasārena vā sukhasārasārena vā attasārasārena vā niceena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā; ⁶khandhaloko dhātuloko āyatanaloko ayañ loko para-loko brahmaloko devaloko asāro nissāro sārāpagato niecasārasārena vā sukhasārasāreṇa vā attasārasāreṇa vā niceena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā⁶ ti, samantam asāro loko. *Disā sabbā sameritā* ti. Ye puratthimāya disāya saṃkhārā, te pi eritā sameritā calitā ghaṭṭitā aniceatāya jātiyā anugatā jarāya anusaṭā byādhinā abhibhūtā marañena abbhāhatā dukkhe patiṭṭhitā atāñā aleñā asarañā asarañibhūtā. Ye pacchimāya disāya saṃkhārā, ye uttarāya disāya saṃkhārā, ye dakkhiṇāya disāya saṃkhārā, ye puratthimāya anudisāya saṃkhārā, ye pacchimāya anudisāya saṃkhārā, ye uttarāya anudisāya saṃkhārā, ye dakkhiṇāya anudisāya saṃkhārā, ye hetṭhimāya disāya saṃkhārā, ye uparimāya disāya saṃkhārā, ye dasadisāsu⁷ saṃkhārā, te pi eritā sameritā calitā ghaṭṭitā aniceatāya jātiyā anugatā jarāya anusaṭā byādhinā abhibhūtā marañena abbhāhatā dukkhe patiṭṭhitā atāñā aleñā asarañā asarañibhūtā. Bhāsitam pi c' etam:

¹ B^p pari[°]; S pāri[°].

² B^p phenāṇa[°].

³ Si pubbulam; S udakabubbulam.

⁴ B^p S kadali[°].

⁵ B^p S om.

⁶⁻⁶ Si om.

⁷ B^p S dasasu disāsu.

* Kiñcā pi cetan̄ jalatī vimānam
obhāsayam uttariyam¹ disāya²
rūpe rāṇam disvā sadā pavedhitam,
tasmā³ rūpe na³ ramati sumedho.

†⁴ Maceun⁵ abbhāhato⁴ loko jarāya parivārito
tañhāsallena otimño⁵ icehādhūmāyiko⁶ sadā.

‡ Sabbo ādīpito loko, sabbo loko pajopito⁷
sabbo pajjalito loko sabbo loko pakampito ti;

disā sabbā sameritā.

Iceham bhavanam attano ti attano bhavam⁸ tāṇam leṇam
saraṇam gatim parāyanam icehanto sādiyanto patthayanto
pihayanto abhijappanto ti. iceham bhavanam attano.

Nāddasāsim⁹ anositan ti anajjhositam na addasam,⁹ aj-
jhositañ ñeva addasam⁹; sabbam yobbañnam jarāya ositam,
sabbam ārogyam byādhinā ositam, sabbam jīvitam mara-
ñena ositam, sabbam lābhālābhena ositam, sabbam ya-
sam ayasena ositam. sabbam pasam̄sam nindāya ositam,
sabbam sukhām dukkhenā ositam.

§ Lābho alābho yaso ayaso ca
nindā ca pasam̄sā ca sukhadukkhañ ca
ete anicca manujesu dhammā
asassatā vipariññāmadhammā ti,

nāddasāsim anositam. Ten’ āha Bhagavā:

Samantam asāro loko. disā sabbā sameritā.
iceham bhavanam attano nāddasāsim anositan ti.

* S. i. 148. † Thag. 448; cf. Jāt. vi. 26. ‡ S. i. 133.
§ A. iv. 157.

¹ B^p S uttarayam.

² B^p S om.

³⁻³ B^p S na rūpe.

⁴⁻⁴ Si maceubbhato; B^p S ?

⁵ Si utimño.

⁶ B^p °ārito.

⁷ B^p padhumito; S pātupiko. ⁸ B^p S bhavanam.

⁹⁻⁹ B^p S insert after ti.

O sāne tveva¹ byāruddhe disvā me
aratī ahū,
ath' ettha sallam addakkhim dudda-
sam hadayassita². 4.

*Osāne tveva¹ byāruddhe ti. Osāne tvevā ti sabbam yobbañ-
ñam jarā osāpeti, sabbam ārogyam byādhi osāpeti. sabbam
jīvitam marañam osāpeti, sabbam lābhām alābho osāpeti,
sabbam yasam ayaso osāpeti, sabbam pasam̄sam nindā
osāpeti. sabbam sukhām dukkham osāpeti ti, osāne tveva.
Byāruddhe ti yobbaññakāmā sattā jarāya paṭiviruddhā, āro-
gyakāmā sattā byādhinā paṭiviruddhā, jīvitukāmā sattā
marañena pativiruddhā, lābhakāmā sattā alābhena paṭivi-
ruddhā, yasakāmā sattā ayasena paṭiviruddhā, pasamsakā-
mā sattā nindāya paṭiviruddhā, sukhakāmā sattā dukkhena
viruddhā paṭiviruddhā āhatā paccāhatā āghātītā paccaghā-
titā ti, osāne tveva byāruddhe.*

*Disvā me aratī ahū ti. Disvā ti disvā passitvā tulayitvā
tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam katvā ti, disvā. Me
aratī ti yā arati, yā anabhirati, yā anabhiramanā, yā ukkan-
ṭhiyā³, yā paritasitā ahū ti, disvā me aratī ahū.*

*Ath' ettha sallam addakkhin ti. Athā ti padasandhi . . .
pe . . . padānupubbata-m-etam, athā ti. Etthā ti sattesu.
Sallan ti satta sallāni, rāgasallam dosasallam mohasallam
mānasallam ditthisallam sokasallam kathamkathāsallam.*

*Addakkhin ti addasam addakkhim apassim paṭivijjhin ti,
ath' ettha sallam addakkhim.*

*Duddasan hadayassitan ti. Duddasan ti duddasam dud-
dakkham duppassam dubbujjhām duranubujjhām dappa-
ṭivijjhām. Hadayassitan ti hadayam vuccati cittam; yam
cittam mano mānasam hadayam pañdaram mano manāya-
tanam manindriyam viññānam viññānakkhandho tajjā ma-
noviññānadhatu. Hadayassitan ti hadayanissitam cittanis-
sitam⁴ cittasannissitam cittena sahagatam sahajātam sam-
sattham sampayuttam ekuppādam ekanirodhām ekavat-*

¹ Si tve.

² B^p S hadayam sitam, and below.

³ S ukkhandhayā.

⁴ B^p S cittasitam.

thukam̄ ekārammaṇan ti, duddasam̄ hadayassitan̄. Ten' ahā Bhagavā:

Osāne tveva byāruddhe disvā me aratī ahu,
ath' ettha sallam̄ addakkhiṁ duddasam̄ hadayassitan ti.

Yena sallena otiṇṇo disā sabbā vi-
dhāvati,
tam eva sallam̄ abbūyha na dhāvati,
na sīdati. 5.

Yena sallena otiṇṇo disā sabbā vidhāvati ti. Sallan ti satta sallāni, rāgasallam̄ dosasallam̄ mohasallam̄ mānasallam̄ ditthisallam̄ sokasallam̄ kathamkathāsallam̄.

Katamam̄ rāgasallam̄ ? Yo rāgo sārāgo anunayo anurodho nandi nandirāgo cittassa sārāgo . . . pe . . . abhijjhā lobho akusalamūlam; idam̄ rāgasallam̄.

Katamam̄ dosasallam̄ ? Anattham̄ me acarī ti āghāto jāyati, anattham̄ me caratī ti āghāto jāyati, anattham̄ me carissatī ti āghāto jāyati . . . pe . . . caṇḍikkam̄ assuropo anattamanatā cittassa; idam̄ dosasallam̄.

Katamam̄ mohasallam̄ ? Dukkhe aññānam̄ . . . pe . . . dukkhanirodhagāmīniyā paṭipadāya aññānam̄, pubbante aññānam̄¹, aparante aññānam̄², pubbantāparante aññānam̄, idapaccayatāpaṭiccasamuppannesu dhammesu aññānam̄; yan evaṇūpam̄ adassanam̄ anabhisamayo ananubodho asambo-dho appativedho asamgāhatā³ apariyogāhatā³ asamapekkhatā⁴ apaccavekkhatā³ apaccakkhakammam̄ dummejjham̄ bālyam̄ moho pamoho sammoho avijjā avijjogho avijjāyogo avijjānusayo avijjāpariyuṭṭhānam̄ avijjāsaṅgī moho akusalamūlam; idam̄ mohasallam̄.

Katamam̄ mānasallam̄ ? Seyyo ham̄ asmī ti māno, sadiso ham̄ asmī ti māno, hīno ham̄ asmī ti māno; yo eva-ruṇo māno maññanā maññitattam̄ uṇṇati⁵ uṇṇamo⁵ dhajo sampaggāho ketukamyatā cittassa: idam̄ mānasallam̄.

Katamam̄ ditthisallam̄ ? Vīsativathukā sakkāyaditthi,

¹ B^p S pe.

² B^p S om.

³ B^p °nā.

⁴ B^p S asampekkhanā.

⁵ Si v.l. unn°.

dasavatthukā miechādiṭṭhi, dasavatthukā antagāhikā diṭṭhi; yā evarūpā diṭṭhi diṭṭhigatam diṭṭhigahaṇam diṭṭhikantāro diṭṭhivisūkāyikam diṭṭhivippahanditam diṭṭhisamyojanam gāho paṭiggāho abhiniveso parāmāso kummaggo miechāpatho miechattam titthāyatanaṇam vipariyesagāho vi-parittagāho¹ vipallāsagāho miechāgāho ayāthāvakasmīm yāthāvakan ti gāho. yāvatā dvāsaṭṭhī diṭṭhigatāni; idam diṭṭhisallam.

Katamam sokasallam? Nātibyasanena vā phuṭṭhassa bhogabyasanena vā phuṭṭhassa rogabyasanena vā phuṭṭhassa sīlabyasanena vā phuṭṭhassa diṭṭhibyasanena vā phuṭṭhassa aññataraññatarena vā¹ byasanena samannāgatassa aññataraññatarena vā dukkhadhammena phuṭṭhassa soko socanā sociattam antosoko antoparisoko antoḍāho antopariḍāho cetaso parijjhāyanā domanassam sokasallam¹; idam sokasallam.

Katamam kathāmkathāsallam? Dukkhe kamkhā dukkhasamudaye kamkhā dukkhanirodhe kamkhā dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya kamkhā pubbante kamkhā aparante kamkhā pubbantāparante kamkhā idappaceayatāpaticeasamuppannesu dhammesu kamkhā; yā evarūpā kamkhā kamkhāyanā kamkhāyitattam vimati viekieehā dveṭṭhakam dvedhāpatho samsayo anekamṣagāho āsappanā parisappanā apariyogāhanā ebambhitattam cittassa manovilekho; idam kathāmkathāsallam.

Yena sallena otīṇo disā sabbā vidhāratī ti rāgasallena otīṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato kāyena ducearitam carati, vācāya ducearitam carati, manasā ducearitam carati, pāṇam pi hanati, adinnam pi ādiyati, sandhim pi chindati, nillopam pi harati, ekāgārikam pi karoti, paripanthe pi tiṭṭhati, paradāram pi gacehati, musā pi bhaṇati; evam pi rāgasallena otīṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato dhāvati vidhāvati sandhāvati samsarati. Athavā² rāgasallena otīṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato bhoge pariyesanto nāvāya mahāsamuddam gacchatī³.

¹ Bp S om.

² Cf. pp. 154-5.

³ Bp S pakkhandati.

sītassa purakkhato uṇhassa purakkhato ḍāmsamakasavātāta-pasirim̄sapasamphassehi rissamāno¹. khuppiṭāya miyyamāno² Gumbhaṇ³ gacchati, Takkolam gacchati, Takkasilam gacchati, Kālamukham gacchati, Marañapāram⁴ gacchati, Vesuṅgam gacchati, Verāpatham⁵ gacchati, Javam⁶ gacchati, Tamalim⁷ gacchati, Vaṅgam⁸ gacchati, Elavaddhanam⁹ gacchati, Suvaṇṇakūṭam gacchati, Suvaṇṇabhūmim gacchati, Tambapanṇim¹⁰ gacchati, ¹¹Suppāram gacchati¹¹, Bharukaccham¹² gacchati, Suraṭṭham¹³ gacchati, Aṅganekam¹⁴ gacchati, Gaṅgaṇam¹⁵ gacchati, Paramagaṅgaṇam¹⁶ gacchati, Yonam gacchati, Paramayonam¹⁷ gacchati, Allasaṇḍam¹⁸ gacchati, Marukantāram gacchati, Jaṇṇupatham¹⁹ gacchati, Ajapatham gacchati, Menḍapatham gacchati, Saikupatham gacchati, Chattapatham gacchati, ²⁰Vaṁsapatham gacchati²⁰, Sakunapatham gacchati, Mūsikāpatham²¹ gacchati, Dariopatham gacchati, Vettādhāram²² gacchati. Pariyesanto na labhati, alābhāmūlakam pi dukkhadomanassam paṭisamvedeti. Pariyesanto labhati, laddhā ārakkhamūlakam pi dukkhadomanassam patisamvedeti: kin ti me bhoge n' eva rājāno hareyyum, na corā hareyyum, na aggi daheyya, na udakam vaheyya, na appiyā dāyādā hareyyun ti. Tassa evam ārakkhato gopayato te bhogā vippa-

¹ B^p phusiyamāno; S phussiyamāno. ² B^p S pīliyamāno.

³ Si kumbham. ⁴ B^p parapūram; S parapuram.

⁵ B^p veopatham; S vejavam. ⁶ S evam.

⁷ Si tambaliṅgam (p. 154 kamalin). ⁸ Codd. vaṇkam.

⁹ B^p elabaddhanam; S elabandhanam.

¹⁰ S sampannim. ^{11–11} B^p suppādakam g°; S om.

¹² Si bharukam; S bhārūkaecam.

¹³ Si suraddham; B^p sudatṭham; S sutṭham.

¹⁴ B^p S aṅgalokam. ¹⁵ B^p S taṅganam.

¹⁶ B^p °taṅgaṇam; S °taṅkanam.

¹⁷ Si pinakam; S vinakam.

¹⁸ B^p sulaparam; S sulapuram.

¹⁹ B^p S suvaṇṇapatham. ^{20–20} Si om.

²¹ Sic codd., p. 155 mūsika°.

²² B^p vettacaram; S vettacāram.

Iujjanti, so vippayogamūlakam pi dukkhadomanassam pati-samvedeti; evam pi rāgasallenā otīṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato dhāvati vidhāvati sandhāvati samsarati, dosasallenā mohasallenā mānasallenā otīṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato kāyena duecaritam carati, vācāya duecaritam carati, manasā duecaritam carati, pāyam pi hanati, adinnam pi ādiyati, sandhim pi chindati, nillopam pi harati, ekāgārikam pi karoti, paripanthe pi tiṭṭhati, paradāram pi gacchatī, musā pi bhaṇatī; evam mānasallenā otīṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato dhāvati vidhāvati sandhāvati samsarati. Dīṭṭhisallenā otīṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato acelako hoti muttācāro hatthāvaledhano¹, na ehi-bhadantiko² na tiṭṭhabhadantiko³ nābhīhaṭam n' uddissakatam na nimantanam sādiyati; so na kumbhimukhā patīg-gaṇhāti, na kaṭopimukhā patīggaṇhāti, na elakamantaram na daṇḍamantaram na mūsalamantaram na dvinnam bhuñ-jamānānam na gabbhiniyā na pāyamānāya na purisantara-gatāya na saṅkittisu na yattha sā upaṭṭhitō hoti, na yattha makkhikā saṇḍasāṇḍacārinī, na maccham na māmsam⁴ na merayam na thusodakaṇ pivati. So ekāgāriko vā⁵ hoti ekālopiko, dvāgāriko vā⁵ hoti dvālopiko . . . pe . . . sattāgāriko vā hoti sattālopiko. Ekissā pi dattiyā yāpeti, dvīhi pi dattihī yāpeti . . . pe . . . sattahi pi dattihī yāpeti. Ekāhikam pi āhāram āhāreti, dvīhikam pi āhāram āhāreti . . . pe . . . sattāhikam pi āhāram āhāreti; iti evarūpam addhamāsikam pi pariyāyabhettabhojanānu-yogam anuyutto viharati; evam pi dīṭṭhisallenā otīṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato dhāvati vidhāvati sandhāvati samsarati. Athavā dīṭṭhisallenā otīṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato, so sākabhakkho vā hoti, sāmākabhakkho vā hoti, nīvārabhakkho vā hoti, dad-dulabhakkho vā hoti, hatabhakkho vā hoti⁶, ācāmabhakkho

¹ S hatthasallenā khano.

² S ehihādantiko.

³ S tiṭṭhabhanantiko.

⁴ S ad. na suram.

⁵ S om.

⁶ B^p S ad. kāyabhakkho vā hoti; cf. D. i, 166.

vā hoti, piññākabhakkho¹ vā hoti², tipabhakkho vā hoti, gomayabhakkho vā hoti, vanamūlaphalābhāro yāpeti pavat-taphalabhojī³; so sāñāni pi dhāreti, masāñāni⁴ pi dhāreti, chavadussāni pi dhāreti, tirītāni⁵ pi dhāreti, ajināni pi dhāreti, ⁶pamsukūlāni pi dhāreti⁶, ajimakkhipam pi dhāreti, kusacīram pi dhāreti, vākacīram pi dhāreti, phalaka-cīram pi dhāreti, kesakambalam pi dhāreti, ulūkapakkham⁷ pi dhāreti, kesamassulocako⁸ hoti, kesamassulocanānuyogam amyutto viharati, ubbhāṭṭhako pi hoti, āsanapatiķ-khitto ukkuṭiko pi hoti, ukkuṭikappadhānam amyutto kantakāpassayiko pi hoti, kantakāpassaye seyyam kappeti, phalakaseyyam pi kappeti, thanḍilaseyyam pi kappeti, ekapassayiko⁹ pi hoti, rajojalladharo, abbhokāsiko pi hoti, yathāsanthatiko pi hoti, vikatiko pi hoti, vikatabhojanā-nuyogam anuyutto apānako pi hoti, apānabhattam amyutto, sāyatatiyakam¹⁰ pi udakorohanānuyogam amyutto viharati; iti evarūpam anekavihitam kāyassa¹¹ ātāpanapa-ritāpanānuyogam¹² anuyutto viharati; evam pi¹³ diṭṭhisal-lena otīṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato dhāvati vidhāvati sandhāvati samsarati. Sokasallena otīṇo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato socati kilamati paridevati urattālin kandati sammohaṇī āpajjati.

Vuttam h̄ etam Bhagavatā: * Bhūtapubbam brāhmaṇa imissāy' eva Sāvatthiyā aññatarissā itthiyā mātā kālam akāsi. Sā tassā kālakiriyāya unmattikā khittacittā rathiyā ra-thiyam simghāṭakena simghāṭakam upasaṅkamityā evam āha: api me mātarām addasatha, api me mātarām addasa-thā? ti. Bhūtapubbam brāhmaṇa imissāy' eva Sāvatthiyā

* Untraced; for phraseology cf. M. i, 125.

¹ B^p piññaka°; S pañcaka°.

² B^p S ad. tilabhakkho vā hoti.

³ B^p S °bhojano.

⁴ S asāñāni.

⁵ S ticīvarikāni.

⁶–⁶ B^p S place before tirītāni.

⁷ B^p S uluṅka°.

⁸ S ad. pi.

⁹ S ekamp°.

¹⁰ B^p S sayam°.

¹¹ B^p S kāya.

¹² S ātāpanaparibhaganānuyogam.

¹³ Si om.

aññatarissā itthiyā pitā kālam akāsi, bhātā kālam akāsi, bhaginī kālam akāsi, putto kālam akāsi, dhītā kālam akāsi, sāmiko kālam akāsi. Sā tassa kālakiriyāya ummattikā khittacittā rathiyā rathiyam simghātakena simghātakam upasaṅkamityā evam āha: api me sāmikam addasatha, api me sāmikam addasathā? ti.

Bhūtapubbam brāhmaṇa imissāy’ eva Sāvatthiyā aññatarassa purisassa mātā kālam akāsi. So tassā kālakiriyāya ummattako khittacitto rathiyā rathiyam simghātakena simghātakam upasaṅkamityā evam āha: api me mātaram addasatha, api me mātaranam addasathā? ti.

Bhūtapubbam brāhmaṇa imissāy’ eva Sāvatthiyā aññatarassa purisassa pitā kālam akāsi, bhātā kālam akāsi, bhaginī kālam akāsi, putto kālam akāsi, dhītā kālam akāsi, pajāpati kālam akāsi. So tassā kālakiriyāya ummattako khittacitto rathiyā rathiyam simghātakena simghātakam upasaṅkamityā evam āha: api me pajāpatim addasatha, api me pajāpatim addasathā? ti.

Bhūtapubbam brāhmaṇa imissāy’ eva Sāvatthiyā aññatarā itthī nātikulam aggamāsi¹. Tassā te nātakā sāmikam acchindityā aññassa dātukāmā. Sā ca nañ na icchatī. Atha kho sā itthī sāmikam etad avoca: ime mañ² ayyaputta nātakā tam³ acchindityā aññassa dātukāmā, ubho mayam marissāmā ti. Atha kho so puriso tam itthim dvidhā chetvā attānam opātesi, ubho pecca⁴ bhavissāmā ti, evam sokasallena otīmo viddho phuṭṭho pareto samohito samanāgato dhāvati viddhāvati sandhāvati samsarati.

Kathamkathāsallena otīmo viddho phuṭṭho pareto samohito samannāgato saṃsayapakkhanno⁵ hoti vimatipakkhanno⁵ dvelhakajāto: ahosim nu kho aham atītam addhānam, na nu kho ahosim atītam addhānam, kim nu kho ahosim atītam addhānam, katham nu kho ahosim atītam addhānam, kim lutvā kim ahosim nu kho aham² atītam addhānam, bhavissāmi nu kho aham anāgatam addhānam, na

¹ B^p S agamāsi.

² B^p S om.

³ B^p tava; S ca tava.

⁴ S pi ca.

⁵ B^p S °kkhandho.

nu kho bhavissāmi anāgatam addhānam, kiṁ nu kho bhavissāmi anāgatam addhānam, katham nu kho bhavissāmi anāgatam addhānam, kiṁ hutvā kiṁ bhavissāmi nu kho ahaṁ anāgatam addhānan? ti; etarahi pacceppannam addhānam ajjhattam kathamkathī hoti: aham nu kho 'smi no nu kho 'smi kiṁ nu kho 'smi, katham nu kho 'smi¹; satto kuto āgato, so kuhiṁ gāmī bhavissatī? ti, evam kathamkathāsal-lea otīṇo viddho pluttho pareto samohito samannāgato dhāvati vidhāvati sandhāvati saṁsarati. Te ca salle abhi-saṁkharoti, te salle abhisam̄kharonto sallābhisaṁkhārava-sena puratthimadisam² dhāvati, pacchimadisam³ dhāvati, uttaradisam⁴ dhāvati, dakkhiṇadisam⁵ dhāvati; te sallābhi-saṁkhārā appahīnā, sallābhisaṁkhārānam appahīnattā gatiyā dhāvati, niraye dhāvati, tiracchānayoniyā dhāvati, pittivisaye dhāvati, manussaloke dhāvati, devaloke dhāvati, gatiyā gatiṁ upapattiyyā upapattim paṭisandhiyā paṭisandhim bhavena bhavam samsārena samsāram vat-ṭena vatṭam dhāvati vidhāvati sandhāvati samsaratī ti, yena sallena otīṇo disā sabbā vidhāvati.

Tam era sallam abbuyha na dhācati na sīdatī ti tam eva rāgasallam dosasallam mohasallam⁶ diṭṭhisallam sokasallam kathamkathāsallam abbuyha abbuhitvā⁷ uddharityā sam-uddharityā uppādayityā samuppādayityā pajahitvā vinod-ditvā⁸ byantikarityā anabhāvanā gamitvā⁹ nī eva purat-thimadisam¹⁰ dhāvati, na pacchimadisam dhāvati, na utta-radisam dhāvati, na dakkhiṇadisam dhāvati; te sallābhi-saṁkhārā pahīnā sallābhisaṁkhārānam pahīnattā gatiyā na dhāvati, niraye na dhāvati, tiracchānayoniyā na dhāvati, pittivisaye na dhāvati, manussaloke na dhāvati, devaloke na dhāvati, na gatiyā gatiṁ na upapattiyyā upapattim na paṭisandhiyā paṭisandhim na bhavena bhavam na samsārena samsāram na vatṭena vatṭam dhāvati vidhāvati sandhā-vati samsaratī ti, tam eva sallam abbuyha na dhāvati na

¹ B^p S ad. aham nu kho.

² S purimam disam.

³ S pacchimanam d°, and so on.

⁴ B^p ad. mānasallam.

⁵ Si abbuyhitvā.

⁶ B^p vinodetvā; S vinodhitvā.

⁷ B^p S gametvā.

⁸ S puratthimam d°, and so on.

*sīdati*¹ ti kāmoghe na sīdati, bhavoghe na sīdati, dīṭhoghe na sīdati, avijjoghe na sīdati na samsīdati na osīdati na avasīdati¹ na gacehati¹ na avagacehati ti. tam eva sallam abbuyha na dhāvati na sīdati. Tenāha Bhagavā:

Yena sallena otinno disā sabbā vidhāvati,
tam eva sallam abbuyha na dhāvati, na sīdati.

Tattha sikkhānugiyanti:
yāni loke gadhitāni, na tesu pasuto
siyā.
nibbijjhā sabbaso kāme sikkhe nib-
bānam attano. 6.

*Tattha sikkhānugiyanti*²: *yāni loke gadhitāni* ti. *Sikkhāti* hatthisikkhā assasikkhā rathasikkhā dhanusikkhā sālākiyam sallakattiyam kāyatikiecham³ bhūtiyam⁴ komāratikiecham. *Giyanti*⁵ ti giyanti⁵ kathiyanti bhaniyanti dīpayanti vohariyanti. Athavā giyanti ganhiyanti uggañhiyanti dhāriyanti upadhāriyanti upalakkhiyanti gadhitapatiābhāya. Gadhitā vucenti pañcakāmaguṇā eakkhuviññeyyā rūpā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajañyā. Kiñkāraṇā gadhitā vucenti pañcakāmaguṇā? Yebhuyyena devamanussā pañcakāmaguṇe icehanti sādiyanti⁶ pihayanti abhijappanti; tañkāraṇā gadhitā vucenti pañcakāmaguṇā. *Loke* ti manussaloke ti. tattha sikkhānugiyanti yāni: loke gadhitāni.

Na tesu pasuto siyā ti. Tāsu vā sikkhāsu tesu vā pañcakāmaguṇesu na pasuto siyā, na tanninno assa, na tappono na tappabbhāro na tadadhimutto na tadādhipateyyo ti, na tesu pasuto siyā.

Nibbijjhā sabbaso kāme ti. *Nibbijjhā* ti paṭivijjhityā, sabbe samkhārā anicca ti paṭivijjhityā, sabbe samkhārā dukkhā ti⁷ . . . pe . . . yanī kiñci samudayadhammaṇī

¹⁻⁴ Si om.

² S sikkhānagriyanti, and below.

³ Bp S ad. dārakatikiecham.

⁴ Bp S bhūtiyā.

⁵ Bp S nigiyanti.

⁶ Bp S patthayanti.

⁷ Bp S ad. paṭivijjhityā.

sabban tam nirodhadhamman ti paṭivijjhitvā. *Sabbaso* ti sabbena sabbam sabbathā sabbam asesam nissesam pariyādāyavacanam etam sabbaso ti. *Kāmā* ti uddānatō dve kāmā, vatthukāmā ca kilesakāmā ca . . . pe . . . ime vuccanti vatthukāmā . . . pe . . . ime vuccanti kilesakāmā ti, nibbijjhā sabbaso kāme.

Sikkhe nibbānam attano ti. ¹ *Sikkhā* ti¹ tisso sikkhā, adhisilasikkhā adhicittasikkhā adhipaññāsikkhā . . . pe . . . ayam adhipaññāsikkhā. *Nibbānam attano* ti attano rāgassa nibbānāya² dosassa nibbānāya² mohassa nibbānāya² . . . pe . . . sabbākusalābhisaṃkhārānam samāya upasamāya vūpasamāya nibbānāya paṭinissaggāya paṭipassaddhiyā³ adhisilam pi sikkheyya adhicittam pi sikkheyya adhipaññām pi sikkheyya. Imā tisso sikkhā⁴ āvajjento⁵ sikkheyya, jānanto sikkheyya . . . pe . . . sacchikātabbam saechikaronto sikkheyya ācareyya samācareyya samādāya vatteyyā ti, sikkhe nibbānam attano. Ten' āha Bhagavā:

Tattha sikkhānugīyanti:

yāni loke gadhitāni na tesu pasuto siyā,
nibbijjhā sabbaso kāme sikkhe nibbānam attano ti.

S a c c o s i y ā a p p a g a b b h o a m ā y o r i t t a -
p e s u n o
a k k o d h a n o , l o b h a pāp a k a m⁶ v e v i c -
c h a m v i t a r e m u n i . 7.

Sacco siyā appagabbho ti. *Sacco siyā* ti saccavācāya samannāgato siyā, samimāditthiyā samannāgato siyā, ariyena atthaṅgikena maggena samannāgato siyā ti, *sacco siyā*. *Appagabbho* ti tīni pāgabbhiyāni, kāyikam pāgabbhiyam, vācasikam pāgabbhiyam, cetasikam pāgabbhiyam . . . pe . . . idam cetasikam pāgabbhiyam. Yass' imāni tīni pāgabbhiyāni pahīnāni samuechinnāni vūpasantāni paṭipas-

¹⁻¹ S. om.

² S. nibbāpanāya.

³ S. paṭinissaddhiyā.

⁴ B^p S. sikkhāyo.

⁵ B^p avajjanto.

⁶ B^p below (and here?) lobhapāpam.

saddhāni abhabbuppattikāni nāñagginā daḍḍhāni, so vuccati appagabbho ti. saceo siyā appagabbho.

Amāyo rittapesuṇo ti. Māyā vuccati vañcanikā cariyā. Idh' ekacco kāyena duccearitam̄ carityā, vācāya duccearitam̄ carityā, manasā duccearitam̄ carityā, tassa paṭiechādanahetu pāpikaṇi iceham̄ pañidahati, mā mam̄ jaññā ti icehati, mā mam̄ jaññā¹ ti samkappeti, mā mam̄ jaññā¹ ti vācaṇi bhāsatī, mā mam̄ jaññā¹ ti kāyena parakkamati; yā evarūpā māyā māyāvitā accasarā vañcanā nikati nikiraṇā niharaṇā pariharaṇā guhanā pariguhanā chādanā paricechādanā anuttānikammam̄ anāvikammam̄² vocchādanā pāpakiriyā; ayan̄ vuccati māyā. Yass' esā māyā pahīnā samuechinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā nāñagginā daḍḍhā; so vuccati amāyo. *Rittapesuṇo* ti. Pesuññan ti idh' ekacco pisuñavāco hoti . . . pe . . . evam̄ bhedādhippāyo pesuññam̄ upasamūharati. Yass' etam̄ pesuññam̄ pahīnam̄ samuechinnam̄ vūpasantam̄ paṭipassaddham̄ abhabbuppattikam̄ nāñagginā daḍḍham̄, so vuccati rittapesuṇo vigatapesuṇo³ ti, amāyo rittapesuṇo.

*Akkodhano lobhapāpakaṇi*⁴ revicchaṇi ritare munī ti. *Akkodhano* ti hi kho vuttam̄. Api ea kodho tāva vattabbo, dasah̄ ākārehi kodho jāyati⁵ . . . pe . . . yass' eso kodho pahīno samuechinnō vūpasanto paṭipassaddho abhabbuppattiko nāñagginā daḍḍho; so vuccati akkodhano. Kodhasa pahīnattā akkodhano, kodhavatthussa pariññātattā akkodhano, kodhahetussa uechinnattā akkodhano. *Lobho* ti yo lobho lubbhānā lubbhittattam̄ . . . pe . . . abhijjhā lobho akusalamūlam̄. Vevicchaṇi vuccati pañca macechariyāni, āvāsamaechariyāni . . . pe . . . gāho vuccati macechariyāni. *Munī* ti monam̄ vuccati nāñam̄; yā paññā pajānanā . . . pe . . . saṅgajālam aticea so munī ti. *Akkodhano lobhapāpakaṇi revicchaṇi ritare munī* ti muni lobhapāpakaṇ ea vevicchaṇ ea atari uttari pattari samatikkami vitikkami vī-

¹ Bp jaññu.

² S āvikam pi.

³ Bp S vivittapesuṇo.

⁴ Bp lobhapāpam̄, and below.

⁵ Bp S ad. anaththam̄ me acarī ti kodho jāyati.

tivattayī ti, akkodhano lobhapāpakam veviecham vitare munī ti. Ten' āha Bhagavā:

Sacco siyā appagabbho amāyo rittapesuṇo
akkodhano, lobhapāpakam veviecham vitare munī ti.

Niddam tandiṁ sahe thīnam, pamā -
dena na samvase,
atimāne na tittheyya nibbānam a -
naso naro. 8.

Niddam tandiṁ sahe thīnam ti. *Niddā* ti yā kāyassa akalyatā akammaññatā onāho¹ pariyonāho anto samorodho middham sopparūpa² capalāyikā³ supinā⁴ supitattam. *Tandiṁ* ti yā tandi tandiyanā tandimanakatā ālasiyam ālasāyanā ālasayitattam. *Thīnam* ti yā cittassa akalyatā akammaññatā oliyanā salliyanā līnam līyanā līyitattam thīnam thīyanā thīyitattam cittassa. *Niddam tandiṁ sahe thīnam* ti niddāñ ca tandiñ ca⁵ saheyya parisaheyya abhibhaveyya ajjhotthareyya pariyādiyeyya maddeyyā ti. niddam tandiṁ sahe thīnam.

Pamādena na samvase ti. Pamādo vattabbo kāyaduccaritena vā vacidnecaritena vā manodnecaritena vā pañcakā-maguñesu⁶ cittassa vossaggo vossaggānuppadānam vā ku-salānam vā dhammānam bhāvanāya asakkaceakiriyatā asā-taceakiriyatā anaṭṭhitakiriyatā⁷ olīnavuttitā nikkhittachandatā nikkhittadhruratā anāsevanā⁸ abahulikammam anadhiṭṭhanam anamuyogo pamādo; yo evarūpo pamādo pamajjanā pamajjitattnam; ayam vuucati pamādo. *Pamādena na samvase* ti pamādena na samvaseyya na āvaseyya na parivaseyya pamādam pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvam gameyya; pamādā ārato assa virato patī-virato nikkhanto nissattho vippamutto visamyutto vimariyādikatena cetasā vihareyyā ti, pamādena na samvase.

¹ Si unāho.

² Bp. suppam.

³ Bp. S. paca°; Bp. ad. suppam; S ad. sopparūpa.

⁴ Bp. suppanā; S suppanā. ⁵ S ad. thīmañ ca.

⁶ Bp. pañcasu vā k°; S pañcasu k°.

⁷ Bp. S. anitthita°. ⁸ Bp. S ad. abhāvanā.

Atimāne na tittheyyā ti. *Atimāno* ti idh' ekacco param atimaññati jātiyā vā gottena vā . . . pe¹ . . . aññataraññatarena vā vatthunā; yo evarupo māno maññanā maññitattam uññati uññamo dhajo sappaggāho ketukamyatā cittassa; ayam vuceati atimāno. *Atimāne na tittheyyā* ti atimāne na tittheyya na santi titheyya, atimānam pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvam gameyya, atimānā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭho vippamutto visamyyutto vimariyādikatena cetasā vihareyyā ti. atimāne na tittheyya.

Nibbānamanaso naro ti idh' ekacco dānam dento sīlam samādiyanto uposathakammañ karonto pāniyam paribhōjanīyam upatṭhapento parivenam sammajjanto cetiyam vandanto cetiye gandhamālam āropento cetiyam padakkhiṇam karonto yamkiñci tedhātukam kusalābhisañkhāram abhisañkhāronto na gatihetu na upapattihetu na paṭisandhihetu na bhavahetu na samsārahetu na vattahetu sabbā tam visamyyogādhippāyo nibbānaninno nibbānapoñno nibbānapabbhāro abhisañkhāroti ti, evam pi nibbānamanaso naro. Athavā sabbasañkhāradhātuyā cittam paṭivāpetvā amatāya dhātuyā cittam upasamharati, etam santam, etam paññtam yadidam sabbasañkhārasamatho sabbūpadhipatiñissaggo tañhakkhayo virāgo nirodho nibbānan ti, evam pi nibbānamanaso naro.

* Na pañditā upadhisukhassa hetu
dānāni² dadanti punabbhavāya,
kāmañ ca te upadhiparikkhayāya
dadanti dānam apunabbhavāya.
Na pañditā upadhisukhassa hetu
bhāventi jhānāni punabbhavāya,
kāmañ ca te upadhiparikkhayāya
bhāventi jhānāni apunabbhavāya.

* Untraced; cf. Jāt. vi. 374.

¹ Bp S om.

² Bp S dadanti.

Te nibbutim abhimana¹ dadanti
tanninnacittā² tadādhimuttatā³,
najjo yathā sāgaramajjhagatā⁴
bhavanti nibbānaparāyanā te ti,

nibbānamanaso naro. Ten' āha Bhagavā:

Niddam tandin sahe thīnam, pamādena na sañvase,
atimāne na tittheyya nibbānamanaso naro ti.

Mosavajje na niyyetha. rūpe sneham
na kubbaye.
mānañ ca parijāneyya, sāhasā virato
care. 9.

Mosavajje na niyyethā ti mosavajjam vuccati musāvādo; idh' ekacco sabhaggato vā parisaggato vā ñātimajjhaggato vā pūgamajjhaggato⁵ vā rājakulamajjhaggato vā abhinīto sakkhipuṭṭho⁶: ehi⁷ bho purisa, yam jānāsi, tam vadehī ti; so ajānam vā āha⁸ jānāmī ti, jānam vā āha na jānāmī ti; apassam vā āha passāmī ti, passam vā āha na passamī ti; iti attahetu vā parahetu vā āmisakiñcikkhahetu⁹ vā sampajānamusā¹⁰ bhāsitā ti¹⁰, iti¹¹ vuccati mosavajjam. Api ca tih' ākārehi catupañcachasatta-atṭhah' ākārehi . . . pe . . . imehi atṭhah' ākārehi musāvādo hoti. *Mosavajje na niyyethā* ti mosavajjena na yāyeyya¹² na vuyheyya na sañhareyya. mosavajjam pajaheyya vinodeyya byantikareyya ana-bhāvam gameyya; mosavajjā ārato assa virato pativirato nikkhanto nissaṭṭho vippamutto visamyutto vimariyādikataena cetasā vihareyyā ti, mosavajje na niyyetha.

Rūpe sneham na kubbaye ti. *Rūpan* ti cattāro ca mahā-

¹ B^p abhisamānasā; S abhimanaśā.

² B^p S tanninnā tañcittā.

³ B^p S tadādhimuttā. (*Read °muttakā ?*).

⁴ B^p sāgaramajjhapatā; S sāre majjhapatā.

⁵ B^p S pugamajjhagato. ⁶ B^p °phuṭṭho.

⁷ B^p eham; S evam. ⁸ B^p aham, throughout. ⁹ Si āmissa°.

¹⁰⁻¹⁰ B^p S bhāsito hoti. ¹¹ B^p S idam. ¹² B^p ad. niyyayeyya.

bhūtā catunnañ ca mahābhūtānam upādāyarūpam. *Rūpe sneham na kubbaye* ti rūpe sneham na kareyya, chandam na kareyya, pemam na kareyya, rāgam na kareyya na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhiuibbatteyyā ti, rūpe sneham na kubbaye.

Mānañ ca pariñneyyā ti. *Māno* ti ekavidhena māno¹ cittassa uṇṇati. Duvidhena māno, attukkam̄sanamāno, paravambhanamāno. Tividhena māno, seyyo 'ham asmī ti māno, sadiso 'ham asmī ti māno, hīno 'ham asmī ti māno. Catubbidhena māno, lābhena mānam janeti, yasena mānam janeti, pasam̄sāya mānam janeti, sukhenā mānam janeti. Pañceavidhena māno, lābhi 'mhi manāpikānam rūpānan ti mānam janeti², manāpikānam saddānam gandhānam rasānam phoṭṭhabbānan ti mānam janeti. Chabbidhena māno, eakkhusampadāya mānam janeti, sotasampadāya³ ghānasampadāya jivhāsam̄padāya kāyasampadāya manosampadāya mānam janeti. Sattavidhena māno, māno⁴ atimāno mānātimāno omāno⁵ adhimāno asmiimāno micchāmāno. Aṭṭhavidhena māno, lābhena mānam janeti, alābhena omānam janeti, yasena mānam janeti, ayasena omānam janeti, pasam̄sāya mānam janeti, nindāya omānam janeti, sukhenā mānam janeti, dukkhena omanam janeti. Navavidhena māno, seyyassa seyyo 'ham asmī ti māno, seyyassa sadiso 'ham asmī ti māno, seyyassa hīno 'ham asmī ti māno, sadisassa seyyo 'ham asmī ti māno.⁶ sadisassa sadiso 'ham asmī ti māno, sadisassa hīno 'ham asmī ti māno, hīnassa seyyo 'ham asmī ti māno, hīnassa sadiso 'ham asmī ti māno, hīnassa hīno 'ham asmī ti māno⁶. Dasavidhena māno, idh' ekacco mānam janeti jātiyā vā gottena vā . . . pe . . . aññataraññatarena vā vatthunā; yo evarūpo māno maññanā maññitattam uṇṇati uṇṇamo dhajo sampaggāho ketukamyatā cittassa; ayam vuccati māno. *Mānañ ca pariñneyyā* ti mānam tihī pariññāhi pariñneyya, ñātapariññāya tiraṇapariññāya pahānapariññāya.

¹ B^p S ad. yā.

² B^p S ad. labhi 'mhi.

³ S ad. mānam janeti.

⁴ B^p S om.

⁵ B^p S ad. sadisamāno.

⁶⁻⁶ S pe.

Katamā nātāpariññā ? Mānam jānāti¹, ayam ekavīdhena māno², cittassa umñati; ayam duvidhena māno, attukkamsanamāno paravambhanamāno . . . pe . . . ayam dasavidhena māno. idh' ekacco mānam janeti jātiyā vā gottena vā . . . pe . . . aññataraññatarena vā vatthunāti jānāti passati; ayam nātāpariññā.

Katamā tīranapariññā ?³ Evam nātvā³ mānam tīreti aniccate dukkhato . . . pe . . . nissaraṇato tīreti; ayam tīraṇapariññā.

Katamā pahānapariññā ? Evam tīretvā⁴ mānam pajahati vinodeti byantikaroti anabhāvam gameti; ayam pahānapariññā.

Mānañ ca pariññeyyā ti, mānam imāhi tīhi pariññāhi pariññeyyā ti, mānañ ca pariññeyya.

Sāhasā virato care ti. Katamā sāhasācariyā ? Rattassa rāgacariyā sāhasācariyā, duṭṭhassa dosacariyā sāhasācariyā, mūlhassa mohacariyā sāhasācariyā, vinibandhassa mānacariyā sāhasācariyā, parāmaṭṭhassa diṭṭhicariyā sāhasācariyā, vikkhepagatassa uddhaccacariyā sāhasācariyā, anīṭhaṅgatassa vicikicchācariyā sāhasācariyā, thāmagattassa anusayacariyā sāhasācariyā; ayam sāhasācariyā. *Sāhasā virato care* ti sāhasācariyā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissatṭho vippamutto visamyutto vimariyādikatena cetasā vihareyyā⁵ ti. *Care* ti⁵ careyya vicareyya iriyeyya vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyyā ti, sāhasā virato care. Ten' āha Bhagavā:

Mosavajje na niyyetha, rūpe sneham na kubbaye,
mānañ ca pariññeyya, sāhasā virato care ti.

Purānam nābhinandeeyya, nave khān-
timakubbaye,
hīyamāne na soceyya, ākāsam⁶ na
sito siyā. 10.

¹ S pajānāti.

² S ad. yā.

³⁻³ B^p S etam nātam katvā.

⁴ B^p S tirayitvā.

⁵⁻⁵ B^p S om.

⁶ Si ākassam, and below.

Purāṇam nābhinandeyyā ti. ¹ Purāṇā vuccanti¹ atītā rūpā vedanā saññā samkhārā viññāṇam. Atīte samkhāre taṇhāvasena ditthivasena nābhinandeyya nābhivadeyya na ajjhoseyya abhinandanam abhivadanam ajjhosānam gāham parāmāsam abhinivesam pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhlāvam gameyyā ti, purāṇam nābhinandeyya.

Nave khantim akubbaye ti. Navā vuccanti² paceuppannā rūpā vedanā saññā samkhārā viññāṇam. Paceuppanne samkhāre taṇhāvasena³ khantim na kareyya chandaṇ na kareyya peman na kareyya rāgam na kareyya na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhiniibbatteyyā ti, nave khantim akubbaye.

Hīyamāne na soceyyā ti hīyamāne hāyamāne parihāyamāne vemāne vigacchamāne antaradhāyamāne na soceyya na kilameyya na parāmaseyya na parideveyya na urattālīm kandeyya na sammoham āpajjeyya. Cakkhusmiṃ hīyamāne hāyamāne parihāyamāne vemāne vigacchamāne antaradhāyamāne, sotasmīm ghānasmiṃ jīvhāya kāyasmīm rūpasmiṃ saddasmiṃ gandhasmiṃ rasasmiṃ phottabbasmiṃ kulasmiṃ gaṇasmiṃ āvāsasmīm⁴ yasasmīm pasamīṣāya sukhasmiṃ cīvarasmīm piṇḍapātasmīm senāsanasmīm gilānapaccayabhesajjaparikkhārasmiṃ hīyamāne hāyamāne parihāyamāne vemāne vigacchamāne antaradhāyamāne *na soceyya* na kilameyya na parāmaseyya na parideveyya na urattālīm kandeyya na sammoham āpajjeyyā ti, hīyamāne na soceyya.

Ākāsam na sito siyā ti. Ākāsam vuccati taṇhā; yo rāgo sārāgo . . . pe . . . abhijjhā lobho akusalamūlam. Kīm-kāraṇā ākāsam vuccati taṇhā? Yāya taṇhāya rūpam ākassati samākassati gaṇhāti parāmasati abhinivisati vedanam saññam samkhārē viññāṇam gatim upapattim paṭisandhim bhavam samsāram vatṭam ākassati samākassati gaṇhāti parāmasati abhinivisati, tamkāraṇā ākāsam vuccati taṇhā. *Ākāsam na sito siyā* ti⁵ taṇham na sito⁵ siyā, taṇ-

¹⁻¹ B^p (S ?) purāṇam vuccati.

² B^p S vuccati.

³ B^p S ad. ditthivasena.

⁴ B^p S ad. labhasmiṃ.

⁵⁻⁵ B^p S taṇhānissito na.

ham̄ pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvam̄ gameyya; taṇhāya ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissattho vippamutto visamyutto vimariyādikatena cetasā vihareyyā ti, ākāsam̄ na sito siyā. Ten' āha Bhagavā:

Purāṇam̄ nābhinandeyya, nave khantim akubbaye,
hīyamāne na soceyya, ākāsam̄ na sito siyā ti.

G e d h a m̄ b r ū m i m a h o g h o t i , ā c a m a m̄¹
b r ū m i j a p p a n a m̄ ,
ā r a m m a n a m̄ p a k a p p a n a m̄ , kām a p a n -
k o d u r a c c a y o . 11.

Gedham̄ brūmi mahogho tī² ti. Gedho vuccati taṇhā; yo rāgo sārāgo . . . pe . . . abhijjhā lobho akusalamūlam. Mahogho vuccati taṇhā; yo rāgo sārāgo . . . pe . . . abhijjhā lobho akusalamūlam. Gedham̄ brūmi mahogho ti gedham̄ mahogho ti *brūmi* ācikkhāmi desemi paññāpemi patṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemī ti, gedham̄ brūmi mahogho ti.

Ācamam̄ brūmi jappanan ti. Ācamā vuccati tanhā; yo rāgo sārāgo . . . pe . . . abhijjhā lobho akusalamūlam. Jappanā pi vuccati taṇhā, yo rāgo sārāgo . . . pe . . . abhijjhā lobho akusalamūlam. *Ācamam̄ brūmi jappanan* ti ācamam̄ jappanā ti *brūmi* ācikkhāmi³ desemi paññāpemi patṭhapemi vivarāmi vibhajāmi³ uttānīkaromi pakāsemī ti, ācamam̄ brūmi jappanam.

Ārammanam̄⁴ pakappanan ti. Ārammaṇā vuccati taṇhā; yo rāgo sārāgo . . . pe . . . abhijjhā lobho akusalamūlam. Pakappanā pi vuccati taṇhā; yo rāgo sārāgo . . . pe . . . abhijjhā lobho akusalamūlan ti. *Ārammanam̄ pakappanan* kāmapaṇko duraccayo ti. Kāmapaṇko kāmakaddamo kāmakileso kāmapalipo kāmapalibodho⁵ duraccayo durativatto duttarō duppataro duśamatikkamo dubbitivatto ti, kāmapaṇko duraccayo. Ten' āha Bhagavā:

¹ PTS. ājavam̄.

² Si om.

³⁻³ B^p S pe.

⁴ B^p ad. pi.

⁵ B^p S °rodho.

Gedham̄ brūmī mahogho ti, ācamam̄ brūmī jappanam̄, ārammaṇam̄ pakappanam̄, kāmapaṇko duraceayo ti.

Saceā avokkamma¹ munī thale tit-
thati brāhmaṇo,
sabbam̄ so patinissajja sa ve santo ti
vuccati. 12.

Saceā avokkamma munī ti saccavācāya avokkamanto, samādiṭṭhiyā avokkamanto, ariyā atṭhaṇigikā maggā avokkamanto. *Munī* ti monam̄ vuccati nāṇam̄; yā paññā pajānanā . . . pe . . . saṅgajālam aticea so munī ti, saceā avokkamma muni.

Thale titthati brāhmaṇo ti. Thalam̄ vuccati amataṁ nibbānam̄; yo so sabbasam̄khārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānam̄. *Brāhmaṇo* ti sattannaṇī dhammānam̄ vāhitattā brāhmaṇo . . . pe . . . anissito² tādi pavuccate³ brahmā. *Thale titthati brāhmaṇo* ti brāhmaṇo thale⁴ titthati, dīpe titthati, tāne titthati, lepe titthati, saraṇe titthati, abhaye titthati, accute titthati, amate titthati, nibbāne titthati ti, thale titthati brāhmaṇo.

Sabbam̄ so patinissajjā ti. Sabbam̄ vuccati dvādasāyatanañī; eakkhuñ c' eva rūpā ca . . . pe . . . mano c' eva dhammā ca. Yato ajjhattikabāhiresu āyatanesu chandarāgo pahīno hoti uechinnamūlo tālāvatthukato anabhāvam̄ gato āyatim̄ anuppādadhanno; ettāvatā pi sabbam̄ cattam̄ hoti vantam̄ muttam̄ pahīnam̄ patinissaṭṭham̄. Yato taṇhā ca diṭṭhi ca māno ca pahīnā honti uechinnamūlā tālāvatthukatā abhāvamgatā⁵ āyatim̄ anuppādadhāmī, ettāvatā pi sabbam̄ cattam̄ hoti vantam̄ muttam̄ pahīnam̄ patinissaṭṭham̄. Yato puññābhisaṃkhāro ca apuññābhisaṃkhāro ca āneñjābhisaṃkhāro ca pahīnā honti uechinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvamgatā āyatim̄ anuppāda-

¹ Bp S avokkamam̄, and below.

² Bp S asito.

³ Bp S ad. sa.

⁴ Si om.

⁵ Bp S anabhāvam̄.

dhammā; ettāvatā pi sabbam̄ eattam̄ hoti vantam̄¹ pahīnam̄ patinissat̄than ti, sabbam̄ so paṭinissajja.

Sa ve santo ti vuccati ti so santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddho ti *vuccati* kathiyati bhaniyati dīpiyati vohariyatī ti, sa ve santo ti vuccati. Tenī āha Bhagavā:

Saccā avokkamma muni thale tiṭṭhati brāhmaṇo,
sabbam̄ so paṭinissajja sa ve santo ti vuccati ti.

Sa ve vidvā², sa vedagū, ñatvā dhammaṁ anissito
sammā so loke iriyāno na-ppihetīdha
kassaci. 13.

Sa ve vidvā sa vedagū ti. *Vidvā* ti vidvā vijjāgato ñāṇī buddhimā³ vibhāvī medhāvī; *vedagū* ti vedā⁴ vuccati catñsu maggesu ñāṇam̄ . . . pe . . . sabbavedanāsu vitarāgo sabbavedam aticca vedagū so ti, sa ve vidvā sa vedagū.

Ñatvā dhammāṁ anissito ti⁵ ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam̄ katvā. Sabbe samkhārā anicēā ti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam̄ katvā. Sabbe samkhārā dukkhā ti . . . pe . . . yam̄ kiñci samudayadhammāṁ sabban tam̄ nirodhadhamman ti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtam̄ katvā. *Anissito* ti dve nissayā, tañhānissayo ca diṭṭhinissayo ca . . . pe . . . ayam̄ tañhānissayo . . . pe . . . ayam̄ diṭṭhinissayo. Tañhānissayam̄ pahāya diṭṭhinissayam̄ paṭinissajjivtā cakkhum̄ anissito, sotam̄ anissito, ghānam̄ anissito . . . pe . . . diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme anissito anallīno anupagato anajjhositō anadhimutto nik-khanto nissat̄tho vippamutto⁶ vimariyādikatena cetasā vi-harati ti, ñatvā dhammāṁ anissito.

Sammā so loke iriyāno ti yato ajjhattikabāhiresu āyata-nesu chandarāgo pahīno hoti uechinamūlo tālāvatthukato anabhāvam̄ gato āyatim̄ anuppādadhammo; ettāvatā pi

¹ Bp S ad. muttam̄.

² Si viddhā, throughout.

³ Bp S om.

⁴ Si vedo.

⁵ Bp ad. ñatvā ti.

⁶ Bp S ad. visaññutto.

sammā so loke carati viharati iriyati vattati pāleti yāpeti yāpeti. Yato puññābhisañkhāro ca apuññābhisañkhāro ca āneñjābhisañkhāro ca pahinā honti uechinamūlā talāvatthukatā anabhbāvanā gatā āyatim anuppādadhammā; et-tāvatā pi sammā so loke carati viharati iriyati vattati pāleti yāpeti yāpetī ti, sammā so loke iriyāno.

Na-ppihetidha kassaci ti pihā vuccati tañhā; yo rāgo sārāgo . . . pe . . . abhijjhā lobho akusalamūlam. Yass' esā pihā tañhā pahinā samuechinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā nāñaggimā daḍḍhā; so kassaci na-ppiheti khattiyyassa vā brāhmaṇassa vā vessassa vā suddassa vā gahaṭṭhassa vā pabbajitassa vā devassa vā manussassa vā ti, na-ppihetidha kassaci. Ten' āha Bhagavā:

Sa ve vidvā, sa vedagū, nātvā dhammam anissito
sammā so loke iriyāno na-ppihetidha kassaci ti.

Yo ca kāme accatari sañgam loke dur-
accayam,
na so socati nājjheti chinnasoto aban-
dhano. 14.

Yo ca kāme accatari sañgāy loke duraccayan ti. ¹ Yo ti¹ yo yādiso yathāyutto yathāvihito yathāpakāro yam-ṭhānappatto yamdhāmamasamannāgato khattiyo vā brāhmaṇo vā vesso vā suddo vā gahaṭṭho vā pabbajito vā devo vā manusso vā. *Kāmā* ti uddānato dve kāmā, vatthukāmā ca kilesakāmā ca . . . pe . . . ime vuccanti vatthukāmā . . . pe . . . ime vuccanti kilesakāmā. *Sañgā* ti satta sañgā, rāgasāṅgo dosasaṅgo mohasaṅgo mānasasaṅgo ditṭhisāṅgo kilesasaṅgo ducearitasāṅgo. *Loke* ti apāyaloke manus-saloke devaloke khandhaloke dhātuloke āyatana-loke². *Duraccayan* ti yo kāme ca saṅge ca loke duraccaye durati-vatte duttare duppatare dussamatikkame dubbītivatte attari³ uttari pattari⁴ samatikkami vītivattayī⁵ ti, yo ca kāme accatari sañgam loke duraccayan.

¹⁻¹ Si om.

² Bp S ad. sañgaloke.

³ Bp S atari.

⁴ Bp S patari.

⁵ Bp S vītivattati.

Na so socati nājjhetī ti vipariṇatam vā vatthum na socati, pariṇatasmin vā vatthusmin na socati, cakkhu me vipariṇatan ti na socati, sotam me, ghānam me, jivhā me, kāyo me, rūpā me, saddā me, gandhā me, rasā me, phottabbā me, kulam me, gaṇo me, āvāso me, lābho me, yaso me, pa-samsā me, sukham me, cīvaram me, piṇḍapāto me, senāsam me, gilānapaccayabhesajjaparikkhārā me, mātā me, pitā me, bhātā me, bhaginī me,utto me, dhītā me, mittā me, amaccā me, nātisālohitā me vipariṇatā ti na socati na kilamati na paridevati na urattālim kandati na sammoham āpajjatī ti, na socati. Nājjhetī ti nājjheti na ajjheti na upanijjhāyati na nijjhāyati na pajjhāyati; athavā na jāyati na jiyati na mīyati na cavati na upapajjatī ti¹, na so socati nājjheti.

Chinnasoto abandhano ti². Sotā³ vuccati taṇhā, yo rāgo sārāgo . . . pe . . . abhijjhā lobho akusalamūlam. Yass' esā sotā taṇhā pahīnā samucchinnā⁴ vūpasantā paṭipassaddhā abhabuppattikā⁴ nāṇagginā dādādhā, so vuccati chinnasoto. Abandhano ti⁵ satta bandhanā ti⁵, rāgabandhanam dosabandhanam mohabandhanam mānabandhanam ditthibandhanam⁶ kilesabandhanam duccaritabandhanam. Yass' etāni⁷ bandhanāni⁸ pahīnāni samucchinnāni⁹ vūpasantāni paṭipassaddhāni abhabuppattikāni⁹ nāṇagginā dādādhāni, so vuccati abandhano ti, chinnasoto abandhano. Ten' āha Bhagavā:

Yo ca kāme accatari saṅgam loke duraccayam,
na so socati nājjheti chinnasoto abandhano ti.

Y a m p u b b e , t a m v i s o s e h i , p a c c h ā t e
māhū kiñcanam,
majjhe ce no gahessasi¹⁰, upasanto
carissasi¹¹. 15.

¹ B^p S ad. najjhetī ti.

² B^p S ad. sotam.

³ S om.

⁴⁻⁴ B^p S pe.

⁵⁻⁵ B^p S om.

⁶ Si om.

⁷ B^p S ete.

⁸ B^p S bandhanā, and so on down to dādādhā.

⁹⁻⁹ B^p S pe. ¹⁰ B^p gahessati. ¹¹ B^p S carissati.

Yam pubbe taṇi visosehī ti. Atīte sañkhāre ārabba ye kilesā uppajjeyyam, te kilese sosehi visosehi sukkhāpehi¹ pajaheli² vinodehi byantikarohi anabhāvam gamehī ti, evam pi yan pubbe tam visosehi. Athavā ye atītā kammābhisañkhārā avipakkavipākā, te kammābhisañkhāre sosehi visosehi sukkhāpehi³ abijam karohi pajahi² vinodehi byantikarohi anabhāvam gamehī ti, evam pi yan pubbe tam visosehi.

Pacchā te māhu kiñcanan ti pacchā vuucati anāgatam. Anāgate sañkhāre ārabba yāni⁴ uppajjeyyam rāgakiñcanam dosakiñcanam mohakiñcanam mānakiñcanam⁵ diṭṭhikiñcanam kilesakiñcanam duccearitakiñcanam⁶ imāni kiñcanāni⁶ tuyham mā ahu mā pātum⁵ akāsi mā janesi mā sañjanesi mā nibbattesi mā abhinibbattesi pajahi vinodehi byantikarohi anabhāvam gamehī ti, pacchā te māhu kiñcanam.

*Majjhe ce no gahessasi*⁷ ti majjhām vuucanti⁸ paccuppannā rūpā vedanā saññā samkhārā viññānam, paccuppanne samkhāre taṇhāvasena diṭṭhivasena na gahessasi na uggahessasi na gaṇhissasi na parāmasissasi nābhinandissasi nābhivadissasi⁹ na ajjhosissasi; abhinandanam abhivadanam¹⁰ ajjhosānam gāham parāmāsam abhinivesam pajahissasi vinodissasi byantikarissasi anabhāvam gamissasi ti, majjhe ee' no gahessasi.

Upasanto carissasi ti rāgassa santattā santo¹¹, dosassa santattā santo¹² . . . pe . . . sabbākusalābhisañkhārānam santattā samitattā¹³ vūpasamitattā vijjhātattā nibbutattā vigatattā patipassaddhattā santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddho carissasi viharissasi¹⁴ iriyissasi vattissasi

¹ B^p ad. visukkhāpehi.

² Si pajahi.

³ B^p S ad. visukkhāpehi.

⁴ B^p S ye.

⁵ B^p S om.

⁶–⁶ B^p S ime kiñcanā.

⁷ B^p gahessī.

⁸ B^p S vuucati.

⁹ B^m nābhicarissasi; S nābhiramissasi.

¹⁰ S abhivimanam. ¹¹ B^p om.; S samitattā upasamitattā.

¹² B^p S samitattā upasamitattā.

¹³ B^p S ad. upasamitattā.

¹⁴ Si viharissi.

pālissasi yapissasi yāpissasī ti, upasanto carissasi. Ten' āha Bhagavā:

Yam pubbe, tam visosehi, pacchā te māhu kiñcanam,
majjhe ce no gahessasi, upasanto carissasī ti

Sabbaso nāmarūpasminī yassa n' atthi mamāyitan ti.
Sabbaso nāmarūpasminī yassa n' atthi mamāyitan ti.

asatā ca na socati, sa ve loke na jiy-
yatī. 16.

Sabbaso nāmarūpasminī yassa n' atthi mamāyitan ti. Sabbaso nāmarūpasminī yassa n' atthi mamāyitan ti sabbena sabbam sabbathā sabbam asesam nissesam pariyādāyavacanam etam sabbaso ti. Nāman ti cattāro arūpino khandhā. Rūpan ti cattāro ca mahābhūtā catunnañ ca mahābhūtānam upādāyarūpam. Yassā ti arahato khīnāsavassa. Mamattan ti dve mamattā, tañhāmamattañ ca ditthimamattañ ea . . . pe . . . idam tañhāmamattam . . . pe . . . idam ditthimamattam. *Sabbaso nāmarūpasminī yassa n' atthi mamāyitan ti* sabbaso nāmarūpasminī mamattā yassa n' atthi¹ na samvijjanti n' upalabbhanti pahīnā samuechinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbup-pattikā nāṇagginā daḍḍhā ti, sabbaso nāmarūpasminī yassa n' atthi mamāyitam.

Asatā ca na socatī ti vipariñatam vā vatthum na socati, vipariñatasminī vā vatthusminī na socati: eakkhu me vipariñatan ti na socati. sotam me, ghānam me, jivhā me, kāyo me, rūpā me, saddā me, gandhā me, rasā me, phoṭṭhabbā me, kulam me, gaṇo me, āvāso me, lābho me . . . pe . . . ñātisālohitā me vipariñatā ti na socati na kilamati na paridevati na urattālin kandati na sammoham āpajjatī ti, evam pi asatā ca na socati. Athavā asatāya dukkhāya vedanāya phuṭṭho pareto samohito samannāgato na socati na kilamati na paridevati na urattālin kandati na sammoham āpajjatī ti, evam pi asatā ca na socati. Athavā eakkhurogena phuṭṭho pareto . . . pe . . . qāmsamakasavārātapasirīmappasamphassena phuṭṭho pareto samohito samannāgato na socati

¹ S ad. na santi.

na kilamati na paridevati na urattālīm kandati na sammoham āpajjatī ti, evam pi asatā ca na socati. Athavā asante asamvijjamāne amupalabbhiyamāne¹ ahu vata me, tam vata me n' atthi, siyā vata me, tam vatāham na labhāmī ti na socati na kilamati na paridevati na urattālīm kandati na sammoham āpajjatī ti, evam pi asatā ca na socati.

Sa re loke na jiyyatī ti yassa mayham vā idam paresamī vā idan ti kiñei rūpagatam vedanāgatam saññāgatam samkhāragatam viññāpagatam gahitam parāmattham abhinivittham ajjhositam adhimuttam atthi, tassa jāni atthi. Bhāsitam pi h' etam:

* Jinno rathassamañikuñdale ca
putte ca dāre ca tath' eva jinno
sabbesu bhogesu asevitesu
kasmā na santappasi sokakāle ?

Pubb' eva maccam vijahanti bhogā,
maceo va² ne pubbataram jahāti,
asassatā³ bhogino kāmakāmī,
tasmā na socām' aham sokakāle.

Udeti āpūratī veti cando,
attham gametvāna paleti suriyo,
viditā mayā sattuka⁴ lokadhammā,
tasmā na socām' aham sokakāle ti.

Yassa mayham vā idam, paresam vā idan ti kiñei rūpagatam vedanāgatam saññāgatam samkhāragatam viññāpagatam gahitam parāmattham abhinivittham ajjhositam adhimuttam n' atthi, tassa jāni n' atthi. Bhāsitam pi h' etam: † Nandasi samapā ti, kim laddhā āvuso ti ? Tena hi samana socasi ti, kim jiyittha āvuso ti ? Tena hi samana n' eva nandasi na socasi ti, evam āvuso ti.

* Jāt, iii, 153.

† Untraced.

¹ Si n' upa°.

² Bp ca.

³ Si assakā.

⁴ Si attha; Bp S satthuka; cf. p. 124.

* Cirassam̄ vata passāma brāhmaṇam̄ parinibbutam̄
anandim̄ anigham̄ bhikkhu tīṇam̄ loke visattikan ti;
sa ve loke na jiyyati. Ten' āha Bhagavā:

Sabbaso nāmarūpasmīm̄ yassa n' atthi mamāyitam̄,
asatā ca na socati, sa ve loke na jiyyatī ti.

Y a s s a n' a t t h i i d a m m e t i p a r e s a m vā
p i k iñc a n a m ,
m a m a t t a m s o a s a m v i n d a m n' a t t h i m e
t i n a s o c a t i . 17

Yassa n' atthi idam me ti paresam rā pi kiñcanan ti.
Yassā ti arahato khīnāsavassa. Yassa mayham̄ vā idam paresam̄ vā idan ti kiñci rūpagatam̄ vedanāgatam̄ saññāgatam̄ samkhāragatam̄ viññāṇagatam̄ gahitam̄ parāmatṭham̄ abhinivittham̄ ajjhositam̄ adhimuttam̄ n' atthi¹ na samvijjati n' upalabbhati, pahīnam̄ samucchinnam̄ vūpasantam̄ patipassaddham̄ abhabuppattikam̄ nāṇagginā daḍḍhan ti, evam pi yassa n' atthi idam me ti paresam̄ vā pi kiñcanam̄.

Vuttam̄ h' etam̄ Bhagavatā: † Nāyam̄ bhikkhave kāyo tumhākam̄, na pi aññesam. Purāṇam̄ idam bhikkhave kammam̄ abhisamkhatam̄ abhisāñceetayitam̄ vedaniyam̄ daṭṭhabbam̄. Tatra bhikkhave sutavā ariyasāvako paṭiccasam uppādam̄ yeva sādhukam̄ yoniso manasikaroti. Iti imasmim̄ sati idam hoti, imass' uppādā idam uppajjati, imasmim̄ asati idam na hoti, imassa nirodhā idam nirujjhati; yadidam avijjāpaccayā samkhārā samkhārapaccayā viññāṇam . . . pe . . . evam etassa kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hoti. Avijjāya tv eva asesavirāganirodhā² samkhāra-nirodho . . . pe . . . evam etassa kevalassa dukkhakkhandhassa nirodho hoti, evam pi yassa n' atthi idam me ti paresam̄ vā pi kiñcanam̄. Vuttam̄ h' etam̄ Bhagavatā:

* S. i, 1, with variants; cf. Jāt. iv, 476.

† S. ii, 64.

¹ S ad. na santi.

² S (B^p ?) °nirodho.

* Suññato lokam avekkhassu Mogharāja sadā sato.
attānuditthim ūhaceva evam maccutaro siyā:
evam lokam avekkhanṭam maccurājā na passatī ti.
evam pi yassa n' atthi idam me ti paresam vā pi kiñcanam.

Vuttam h̄ etam Bhagavatā: † Yam bhikkhave na¹ tumhākam, tam pajahatha; tam vo pahīnam dīgharattam hitāya sukhāya bhavissatī ti. Kiñ ca bhikkhave na¹ tumhākam? ²Rūpam bhikkhave na tumhākam², tam pajahatha; tam vo pahīnam dīgharattam hitāya sukhāya bhavissati. Vedanā saññā samkhārā viññānam na¹ tumhākam, tam pajahatha; tam³ pahīnam dīgharattam hitāya sukhāya bhavissati. Tam kīm maññatha bhikkhave yam imasmīm Jetavane tiṇakaṭṭhasākhāpalāsanī, tam jano hareyya vā daheyya vā yathāpacceyam vā kareyya, api nu tumhākam evam assa: amhe jano harati vā dahati vā yathāpacceyam vā karotī ti? No h̄ etam bhante. Tam kissa hetu? Na hi no etam bhante attā vā attaniyam vā ti. Evam eva⁴ kho bhikkhave yam na¹ tumhākam, tam pajahatha; tam vo pahīnam dīgharattam hitāya sukhāya bhavissatī ti. Kiñ ca bhikkhave na¹ tumhākam? ²Rūpam bhikkhave na tumhākam², tam pajahatha; tam vo pahīnam dīgharattam hitāya sukhāya bhavissati. Vedanā saññā samkhārā viññānam na tumhākam, tam pajahatha; tam vo pahīnam dīgharattam hitāya sukhāya bhavissatī ti. evam pi yassa n' atthi idam me ti paresam vā pi kiñcanam. Bhāsitam pi li etam:

‡ Suddhagamasamūppādām suddhasaṅkhārasantatim
passantassa yathābhūtam na bhayam hoti, Gāmanī.
Tiṇakaṭṭhasamām lokam, yadā paññāya passati.
nāññam patthayate kiñci aññatra appaṭisandhiyā⁵.

* Sn. 1119.

† S. iii, 33; M. i, 110.

‡ Untraced.

¹ S. om.

²⁻² S. om.

³ S. ad. vo.

⁴ Si. om.

⁵ Bp. S. ad. evam pi . . . kiñcanam, as after the next quotation.

Vajirā bhikkhunī Māram pāpimantam etad avoca:

* Kan nu satto¹ ti paccesi māraditthigataṁ nu te,
suddhasaṁkhārapuñjo 'yam na-y-idha sattūpalabbhati.
Yathā pi aṅgasambhārā hoti sabbo² ratho iti;
evam khandhesu santesu hoti satto ti sammuti³.
Dukkham eva hi sambhoti, dukkham tiṭṭhati veti ca,
nāññatra dukkhā sambhoti, nāññam dukkhā nirujjhati ti,

evam pi yassa n' atthi idam me ti paresam vā pi kiñcanam.
† Evam eva kho bhikkhave bhikkhu rūpam sammannesati⁴,
yāvatā rūpassa gati. Vedanam saññam samkhāre viññānam
sammannesati, yāvatā viññāṇassa gati. Tassa rūpam
sammannesato yāvatā rūpassa gati, vedanam saññam sam-
khāre viññāṇam sammannesato yāvatā viññāṇassa gati,
yam pi yassa hoti, ahan ti vā mamañ ti vā asmī ti vā; tam
pi tassa na hotī ti, evam pi yassa n' atthi idam me ti pare-
sam vā pi kiñcanam.

‡ Āyasmā Ānando Bhagavantam etad avoca: Suñño loko
suñño loko ti bhante vuccati. Kittāvatā nu kho bhante
suñño loko ti vuccatī ti? Yasmā kho Ānanda suññam attena
vā attaniyena vā, tasmā suñño loko ti vuccatī ti. Kiñ
c' Ānanda suññam attena vā attaniyena vā? Cakkhu kho
Ānanda suññam attena vā attaniyena vā, rūpā suññā, cak-
kuviññānam suññam, cakkhusamphasso suñño, yadidam
cakkhusamphassapaccayā uppajjati vedayitam sukham vā
dukkham vā adukkha-m-asukham vā, tam pi suññam. So-
tam suññam, saddam suññam, ghānam suññam. Gandham
suññam, jivhā suññā, rasā suññā, kāyo suñño, phoṭṭhabbā
suññā, mano suñño, dhammo suñño, manoviññānam suñ-
ñam, manosamphasso suñño, yadidam manosamphassa-
paccayā uppajjati vedayitam sukham vā dukkham vā aduk-

* S. i, 135.

† S. iv, 197.

‡ S. iv, 54.

¹ B^p sato.

² B^p saddo.

³ Si sammati.

⁴ B^p S samanesati.

kha-m-asukham vā, tam pi suññam attena vā attaniyena vā; yasmā kho Ānanda suññam attena vā attaniyena vā, tasmā suñño loko ti vuccati ti, evam pi yassa n' atthi idam me ti paresam vā pi kiñcanam.

Mamattam so asamvindan ti. *Mamattā* ti dve mamattā, tañhāmamattañ ca diṭṭhimamattañ ca . . . pe . . . idam tañhāmamattam . . . pe . . . idam diṭṭhimamattam. Tañhāmamattam pahāya diṭṭhimamattam patinissajjītvā mamattam avindanto asamvindanto anadhigacchanto appatilabhanto ti, mamattam so asamvindam.

N' atthi me ti na socatī ti vipariṇatam vā vatthum na socati, vipariṇatasmiñ vā vatthusmiñ na socati, eakkhu me vipariṇatam ti na socati. *Sotam* me . . . pe . . . sālohitā me vipariṇatā ti, na socati na kilamati na paridevatā na urattālim kandati na sammoham āpajjatī ti, n' atthi me ti na socati. Ten' āha Bhagavā:

Yassa n' atthi idam me ti paresam vā pi kiñcanam,
mamattam so asamvindam n' atthi me ti na socatī ti.

Aniṭṭhurī anānugiddho anejo sabbadhi samo,
tam ānisamsam pabru mi puechito
avikampinam. 18.

Aniṭṭhurī anānugiddho anejo sabbadhi samo ti. Katamaiñ niṭṭhuriyam? Idh' ekacco niṭṭhurī¹ hoti paralābhassakkāragarukāramānanavandanapūjanāsu issati upasuyyati² issam bandhati; yam evarūpam niṭṭhuriyam, niṭṭhuriyakammam issā issāyanā issayitattam ussuyañ ussuyanā ussuyitat-tam; idam vuccati niṭṭhuriyam. Yass' etam niṭṭhuriyam pahinam samuechinnam³ vūpasantam patipassaddham abhabuppattikam³ nānagginā daḍḍham; so vuccati aniṭṭhurī ti, aniṭṭhurī⁴. *Anānugiddho* ti gedho vuccati tanhā; yo rāgo sārāgo . . . pe . . . abhijjhā lobho akusalamūlam.

¹ Bp S ad. yo.

² Bp ussuyati.

³⁻³ Bp S pe.

⁴ Bp S om.

Yass' eso gedho pahīno samuechinno¹ vūpasanto paṭipassaddho abhabbuppattiko¹ nānagginā daḍḍho; so vuucati anānugiddho. So rūpe agiddho² . . . pe . . . diṭṭhasutamutaviññātabbesu dhammesu agiddho agadhito amucchito anajjhopanno³ vītagedho vigatagedho cattagedho vantage-dho muttagedho pahīnagedho paṭinissaṭṭhagedho vītarāgo vigatarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissaṭṭharāgo niechāto nibbuto sītibhūto sukhappaṭisam-vedī brahmabhūtena attanā viharatī ti, anīṭṭhurī anānugiddho.

Anejo sabbadhī samo ti. Ejā vuucati tanhā, yo rāgo sārāgo . . . pe . . . abhijjhā lobho akusalamūlam. Yass' esā ejā taṇhā pahīnā samuechinna¹ vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā¹ nānagginā daḍḍhā, so vuucati⁴ anejo. Ejāya pahīnattā anejo so lābhē pi na iñjati, alābhē pi na iñjati, yase pi na iñjati, ayase pi na iñjati, pasamīsāya pi na iñjati, nindāya pi na iñjati, sukhe pi na iñjati, dukkhe pi na iñjati na calati na vedhati na-ppavedhati na sampavedhati ti, anejo. *Sabbadhī⁵ samo ti⁵.* Sabbam vuucati dvādasāyatanañī; cakkhu c' eva rūpā ca . . . pe . . . mano c' eva dhammā ca. Yato ajjhattikabāhiresu āyatanesu chandarāgo pahīno hoti uechinnamūlo tālāvatthukato anabhāvañ-gato āyatim anuppādadhammo, so vuucati sabbattha samo sabbattha tādi sabbattha majjhatto sabbattha upekkhako ti, anejo sabbadhī samo.

Tam ānisamsam pabrūmi pucchito avikampinan ti avikampinam puggalānam⁶ phuṭṭho pucchito yācito ajjhiesito pasāditō ime cattāro ānisamse pabrūmi. Yo so anīṭṭhurī anānugiddho anejo sabbadhī samo ti brūmi āeikkhāni⁷ pakāsemī ti, tam ānisamsam pabrūmi pucchito avikampinam. Ten' āha Bhagavā:

Anīṭṭhurī anānugiddho anejo sabbadhī samo,
tam ānisamsam pabrūmi pucchito avikampinam ti.

¹⁻¹ B^p S pe.

² B^p ad. sadde.

³ B^p S anajjhāpanno.

⁴ S ad. dvādasāya.

⁵⁻⁵ S om.; S sambodhāya.

⁶ B^p puggalam.

⁷ B^p S ad. pe.

Anejassa vijānato n' atthi ¹kāci ni-
sa m k h i t i ¹,
virato so viyārambhā ² khemam p a s -
sati sabbadhi. 19.

Anejassa vijānato ti. Ejā vuccati tañhā, yo rāgo sārāgo . . . pe . . . abhijjhā lobho akusalamūlam. Yass' esā ejā tañhā pahīnā samuechinnā ³vñpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ³ñānagginā dañdhā, so vuccati anejo. Ejāya pahīnattā anejo, so lābhe pi na iñjati, alābhe pi na iñjati, yase pi na iñjati, ayase pi na iñjati, nindāya pi na iñjati, pasamsāya pi na iñjati, sukhe pi na iñjati, dukkhe pi na iñjati ⁴ na calati na vedhati na-ppavedhati na sampavedhati ⁵, anejassa. *Vijānato* ti jānato ājānato vijānato paṭivijānato paṭivijjhato sabbe sañkhārā aniceā ti jānato ājānato vijānato paṭivijānato paṭivijjhato, sabbe sañkhārā dukkhā ti . . . pe . . . yankiñci samudayadhammāñ sabban tam ni-rodhadhainman ti jānato ājānato vijānato paṭivijānato paṭivijjhato ti, anejassa vijānato.

N' atthi kāci nisamkhiti ⁶ ti nisamkhitiyo vuccanti puññābhisamkhāro, apuññābhisamkhāro, āneñjābhisamkhāro. Yato puññābhisamkhāro ca apuññābhisamkhāro ca āneñjābhisamkhāro ca pahīnā honti uechinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvañgatā āyatim anuppādadhammā; ettāvatā nisamkhitiyo n' atthi ⁶ na samvijjanti n' upalabbbhanti, pahīnā samuechinnā vñpasantā patipassaddhā abhabbuppattikā ñānagginā dañdhā ti, n' atthi ⁷ kāci nisamkhiti ⁷.

Virato so viyārambhā ti viyārambhā ⁸ vuccati ⁹ puññābhisamkhāro apuññābhisamkhāro ¹⁰ āneñjābhisamkhāro. Yato puññābhisamkhāro ca apuññābhisamkhāro ca āneñjābhi-

¹⁻¹ S kāni pi samthiti.

² B^p viriyārabbhā; S viriyārambho, *and below*.

³⁻³ B^p S pe.

⁴ S ad. pi.

⁵ Si cti ti.

⁶ S ad. [na] socati.

⁷⁻⁷ S kānicē samkhiti.

⁸ B^p viriyārabbhō; S om.

⁹ S ad. pītiviriyārambho vuccati.

¹⁰ S om.

saṅkhāro ca pahīnā honti uechinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvayatā āyatī anuppādadhammā; ettāvatā¹ viyārambhā² ārato assa virato pātivirato nikkhito nissattho vippamutto visamyutto vimariyādikatena cetasā vihareyyā³ ti, virato so viyārambhā.

Khemam passati sabbadhl̄ ti bhayakaro⁴ rāgo, bhayakaro⁵ doso, bhayakaro⁵ moho . . . pe⁴ . . . bhayakarā⁵ ⁶kilesā. Bhayakarassa rāgassa pahīnattā . . . pe . . .⁶ bhayakarānam kilesānam pahīnattā sabbattha khemam passati, sabbattha abhayam passati, sabbattha anūtikam passati, sabbattha anupaddavam passati, sabbattha anupasaggam⁷ passati, sabbattha passaddham⁸ passatī ti. khemam passati sabbadhi. Ten' āha Bhagavā:

Anejassa vijānato n' atthi kāci uisamkhiti,
virato so viyārambhā khemam passati sabbadhl̄ ti.

Na samesu na omesu na ussesu vadate⁹
muni,
santo so vītamaccharo nādeti na ni-
rassatī ti Bhagavā. 20.

*Na samesu na omesu na ussesu vadate munī ti. Monam vuccati nāñam; ⁶yā paññā pajānanā⁶ . . . pe . . . saṅga-
jālam aticca so munī ti, muni. Seyyo 'ham asmī ti vā sa-
diso 'ham asmī ti vā hīno 'ham asmī ti vā na vadati na ka-
theti na bhanati na dīpayati na voharatī ti, na samesu na
omesu na ussesu vadate muni.*

*Santo so vītamaccharo ti. Santo ti rāgassa santattā¹⁰ santo,
dosassa mohassa . . . pe . . . sabbākusalābhisaṅkhārānam
santattā samitattā vūpasamitattā vijjhātattā nibbutattā vi-*

¹ B^p ad. arabbhā; S ad. ārambho.

² B^p viriyārabbhā; S ad. viriyārambho.

³ B^p S viharatī.

⁴ B^p S om.

⁵ B^p S bhayakaram.

⁶-⁶ B^p S om.

⁷ S anupassattaggam [anupassant⁹?].

⁸ B^p anupassattham; S anupassattattham.

⁹ S carate, and below.

¹⁰ B^p S ad. samitattā.

gatattā paṭipassaddhattā santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddho ti, santo so. *Vītamaecharo* ti pañca macchariyāni, āvāsamacchariyam . . . pe . . . gāho vuucati macchariyam. Yass' etam macchariyam pahīnam samuechinam¹ vūpasantam paṭipassaddham abhabbuppattikam¹ nāṇagginā dadḍham, so vuucati vītamaecharo vigatamaecharo cattamaecharo vantamaecharo muttamaecharo pahīnamaccharo paṭinissatthamaccharo ti, santo so vītamaccharo.

Nādeti na nirassatī ti, Bhagavā ti². *Nādetī* ti rūpam nādeti³ nādiyati⁴ na upādiyati na gaṇhāti na parāmasati nābhinivisati, vedanam saññam saṃkhāre viññānam gatim upapattim paṭisandhim bhavam saṃsāram vattam nādeti³ nādiyati⁴ na upādiyati na gaṇhāti na parāmasati nābhinivisati ti, nādeti. *Na nirassatī* ti rūpam na pajahati na vinodeti na byantīkaroti na anabhāvam gameti; vedanam saññam saṃkhāre viññānam gatim upapattim paṭisandhim bhavam saṃsāram vattam na pajahati na vinodeti na byantīkaroti na anabhāvam gameti⁵, ⁶na nirassati⁶. *Bhagavā* ti gāravādhivacanam . . . pe . . . saechikā paññatti yadidam⁷ Bhagavā ti. Ten' āha Bhagavā:

Na samesu na omesu na ussesu vadate muni,
santo so vītamaccharo nādeti na nirassatī ti Bhagavā.

PAÑNARASAMO³ ATTADĀYASUTTANI DESO NITTUITO⁷.

¹⁻¹ B^p S pe.

² S om.

³ B^p S om.

⁴ Si nādayati.

⁵ Si gametī ti.

⁶⁻⁶ B^p S om.

⁷ B^p S samatto pannarasamo.

SOLASAMO¹ SĀRIPUTTASUTTANIDDESO².

Na me diṭṭho ito pubbe
icc-āyasmā Sāriputto
³na suto³ uda kassaci
eva m̄ vagguvado⁴ satthā tusitā gaṇi-
m-āgato. 1.

*Na me diṭṭho ito pubbe ti ito pubbe na⁵ mayā⁶ diṭṭhapubbo
so Bhagavā iminā cakkhunā iminā attabhāvena. Yadā
Bhagavā tāvatimsabhadvane pāricchattakamūle pañḍukam-
balasilāyam vassam vuṭṭho devagaṇaparivuto majjhe ma-
ṇimayena sopānena Saṅkassanagaram otīṇo imam dassa-
nam pubbe na diṭṭho ti, na me diṭṭho ito pubbe.*

*Icc-āyasmā Sāriputto ti. Iccā ti padasandhi padasam-
saggo padapāripūri akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā
padānupubbatā-m-etam, iccā ti. Āyasmā ti piyavacanam
guruvacanam⁷ sagāravasappaṭissavacanam etam, āyasmā
ti. Sāriputto ti tassa therassa nāmam samkhā samaññā
paññatti vohāro nāmam nāmakammam nāmadheyam ni-
rutti byañjanam abhilāpo ti. icc-āyasmā Sāriputto.*

*Na suto uda kassaci ti. Nā ti paṭikkhepo. Udā ti pada-
sandhi padasamsaggo padapāripūri akkharasamavāyo byañ-
janasiliṭṭhatā padānupubbatā-m-etam, udā ti. Kassaci ti
kassaci khattiyassa vā brāhmaṇassa vā vessassa vā suddassa
vā gahaṭṭhassa vā pabbajitassa vā devassa vā manussassa
vā ti, na suto uda kassaci.*

¹ B^p S om. ² B^p S °niddesi anukkaṭi. ³⁻³ S na-ssuto.

⁴ Si v.l. vaggugado; S vaggukādā (*below* °gado).

⁵ B^p S me.

⁶ S (B^p ?) ad. na.

⁷ B^p S garu°.

Evaṁ vagguvado¹ satthā ti evam vagguvado¹ madhuravado¹ pemaniyavado¹ hadayaīgamavado² karavikarudamañjussaro³. Atthaīgasamannāgato kho pana tassa Bhagavato mukhato ghoso niecharati, visaṭṭho ca suviññeyyo⁴ ca mañju ca savanīyo ca bindhu⁵ ca avisārī ca gambhīro ca ninnādi ca. Yadā⁶ parisam kho pana so Bhagavā sārena viññāpeti; na tassa bahiddhā parisāya ghoso niecharati. Brahmassaro kho pana so Bhagavā karavikabhāpī ti, evam vagguvado¹. Satthā⁷ ti satthā⁷ Bhagavā satthavāho. Yathā satthavāho satthe kantāram tāreti, corakantāram tāreti, vālakantāram tāreti, dubbhikkhakantāram tāreti, niruddakantāram⁸ tāreti uttāreti nitthāreti patāreti⁹ khemanta-bhūmim sampāpeti; evam eva Bhagavā satthavāho satte kantāram tāreti; jātikantāram tāreti,¹⁰ jarākantāram tāreti¹⁰, byādhikantāram tāreti . . . pe . . . marañasokaparidevadukkhadomanassupāyāsakantāram tāreti, rāgakantāram tāreti, dosamohamānadīṭṭhikilesaduccaritakantāram tāreti, rāgagahaṇam tāreti, dosamohamānadīṭṭhigahaṇam tāreti¹¹, kilesagahaṇam tāreti uttāreti nitthāreti patāreti khemantam amatam nibbānam sampāpeti ti, evam pi Bhagavā satthavāho. Athavā Bhagavā netā vinetā anunetā saññāpetā nijjhāpetā pekkhatā pasādetā ti, evam pi Bhagavā satthavāho. Athavā Bhagavā¹² anuppannassa maggassa uppādetā, asañjātassa maggassa sañjānetā, anakkhātassa maggassa akkhātā, maggaññū maggavidū maggakovidō. Maggā-nugā ca pana etarahi sāvakā viharanti pacchāsamannāgata ti, evam pi Bhagavā satthavāho ti, evam vagguvado satthā.

Tusitā gaṇi-m-āgato ti Bhagavā tusitā kāyā cavityā sato sampajāno mātukuechim okkanto ti, evam pi tusitā gaṇi-m-āgato.

¹ S °gado.

² S pāhadayaīgamagado.

³ B^p karavikarutamañjusaro.

⁴ B^p S viññ°.

⁵ S bindu.

⁶ B^p S yathā.

⁷ Si om.

⁸ Si nirudda°; S nirūdaka°.

⁹ Si pattāreti, and below.

^{10–10} Si om.

¹¹ B^p S om.

¹² B^p Si om.

Athavā ¹ *tusitā* vuccanti devā¹. Te tuṭṭhā santuṭṭhā attamanā pamuditā pītisomanassajātā, *tusitadevalokato*² gaṇi-m-āgato ti, evam pi *tusitā* gaṇi-m-āgato.

Athavā ³ *tusitā* vuccanti arahanto³. Te tuṭṭhā santuṭṭhā attamanā paripūṇasamkappā arahantānam gaṇi-m-āgato ti, evam pi *tusitā* gaṇi-m-āgato.

Gaṇī ti gaṇī, Bhagavā gaṇācariyo ti gaṇī, gaṇassa satthā ti gaṇī, gaṇam pariharati ti gaṇī, gaṇam ovadatī ti gaṇī, gaṇam anusāsatī ti gaṇī, visārado gaṇam⁴ upasaṅkamatī ti gaṇī, gaṇassa⁵ sussati, sotam odahati, aññācittam upaṭṭhapeti ti gaṇī, gaṇam akusalā vuṭṭhāpetvā kusale patiṭṭhāpeti ti gaṇī, bhikkhugaganassa gaṇī, bhikkhunīganassa gaṇī, upāsaka-gaganassa gaṇī⁶, upāsikāganassa gaṇī, rājaganassa gaṇī, khattiyaganassa brāhmaṇaganassa vessaganassa suddaganassa devaganassa⁶ gaṇī⁷, brahmaganassa gaṇī saṅghī gaṇī gaṇācariyo. *Āgato* upagato samupagato⁷ sampatto Saṅkassanagaran ti, *tusitā* gaṇi-m-āgato. Ten' āha Sāriputtathero⁸:

Na me ditṭho ito pubbe icc-āyasmā Sāriputto
na suto uda kassaci
evam vagguvado satthā *tusitā* gaṇi-m-āgato ti.
s a d e v a k a s s a l o k a s s a , y a t h ā d i s s a t i
c a k k h u m ā :
s a b b a m t a m a m v i n o d e t v a e k o c a⁹ r a -
t i m a j j h a g ā . 2.

Sadevakassa lokassā ti sadevakassa lokassa samārakassa sabrahmakassa sassamaṇabrahmaṇiyā pajāya sadevamanus-sāyā ti, sadevakassa lokassa.

Yathā dissati cakkhumā ti yathā Bhagavantam tāvatini-sabhvane pāricchattakamūle pañḍukambasilāyam nisin-nam dhaminam desentam devatā passanti, tathā manussā

¹⁻¹ B^p S devā v° t°.

² B^p S devalokato.

³⁻³ B^p S arahanto v° t°.

⁴ B^p gaṇim.

⁵ Si gaṇissa; S gaṇāya.

⁶ S om.

⁷ B^p S om.

⁸ B^p Si therō Sāriputto, always in this formula.

⁹ B^p va.

passanti. Yathā manussā passanti, tathā devatā passanti. Yathā devānam dissati, tathā manussānam dissati. Yathā manussānam dissati, tathā devānam dissati ti, evam pi yathā dissati cakkhumā. Yathā vā pañ' ete bhonto samanabrahmaṇā adantā dantavaṇṇena dissanti, asantā sāntavaṇṇena dissanti, anupasantā¹ upasantavaṇṇena dissanti, anibbutā nibbutavaṇṇena dissanti; patirūpako mattikākuṇḍalo va lohamāso² va suvaṇṇacchanno caranti loke parivāracchannā anto asuddhā bahi sobhamānā ti, na Bhagavā evam pi³ dissati. Bhagavā bhūtena tacchena tathena yāthāvena aviparittha sabhāvena danto dantavaṇṇena dissati, santo santavaṇṇena dissati, upasanto upasantavaṇṇena dissati, nibbuto nibbutavaṇṇena dissati, akampita-iriyāpathā ca buddhā bhagavanto pañidhisampannā ti, evam pi yathā dissati cakkhumā. Athavā Bhagavā visuddhasaddo⁴ bhaṭakittisaddasiloko⁵ nāgabhavane ca supaṇṇabhavane ca yakkhabhavane ca asurabhavane ca gandhabbabhavane ca mahārājabhavane ca indabhavane ca brahmabhavane ca⁶ etādiso ca tādiso ca tato ca bhiyyo ti, evam pi yathā dissati cakkhumā. Athavā Bhagavā⁷ dasabalehi samannāgato catūhi vesārajjehi catūhi paṭisambhidāhi chahi abhiññāhi chahi buddha-thammehi tejena ca balena ca guṇena ca viriyena ca paññāya ca dissati ñāyati paññāyati.

* Dūre santo pakāsentī himavanto va pabbato
asant' ettha na dissanti rattim̄ khittā yathā sarā ti;
evam pi yathā dissati cakkhumā⁷.

Cakkhumā ti. Bhagavā pañcahi cakkhūhi cakkhumā; māṃsacakkhunā pi cakkhumā,⁸ dibbena cakkhunā⁸ pi cakkhumā, paññācakkhunā pi cakkhumā, buddhacakkhunā pi cakkhumā, samantacakkhunā pi cakkhumā.

* Dhp. 304.

¹ S apasantā.

² Bp S lohaḍḍhamāro.

³ Bp S om.

⁴ Si °saddho; S °satto.

⁵ Bp gatakitti°.

⁶ Bp ad. devabhavane ca eso ca.

⁷ Si om.

⁸⁻⁸ Bp S dibbacakkhumā.

Katham Bhagavā māṃsacakkhunā pi cakkhumā? Māṃsacakkhunhi Bhagavato pañca vaṇṇā samvijjanti: nīlo ca vanṇo, pītako ca vanṇo, lohitako ca vanṇo, kaṇho ca vanṇo, odāto ca vanṇo; ¹ yattha ca Bhagavato ¹ akkhilomāni ² patiṭṭhitāni, tam nīlam hoti sunīlam pāsādikam dassaneyyam ummārapupphasamānam ³. Tassa parato pītakam hoti su-pītakam suvaṇṇavaṇṇam pāsādikam dassaneyyam kaṇṇikārapupphasamānam ⁴. Ubhato ca akkhikutāni ⁵ Bhagavato lohitakāni honti sulohitakāni pāsādikāni dassaneyyāni indagopakasamāni. ⁶ Majjhe kaṇham hoti sukaṇham alūkham ⁷ siniddham ⁸ pāsādikam dassaneyyam alārikatthakasamānam ⁹. Tassa parato odātam hoti su-odātam setam paṇḍaram pāsādikam dassaneyyam osadhitārakasamānam. Tena Bhagavā pākatikena māṃsacakkhunā attabhāvapariyāpannena purimasucaritakammābhinibbattena samantā yojanam passati divā c' eva rattiñ ca. Yadā pi caturaṅgasamannāgato andhakāro hoti, suriyo ca atthaṅgamito hoti, kālapakkho ca uposatho hoti, tibbo ca vanasañdo hoti, mahā ca akālamegho ¹⁰ abbhūtthito hoti; evarūpe pi caturaṅgasamannāgate andhakāre samantā yojanam passati. N' atthi so kūṭo ¹¹ vā kavāṭam vā pākāro vā pabbato vā gaccho vā latā vā āvaraṇam rūpānam dassanāya. Ekañ ce tilaphalam nimittam katvā tilavāhe pakkipeyya, tañ ñeva tilaphalam uddhareyya, evam parisuddham Bhagavato pākatikanam māṃsacakkhu; evam Bhagavā māṃsacakkhunā pi cakkhumā.

Katham Bhagavā dibbena cakkhunā pi cakkhumā? Bhagavā dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte passati cavamāne upapajjamāne ¹², hīne pañite suvanṇe dubbañne sugate duggate yathākammūpage satte

¹⁻¹ S om.

² B^p akkhilomāni ca b. y. ca.

³ B^p S ummāpuppha°.

⁴ B^p S kaṇi°.

⁵ Si °kupāni.

⁶ B^p S °samānāni.

⁷ S asubhañ.

⁸ B^p S suddham.

⁹ B^p addaritthaka°; S daddāritthaka°.

¹⁰ B^p S kāla°.

¹¹ B^p kūṭo; S kuḍḍo.

¹² S uppajja°, and below.

pajānāti: ime vata bhonto sattā kāyaduccaritenā samannāgatā vacīduecaritenā samannāgatā manoduccaritenā samannāgatā ariyānam upavādakā micchāditthikā micchāditthikā kammasamādānā, te kāyassa bhedā param marañā apāyam duggatim vinipātam nirayam upapannā¹; ime vā pana bhonto sattā kāyasucaritenā samannāgatā vacīsucaritenā samanuāgatā manosucaritenā samannāgatā ariyānam anupavādakā sammāditthikā sammāditthikā kammasamādānā, te kāyassa bhedā param marañā sugatim saggam lokam upapannā ti; iti dibbena cakkhumā visuddhena atikkantamānu-sakena satte passati cavamāne upapajjamāne, hīne paññe suvaññe dubbanñe sugate duggate yathākammūpage satte pajānāti. Ākāmukhamāno ca Bhagavā ekam pi lokadhātum passeyya, dve pi lokadhātuyo passeyya, tisso pi lokadhātuyo passeyya, catusso pi lokadhātuyo passeyya, pañca pi lokadhātuyo passeyya, dasa pi lokadhātuyo passeyya, vi-sam² pi lokadhātuyo passeyya, timsam pi lokadhātuyo passeyya, cattālisam pi lokadhātuyo passeyya, paññāsam pi lokadhātuyo passeyya, sahassim pi³ cūlanikam lokadhātum³ passeyya, dvisahassim pi majjhimikam⁴ lokadhātum⁵ passeyya, tisahassim pi⁶ mahāsahassim pi lokadhātum passeyya. So⁷ yāvatakam⁸ ākaikheyya, tāvatakam⁹ passeyya; evam parisuddham Bhagavato dibbaeakkhu; evam Bhagavā dibbena cakkhumā pi eakkhumā.

Katham Bhagavā paññācakkhumā pi⁷ eakkhumā? Bhagavā mahāpañño puthupañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño nibbedhikapañño⁹ paññappabhedakusalo pabhinnāñño¹⁰ adhigatapatisambhido catuvesārajjappatto dasabaladhlārī¹¹ purisāsabho purisāsaho purisanāgo purisājañño

¹ S uppānā, *and below*. ² B^p visati; S vīsatim.

³⁻⁵ S culanikalokadhātuyo.

⁴ S °ikā. ⁵ B^p S °dhātuyo.

⁶ Sī ad. lokadhātum passeyya. ⁷ B^p S om.

⁸ B^p S ad. pana. ⁹ B^p nibbedika°.

¹⁰ B^p pabhinda°; S pabbhīññando.

¹¹ B^p dasaphalabala°.

purisadhoreyho anantañāho anantatejo anantayaso adžho mahaddhano dhanavā netā vinetā anumetā saññāpetā¹ nijjhāpetā pekkhatā² pasādetā. So hi Bhagavā anuppannassa maggassa uppādetā, asañjātassa maggassa sañjānetā, anakkhātassa maggassa akkhātā, maggaññū maggavidū maggakovido. Maggānugā ca pana etarahi sāvakā viharanti pacchā samannāgatā. So hi Bhagavā jānaŋ jānāti passanī passati, cakkhubhūto ñāṇabhūto dhammabhūto brahma-bhūto vattā pavattā athassa ninnetā amatassa dātā dhammasāmi tathāgato. N' atthi tassa Bhagavato aññatām adīṭṭham aviditam asacchikatam̄ aphusitam̄ paññāya. Atītānāgatapaccecuppannam̄⁴ upādāya sabbe dhammā sabbākārena Buddhassa Bhagavato ñāṇamukhe āpātham̄⁵ āgacchanti. Yan kiñci neyyam̄ nāma atthi⁶ jānitabbam̄ attattho vā, parattho vā, ubhayattho vā, diṭṭhidhammiko vā attho, samparāyiko vā attho, uttāno vā attho, gambhīro vā attho, gūlho vā attho, paṭicchanno vā attho, neyyo vā attho, nīto vā attho, anavajjo vā attho, nikkilesō vā attho, vodāno vā attho, paramattho vā, sabban tam̄ antobuddha-ñāne parivattati. Atīte Buddhassa Bhagavato appaṭihataṁ nāṇam̄, anāgate appaṭihataṁ nāṇam̄, pacceuppanne appaṭihataṁ nāṇam̄. Sabbam̄ kāyakammam̄ Buddhassa Bhagavato ñāṇānuparivatti. Sabbam̄ vacikammam̄ sabbam̄ manokammam̄ Buddhassa Bhagavato ñāṇānuparivatti. Yāvatakam̄ neyyam̄, tāvatakam̄ ñāṇam̄; yāvatakam̄ ñāṇam̄, tāvatakam̄ neyyam̄; neyyapariyantikam̄⁷ ñāṇam̄, ñāṇapariyantikam̄ neyyam̄; neyyam̄ atikkamitvā ñāṇam̄ na-pavattati, ñāṇam̄ atikkamitvā neyyapatho n' atthi; aññamañña-pariyantatthāyino te dhammā. Yathā dvinnam̄ samuggapaṭalānam̄ sammāphusitānam̄ hetṭhimam̄ samuggapaṭalam̄ uparimam̄ nātivattati, uparimam̄ samuggapaṭalam̄ hetṭhimam̄ nātivattati; aññamañña-pariyantatthāyino honti; evam̄ eva Buddhassa Bhagavato neyyañ ca ñāṇañ ca aññamañña-

¹ B^p S paññ̄°.

² S pekkhapetā.

³ B^p aphassitam̄; S apassitam̄.

⁴ B^p S atītam̄ anāgataṁ p°.

⁵ S ad. ābādhām̄.

⁶ S ad. dhammam̄.

⁷ S neyyam̄ p°.

pariyantaṭṭhāyino. Yāvataκam neyyam, tāvataκam nāṇam; yāvataκam nāṇam, tāvataκam neyyam; neyyapariyantikam nāṇam, nānapariyantikam neyyam, neyyam atikkamitvā nāṇam na-ppavattati. Nāṇam atikkamitvā neyyapatho n' atthi; aññamaññapariyantaṭṭhāyino te dhammā.

Sabbadhammesu Buddhassa Bhagavato nāṇam parivattati. Sabbe dhammā Buddhassa Bhagavato āvajjanapati-baddhā¹ ākaṅkha-paṭibaddhā manasikārapaṭibaddhā cit-tuppādapaṭibaddhā. Sabbasattesu Buddhassa Bhagavato nāṇam parivattati. Sabbesam sattānam Bhagavā āsa-yam jānāti, anusayam jānāti, caritam jānāti, adhimuttim jānāti, apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye bhabbābhabe² satte pajānāti. Sadevako loko samārako sabrahmako sassamaṇabrahmaṇī pajā sadevamanussā antobuddhañāne parivattati. Yathā ye keci macchakac-chapā antamaso timitimiñgalam upādāya antomahāsanude parivattanti, evam eva sadevako loko samārako sabrahmako sassamaṇabrahmaṇī pajā sadevamanussā antobuddhañāne parivattati. Yathā ye keci pakkhī antamaso ga-rūlam³ venateyyam upādāya ākāsassa padese parivattanti, evam eva ye pi te sāriputtasamā paññāya, te pi buddhañānassa padese parivattanti. Buddhañānam devamanussānam paññam pharitvā abhibhavitvā titthati. Ye pi te khattiya-paṇḍitā brāhmaṇapaṇḍitā gahapatipāṇḍitā samanapāṇḍitā nipuṇā⁴ kataparappavādā vālavedhirūpā vobhin-antā⁵ maññe caranti paññāgatena ditthigatāni, te pañham⁶ abhisāñkharitvā abhisāñkharitvā tathāgatam upasañkamitvā puechanti⁷. Kathitā ca visajjītā ca te pañhā Bhagavatā honti nidditthakāraṇā upakkhittakā ca. Te Bhagavato sampajjanti. Atha kho Bhagavā tatthā atiro-

¹ B^p S °bandhā, *throughout*.

² Si bhabbhababbhe; S babbhababbe.

³ Si gurūlam; B^p garūlam; S garulam.

⁴ Si nipuṇā. ⁵ B^p S te bh°. ⁶ B^p S pañhe.

⁷ B^p ad. guṇāni ca patiechaunāni ca; S ad. catu gūlāni ca parittāni ca.

cati, yadidam paññāyā ti; evam Bhagavā paññācakkhumā pi cakkhumā.

Katham Bhagavā buddhacakkhumā pi cakkhumā? Bhagavā buddhacakkhumā lokam volokento addasa satte apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye app' ekacce paralokavajjabhayadassāvino viharante. Seyyathā pi nāma uppaliṇiyam vā paduminiyam vā puṇḍarīkiniyam vā app' ekaccāni uppālāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udake jātāni udake samvaddhāni udakānuggatāni antonimuggapositāni¹. App' ekaccāni uppālāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udake jātāni udake samvaddhāni udakā² accuggamma tiṭṭhanti² anupalittāni udakena; evam eva Bhagavā buddhacakkhumā lokam volokento addasa satte apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye app' ekacce paralokavajjabhayadassāvino viharante. Jānāti Bhagavā: ayam puggalo rāgacarito, ayam dosacarito, ayam mohacarito, ayam vitakkacarito, ayam saddhācarito, ayam nāṇacarito ti. Rāgacaritassa Bhagavā puggalassa asubhakatham katheti. Dosacaritassa Bhagavā puggalassa mettābhāvanam ācikkhati. Mohacaritam Bhagavā puggalam³ uddesapariпuechāya⁴ kālena dhammasavane kālena dhammasākacchāya garusamvāse niveseti. Vitakkacaritassa Bhagavā puggalassa ānāpānasatim ācikkhati. Saddhācaritassa Bhagavā puggalassa pāsādanīyam nimittam ācikkhati buddhasubodhim dhammasudhammatam saṅghasupaṭipattim sīlāni ca attano. Nāṇacaritassa Bhagavā puggalassavipassanānimittam ācikkhati aniccākāram dukkhākāram anattākāram.

* Sele yathā pabbatamuddhaniṭṭhito
yathā pi passe janatam samantato.
tathāpamam dhammadmayam Sumedha

* Itv. § 38.

¹ B^p S °posini.

²⁻² B^p accuggammaṭṭhanti.

³ B^p S puggalassa.

⁴ B^p uddese p°.

pāsādam āruyha samantacakkhu.
sokāvatiññam¹ janatam-m-apetasoko
avekkhassu jātijarābhībhūtan ti;

evam Bhagavā buddhacakkhumā pi cakkhumā.

Katham Bhagavā samantacakkhumā pi cakkhumā? Samantacakkhu vñecati sabbaññutaññam. Bhagavā sabbaññutaññena upeto samupeto upagato samupagato upapanno samupapanno samannāgato. Na tassa adiññham² idh' atthi² kiñci atho aviññatam ajānitabbam. sabbam abhiññāsi, yad atthi neyyam; tathāgato tena samantacakkū ti; evam Bhagavā samantacakkhumā pi cakkhumā ti, yathā dissati cakkhumā.

Sabbam tamam vinodetvā ti sabbam rāgatamam dosatamam mohatamam mānatamam diññhitamam kilesatamam duecaritatamam andhakarapam acakkhukarañnam aññāpakañnam paññānirodhikam vighātapakkhikam anibbānasam-vattanikam nuditvā³ panuditvā pajahitvā vinoditvā byantikaritvā anabhāvam gametvā ti, sabbam tamam vinodetvā.

Eko ca⁴ ratim ajjhagā ti. *Eko⁵* Bhagavā pabbajjāsañkhātena eko, adutiyatthena eko, taññāya pahānaṭṭhena eko, ekantavitarāgo ti eko, ekantavītadoso ti eko, ekantavītmoho ti eko, ekantanikkileso ti eko, ekāyanamaggam gato ti eko, anuttaram sammāsambodhim abhisambuddho ti eko.

Katham Bhagavā pabbajjāsañkhātena eko? Bhagavā daharo va samāno susu kālakeso bhaddena yobbaññena⁶ samannāgato paññamena vayasā akāmakānam mātāpitūnam assumukhānam rudantānam vilapantānam, nātisañgham pahāya, sabbam yasapalibodham⁷ chinditvā, puttadārapalibodham chinditvā, nātipalibodham chinditvā, mittāmaccapalibodham chinditvā, sannidhipalibodham chinditvā, kesamassum ohāretvā, kāsāyāni vatthāni acchādetvā, agārasmā anagāriyam pabbajitvā, ākiñcanabhāvam upa-

¹ Si °kiññam. ²⁻² Si addhatthi. ³ Si S om.

⁴ Si B^p va. ⁵ Si B^p S om. ⁶ B^p S yobbanena.

⁷ B^p S gharāvāsap°.

gantvā eko carati viharati iriyati vattati pāleti yapeti yāpeti; evam Bhagavā pabbajjāsaikkhātena eko.

Katham Bhagavā adutiyatthena eko? So evam pabbajito samāno eko araññavanapratthāni pantāni senāsanāni patisevati appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manus-sarāhasseyyakāni paṭisallānasārūpāni. So ¹eko carati¹ eko gaechati, eko tiṭṭhati, ²eko nisidati², eko seyyam kappeti, eko gāmam piṇḍāya pavisati, eko paṭikkamati, eko raho nisidati, eko caṅkamam adhitthāti, eko carati, eko³ viharati iriyati vattati pāleti yapeti yāpeti; evam Bhagavā adutiyatthena eko.

Katham Bhagavā taṇhāya pahānatthena eko? So evam eko adutiyo appamatto ātāpī pahitatto viharanto najjā Nerañjarāya tīre bodhirukkhamūle mahāpadhānam padhanto ⁴Māram sasenam⁴ Namucim pamattabandhum vidihamityā ⁵taṇham jālinim saritaṁ⁵ visattikam pajahati⁶ vinodeti⁷ byantikaroti⁸, anabhāvam gameti.

* Taṇhādutiyo puriso dīgham addhāna samsaram itthabhāvaññathābhāvam samsāram nātivattati.

Etam ādinavam ñatvā taṇham dukkhassa sambhavam vītataṇho anādāno sato bhikkhu paribbaje ti.

Evam Bhagavā taṇhāya pahānatthena eko.

Katham Bhagavā ekantavitarāgo ti eko? Rāgassa pahinattā ekantavitarago ti eko, dosassa pahinattā ekantavītadoso ti eko, mohassa pahinattā ekantavītamoho ti eko, kilesānam pahinattā ekantanikkhileso ti eko.

Katham Bhagavā ekāyanamaggam gato ti eko? Ekāyanamaggo⁹ vuccati cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammap-

* Sn. 740, 741.

¹⁻¹ Si om.

²⁻² Bp S pe.

³ Bp S om.

⁴⁻⁴ S mārasenam; Bp ad. kaṇham; S ad. gaṇham.

⁵⁻⁵ Bp S taṇhājālinivisaritam.

⁶ S pajahasi.

⁷ Bp S vinodesi.

⁸ Bp byantikarosi akāsi; S byanti-akāsi.

⁹ S ad. ti.

padhānā cattāro iddhippādā pañc' indriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo atṭhangiko maggo.

* Ekāyanam jātikhayantadassī¹
maggam pajānāti hitānukampī:
etena maggena atarimsu pubbe
tarissanti yeva taranti oghan ti.

Evam Bhagavā ekāyanamaggam gato ti eko.

Katham Bhagavā eko anuttaram samimāsambodhim abhisambuddho ti eko? Bodhi vuccati catūsu maggesu nānam paññā paññindriyam paññābalam dhammavicasambojjhaṅgo vīmaṇsā vipassanā sammādiṭṭhi. Bhagavā tena bodhiñānenā sabbe samkhārā anicca ti bujjhi, sabbe samkhārā dukkhā ti bujjhi. sabbe dhammā anattā ti bujjhi, avijjāpacca�ā samkhārā ti bujjhi . . . pe . . . jātipaccaya�ā jarāmarañan ti bujjhi, avijjānirodhā samkhāranirodho ti bujjhi . . . pe . . . jātinirodhā jarāmarañanirodho ti bujjhi², idam dukkhan ti bujjhi, ayam dukkhasamudayo ti bujjhi. ayam dukkhanirodho ti bujjhi, ayam dukkhanirodhagāminī paṭipadā ti bujjhi, ime āsavā ti bujjhi,³ ayam āsavasamudayo ti bujjhi, ayam āsavanirodhā ti bujjhi³, ayam āsavanirodhagāminī paṭipadā ti bujjhi.⁴ ime dhammā abhiññeyyā ti bujjhi⁴, ime dhammā pariññeyyā ti bujjhi,⁴ ime dhammā⁴ pahātabbā ti⁴ bujjhi, ime dhammā⁴ bhāvetabbā ti⁴ bujjhi, ime dhammā⁴ sacchikātabbā ti bujjhi, channam phassāyatanañam samudayañ ca atthaṅgamañ ca assādañ ca ādinavañ ca nissaraṇañ ca⁵ bujjhi, pañcamam upādānakkhandhānam samudayañ ca atthaṅgamañ ca assādañ ca ādinavañ ca nissaraṇañ ca⁵ bujjhi, catunnam mahaḥhūtānañ ca samudayañ ca atthaṅgamañ ca assādañ ca ādinavañ ca nissaraṇañ ca⁵ bujjhi, yam kiñci samudaya-dhammam sabban tam nirodhadhamman ti bujjhi. Athavā

* S. v. 168.

¹ S khayantatidassi.

² S ad. pe.

³⁻³ B^p S pe.

⁴⁻⁴ B^p S om.

⁵ Si cā ti.

yaṁ kiñci¹ bujjhitabbam² paṭibujjhitabbam sambujjhitabbam³ adhigantabbam phusitabbam sacchikātabbam, sabban tam tena bodhiñāṇena bujji anubujjhi paṭibujjhī sam-bujjhī sammābujjhi adhigacchi paṭilabhi⁴ phasesi⁵ sacchikāsi; evam Bhagavā eko anuttaram sammāsambodhim abhisambuddho ti eko.

Ratim ajjhagā ti. Ratim ti nekkhammaratim paviveka-ratim⁶ upasamaratim sambodhiratim ajjhagā samajjhagā¹ adhigacchi phasesi sacchikāsi ti. eko ca ratim ajjhagā. Ten' āha Sāriputtatthero:

Sadevakassa lokassa, yathā dissati cakkhumā:
sabbam tamam vinodetvā eko ca⁷ ratim ajjhagā ti.

Tam Buddham asitam tādin akuham
gaṇim āgatam
bahunnam⁸ idha baddhānam attahi
pañhenā āgamam. 3.

Tam Buddham asitam tādin ti. Buddho ti yo so Bhagavā sayambhū anācariyako pubbe ananussutesu dhammesu sā-mam saccāni abhisambujjhi, tattha ca sabbaññutam patto⁹, balesu ca vasibhāvam patto⁹. Buddho ti ken' atthena Buddho? Bujjhitā saccāni ti Buddho. Bodhetā pajāyā ti Buddho. Sabbaññutāya Buddho. Sabbadassāvitāya Buddho. Anaññeyyatāya Buddho. Vikasitāya¹⁰ Buddho. Khiññāsavasañkhātena Buddho. Nirupakkilesasañkhātena Buddho. Ekantavītarāgo ti Buddho. Ekantavītadoso ti Buddho. Ekantavītamoho ti Buddho. Ekantanikkileso ti Buddho. Ekāyanamaggam gato ti Buddho¹¹. Eko anuttaram sammāsambodhim abhisambuddho¹² ti⁴ Buddho ti⁴;

¹ Si om.

² B^p ad. anubujjhitabbam.

³ S sampatibo^o.

⁴ B^p S om.

⁵ B^p phassesi; S passemi.

⁶ B^p S vivekaratim.

⁷ Si B^p va.

⁸ B^p bahum; S bahunam.

⁹ B^p S pāpuṇī.

¹⁰ B^p visavitāya; S viparitāya.

¹¹ Si ad. ti.

¹² B^p abhisambuddhattā.

abuddhi-matattā buddhipati-lābhātā¹ Buddho. Buddho ti n' etam nāmam mātarā katam, na pitarā katam, na bhātarā katam, na bhaginiyā katam, na mittāmaceehi katam, na nātisālohitēhi katam, na samaprabrahmaṇehi katam, na devatāhi katam; vimokkhantikam etam Buddhānam Bhagavantānam bodhiyā mūle saha sabbaññutaññassa paṭilābhā sacchikā paññatti yadidam Buddho ti, tam Buddhānam.

Asitan ti dve missayā, tañhānissayo ca ditthinissayo ca.

Katamo tañhānissayo? Yāvatā² tañhāsamkhātena sīma-katam odhikataṁ pariyantikatam³ pariggahitam mamāyi-tam idam mamām, etam mamām, ettakam mamām, ettā-vatā⁴ mama rūpā saddā gandhā rasā photthabbā attharanā pāpuraṇā dāsīdāsā ajelakā kukkuṭasūkarā hatthigavāssava-lavā khettam vatthu hiraññam suvaññam gāmanigamarā-jadhāniyo⁵ ratthañ ca janapado ca koso ca kotthāgārañ ca kevalam pi mahāpaṭhavim tañhāvasena mamāyati, yāvatā atthasatatañhāviparittam⁶; ayam tañhānissayo.

Katamo ditthinissayo? Visativatthukā sakkāyadiṭṭhi⁷, dasavatthukā micchādiṭṭhi, dasavatthukā antaggāhikā ditṭhi; yā evarūpā ditṭhi ditthigatam ditthigabānam ditthi-kantāro ditthivisūkāyikam ditthivipphanditam ditthisam-yojanam gāho paṭigāho abhiniveso parāmāso kummaggo micchāpatho micchattam titthāyatanaṁ vipariyesagāho vi-parittagāho vippallāsagāho micchāgāho ayāthāvakasmīm yāthāvakan ti gāho, yāvatā dvāsaṭṭhi ditthigatāni; ayam ditthinissayo. Buddhassa Bhagavato tañhānissayo pahīno, ditthinissayo paṭinissaṭṭho; tañhānissayassa pahīnattā ditthinissayassa paṭinissaṭṭhattā Bhagavā cakkhum anissito, sotam ghānam jivham kāyam manam anissito, rūpe sadde gandhe rase photthabbe kulañ gañam āvāsam lābhām ya-sam pasamsam sukham cīvaraṁ piñḍapātaṁ senāsanam gi-lānapaccayabhesajjaparikkhāram kāmadhātum rūpadhātum

¹ B^p S buddhipati-lābhā, and S ad. sacchikāpaññan ti yadi.

² B^p yāva.

³ B^p S pariyanā°.

⁴ B^p ad. mamām; S ad. mama.

⁵ B^p °rājaṭṭhanīyo; S °rājadhāni.

⁶ B^p S atthasatam tañhāvicaritam.

⁷ Si sakāya°.

arūpadhātum kāmabhavam rūpabhavam arūpabhavam saññābhavam asaññābhavam nevasaññānāsaññābhavam eka-vokārabhavam catuvokārabhavam pañcavokārabhavam atītam anāgataṁ pacceppannam diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme asito¹ anissito anallino anupagato anajjhoso ana-dhimutto nikkhanto nissaṭṭho vippamutto visamyyutto vi-mariyādikatena cetasā viharatī ti, tam Buddham asitam.

Tādin ti Bhagavā pañceah’ ākārehi tādi: itṭhānitthe tādi, cattāvī ti tādi, tiṇṇāvī ti tādi, muttāvī ti tādi, tamniddesā tādi.

Katham Bhagavā itṭhānitthe tādi? Bhagavā lābhe pi tādi, alābhe pi tādi, yase pi tādi, ayase pi tādi, pasamsāya pi tādi, nindāya pi tādi, sukhe pi tādi, dukkhe pi tādi, ekañ² ce bāham gandhena limpeyyum, ekañ ce bāham vāsiyā tac-cheyyum³, amukasmīm n’ atti rāgo, amukasmīm n’ atti paṭigham, anunayapatīghavippahīno ugghātinigghātivitī-vatto anurodhavirodhasamatikkanto; evam Bhagavā itṭhānitthe tādi.

Katham Bhagavā cattāvī ti tādi? ⁴Bhagavā cattāvī ti tādi⁴ Bhagavato⁵ rāgo catto vanto mutto pahīno paṭinissattho, doso moho kodho upanāho makkho paṭāso issā macchariyam māyā sāṭheyym thambho sārambho māno atimāno mado pamādo sabbe kilesā sabbe duccaritā sabbe darathā sabbe pariḍhā sabbe santāpā sabbākusalābhisaṃkhārā cattāvantā muttā pahīnā paṭinissatthā; evam Bhagavā cattāvī ti tādi.

Katham Bhagavā tiṇṇāvī ti tādi? Bhagavā kāmogham tiṇṇo, bhavogham⁶ tiṇṇo, diṭṭhogham tiṇṇo, avijjogham tiṇṇo, sabbasamāsapatham tiṇṇo nitīṇṇo⁷ atikkanto samatikkanto vītivatto; so vutṭhavāso cīnacarano gataddho gatadiso gatakoṭiko⁸ pālitabrahmacariyo uttamadiṭṭhipatto bhāvitamagge pahinakileso paṭividdhākuppo sacchikatanirodho. Dukkham tassa pariññātam, samudayo pahīno, maggo bhāvito, nirodho sacchikato, abliññeyyam.

¹ Si om.

² B^p S ekac.

³ S °eyya.

⁴⁻⁵ B^p S om.

⁵ B^p °tā.

⁶ S rāgogham.

⁷ S upatiṇṇo.

⁸ B^p S °yo.

abhiññātām,¹ pariññeyyam pariññātām¹. pahātabbam pahīnam, bhāvetabbam bhāvitam, sacchikātabbam sacchikatam; so ukkhittapaligho sañkiññaparikkho abbūlhesiko niraggalo ariyo pannaddhajo pannabhārō visamyutto pañcaṅgavippahīno chalaṅgasamannāgato ekārakkho caturāpasseno panunnapaceekasacco samavayasatthesano anāvilasañkappo passaddhakāyasañkhārō suvimuttacitto suvimuttapañño kevalī vusitavā uttamapuriso paramapuriso paramapattipatto. So n' eva ācināti, na apacināti, apacinityā ̄thito; n' eva pajahati, na upādiyati, pajahitvā ̄thito; n' eva visineti, na ussineti, visinetvā ̄thito; n' eva vidhupeti, na sandhupeti, vidhupetvā ̄thito; asekkhena² sīlakkhandhena samannāgatattā ̄thito, asekkhena² samādhikkhandhena samannāgatattā ̄thito, asekkhena² paññākhandhena samannāgatattā ̄thito, asekkhena² vimuttikkhandhena samannāgatattā ̄thito, asekkhena² vimuttiñāṇadassanakkhandhena samannāgatattā ̄thito, saccam patipādayitvā ̄thito; evam samatikkamityā ̄thito, kilesagginī pariyādayitvā ̄thito, aparigamanatāya ̄thito, kaṭam samādāya ̄thito, muttipatiſevanatāya³ ̄thito, mettāya pārisuddhiyā ̄thito, karuṇāya pārisuddhiyā ̄thito, muditāya pārisuddhiyā ̄thito, upekkhāya⁴ pārisuddhiyā ̄thito, accantapārisuddhiyā⁵ ̄thito, akammaññatāya pārisuddhiyā ̄thito, vimuttattā ̄thito, santusitattā ̄thito, kandhapariyante ̄thito, dhātupariyante ̄thito, āyatana-pariyante ̄thito, gatipariyante ̄thito, upapattipariyante⁶ ̄thito, paṭisandhipariyante ̄thito, bhavapariyante ̄thito, samsārapariyante ̄thito, vatṭapariyante ̄thito, antimabhave⁷ ̄thito, antimasamussaye⁸ ̄thito, antimadehadharo Bhagavā.

* Tassāyam pacchimako bhavo carimo 'yam samussayo
jātimaraṇasamsāro n' atthi tassa punabbhavo ti;
evam Bhagavā tiṇṇāvī ti tādi.

* Thag. 202, with variants.

¹⁻¹ Si om.

² B^p S asekhenā.

³ B^p muttapañṭi[°].

⁴ S upekkhā.

⁵ S appapāri[°].

⁶ B^p upapattiya[°]; S uppatti[°].

⁷ B^p S antime bh^c.

⁸ B^p S antime s[°].

Katham Bhagavā muttāvī ti tādi ? Bhagavato rāgā cittam muttam vimuttam suvimuttam, dosā cittam¹ muttam vimuttam suvimuttam¹, mohā cittam¹ muttam vimuttam suvimuttam¹, kodhā upanāhā makkhā pañcasā issā² macchariyā māyāya³ sātheyyā thambhā sārambhā mānā atimānā madā pamādā sabbakilesehi sabbaduccaritehi sabbadara-thehi sabbapariñjhāhehi sabbasantāpehi sabbākusalābhisaṅkhārehi cittam muttam vimuttam suvimuttam; evam Bhagavā muttāvī ti tādi.

Katham Bhagavā tamniddesā tādi ? Bhagavā sile sati, sīlavā ti tamniddesā tādi. Saddhāya sati, saddho ti tamniddesā tādi. Viriyā sati, viriyavā ti tamniddesā tādi. Satiyā sati, satimā ti tamniddesā tādi. Samādhismim sati, samāhito ti tam niddesā tādi. Paññāya sati, paññavā ti tamniddesā tādi. Vijjāya sati, tevijo ti tamniddesā tādi. Abhiññāya sati, chaṭṭabhiñño ti tamniddesā tādi. Bale⁴ sati, dasabalo ti tamniddesā tādi; evam Bhagavā tamniddesā tādī ti, tam Buddham asitam tādim.

Akuham gaṇim āgatan ti. Akuho ti tīni kuhanavatthūni: paccayapaṭisevanasamkhātam kuhanavatthu, iriyāpathasaṅkhātam kuhanavatthu, sāmantajappanasamkhātam kuhanavatthu.

Katamam paccayapaṭisevanasamkhātam kuhanavatthu ? Idha gahapatikā bhikkhum nimantenti cīvarapiñḍapātasenā-sanagilānapaccayabhesajjaparikkhārehi pāpiccho icchāpaka-to atthiko cīvarapiñḍapātasenāsanagilāna paccayabhesajjaparikkhārānam bhiyyo kamyatam upādāya cīvaraṇam paccakkhāti, piñḍapātam paccakkhāti, senāsanam paccakkhāti. gilānapaccayabhesajjaparikkhāram paccakkhāti. So evam āha: kim samanassa mahagghena cīvarena ? Etam sārup-pam yam samo susānā vā saṅkārakūṭā vā pāpanikā vā nantakāni uccinitvā saṅghāṭin karitvā dhāreyya. Kim samanassa mahagghena piñḍapātena ? Etam sāruppani, yam samo uñchācariyāya piñḍiyālopena jīvitam⁵ kap-

¹⁻¹ B^p S om.

² B^p S issāya.

³ Si om.

⁴ B^p dasabale.

⁵ Si jīvikam.

peyya. Kim samanassa mahaggheṇa senāsanena? Etam sāruppam yaṁ samano rukkhamūliko vā¹ abbhokāsiko vā. Kim samanassa mahaggheṇa gilānapaccayabhesajjaparikkhārena? Etam sāruppam, yaṁ samano pūtinuttena haritakikhanḍena osadham² kareyyā ti tadupādāya lūkham cīvaraṁ dhāreti. Lūkham piñḍapātam bhuñjati³, lūkham senāsanam patisevati, lūkham gilānapaccayabhesajjaparikkhāram patisevati. Tam evam gahapatikā evam jānanti: ayanu samano appiecho santuṭṭho pavivitto asamsattho āraddhaviriyo dhūtavādo ti, bhiyyo⁴ nimantenti cīvaraṇpiñḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārehi. So evam āha: tīmām sammukhībhāvā saddho kulaputto bahum puññam pasavati; saddhāya sammukhībhāvā saddho kulaputto bahum puññam pasavati; deyyadhammassa sammukhībhāvā saddho kulaputto bahum puññam pasavati, dakkhiṇeyyānam sammukhībhāvā saddho kulaputto bahum puññam pasavati. Tumhākañ c' evāyam saddhā atthi. deyyadhammo ca samvijjati, ahañ ca paṭiggāhako. Sacāham na paṭiggahessāmī, evam tumhe puññena paribāhirā bhavissatha. Na mayham iminā attho, api ca tumhākam yeva anukampāya paṭiggaṇhāmī ti, tadupādāya bahum pi cīvaraṁ paṭiggaṇhāti, bahum pi piñḍapātam paṭiggaṇhāti, bahum pi senāsanam paṭiggaṇhāti, bahum pi gilānapaccayabhesajjaparikkhāram paṭiggaṇhāti; yā evarūpā bhākuṭikā bhākuṭiyam kuhanā kuhāyanā kuhitattam; idam vuccati⁵ paecayapaṭisevanasamūkhātam kuhanavatthu ti⁵.

Katamam iriyāpathasamūkhātam kuhanavatthu? Idh' ekacco pāpiecho icchāpakato sambhāvanādhippāyo: evam manu jano sambhāvessatī⁶ ti gamanam sañṭhapeti, ṭhānam sañṭhapeti, nisajjam sañṭhapeti, seyyam⁷ sañṭhapeti⁵, pañidhāya gacehati, pañidhāya titthati, pañidhāya nisidati, pañidhāya seyyam kappeti, samālito viya gacehati, samā-

¹ Bp S ad. assa.

² Si osatham; S osaddam.

³ Bp S paribhuñjati.

⁴ Bp ad. bhiyyo.

⁵ Bp S om.

⁶ Bp sambhavisatī; S sampāvissatī.

⁷ Bp sayanam; S om.

hito viya tiṭṭhati, samāhito viya nisīdati, samāhito viya seyyam kappeti, āpāthakajjhāyi va hoti. Evarūpā¹ iriyā-pathassa āṭhapanā² ṭhapanā³ sañṭhapanā bhākuṭikā bhākuṭiyam kuhanā kuhāyanā kuhitattam; idam vuccati⁴ iriyāpathasamkhātam kuhanavatthu.

Katamam sāmantajappanasamkhātam kuhanavatthu? Idh' ekacco pāpiccho icchāpakato sambhāvanādhippāyo: evam mam janō sambhāvessatī ti; ariyadhammasannissitam vācam bhāsatī: yo evarūpam cīvaraṁ dhāreti, so samaṇo mahesakkho ti bhanati. Yo evarūpam pattam dhāreti, lohathālakam dhāreti, dhammadarakam⁵ dhāreti, parisāvanam dhāreti, kuñcikam dhāreti, upāhanam dhāreti, kāyabandhanam dhāreti, āyogam dhāreti, so samaṇo mahesakkho ti bhaṇati. Yassa evarūpo upajjhāyo, so samaṇo mahesakkho ti bhaṇati. Yassa evarūpo ācariyo samānupajjhāyakā samānācariyakā mittā sanditthā sambhattā sahāyā. so samaṇo mahesakkho ti bhanati. Yo evarūpe vihāre vasati, so samaṇo mahesakkho ti bhaṇati. Yo evarūpe adḍhayoge vasati, pāsāde vasati, hammiye vasati, guhāyam vasati, leñe vasati, kuṭiyā vasati, kuṭāgare vasati, atṭe vasati, māle vasati, utṭānde⁶ vasati, upaṭṭhānasālāyam vasati, maṇḍape vasati, rukkhamūle vasati, so samaṇo mahesakkho ti bhaṇati. Athavā korajikakorajiko bhākuṭikabhākuṭiko kuhakuho⁷ lapalapo⁸ mukhasambhāvito, ayam samaṇo imāsam evarūpānam santānam⁴ vihārasamāpattinam lābhīti, tādisam gambhīram gūlhām nipiṇṇam⁹ paṭicchannam lokuttarasuññatāpaṭisamyuttam¹⁰ katham kathesi¹¹; yā eva-rupā bhākuṭikā bhākuṭiyam kuhanā kuhāyanā kuhitattam; idam vuccati⁴ sāmantajappanasamkhātam kuhanavatthu.

Buddhassa Bhagavato imāni tīṇi kuhanavatthūni pahināni samucchinnāni vūpasantāni paṭipassaddhāni abhab-

¹ B^p yā evarūpā vā; S yā evarūpā. ² B^p om.; S dhato.

³ S om.

⁴ B^p S om.

⁵ B^p S °karaṇam: Si kārakam.

⁶ Si utṭānde; cf. p. 266.

⁷ B^p S kuhakakuhako.

⁸ B^p lapakalapako; S om.

⁹ B^p S nipiṇṇam.

¹⁰ B^p S lokuttaram s°.

¹¹ B^p S katheti.

buppattikāni nānagginā daḍḍhāni; tasmā Buddho akuho ti¹, akuhami.

Ganīm āgatan ti. ² *Ganī* ti² ganī, Bhagavā gaṇācariyo ² ti gaṇī², gaṇassa satthā ti gaṇī, gaṇam pariharatī ti gaṇī, gaṇam ovadatī ti gaṇī, gaṇam anusāsatī ti gaṇī, visārado gaṇam upasaṅkamatī ti gaṇī, gaṇassa sussusati sotam odahati aññācittam upatṭhabetī ti gaṇī, gaṇam akusalā vutṭhabetvā kusale patitthabedī ti gaṇī³, bhikkhu-gaṇassa gaṇī, bhikkhunigaṇassa gaṇī³, upāsakagaṇassa gaṇī, upāsikāgaṇassa gaṇī, rājagaṇassa gaṇī, khattiya-gaṇassa gaṇī, brāhmaṇagaṇassa gaṇī, vessagaṇassa gaṇī, suddagaṇassa gaṇī, brahmagaṇassa gaṇī, devagaṇassa gaṇī, saṅghī gaṇī, gaṇācariyo⁴ āgato⁵ upāgato⁵ samupāgato⁵ sampatto⁵ Saṅkassanagaran ti, akuhami gaṇim āgatam.

*Bahunnam*⁶ idha baddhānan ti. ⁷ *Bahunnan* ti⁷ bahunnam khattiyānam brāhmaṇānam vessānam suddānam ga-hatthānam⁸ devānam manussānam. *Baddhānan* ti baddhānam baddhacarānam paricārikānam sissānan ti, bahunnam idha baddhānam.

Atthi pañhena āgaman ti pañhena⁹ atthiko āgato 'mhi, pañham pucchitukāmo āgato 'mhi, pañham sotukāmo āgāto 'mhi⁹ ti, evam pi atthi pañhena āgāmanam. Athavā pañhatthikānam pañhapucchikānam¹⁰ pañham sotukāmānam āgāmanānam abhikkamanānam upasaṅkamanānam payirupāsanā siyā ti¹¹ evam pi atthi pañhena āgāmanam. Athavā pañhāgamō tuyham atthi, tvam asi¹² alamatto¹³ mayā pucchitam¹⁴ kathetum vissajjetum¹⁵ vattuss' etam¹⁵ bhāran ti¹⁶, evam pi atthi pañhena āgāmanam. Ten' āha Sāriputtathero:

¹ Si ad. tam. ²⁻² S om. ³ S om. ⁴ B^p S °yam.

⁵ B^p S °tam. ⁶ B^p S bahunam, and below.

⁷⁻⁷ B^p S om. ⁸ B^p ad. pabbajitānam.

⁹⁻⁹ B^p atthikā 'mha āgatā p. pucchitukām' amha āgatā p. sotukāmā āgat' amhā; S the same with corruptions.

¹⁰ B^p pañham p°; S pañham pucchā. ¹¹ B^p athī ti; S atthi.

¹² B^p pi pahuvisavi; S pi bahuvisavi.

¹³ S 'attho.

¹⁴ Odd. °tum.

¹⁵ B^p valassetum; S vatuyeta (=vatusetam). ¹⁶ S bhaneti.

Taṁ Buddham asitam tādiṁ akuham gaṇim āgatam
bahunnam¹ idha baddhānam atthi pañhena āgaman ti.

B h i k k h u n o v i j i g u c c h a t o b h a j a t o r i t -
t a m ā s a n a m
r u k k h a m ū l a m susāna m vā , p a b b a tā -
n a m g u h ā s u vā .

4.

Bhikkhuno vijigucchato ti. *Bhikkhuno* ti kalyāṇaputhujanassa vā bhikkhuno sekkhassa vā ti², bhikkhuno. *Vijigucchato* ti jātiyā vijigucchato³ jarāya byādhinā³ marañena sokehi paridevehi dukkhehi domanassehi upāyāsehi vijigucchato, nerayikena dukkhena tiracchānayonikena dukkhena pittivisayikena⁴ dukkhena mānusakena dukkhena gabbhokkantimūlakena⁵ dukkhena gabbhe ṭhitimūlakena⁶ dukkhena jātass' upanibandhakena dukkhena jātassa parādheyayakena dukkhena attūpakkamena dukkhena parūpakkamena dukkhena dukkhadukkhena saṅkhāradukkhena vipariṇāmadukkhena cakkhurogena dukkhena sotarogena dukkhena ghānarogena dukkhena jīvhārogena dukkhena kāyarogena dukkhena sīsarogena dukkhena kaṇṇarogena dukkhena mu-kharogena dukkhena dantarogena dukkhena kāsenā sāsenā piñāsenā dāhena jarena kuechirogena mucchāya pakkhan-dikāya⁷ sūlāya visūcikāya kuṭṭhenā gaṇdenā kilāsenā so-senā apamārena dadduyā⁸ kaṇḍuyā kacchuyā rakhasāya vitacechikāya lohitena pittena madhumehena amṣāya piñākāya bhagandalāya⁹ pittasamuṭṭhānehi¹⁰ ābādhehi semha-samuṭṭhānehi ābādhehi vātasamuṭṭhānehi ābādhehi sannipātikehi ābādhehi utupariṇāmajehi ābādhehi visamapari-hārajehi ābādhehi opakkamikehi ābādhehi kammapipākajehi ābādhehi sītena uṇhena jighacchāya pipāsāya uccā-

¹ B^p S bahunam.

² B^p om.; S hi.

³⁻³ S janayabbyādhinā.

⁴ S petti°.

⁵ B^p S gabbhe o°.

⁶ S vasatimulakena.

⁷ B^p pakkhinikāya.

⁸ Si danduya; S daddayā.

⁹ B^p S °lena.

¹⁰ B^p S °ena, and so on to ābādhehi last line.

rena passāvena dām samaka sa vātā pasiri msapa sa mphassehi¹ dukkhehi¹ mātumarañena dukkhena pitumarañena dukkhena bhātumarañena dukkhena² bhaginīmararañena dukkhena²³ puttumarañena dukkhena²³ dhītumarañena dukkhena² nātibyasanena bhogabyasanena rogabyasanena sīlabyasanena dīttibyasanena dukkhena vijiguechato at̄iyato⁴ harāyato jiguechato ti, bhikkhuno vijiguechato.

Bhajato rittam āsanam vuccati yattha nisidati, mañco pīṭham bhisi bibbohanam² tat̄ikā cammakhandho tiṇasantharo⁵ paṇṇasantharo⁶ palālasantharo⁷. Tam āsanam asappāyarūpadassanena rittam vivittam pavivittam, asappāyasaddasavanena rittam vivittam pavivittam, asappāyehi pañcahi kāmaguṇehi rittam vivittam⁸ pavivittam⁹. Āsanam bhajato sambhajato¹⁰ sevato nisevato samsevato paṭisevato ti, bhajato rittam āsanam.

Rukkhamūlam susānam vā ti rukkhamūlam yeva rukkhamūlam, susānam yeva susānan ti, rukkhamūlam susānam vā.

Pabbatānay guhāsu vā ti pabbatā yeva pabbatā kandarā yeva kandarā giriguḥā yeva giriguḥā pabbatarikāyo¹¹ vuccanti¹² pabbatagabbharā¹³ pabbatānan² ti, pabbatānam guhāsu vā. Tenāha Sāriputtathero:

Bhikkhuno vijiguechato bhajato rittam āsanam
rukkhamūlam susānam vā, pabbatānam guhāsu vā ti.

Uccāvace su sayane su . gīvanto tathā
bheravā,
yehi bhikkhu na vedhey ya nigghose
sayanāsane. 5.

¹ Bp S °ena.

² Bp S om.

³⁻³ Si om.

⁴ Si at̄iyato.

⁵ S °santāro.

⁶ S om.

⁷ Si palāsa⁺; S °santāro.

⁸ S ad. tam.

⁹ Bp ad. tam pavivittam.

¹⁰ Si om.

¹¹ S °kāyeva.

¹² Bp vuccati.

¹³ Bp pabbhārā.

Uccāvacesu sayanesū ti. ¹ *Uccāvacesu* ti¹ uccāvacesu hī-napañtesu chekapāpakesu. ² *Sayanesū* ti². Sayanam vu-ecati senāsanam vihāro addhayogo pāsādo hammiyam guhā ti. uccāvacesu sayanesu.

*Gīvanto*³ tattha bheravā ti. *Gīvanto*³ ti gīvanto kuj-janto⁴ nadanto saddam karonto. Athavā kīvanto³ katī kittakā kivatakā⁵ kivabahukā⁵. *Te bheravū* ti sihā byag-ghā dīpi acchataracchā kokā gomahisā⁶ hatthī ahi vicchikā satapadī corā vā assu māṇavā katakammā vā akatakammā vā ti. gīvanto tattha bheravā.

Yehi bhikkhu na vedheyā ti. *Yehī* ti yehi bheravehi⁷ bherave passitvā vā siñitvā vā na vedheyā na-ppavedheyā na sampavedheyā na taseyya na uttaseyya na parittaseyya na bhāseyya na santāsam āpajjeyya; ⁸ abhīrū assa⁸ acham-bhī anutrāsī apalāyī. pahīnabhayabheravo vigataloma-hamso vihareyyā ti. yehi bhikkhu na vedheyā.

Nigghose sayanāsane ti appasadde appanigghose vijana-vāte manussarāhaseyyake patisallānasārūppe senāsane ti, nigghose sayanāsane. Ten' āha Sāriputtatthero:

Uccāvacesu sayanesu, gīvanto tattha bheravā,

yehi bhikkhu na vedheyā nigghose sayanāsane ti.

Katī parissayā loke gacchato aga-tam⁹ disam,
ye bhikkhu abhisambhave pantam hi
sayanāsane. 6.

Katī parissayā loke ti. *Katī* ti katī kittakā kivattakā¹⁰ kivabahukā¹¹. *Parissayā* ti dve parissayā. pākaṭaparissayā ca paṭiechannaparissayā ca. Katame pākaṭaparissayā? Sihā byagghā dīpi acchataracchā kokā gomahisā hatthī ahi vicchikā satapadī corā¹² vā assu māṇavā¹³ katakammā vā

¹⁻¹ Si om.

²⁻² B^p S om.

³ B^p khivanto, and below. ⁴ B^p S kujanto.

⁵ B^p kimv^o. ⁶ B^p mahimsā; S gonā mahiyā.

⁷ B^p S om. ⁸⁻⁸ Si abhirupassa.

⁹ Si v.l. amatam. ¹⁰ B^p S kimv^o. ¹¹ S kimv^o.

¹² B^p mahimsā; S mahisā. ¹³ B^p S ad. vā.

akatakammā vā cakkhurogo sotarogo ghānarogo jivhārogo kāyarogo sīsarogo kanṇarogo mukharogo dantarogo kāso sāso piñāso dāho jaro knechirogo muechā pakkhandikā sūlā visūcikā kuṭṭhami gaṇḍo kilāso soso apamāro daddu¹ kanḍu kacchu² rakhasā³ vitaechikā lohitapittam⁴ madhu-meho aṁsā pilakā bhagaṇḍalā pittasamuṭṭhānā ābādhā⁵ semhasamuṭṭhānā ābādhā vātasamuṭṭhānā ābādhā sannipātikā ābādhā utupariṇāmajā ābādhā visamaparihārajā ābādhā, opakkamikā ābādhā kammavipākajā ābādhā⁵ sitam uñhami jighacchā pipāsā uccāro passāvo daṁsamaka-savātātapasirimsapasamphasso⁶ iti vā⁶; ime vuccanti pākaṭaparissayā.

Katame paṭicchannaparissayā? Kāyaduccaritam vaciduccaritam manoduccaritam kāmachandanivaraṇam byā-pādanivaraṇam thīnamiddhanivaraṇam uddhacekukkucca-nivaraṇam vicikicchānivaraṇam rāgo doso moho kodho upanāho makkho palāso issā macchariyam māyā sātHEYYAM thambho sārambho māno atimāno mado pamādo sabbe kilesā sabbe duccaritā sabbe darathā sabbe parilāhā sabbe santāpā sabbākusalābhisaṁkhārā; ime vuccanti paṭicchannaparissayā.

Parissayā ti. Kenatthena parissayā? Parisahantī ti parissayā, parihānāya samvattantī ti parissayā, tatr' āsayā ti, parissayā.

Katham parisahantī ti parissayā? Te parissayā tam puggalam sahanti parisahantī abhibhavantī ajjhottharanti pariyādiyanti maddanti; evam parisahantī ti parissayā.

Katham parihānāya samvattantī ti parissayā? Te parissayā kusalānam dhammānam antarāyāya parihānāya samvattanti. Katamesam kusalānam dhammānam? Sammāpaṭipadāya anulomapaṭipadāya apaceanikapatipadāya anvatthapatipadāya dhammānudhammapatiṭpadāya silesu pari-pūrakāritāya indriyesu guttadvāratāya bhojane mattañ-

¹ Si dandu.

² B^p kacchunāyā.

³ B^p om.

⁴ Si B^p lohitam p°.

⁵ - ⁶ B^p S pe.

⁶ - ⁶ B^p S om.

⁷ S om.

ñutāya jāgariyānuyogassa satisampajaññassa catunnam satipatthānānam bhāvanānuyogassa catunnam sammappadhānānam catunnam iddhippādānam pañcannam indriyānam pañcannam balānam sattannam bojjhaṅgānam ariyassa atṭhaṅgikassa maggassa bhāvanānuyogassa imesam kusalānam dhammānam antarāyāya parihānāya samvattanti; evam parihānāya samvattantī ti parissayā.

Katham tatr' āsayā ti parissayā? Tatth' ete pāpakā akusalā dhammā uppajjanti attabhāvasannissayā. Yathā bile bilāsayā pāñā sayanti, dake dakāsayā pāñā sayanti, vane vanāsayā pāñā sayanti, rukkhe rukkhāsayā pāñā sayanti, evam eva tatth' ete pāpakā akusalā dhammā uppajjanti attabhāvasannissayā ti, evam pi tatr' āsayā ti parissayā.

Vuttam h' etam Bhagavatā: * Sāntevāsiko bhikkhave bhikkhu sācariyako dukkham na phāsu viharati. Kathañ ca bhikkhave bhikkhu sāntevāsiko sācariyako¹ dukkham na phāsu viharati? Idha bhikkhave bhikkhuno eakkhunā rūpam disvā uppajjanti pāpakā akusalā dhammā sarasamkappā samyojanīyā, ty assa anto vasanti anvāvasanti² pāpakā akusalā dhammā ti, tasmā sāntevāsiko ti vuccati; te nam samudācaranti³ samudācaranti nam³ pāpakā akusalā dhammā ti, tasmā sācariyako ti vuccati.

Puna c' aparam bhikkhave bhikkhuno sotena saddam sutvā, ghānena gandham ghāyitvā, jivhāya rasam sāyitvā, kāyena phoṭṭhabbam phusitvā, manasā dhammam viññāya uppajjanti pāpakā akusalā dhammā sarasamkappā samyojanīyā, ty assa anto vasanti anvāvasanti² pāpakā akusalā dhammā ti; tasmā sāntevāsiko ti vuccati; te nam samudācaranti³ samudācaranti nam³ pāpakā akusalā dhammā ti. tasmā sācariyako ti vuccati; evam kho bhikkhave bhikkhu sāntevāsiko sācariyako dukkham na phāsu viharatī ti, evam pi tatr' āsayā ti parissayā.

Vuttam h' etam Bhagavatā: † Tayo me bhikkhave anta-

* S. iv, 136.

† Itv. § 88.

¹ Si om.

² Si B^p anvassavanti; S anvāsavanti.

³⁻³ Si om.

rāmalā antarā-amittā antarāsapattā antarāvadhakā antarāpaccaṭṭhikā. Katame tayo? Lobho bhikkhave antarāmalam¹ antarā-amitto antarāsapatto antarāvadhako antarāpaccaṭṭhiko. Doso bhikkhave² antarāmalam¹ antarā-amitto antarāsapatto antarāvadhako antarāpaccaṭṭhiko². Moho bhikkhave antarāmalam¹ antarā-amitto antarāsapatto antarāvadhako antarāpaccaṭṭhiko. Ime kho bhikkhave tayo antarāmalā antarā-amittā antarāsapattā antarāvadhakā antarāpaccaṭṭhikā.

Anatthajanano lobho, lobho cittappakopano,

bhayam antarato jātam tam janō nāvabujjhati.

Luddho attham na jānāti, luddho dhammam na passati; andham tamam³ tadā hoti, yaṁ lobho sahate naram.

Anatthajanano doso, doso cittappakopano,

bhayam antarato jātaṁ tam janō nāvabujjhati.

Kuddho attham na jānāti, kuddho dhammam na passati;

andham tamam tadā hoti, yaṁ kodho sahate naram.

Anatthajanano moho, moho cittappakopano,

bhayam antarato jātaṁ tam janō nāvabujjhati.

Mūlho attham na jānāti, mūlho dhammam na passati;

Andham tamam tadā hoti, yaṁ moho sahate naran ti;

evam pi tatr' āsayā ti parissayā.

Vuttam h' etam Bhagavatā: * Tayo kho mahārāja purisassa dhammā ajjhattam uppajjamānā uppajjanti ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya. Katame tayo? Lobho kho mahārāja purisassa dhammo ajjhattam uppajjamāno uppajjati ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya. Doso kho mahārāja purisassa dhammo ajjhattam uppajjamāno uppajjati ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya. Moho kho mahārāja purisassa dhammo ajjhattam uppajjamāno uppajjati ahitāya

* S. i, 70.

¹ Si ²malo.

²⁻² B^p pe.

³ Si B^p andhatamam throughout.

dukkhāya aphāsuvihārāya. Ime kho mahārāja tayo puri-sassa dhammā ajjhattam̄ uppajjamānā uppajjanti ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāyā ti.

Lobho doso ca moho ca purisam̄ pāpacetasam̄ him̄santi attasambhūtā tacasaṇam̄ va samphalan ti; evam pi tatr' āsayā ti parissayā.

Vuttam̄ h' etam̄ Bhagavatā:

* Rāgo ca doso ca itonidānā
aratī ratī lomahaṇuso ito jāto
ito samutṭhāya manovitakkā
kumārakā dhamkam iv' ossajjantī ti;

evam pi tatr' āsayā ti parissayā.

Loke ti manussaloke ti, katī parissayā loke.

Gacchato agatāñ disan ti agatadisā vuccati amatanibbā-nam¹; yo so sabbasanñkhārasamatho sabbūpadhipatiñnisaggo tañhakkhayo virāgo nirodho nibbānam̄. Agatapubbā² na disā² gatapubbā iminā dīghena addhunā. Samatittikam̄ anavasesam̄ telapattam̄ yathā parihareyya; evam sa-cittam anurakkheyya³ patthayamāno⁴ disam̄ agatapubbam̄. Agatapubbam̄ disam̄ vajato⁵ gacchato abhikkamato ti, gacchato agatañ disam̄.

Ye bhikkhu abhisambhare ti. *Ye* ti ye parissaye abhisambhaveyya abhibhaveyya ajjhotthareyya pariyādiyyeyya mad-deyyā ti, ye bhikkhu abhisambhave.

Pantamhi sayanāsane ti ante pante pariyante selante vā vanante vā udakante vā nadante vā, yattha na kasiyati, na vapiyati janantam̄ atikkamitvā manussānam̄ anupacāre senāsane ti, pantamhi sayanāsane. Ten' āha Sāriputta-thero:

* Sn. 271.

¹ B^p S amatañ n°.

²⁻² B^p sādisā na sādisā.

³ B^p S °rakkhe.

⁴ B^p °yāno.

⁵ Si vajjato; S vañjato.

Katī parissayā loke gacchato agatam disam,
ye bhikkhu abhisambhave pantamhi sayanāsane ti.

Kyāssabiyappathayo assu, kyāss' assu
idha go carā,
kāni sīlabbatān' assu pahitattassa
bhikkhuno. 7.

Kyāssa byappathayo assu ti kīdisena¹ byappathena samannāgato assa kimśaṇhitena kimpaṭārena kimpaṭibhāgenā ti vacīpārisuddhim pucchatī.

Katamā vacīpārisuddhi? Idha bhikkhu musāvādaṃ pa-hāya musāvādā paṭivirato hoti saccavādī saceasandho theto paccayiko avisamvādako lokassa; pisūṇam vācam pahāya pisūṇāya vācāya paṭivirato hoti; ito sutvā na amutra akkhātā imesam bhedāya, amutra vā sutvā na imesam akkhātā amusam bhedāya; iti bhinnānam vā sandhātā sahitānam vā anuppadātā samaggārāmo samaggarato samagganandī samaggakaraṇīm vācam bhāsitā hoti; pharusam vācam pahāya pharusāya vācāya paṭivirato hoti; yā sā vācā nelā kaṇṇasukhā pemanīyā hadayaṅgamā porī bahujanakantā bahujanamanāpā. tathārūpiṇī vācam bhāsitā hoti; samphappalāpam pahāya samphappalāpā paṭivirato hoti. kālavādī bhūtavādī atthavādī dhammavādī vinayavādī, nidhānavatīm vācam bhāsitā hoti² kālena sāpadesam pariyanavatīm atthasamhitī m³, catūhi vacīsucaritehi samannāgato catudosāpagatam vācam bhāsatī. Battimśāya tiracchānakathāya ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissatīho vip-pamutto visamīyutto vimariyādikatena cetasā vihareyya⁴. Dasa kathāvatthūni katheti, seyyathīdam appicchakatham santutīthikatham pavivekakatham asaṁsaggakatham viriyārambhakatham sīlakatham samādhikatham paññākatham vimuttikatham vimuttiñāṇadassanakatham satipatthānakatham sammappadhānakatham iddhippādakatham indriyakatham balakatham bojjhaṅgakatham maggakatham phalaka-

¹ B^p S kimśisena.

² Si om.

³ B^p atṭha°.

⁴ B^p S viharati.

tham nibbānakatham katheti. Vācāya yato yatto paṭiyatto gutto gopito rakkhito saṃvuto; ayam vacīpārisuddhi. Edisāya vacīpārisuddhiyā samannāgato assā ti, kyāssa byap-pathayo assu.

Kyāss' assu idha gocarā ti kīdisena gocarena samannāgato assa kimṣaṇthitena kiṃpakārena kiṃpaṭibhāgenā ti.¹ *Gocarā ti¹* gocaram vuccati; atthi agocaro, atthi gocaro.

Katamo agocaro? Idh' ekacco vesiyagocaro vā hoti, vidhavagocaro vā hoti, thūlakumārigocaro vā hoti, pañḍakagocaro vā hoti, bhikkhunigocaro vā hoti, pānāgāragocaro vā hoti. saṃsaṭṭho viharati rājūhi rājamahāmattehi titthiyehi titthiyasāvakehi ananulomikena gihisamsaggena²; yāni vā pana tāni kulāni asaddhāni appasannāni anopānabhūtāni akkosakaparibhāsakāni anatthakāmāni ahitakāmāni aphāsukāmāni ayogakkhemakāmāni bhikkhūnam bhikkhuni-nam upāsakānam upāsikānam, tathārūpāni kulāni sevati bhajati payirupāsati³; ayam vuccati agocaro. Athavā antaragharam paviṭṭho vīthim patipanno asaṃvuto gacchatī. hatthim olokento assam olokento ratham olokento pattim olokento itthiyo olokento purise olokento kumārake olokento kumārikāyo olokento antarāpaṇam olokento gharāmukhāni olokento uddham olokento adho olokento disāvidisam pekkhamāno⁴ gacchatī; ayam pi vuccati agocaro. Athavā cakkhunā rūpam disvā nimittaggāhī hoti anubyañjanaggāhī; yatvādhikaraṇam evam . . . pe . . . manindriyam asaṃvutam viharantam abhijjhādomanassā pāpākā akusalā dhammā anvāssaveyyum; tassa na samvarāya patipajjati, na rakkhati manindriyam, manindriye na samvarām āpajjati; ayam pi vuccati agocaro. Yathā vā pan' eke bhonto samaṇabrahmaṇā saddhādeyyāni bhojanāni bhuñjitvā, te evarūpam visūkadassanam anuyuttā viharanti seyyathidam naccam gītam vāditam pekkham akkhānam pāniśaram vetālam⁵ kumbhathūnam sobhanagarakam⁶

¹⁻¹ B^p S om.

² B^p S samsaggena.

³ B^p parirū°.

⁴ B^p S vipekkha°.

⁵ S vetānilam.

⁶ B^p sobhanakaranam; S bhanakarana.

cañḍālam vāmsam dhovanaṁ hatthiyuddham¹ assayuddham mahisayuddham¹ samyuddham² usabhayuddham ajayuddham mendayuddham kukkuṭayuddham vatṭakayuddham³ daṇḍayuddham mutṭhiyuddham nibbuddham uyyodhikam balaggam senābyūham anikadassanam iti vā; iti evarūpani visūkadassanam.⁴ anuyuttā honti⁴; ayam pi vuccati agocaro. Pañca pi kāmaguṇā agocaro.

Vuttam h̄ etam Bhagavatā: * Mā bhikkhave agocare caratha paravisaye. Agocare bhikkhave caratam paravisaye, lacehati Māro otāram, lacehati Māro ārammaṇam. Ko ca bhikkhave bhikkhuno agocaro paravisayo? Yadi dām pañca kāmaguṇā. Kata me pañca? Cakkhuviññeyyā rūpā itthā kantā manāpā piyarūpā kāmupasam̄hitā rajaṇīyā, sotaviññeyyā saddā, ghānaviññeyyā gandhā, jivhāviññeyyā rasā, kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā itthā kantā manāpā piyarūpā kāmupasam̄hitā rajaṇīyā; ayam vuccati bhikkhave bhikkhuno agocaro paravisayo; ayam pi vuccati agocaro.

Katamo gocaro? Idha bhikkhu na vesiyagocaro hoti, na vidhvagocaro hoti, na thūlakumārigocaro hoti, na pañḍakagocaro hoti, na bhikkhunigocaro hoti, na pānāgāragocaro hoti, asaṁsaṭṭho viharati rājūhi rājamahāmattehi titthiyehi titthiyasāvakehi ananulomikena gihisam̄saggena⁵; yāni vā pana tāni kulāni saddhāni pasannāni opānabhūtāni kāsāvapajjotāni isivātapaṭivātāni attakāmāni hitakāmāni phāsu-kāmāni yogakkhemakāmāni bhikkhūnam bhikkhūnam upāsakānam upāsikānam, tathārūpāni kulāni sevati bhajati pāyirupāsatī; ayam⁶ vuccati gocaro. Athavā bhikkhu antaragharam paviṭṭho vīthim paṭipanno samvuto gacchati, na hatthim olokento na assam olokento na rathām olokento na pattim olokento . . . pe . . . na disāvidisam̄ pekkhamāno⁷ gacchati; ayam pi vuccati gocaro. Athavā⁸ cakkhunā

* S. v, 147; cf. D. iii, 58.

¹⁻¹ Si om.

² Si S om.; cf. D. i, 6.

³ Bp vatṭayuddham.

⁴⁻⁴ Bp S °to hoti.

⁵ Bp S sam̄saggena.

⁶ Bp S ad. pi.

⁷ Bp S vipekkha°.

⁸ Bp S ad. bhikkhu.

rūpam disvā na nimittaggāhī hoti . . . pe . . . manindriye samvaram āpajjati; ayam pi vuccati gocaro. Yathā vā pan' eke bhonto samañabrahmañā saddhādeyyāni bhojanāni bhuñjitvā, te evarūpam visūkadassanam anuyuttā¹ viharanti, seyyathidam naccam gītam vāditam . . . pe . . . anikadassanam iti vā; iti evarūpāya² visūkadassanānuyogā³ paṭivirato hoti; ayam pi vuccati gocaro. Cattāro pi satipaṭṭhānā gocaro. Vuttam h' etam Bhagavatā: *Gocare bhikkhave caratha sake⁴ pittike⁵ visaye. Gocare bhikkhave caratam sake pittike⁵ visaye, na lacchati Māro otaram, na lacchati Māro ārammañam. Ko ca bhikkhave bhikkhuno gocaro sako pittiko⁶ visayo? Yad idam cattāro satipaṭṭhānā. Katame cattāro? Idha bhikkhave bhikkhu kāye kāyānupassī viharati⁷ ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassam⁷, vedanāsu⁸ citte dhammesu dhammānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassam; ayam vuccati⁹ bhikkhave bhikkhuno gocaro sako pittiko visayo: ayam pi⁹ vuccati gocaro, edisena¹⁰ gocarena samannāgato assā ti, kyāss' assu idha gocarā.

Kāni sīlabbatān' assū ti kīdisena sīlabbatena samannāgato assa kimsaṇṭhitena kiṃpakārena kiṃpaṭibhāgenā? ti sīlabbatapārisuddhim pucchatī.

Katamā pārisuddhi¹¹? Atthi sīlañ c' eva vattañ¹² ea, atthi vattam na sīlam. Katamam sīlañ c' eva vattañ ca? Idha bhikkhu sīlavā hoti, pātimokkhasamvarasamvuto viharati ācāragocarasampanno. Aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī samādāya sikkhati sikkhāpadesu; yo tathā samyamo samvaro avitikkamo, idam sīlam; yam samādānam, tam

* S. v, 147.

¹ B^p ananuyutto.

² B^p S evarūpā.

³ B^p S visūkadassanā.

⁴ S ad. sake.

⁵ B^p S pettike.

⁶ B^p S pettiko.

⁷⁻⁷ B^p S om.

⁸ B^p S ad. pe.

⁹ Si om. ¹⁰ Si idisena.

¹¹ S sīlabbatap°.

¹² S (and B^p probably) vata° throughout; cf. p. 66.

vattam; sañavaratthena sīlam, samādānatthena vattam; idam vuucati sīlañ c' eva vattañ ea.

Katamam vattam na sīlam? Atṭha dhutaṅgāni; ārañ-ñikaṅgam piṇḍapātikāṅgam, pañsukūlikāṅgam, teevarikaṅgam sapadānaeārikaṅgam, khalupacehbhattikaṅgam, ne-sajjikaṅgam, yathāsanthatikaṅgam, idam vuucati vattam na sīlam. Viriyasamādānam pi vuucati vattam na sīlam. Kāmam taco ea nhārū ca atṭhī ca avassussatu, sarīre¹ upassussatu, mañsalohitam yantam purisathāmena purisabalena purisaviriyena purisaparakkamena pattaabbam, na tam apā-punītvā viriyassa sañthānam bhavissatī ti cittam paggañhāti padahati; evarūpam pi viriyasamādānam vuucati vattam na sīlam.

* Nāsissam na pivissāmi vihārato na nikhamiñ²,
na pipassam nipaṭessam³ tañhāsalle anūhate ti.

Cittam paggañhāti padahati: evarūpam pi viriyasamādānam vuucati vattam na sīlam. Na tāvāham imam pallañkam bhindissāmi; yāva me na anupādāya āsavehi cittam vimuccissatī ti cittam paggañhāti padahati; evarūpam pi viriyasamādānam vuucati vattam na sīlam. Na tāvāham imamhā āsanā utṭhahissāmi⁴, cañkamā orohissāmi, vihārā nikhamissāmi, adḍhayogā nikhamissāmi, pāsādā nikhamissāmi, hammiyā nikhamissāmi⁵, guhāya nikhamissāmi⁵, leñā nikhamissāmi⁵, kuṭiyā nikhamissāmi⁵, kūṭagārā nikhamissāmi⁵, atṭā nikhamissāmi⁵, mālā nikhamissāmi⁵, utṭandā⁶ nikhamissāmi⁵, upaṭṭhānasālāya nikhamissāmi⁵, mañḍapā nikhamissāmi⁵, rukkhamūlā⁷ nikhamissāmi, yāva me na anupādāya āsavehi cittam vimuccissatī ti cittam paggañhāti padahati; evarūpam pi viriyasamādānam vuucati vattam na sīlam. Imasmiñ ñeva pubbanhasanayam ariyadhammam āharissāmi samāharissāmi

* Thag. 223.

¹ Si om. ² B^p S nikkhame. ³ B^p S nipaṭeyyam.

⁴ B^p ad. so tāvāham imamhi; S ad. na tāvāham imamhā.

⁵ B^p S om. ⁶ Si uddhañḍā; S utṭhaddhā; cf. p. 67.

⁷ B^p āni.

adhigacchissāmi phusayissāmi¹ sacchikarissāmī ti cittam paggañhāti padahati; evarūpam pi viriyasamādānam vuccati vattam na sīlam. Imasmiñ ñeva majjhantikasamayam sāyañhasamayam purebhattam pacchābhattam purimayāmam²³ majjhimayāmam pacchimayāmam³ kāle juñhe vasse hemante gimhe purime vayokhandhe majjhime vayokhandhe pacchime vayokhandhe ariyadhammam āharissāmi samāharissāmi adhigacchissāmi⁴ phusayissāmi sacchikarissāmī⁴ ti cittam paggañhāti padahatī ti; evarūpam pi viriyasamādānam vuccati vattam na sīlam; ayam sīlabbatapāri-suddhi; idisāya sīlabbatapārisuddhiyā samannāgato assāti, kāni sīlabbatān' assu.

Pahitattassa bhikkhuno ti. *Pahitattassā* ti āraddhaviriyassa thāmavato⁵ dalhaparakkamassa anikkhittachandassa anikkhittadurassa kusalesu dhammesu. Athavā pesitattassa yass' attā⁶ pesito attatthe ca ñāye ca lakkhañe ca kārañe ca thānāthāne ca: sabbe samkhārā anicca ti pesitattassa; sabbe samkhārā dukkhā ti pesitattassa; sabbe dhammā anattā ti pesitattassa; avijjāpacca�ā samkhārā ti pesitattassa . . . pe . . . jātipaccaya jarāmarañan ti, pesitattassa; avijjānirodhā samkhāranirodho ti, pesitattassa . . . pe . . . jātinirodhā jarāmarañanirodho ti pesitattassa; idam dukkhan ti pesitattassa . . . pe . . . ayam dukkhanirodhagāminī pañipadā ti pesitattassa; ime āsavā ti pesitattassa . . . pe . . . ayam āsavanirodhagāminī pañipadā ti pesitattassa; ime dhammā abhiññeyyā ti pesitattassa; ime dhammā sacchikātabbā ti pesitattassa; channam phasāyatanānam samudayañ ca atthañgamañ ca assādañ ca ādīnavañ ca nissarañcañ ca pesitattassa; pañcannam upādānakkhandhānam catunnam mahābhūtānam samudayañ ca atthañgamañ ca assādañ ca ādīnāvañ ca nissarañcañ ca pesitattassa⁷; yam kiñci samudayadhammam. sabban tam niro-

¹ B^p phass^o; S pass^o.

² Si purimam y^o.

^{3—3} Si majjhimam y^o pacceñam y^o; S om.

^{4—4} B^p S sacchikarissāmi phassayissāmī (S pass^o).

⁵ B^p S °gato.

⁶ B^p attāya; S attha.

⁷ Si om.

dhadhamman ti pesitattassa. *Bhikkhuno* ti kalyāṇaputhujanassa¹ vā bhikkhuno sekkhassa vā bhikkhuno ti, pahitattassa bhikkhuno. Tenī āha Sariputtatthero:

Kyāssa byappathayo assu, kyāss' assu idha gocarā,
kāni silabbatān' assu pahitattassa bhikkhuno ti.

Ka m̄ so s i k k h a m̄ s a m ā d ā y a e k o d i n i
p a k o s a t o
k a m m ā r o r a j a t a s s e v a n i d d h a m e m a
l a m a t t a n o. 8.

Ka m̄ so sikkham̄ samādāyā ti: kam̄ so sikkham̄ ādāya samādāya ādiyitvā gaṇhitvā parāmasitvā² abhinivisitvā ti, kam̄ so sikkham̄ samādāya.

Ekodi nipako sato ti. *Ekodi* ti ekaggacitto avikkhittacitto avisāhaṭamānaso³ ti. *ekodi*³. *Nipako* ti nipako paññido paññavā buddhimā nāñī vibhāvī medhāvī. *Sato* ti catūhi kāraṇehi sato, kāye kāyānupassanāsatipatṭhānam bhāvento sato², vedanāsu citte dhammesu dhammānupassanāsatipatṭhānam bhāvento, sato; so yuccati⁴ sato ti⁴, sato. *Ka m̄ so sikkham̄ samādāyā* ti adhisilasikkham̄ pucchati. *Ekodi* ti adhicittasikkham̄ pucchati. *Nipako* ti adhipaññam⁵ pucchati. *Sato* ti satipārisuddhim⁶ pucchatī ti, kam̄ so sikkham̄ samādāya ekodi nipako sato.

Kammārō rajatasseva niddhame malam attano ti kammārō yuccati suvannakārō; rajatam yuccati jātarūpam. Yathā suvannakārō jātarūpassa olarikam pi malam dhamati sandhamati niddhamati, majjhimakam pi malam dhamati sandhamati niddhamati, sukhumakam pi malam dhamati sandhamati niddhamati, evam eva bhikkhu attano olārike pi kilese dhamati sandhamati niddhamati pajahati vinodeti byantikaroti anabhāvaṅgameti, majjhimake pi kilese⁷ dha-

¹ Bp S puthujjanakalyāṇakassa.

² Si om.

³⁻³ Bp S samatho samādhindriyam samādhibalam . . . pe . . . sammāsamādhi.

⁴⁻⁴ Si om.

⁵ Bp S adhipaññāsikkham̄.

⁶ Bp S pārisuddhim̄.

⁷ Bp ad. sukhumake pi kilese.

mati sandhamati niddhamati pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṅgameti,¹ sukhumake pi kilese dhamati sandhamati niddhamati² pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṅgameti¹. Athavā bhikkhu attano rāgamalam dosalam mohalam mānamalam diṭṭhimalam kilesalam ducaritalam andhakaraṇam acakkhukaraṇam aññānakaraṇam paññānirodhikam vighātapakkhikam anibbānasam-vattanikam dhamati sandhamati niddhamati² pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṅgameti. Athavā sammāditṭhiyā micchāditṭhim dhamati sandhamati niddhamati² pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṅgameti, sammāsaṅkappena micchāsaṅkappam, sammāvācāya micchāvācam, sammākammantena³ micchākammantam, sammā-ājīvena micchā-ājīvam sammāvāyāmena micchāvāyāmam, sammāsatiyā micchāsatim, sammāsamādhinā micchāsamādhiṁ, sammāñānenā micchāñānam, sammāvīmuttiyā micchāvīmuttim dhamati sandhamati niddhamati pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṅgameti. Athavā ariyena atṭhaṅgi-kena maggena sabbe kilese sabbe duccarite sabbe darathe sabbe parilāhe sabbe santāpe sabbākusalābhisaṅkhāre dhamati sandhamati niddhamati pajahati vinodeti byantīkaroti. anabhāvaṅgameti ti, kammāro rajatasseva niddhame malam attano. Ten' āha Sāriputtatthero:

Kam so sikkham samādāya ekodi nipako sato
kammāro rajatasseva niddhame malam attano ti.

Vijigucchamānassa yad idam phāsu,
Sāriputtā ti Bhagavā
rittāsanam sayanam sevato ce
sambodhikāmassa, yathānudhammam
tan te pavakkhāmi yathā pajānam. 9.

Vijigucchamānassa yad idam phāsu ti. Vijigucchamānassāti jātiyā vijigucchamānassa jarāya byādhinā marañena so-

¹⁻¹ B^p om.

² S om.

³ B^p °anena.

kehi¹ paridevehi dukkhehi domanassehi upāyāsehi . . . pe . . . ditthibyasenena dukkhena vijiguechamānassa atthiyamānassa harāyamānassā ti, vijiguechamānassa. *Yadidam phāsu* ti yañ phāsu phāsuvihāram tam kathessāmi².

Katamo phāsuvihāro? Sammāpaṭipadā anulomapaṭipadā apaceanīkapāṭipadā anvatthapaṭipadā dhammānudhammapaṭipadā silesu paripūrakāritā indriyesu guttadvāratā bhojanesu³ mattaññutā jāgariyānuyogo satisampajaññam cattāro satipatthānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhippadā pañc' indriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo atthaṅgiko maggo nibbānañ ca nibbānagāminū ca⁴ paṭipadā; ayam phāsuvihāro ti, vijiguechamānassa yadidam phāsu.

Sāriputtā ti *Bhagavā* ti tam theram nāmen' ālapati. *Bhagavā* ti gāravādhivacanam. Api ca bhaggarāgo ti *Bhagavā*, bhaggadoso ti *Bhagavā*, bhaggamoho ti *Bhagavā*, bhaggamāno ti *Bhagavā*, bhaggadiṭṭhi ti *Bhagavā*, bhaggakaṇṭako ti *Bhagavā*, bhaggakileso ti *Bhagavā*; bhaji vibhaji paṭivibhaji⁵ dhammaratanan ti *Bhagavā*, bhavānam antakaro ti *Bhagavā*, bhāvitakāyo ti⁶ *Bhagavā*, bhāvitasilo ti⁶, bhāvitacitto ti⁶, bhāvitapañño ti⁷ *Bhagavā*. Bhaji vā *Bhagavā* araññavanapattāni pantāni senāsanāni appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhaseyyakāni paṭisallānasāruppānī ti *Bhagavā*. Bhāgī vā *Bhagavā* cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaceayabhesajjaparikkhārānan ti *Bhagavā*. Bhāgī vā *Bhagavā* attharasassa dhammarasassa vimuttirasassa adhisilassa adhicittassa adhipaññāyā ti *Bhagavā*. Bhāgī vā *Bhagavā* catunnām jhānānam catunnām appamaññānam catunnām arūpasamāpattīnān⁸ ti *Bhagavā*. Bhāgī vā *Bhagavā* atthannām vimokkhānam atthannām abhibhāyataññānam navannām anupubbavihārasamāpattīnān ti *Bhagavā*.⁹ Bhāgī vā *Bhagavā*⁹ dasannām saññābhāvanānam dasannām kasipasamāpattīnam ānāpānasatisamādhissa

¹ B^p S sokena and the foll. words in sing.

² B^p (S corrupt) katheyissāmi. ³ B^p bhojane.

⁴ Si om.

⁵ B^p pavibhaji; S paṭibhaji.

⁶ B^p S om.

⁷ B^p om.

⁸ B^p āruppa².

⁹ ⁹ Si om.

asubhasamāpatti� ti Bhagavā. Bhāgī vā Bhagavā catun-
nam satipaṭṭhānānam catunnām sammappadhānānam ca-
tunnām iddhippādānam pañcannām indriyānam pañcannām
balānam sattannām bojjhaṅgānam ariyassa atthaṅgikassa
maggassā ti Bhagavā. Bhāgī vā Bhagavā dasannām tathā-
gatabalānam catunnām vesārajjānam catunnām paṭisam-
bhidānam channām abhiññānam channām buddhadham-
mānan ti Bhagavā¹. Bhagavā ti n' etam nāmām mātarā
kataṁ, na pitarā kataṁ, na bhātarā kataṁ, na bhaginiyā
kataṁ, na mittāmaccehi kataṁ, na nātisālohitēhi kataṁ,
na samanabrahmaṇehi kataṁ, na devatāhi kataṁ, vimok-
khantikam etam buddhānam bhagavantānam bodhiyā mūle
saha sabbaññutaññassa paṭilābhā sacchikā paññatti ya-
didam Bhagavā ti, Sāriputtā ti Bhagavā.

Rittāsanām sayanām sevato ce ti āsanām vuccati yattha
nisidati, mañco pīṭham² bhisī taṭṭikā cammakhandho³ ti-
nasantharo paññasantharo palālasantharo⁴. Sayanām vuc-
cati senāsanām vihāro adḍhayogo pāsādo hammiyam guhā.
Sayanāsanām asappāyarūpadassanena rittam vivittam pav-
vittam asappāyasaddasavanena . . . pe . . . asappāyehi pa-
ñcahi kāmaguṇehi rittam vivittam pavivittam. Rittam sayanā-
sanām sevato nisevato samsevato paṭisevato ti, rittāsa-
nam sayanām sevato ce.

Sambodhikāmassa yathānudhamman ti sambodhi vuccati
catūsu maggesu nāhaṁ paññā paññindriyām paññābalām
. . . pe⁵ . . . dhammavicasambojjhaṅgo vimamsā vipas-
sanā sammādiṭṭhi. Tam bodhim⁶ bujjhitukāmassa anubuj-
jhitukāmassa paṭibujjhitukāmassa⁷ sambujjhitukāmassa
adhigantukāmassa phassetukāmassa⁸ sacchikātukāmassā ti,
sambodhikāmassa.

Yathānudhamman ti katame bodhiyā anudhammā? Sam-
māpaṭipadā anulomapaṭipadā apaccanikapaṭipadā anvat-
thapatipadā dhammānudhammapatiपadā silesu paripūra-

¹ S ad. bhāgī vā.

² Si pīṭham; B^p pitṭham.

³ B^p ḡkhanṭo.

⁴ B^p? Si palāsa°.

⁵ Si om.

⁶ B^p sambodhim.

⁷ B^p S paṭivijjhito°.

⁸ B^p phassitu°.

kāritā indriyesu guttadvāratā bhojanesu mattaññutā jāgariyānuyogo satisampajaññam; ime vuccanti bodhiyā anudhammā. Athavā catunnam maggānam pubbabhāge vipassanā: ime vuccanti bodhiyā anudhammā ti, sambodhikāmassa yathānudhammam.

Tan te pavakkhāmi yathā pajānan ti. Tan ti bodhiyā anudhammam. Pavakkhāmī ti vakkhāmi pavakkhāmi ācikkhissāmi desissāmi paññāpessāmi paṭṭhapessāmi vivarisāmi vibhajissāmi uttānikarissāmi pakāsissāmi. Yathā pajānan ti¹ yathā pajānam¹ yathā pajānanto ājānanto vijānanto paṭivijānanto² paṭivijjhanto na³ itihitiham na itikirāya na paramparāya na piṭakasampadāya⁴ na takkahetu na nayahetu na ākāraparivitakkena na diṭṭhimijjhānakhantiyā sāmāy sayam abhiññā⁵ attapaccakkham dhammam tam kathayissāmī ti, tan te pavakkhāmi yathā pajānam. Ten' āha Bhagavā:

Vijigucchamānassa yad idam phāsu,

Sāriputtā ti Bhagavā
rittāsanam sayanam sevato ce
sambodhikāmassa, yathānudhammam
tan te pavakkhāmi yathā pajānan ti.

Pañcanna⁶ dhīro bhayānam na bhāye
bhikkhu sato⁷ sa pariyanta cārī⁷:
dām sādhī pātānam sirim sapānam⁸
manussaphassānam catuppādānam. 10.

Pañcanna dhīro bhayānam na bhāye ti. Dhīro ti dhīro pandito paññavā buddhimāññā vibhāvī medhāvī, dhīro, Pañcannam bhayānam na bhayeyya na taseyya⁹ na uttaseyye na parittaseyya¹⁰ na bhāseyya¹⁰ na santāsam āpajjey-

¹⁻⁴ Si om.

² Si om.; S pativijjananto.

³ Si om.

⁴ S °sampādanaya.

⁵ Bp S abhiññātam.

⁶ Bp S pañcannam, and below.

⁷⁻⁷ Bp sappari, and below.

⁸ Bp sarisa throughout. ⁹ Bp ad. na santeyya.

¹⁰ Bp S om.

ya; abhīrū¹ achambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhaya bheravo vigatalomahaṁso vihareyyā ti, pañcanna dhiro bhayānam na bhāye.

Bhikkhu sato sa pariyanacārī ti. *Bhikkhū* ti kalyāṇaputhujjano² vā bhikkhu sekkho vā bhikkhu. *Sato* ti catūhi kāraṇehi sato: kāye kāyānupassanāsatipatṭhānam bhāvento sato, vedanāsu citte dhammesu dhammānupassanāsatipatṭhānam bhāvento sato, so vuccati sato. *Sa pariyanacārī* ti cattāro pariyanā: sīlasamvara pariyanā, indriyasamvara pariyanā, bhojane mattaññutā pariyanā, jāgariyānuyoga pariyanā.

Katamo sīlasamvara pariyanā? Idha bhikkhu sīlavā hoti, pātimokkhasamvara samvuto viharati, ācāragocarasampanno, aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī, samādāya sikkhati sikkhāpadesu; anto pūtibhāvam paccavekkhamāno anto sīlasamvara pariyanā carati, mariyādam na bhindati; ayam sīlasamvara pariyanā.

Katamo indriyasamvara pariyanā? Idha bhikkhu cakkhunā rūpam disvā na nimittaggāhī hoti nānubyañjanaggāhī; yatvādhikaraṇam enam³ cakkhundriyam asamvutam viharantam abhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyum. tassa samvarāya patipajjati³, rakkhati cakkhundriyam⁴. cakkhundriye samvaram āpajjati. Sotena saddam sutvā, ghānena gandham ghāyitvā, jivhāya rasam sāyitvā, kāyena phoṭṭhabbam phusitvā, manasā dhammam viññāya, na nimittaggāhī hoti nānubyañjanaggāhī; yatvādhikaraṇam⁵ enam manindriyam asamvutam viharantam abhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyum, tassa samvarāya patipajjati, rakkhati manindriyam, manindriye samvaram āpajjati; Ādittapariyāyam paccavekkhamāno auto-indriyasamvara pariyanā carati, mariyādam na bhindati; ayam indriyasamvara pariyanā.

Katamo bhojane mattaññutā pariyanā? Idha bhikkhu

¹ Codd. abhiru, cf. p. 171; B^p S ad. assa.

² B^p S puthujjanakalyāṇako.

³⁻³ S pe.

³⁻⁴ B^p pe.

⁵ S yathodhika°.

paṭisamkhā yoniso āhāram āhāreti n' eva davāya na madāya na mañḍanāya na vibhūsanāya; yāvad eva imassa kāyassa ṭhitiyā yāpanāya vihiṁsūparatiyā brahmaceariyānug-gahāya. iti purāṇa ca vedanam paṭīhamkhami. navañ ca vedanam na uppādēssāmi, yatrā¹ ca me bhavissati anavajjatā ca phāsuvihāro cā ti; akkhabbbhañjanavañapaṭicchā-danaputtamāṁsūpamam paccavekkhamāno anto bhojane mattaññutāpariyante carati, mariyādam na bhindati; ayam bhojane mattaññutāpariyanto.

Katamo jāgariyānuyogapariyanto? Idha bhikkhu divā² cañkamena nisajjāya āvaraṇiyehi dhammehi cittam pariso-dheti; rattiya paṭhamam yāmam cañkamena nisajjāya āvaraṇiyehi dhammehi cittam parisodheti; rattiya majjhimam yāmam dakkhiṇena passena sīhaseyyam kappeti pāde pā-dam accādhāya sato sampajāno utṭhānasaññam manasika-ritvā; rattiya pacchimam yāmam pacceutthāya cañkamena nisajjāya āvaraṇiyehi dhammehi cittam parisodheti; bhad-dekarattavihāram paccavekkhamāno anto jāgariyānuyoga-pariyante carati. mariyādam na bhindati; ayam jāgariyā-nuyogapariyanto ti, bhikkhu sato sa pariyantacārī.

Dam̄sādhipātānam siriṁsapānan ti dam̄sā vuccanti piṅga-lamakkhikā³; adhipātikā⁴ vuccanti sabbā pi makkhikāyo. Kim kāraṇā adhipātikā⁴ vuccanti sabbā pi makkhikāyo? Tā uppātitvā uppātitvā khādanti, tam̄kāraṇā adhipātikā⁴ vuccanti sabbā pi makkhikāyo. *Siriṁsapā* vuccanti ahī ti, dam̄sādhipātānam siriṁsapānam.

Manussaphassānam catuppādānan ti manussaphassā vu-ecati corā vā assu māṇavā vā⁵ katakammā vā akatakammā vā. Te bhikkhū pañham vā pucheyum, vādam vā āro-peyyum akkoseyyum paribhāseyyum roseyyum viroseyyum⁵ himseyyum vihimseyyum⁶ hetheyyum vihetheyyum ghā-teyyum upaghāteyyum upaghātam vā kareyyum,⁷ yo koci⁷ manussato upaghāto manussaphasso. *Catuppādānan* ti sīhā

¹ B^p yatrā.

² B^p divasam; S disam.

³ B^p °kāyo; S °kāyo yo.

⁴ B^p S °pātakā.

⁵ Si *om.*

⁶ S piheyum.

⁷⁻⁷ B^p S yam kiñci.

byagghā dīpi acchataracchā kokā gomahisā¹ hatthī. Te bhikkhum maddeyyum khadeyyum² himseyyum vihimseyyum heṭheyyum viheṭheyyum ghāteyyum upaghāteyyum upaghātam vā kareyyum, catuppadato upaghāto, yam kiñci catuppadabhan ti, manussaphassānam catuppadānam³. Ten' āha Bhagavā:

Pañcanna dhīro bhayānam na bhāye
bhikkhu sato sa pariyantacārī:
dāmsādhipātānam sirimsapānam
manussaphassānam catuppadānan ti.

Paradhammikānam pi na santaseyya
disvā pi tesam bahubheravāni,
athāparāni abhisambhaveyyum⁴
parissayāni kusalānu-esī. 11.

Paradhammikānam pi na santaseyya disvā pi tesam bahubheravāni ti paradhammikā vuccanti satta sahadhammike ṭhapetvā ye keci Buddhe appasannā⁵, dhamme appasannā⁵, saṅghe appasannā. Te bhikkhū pañham vā puccheyyum vādām vā āropeyyuṇ tam⁵ akkoseyyum paribhāseyyum roseyyum viroseyyum himseyyum vihimseyyum heṭheyyum viheṭheyyum ghāteyyum upaghāteyyum upaghātam vā kareyyum, tesam bahū bherave passitvā vā siṇitvā vā na vedheyya na-ppavedheyya na sampavedheyya⁶ na taseyya⁶ na santaseyya na uttaseyya na parittaseyya na bhāseyya na santāsam āpajjeyya; abhīrū⁷ achambhī anutrāsī apalāyī. pahīnabhaya bheravo vigatalomahamso vihareyyā ti, paradigmikānam pi na santaseyya disvā pi tesam bahu bheravāni.

Athāparāni abhisambhaveyyum parissayāni kusalānu-esī ti athāparāni pi atthi abhisambhotabbāni adhibhavitabbāni ajjhottaritabbāni pariyādiyitabbāni madditabbāni. *Paris-*

¹ B^p mahimsa; S gonāmahinsā.

² Si om.

³ Si °an ti.

⁴ B^p °eyya, and below.

⁵ B^p S om.

⁶–⁶ Si om.

⁷ Codd. abhiru; S ad. assa, cf. pp. 171, 483.

sayā ti dve parissayā, pākaṭaparissayā ca paṭicechannaparisayā ca . . . pe . . . evam pi tatr' āsayā ti. parissayā. *Kusalānu-esī* ti sammāpaṭipadām anulomapaṭipadanī apaccanī-kaṭipadām anvatthapaṭipadām . . . pe . . . ariyam atthaṅgikam maggām¹ nibbānañ ca¹ nibbānagāminīñ ca paṭipadanī esantena gavesantena² pariyesantena parissayā abhisambhotabbā abhibhavitabbā ajjhottaritabbā pariyā-diyitabbā madditabbā ti, athāparāni abhisambhaveyyum parissayāni kusalānu-esī. Ten' āhā Bhagavā:

Paradhammikānam pi na santaseyya
disvā pi tesam bahubheravāni,
athāparāni abhisambhaveyyum
parissayāni kusalānu-esī ti.

Āta ñ kaphassena khudāya phuttho
sītamī accuñham³ adhivāsayeyya⁴,
so tehi phuttho bahudhā anoko
⁵ viriyam parakkamam⁵ dalham karey-
ya. 12.

Ātañkaphassena khudāya phuttho ti ātañkaphasso vuccati rogapphasso; rogapphassena phuttho pareto samohito samannāgato assa; cakkhurogena phuttho pareto samohito samannāgato assa; sotarogena ghānarogena jivhārogena kāyarogena . . . pe . . . dāmsamakasavātāpasirim̄sapasamphassena phuttho pareto samohito samannāgato assa. Khudā vuccati chātako; chātakena phuttho pareto samohito samannāgato assā ti, ātañkaphassena khudāya phuttho.

Sītamī accuñham adhivāsayeyyā ti. *Sītan* ti dvihi kāraṇehi sītamī hoti; abbhantaradhātusañkopavasena⁶ vā sītamī hoti, bahiddhā utuvasena vā sītamī hoti. *Uñhan* ti dvihi kāraṇehi uñhamī hoti; abbhantaradhātusañkopavasena⁶ vā uñhamī hoti, bahiddhā utuvasena vā uñhamī hoti⁷. *Sītamī ac-*

¹⁻¹ Si om.

² Si om.

³ B^p ath' upham, and below; S atuñham.

⁴ Si adhivāseyya, and below.

⁵ B^p S viriyap^o, and below.

⁶ B^p "dhātupakopa".

⁷ B^p S hotī ti.

cūṇham adhivāsayeyyā ti khamo assa sītassa uṇhassa jighacchāya pipāsāya dāṇisamakasavātātapasirimsapasamphassānam duruttānam durāgatānam vacanapathhānam uppannānam sarīrikānam vedanānam dukkhānam tippānam kharānam¹ kāṭukānam asātānam amanāpānam pāṇaharānam adhivāsikajātiko assā ti, sītam accūṇham adhivāsayeyya.

So tehi phutṭho bahudhā anoko ti. *So tehī* ti ātañkaphasse na ca khudāya ca sītena ca uṇhena ca phutṭho pareto samohito samannāgato assā ti, so tehi phutṭho. *Bahudhā* ti anekavidhehi ākārehi phutṭho pareto samohito samannāgato assā ti, so tehi phutṭho bahudhā. *Anoko* ti abhisain-khārasahagataviññāṇassa okāsam na karotī ti pi anoko. Athavā kāyaduccaritassa vaciduccaritassa manoduccaritas-sa okāsam na karotī ti pi anoko ti, so tehi phutṭho bahudhā anoko.

Viriyaṁ parakkamam daļham kareyyā ti viriyaparakkamo vuccati yo cetasiko viriyārambho nikkamo parakkamo uyāmo vāyāmo ussāho ussoḷhi appatīvānī² thāmo dhitī³ asithilam parakkamatā⁴ anikkhittachandatā anikkhittadhuratā dhurasampaggāho viriyam viriyindriyam viriyabalam sammāvāyāmo, viriyam parakkamam daļham kareyya⁵ daļhasamādāno assa avatthitasamādāno ti, viriyam parakkamam daļham kareyya. Ten' āha Bhagavā:

Ātañkaphassena khudāya phutṭho
sītam accūṇham adhivāseyya,
so tehi phutṭho bahudhā anoko
viriyaṁ parakkamam daļham kareyyā ti.

Theyyam na kareyya⁶, na musā bha-
neyya,
mettāya phasse tasathāvarāni⁷,
yadāvilattam manaso vijaññā.
kaṇhassa pakkho ti vinodayeyya. 13.

¹ Si om.

² B^p S om.

³ B^p S thiti.

⁴⁻⁵ B^p S asithilapō.

⁵ B^p S °yyā ti.

⁶ B^p probably kāre, as below and as metre requires.

⁷ B^p tasadhāvarāni, and below; S tasmāvarāni.

Theyyam na kareyya¹ na musā bhaneyyā ti. *Theyyam na kareyyā ti idha bhikkhu adinnam² pahāya³ adinnādānā pativirato assa, dinnādāyī dinnapātikāñkhī athenena sucibhūtena attanā vihareyyā ti, theyyam na kareyya.* *Na musā bhaneyyā ti idha bhikkhu musāvādam pahāya musāvādā pativirato assa, saccavādī saecasandho theto pacca-yiko avisamyādako lokassā ti, theyyam na kareyya na musā bhaneyya.*

Mettāya phasse tasathāvarānī ti. *Mettā ti yā sattesu metti mettāyanā mettāyitattam⁴ anudā⁴ anudāyanā anudāyitattam⁵ hitesitā anukampā abyāpādo abyāpajjhō adoso kusalamūlam.* *Tasā ti yesam tasiñā⁵ tañhā appahīnā, yesañ ca bhayabheravā appahīnā.* *Kimkāraṇā vuccanti tasā appahīnā³?* Te tasanti uttasanti paritasanti bhāyanti santāsanā āpajjanti. *Tamkāraṇā vuccanti tasā.* *Thāvarā ti yesam tasiñā⁵ tañhā pahīnā, yesañ ca bhayabheravā pahīnā.* *Kimkāraṇā vuccanti thāvarā?* Te na tasanti na uttasanti na paritasanti na bhāyanti na santāsanā āpajjanti, *tamkāraṇā vuccanti thāvarā.* *Mettāya phasse tasathāvarānī ti tase ca thāvare ca mettāya phasseyya phareyya mettāsahagatena cetasā vipulena⁶ mahaggatena appamāñena averena abyāpajjena pharitvā vihareyyā ti, mettāya phasse tasathāvarāni.*

Yadā vilattam manaso rījaññā ti. *Yadā ti yadā.* *Manaso ti yam cittam mano mānasam hadayam pañdaram mano manāyatanaṁ manindriyam viññānam viññāṇakkhandho tajjā manoviññāṇadhātu.* *Kāyaduccaritenā cittaṁ āvilām hoti lulitam eritam ghaṭṭitam calitam bhantam avūpasantaṁ vacīduccaritenā manoduccaritenā rāgena dosenā mohena kodhena upanāhena makkhena palāsenā issāya maechariyena māyāya sāṭheyyena thambhena sārambhena mānena atimāñena madena pamādena sabbakileschi sabbaduccari-tehi sabbadarathhehi sabbaparilāhehi sabbasantāpehi sabbā-kusalābhisaṁkhārehi cittam āvilām hoti lulitam eritam*

¹ B^p kāre, *and below.*

² B^p adinnādānam; S *om.*

³ B^p S *om.*

⁴ Si *om.*

⁵ B^p S tasitā.

⁶ B^p S vipulena.

ghat̄itam calitam¹ bhantam avūpasantam. *Yadāvilattam manaso vijaññā* ti cittassa āvilabhāvam jāneyya ājāneyya vi-jāneyya paṭivijāneyya paṭivijjhеyyā ti, yadāvilattam manaso vijaññā.

Kaṇhassa pakkho ti vinodayeyyā ti. *Kaṇho* ti yo so Māro, kaṇho, adhipati, antagū Namuci, pamattabandhu. *Kaṇhassa² pakkho ti vinodayeyyā* ti² kaṇhapakkho mārapakkho mārapāso mārabalisam māramisam māravisayo mārantatapo³ māragocaro mārabandhanan ti pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvam gameyyā ti, evam pi kaṇhassa pakkho ti vinodayeyya. Athavā kaṇhapakkho⁴ mārapakkho akusalapakkho dukkhudayo dukkhavipāko nīrayasamvattaniko tiracchānayonisamvattaniko pittivisaya-samvattaniko⁵ ti pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvam gameyyā ti, evam pi kaṇhassa pakkho ti vinodayeyya. Ten' āha Bhagavā:

Theyyam na kareyya, na musā bhaṇeyya,
mettāya phasse tasathāvarāni,
yadāvilattam manaso vijaññā,
kaṇhassa pakkho ti vinodayeyyā ti.

Kodhātimānassa vasam na gacche,
mūlam pi tesam palikhañña tiṭṭhe,
atha-appiyam vā pana appiyam vā
addhā bhavanto abhisambhaveyya. 14.

Kodhātimānassa vasam na gacche ti. *Kodhā* ti yo cittassa āghāto vighāto⁶ paṭighāto . . . pe . . . caṇḍikkam assuropo anattamanatā cittassa. *Atimāno* ti idh' ekacco param atimaññati jātiyā vā gottena vā . . . pe . . . aññataraññatarena vā vatthunā. *Kodhātimānassa vasam na gacche* ti kodhassa ca atimānassa ca vasam na gacheyya, kodhañ ca atimānañ ca pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvam gameyyā ti, kodhātimānassa vasam na gacche.

¹ Si om. ²⁻² B^p S om. ³ B^p S māranivāpo.

⁴ B^p kaṇhassa pi; S kaṇhayap^o.

⁵ S petti^o.

⁶ B^p S om.

Mūlam pi tesam palikhañña tiṭṭhe ti. Katamam kodhassa mūlam? Avijjā mūlam, ayonisomanasikāro mūlam, asmimāno mūlam, ahirikam mūlam, anottappam mūlam, uddhaceam mūlam; idam kodhassa mūlam.

Katamam atimānassa mūlam? Avijjā mūlam, ayonisomanasikāro mūlam, asmimāno mūlam, ahirikam mūlam, anottappam mūlam, uddhaceam mūlam; idam atimānassa mūlam. *Mūlam pi tesam palikhañña tiṭṭhe ti* kodhassa ca atimānassa ca mūlam palikhānitvā uddharitvā samuddharitvā¹ uppādayitvā samuppādayitvā pajahitvā vinoditvā byantikaritvā anabhbāvaṅgametvā tiṭṭheyya santiṭṭheyyā¹ ti, mūlam pi tesam palikhañña tiṭṭhe.

Atha-ppiyam vā pana appiyam vā addhā bhavanto abhisambhaveyyā ti. Athā ti padasandhi padasamsaggo padapāripūri akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatā-m-etaṁ, athā ti.

Piyā ti dve piyā: sattā vā samkhārā vā.

Katame sattā piyā? Idha yassa te honti atthakāmā hitakāmā phasukāmā yogakkhemakāmā mātā vā pitā vā bhātā vā bhaginī vā puttā vā dhītā vā² mittā vā² amaccā vā nātī vā sālohitā vā; ime sattā piyā.

Katame samkhārā piyā? Manāpikā rūpā manāpikā saddā manāpikā³ gandhā manāpikā³ rasā manāpikā³ phoṭṭhabbā; ime samkhārā piyā.

Appiyā ti dve appiyā: sattā vā samkhārā vā.

Katame sattā appiyā? Idha yassa te honti anatthakāmā ahitakāmā aphasukāmā ayogakkhemakāmā jīvitā voropetukāmā; ime sattā appiyā.

Katame samkhārā appiyā? Amanāpikā rūpā amanāpikā saddā gandhā rasā phoṭṭhabbā; ime samkhārā appiyā. *Addhā ti ekamsavacanam nissamsayavacanam nikamkhavacanam advejjhavacanam*⁴ *advelhakavacanam niyogavacanam*⁵ apaññakavacanam avatthāpanavacanam etam addhā ti, atha-ppiyam vā pana appiyam.

Addhā bhavanto abhisambhaveyyā ti piyāpiyam sātāsātām

¹ Si om.

²⁻² Si om.

³ B^p S om.

⁴ B^p advijjhā°.

⁵ B^p S niyyānikav°.

sukhadukkham somanassadomanassam itthāniṭham abhisambhavanto vā abhibhaveyya abhibhavanto vā abhisambhaveyyā ti, atha-ppiyam vā pana appiyam va addhā bhavanto abhisambhaveyya. Ten' āha Bhagavā:

Kodhātimānassa vasam na gacche,
mūlam pi tesam palikhañña titthe,
atha-ppiyam vā pana appiyam vā
addhā bhavanto abhisambhaveyyā ti.

*Paññam purakkhatvā¹ kalyāṇapīti
vikkhambhaye tāni parissayāni,
aratim sahetha sayanamhi pante,
caturo sahetha paridevadhamme.* 15.

Paññāṇa purakkhatvā kalyāṇapīti ti. *Paññā* ti yā paññā pajānanā vicayo pavicayo dhammavicayo . . . pe . . . amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. *Paññam* purakkhatvā ti idh' ekacco paññam purato katvā carati paññādhajo paññāketu paññādhipateyyo vicayabahulo pavicayabahulo okkhāyanabahulo samokkhāyanabahulo vibhūtavihāritaccariko tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappabbhāro tada-dhimutto tadādhipateyyo ti, evam pi paññam purakkhatvā. Athavā gacchanto vā gacchāmī ti pajānāti; ṭhito vā ṭhito 'mhī ti pajānāti; nisinno vā nisinno 'mhī ti pajānāti; sayāno vā sayāno 'mhī ti pajānāti. Yathā yathā vā² pan' assa kāyo pañihito hoti, tathā tathā nam pajānātī ti, evam pi paññam purakkhatvā. Athavā abhikkante paṭikkante sampajānakārī hoti; ālokite vilokite sampajānakārī hoti; sam-miñjite pasārite sampajānakārī hoti; saṅghāṭipattacivara-dhāraṇe sampajānakārī hoti; asite pīte khāyite sayite sampajānakārī hoti; uccārapassāvakame sampajānakārī hoti; gate ṭhite nisinne sutte jāgarite bhāsite tuṇhībhāve sampajānakārī hotī ti, evam pi paññam purakkhatvā.

Kalyāṇapīti ti buddhānussativasena uppajjati pīti pā-mujjam, kalyāṇapīti. Dhammānussativasena³ saṅghānussativasena sīlānussativasena cāgānussativasena devatānussa-

¹ B^p purakkhitvā, *and below.*

² Si om.

³ B^p S om. vasena *here and down to upasamānussati*°.

tivasena ānāpānasativasena marañānussativasena kāyagatā-
sativasena upasamānussativasena uppajjati pīti pāmujjam,
kalyāñapīti ti. paññam purakkhatvā kalyāñapīti.

Vikkhambhaye tāni parissayānī ti. *Parissayā* ti dve paris-
sayā: pākaṭaparissayā ca patiechannaparissayā ca . . . pe
. . . ime vuēanti pākaṭaparissayā . . . pe . . . ime vuē-
anti patiechannaparissayā . . . pe . . . evam pi tatr'
āsayā ti parissayā. *Vikkhambhaye tāni parissayānī* ti tāni
parissayāni vikkhambhewya abhibhaveyya ajjhottareyya
pariyādiyeyya maddeyyā ti. vikkhambhaye tāni parissayāni.

Aratiṁ sahetha sayanamhi pante ti. *Arati* ti yā arati arati-
tikā anabhirati¹ anabhiramanā ukkañthikā parittasikā. *Sa-
yanamhi pante* ti pantesu vā² senāsaneshu aññataraññataresu
vā adhikusalesu dhammesu aratim saheyya abhibhaveyya
ajjhottareyya pariyādiyeyya maddeyyā ti, aratim sahetha
sayanamhi pante.

Caturo sahetha paridevadhamme ti³ cattāro paridevaniye
dhamme saheyya⁴ abhibhaveyya ajjhottareyya pariyādi-
yeyya maddeyyā ti. caturo sahetha paridevadhamme³ ten'
āha Bhagavā:

Paññam purakkhatvā kalyāñapīti
vikkhambhaye tāni parissayāni,
aratim sahetha sayanamhi pante,
caturo sahetha paridevadhamme ti.

K i m sū asissāmī⁵ k u v a m⁶ vā asissa m⁷
du k k ha m⁸ v a t a s e t t h a⁸, k u v⁹ a j j a s e s -
s a m¹⁰?
e t e v i t a k k e p a r i d e v a n e y y e
v i n a y e t h a s e k k h o a n i k e t a sārī¹¹. 16.

¹ Bp S om.

² Si om.

³⁻³ S om.

⁴ Bp ad. parisaheyya.

⁵ Bp asissam. and below; S asiyāmi. and below.

⁶ Bp kutham; S kutha.

⁷ Si ass°.

⁸⁻⁸ Bp vata veththa; S vacāñceenta (?)

⁹ Bp S kv².

¹⁰ Bp seyyam (?); S seyya.

¹¹ Si aniketacārī; Bp S aniketacārī.

¹ *Kim sū² asissāmi kuvam³ vā asissan ti*¹. *Kim sū asissāmī ti kim bhuñjissāmi odanam vā kummāsam⁴ vā sattum⁵ vā maccham vā mamsam vā ti, kim sū asissāmi ?*

Kuvam⁶ vā asissan ti kattha bhuñjissāmi khattiyakule vā brāhmaṇakule vā vessakule vā suddakule vā ti, kim sū asissāmī kuvam⁶ vā asissam ?

Dukkham vata settha⁷ kuv⁸ ajja sessan ti imam rattim dukkham sayim⁹ saphalake¹⁰ vā taṭṭikāya vā cammakhanḍe vā tīṇasanthare vā paññasanthare vā palālasanthare¹¹ vā āgamānarattim¹² kattha sukham sayissāmi mañce vā pīṭhe¹³ vā bhisiyā vā bibbohaṇe¹⁴ vā vihāre vā adḍhayoge vā pāsāde vā hammiyam¹⁵ vā guhāya vā ti, dukkham vata settha⁷ kuv⁸ ajja sessam ?

Ete vitakke paridevaneyye ti. Ete vitakke ti dve piṇḍapātapaṭisamyutte vitakke dve senāsanapaṭisamyutte vitakke paridevaneyye ādevaneyya paridevaneyyā ti, ete vitakke paridevaneyye.

Vinayetha sekkho aniketasārī¹⁶ ti. Sekkho ti kimkāraṇā vuccati sekkho ? Sikkhatī ti sekkho. Kiñci sikkhati ? Adhisilam pi sikkhati, adhicittam pi sikkhati, adhipaññam pi sikkhati.

Katamā adhisilasikkhā . . . pe . . . ayam adhipaññāsikkhā. Imā tisso sikkhā¹⁷ āvajjanto¹⁸ sikkhati, jānanto sikkhati¹⁹, passanto sikkhati¹⁹, paccavekkhanto sikkhati¹⁹, cittam adhiṭṭhahanto sikkhati, saddhāya adhimuccanto sikkhati. viriyam paggañhanto sikkhati¹⁹, satim upatṭhahanto sikkhati¹⁹, cittam samādahanto sikkhati¹⁹, paññāya pajā-

¹⁻¹ Si *om.*

² B^p S su.

³ B^p kuta (=kutha ?); S kutha.

⁴ B^p kumāsam.

⁵ B^p S satthum.

⁶ B^p S kutha.

⁷ B^p vettha; S cettha.

⁸ B^p S kv'.

⁹ B^p S sayittha.

¹⁰ B^p phalake; S balake.

¹¹ Si palāsa°; B^p phalasanthāre.

¹² B^p S āgamirattim.

¹³ Si pīṭhe; B^p piṭhe.

¹⁴ S bimbohane.

¹⁵ B^p S hammiye.

¹⁶ Si aniketasārī; B^p S ?

¹⁷ B^p S sikkhāyo.

¹⁸ Si āvajjento.

¹⁹ B^p S *om.*

nanto sikkhati. abhiññeyyam abhijānanto sikkhati. pariññeyyam pariñānanto sikkhati¹. pahātabbam pajahanto sikkhati². sacchikātabbam sacchikaronto sikkhati. bhāvetabbam bhavento sikkhati ācarati samācarati samādāya sikkhati. Tañkārapā vuccati sekkho. Sekkho vinayāya patīvinayāya pahānāya vūpasamāya patīnissaggāya patīpassaddhiyā adhisilam pi sikkheyya. adhicittam pi sikkheyya. adhipaññam pi sikkheyya. Imā tisso sikkhā āvajjanto sikkheyya jānanto . . . pe . . . sacchikātabbam sacchikaronto sikkheyya ācareyya samācareyya samādāya vatteyyā ti. vinyetha sekkho.

*Aniketasārī*² ti. Katham niketasārī³ hoti ? Idh' ekacco kulapalibodhena samannāgato hoti. gaṇapalibodhena āvāsapalibodhena cīvarapalibodhena piñḍapātāpalibodhena senāsanapalibodhena gilānapaccayabhesajjaparikkhārapalibodhena samannāgato hoti; evam niketasārī⁴ hoti.

Katham aniketasārī⁴ hoti ? Idha⁵ na kulapalibodhena samannāgato hoti. na gaṇa-āvāsacīvarapiñḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārapalibodhena⁶ samannāgato hoti; evam aniketasārī⁴ hoti.

* Magadham gatā Kosalam gatā
ekaceiyā⁷ vajjibhūmiyā
māgadhā visaṅghacārino⁸
aniketā viharanti bhikkhavo.
Sādu caritam⁹ sādu sūcaritam¹⁰
sādu sadā aniketavihāro,
atthapucchanaṁ dakkhakammam¹¹
etam sāmaññam ākiñcanassā ti;

* S. i, 119.

¹ B^p S om. ² B^p ? S aniketacārī. ³ B^p ? S nimiracārī.

⁴ B^p S °cārī. ⁵ S ad. bhikkhu.

⁶ B^p gaṇa na āvāsa na cīvara na piñḍapāta na senāsana na g°; S gaṇa na āvāsa na cīvara°.

⁷ B^p ud. pana. ⁸ B^p S viya saṅgha°.

⁹ B^p S caritakam. ¹⁰ B^p S sūcaritakam.

¹¹ B^p S padakkhina°.

vinayetha sekkho aniketasārī.

Ten' āha Bhagavā:

Kim sū asissāmī, kuvam¹ vā asissam
dukkham vata settha², kuv'³ ajja sessam⁴?
ete vitakke paridevaneyye⁵
vinayetha sekkho aniketasārī⁶ ti.

Annañ ca laddhā vasanañ ca kāle
mattam so⁷ jaññā idha tosanattham,
so tesu gutto yatacāri gāme
rusito pi vācam pharusaṁ na vajjā.

17.

Annañ ca laddhā vasanañ ca kāle ti. *Annan* ti odano kumāso⁸ sattu⁹ maccho mamsam. *Vasanan* ti cha cīvarāni: khomam kappāsikam koseyyam kambalam sānam bhaṅgam. *Annañ ca laddhā vasanañ ca kāle ti cīvaram labhitvā piñḍapātam labhitvā na kuhanāya¹⁰ na lapanāya¹⁰ na nemittikatāya na nippesikatāya na lābhena lābham nijigim̄sanatāya na dārudānena na veļudānena na pattadānena na pupphadānena na phaladānena na sinānadānena na cuṇṇadānena na mattikadānena na dantakatthadānena na mukhodakadānena na pātukamyatāya¹¹ na muggasūpatāva na pāribhaṭyatāya na piṭṭhamaddikatāya¹² na vatthuvijjāya na tiracchānavijjāya na aīgavijjāya na nakkhattavijjāya na dūtagamanena na pahīnagamanena na jaīghapesanena¹³ na vejjakammena¹⁴ na piñḍakena¹⁵ na dānānuppadānena dhammena samena*

¹ B^p S kutha.

² B^p vettha; S cettha.

³ B^p S kv'.

⁴ B^p seyyam; S sseyam.

⁵ Codd. °eyya.

⁶ B^p °cārī; S °cāriñī.

⁷ S ca (B^p below so).

⁸ B^p kumāso.

⁹ S satthu.

^{10–10} Si om.

¹¹ B^p cātu°.

¹² B^p piṭṭhimāṇsikatāya; S pidhāmattikathāya.

¹³ B^p jaīgapesanikena; S jaīghapesaniyena.

¹⁴ B^p vajja°.

¹⁵ B^p S piñḍapāti piñḍakena.

laddhā labhitvā abhivanditvā¹ paṭilabhitvā ti. annañ ca laddhā vasanañ ca kāle.

Mattam so jaññā idha tosanatthan ti. Mattam so jaññā ti dvīhi kāraṇehi mattam jānāti paṭiggahaṇato vā paribhogato vā.

Katham paṭiggahaṇato mattam jānāti? Thoke pi diyamāne, kulānuddayāya kulānurakkhāya kulānukampāya paṭigāṇhāti. Bahuke pi diyamāne, kāyaparihārikam cīvaraṁ paṭigāṇhāti, kucchiparihārikam piṇḍapātam paṭigāṇhāti; evam paṭiggahaṇato mattam jānāti.

* Katham paribhogato mattam jānāti? Paṭisamkhā² yoniso cīvaraṁ paṭisevati yāvad eva sītassa paṭighātāya uṇhassa paṭighātāya ḍamsamakasavātātapasirimsapasamphassānam paṭighātāya, yāvad eva hirikopinapaṭicchādanattham. Paṭisamkhā yoniso piṇḍapātam paṭisevati n' eva davāya na madāya na maṇḍanāya na vibhūsanāya, yāvad eva imassa kāyassa ṭhitiyā yāpanāya vihimsuparatiyā brahma-cariyānuggahāya, iti purāṇañ ca vedanam paṭīhamkhāmi. navañ ca vedanam na uppādēssāmi, yātrā ca me bhavisati anavajjata ca phāsuvihāro cā³ ti. Patisamkhā yoniso senāsanam paṭisevati, yāvad eva sītassa paṭighātāya uṇhassa paṭighātāya ḍamsamakasavātātapasirimsapasamphassānam paṭighātāya, yāvad eva utuparissayavīnodanam paṭisallānārāmattham. Paṭisamkhā yoniso gilānapaccayabhesaj-aparikkhāram paṭisevati, yāvad eva uppānānam veyyābādhikānam vedanānam paṭighātāya abyāpajjaparamatāya; evam paribhogato mattam jānāti. *Mattam so jaññā ti imehi dvīhi kāraṇehi mattam jāneyya⁴ vijāneyya paṭivijāneyya pativijjhelyyā ti. mattam so jaññā.* *Idha tosanatthan ti idha bhikkhave⁵ santuttho hoti itarītarena cīvaraena itarītaracīvarasantutthiyā ca vanṇavādī.* Na ca cīvarahetu anesanam appatirūpam āpajjati. aladdhā ca cīvaraṁ na paritassati,

* Cf. A. ii, 40.

¹ Si abhivindityā: B^p S adhigantvā vanditvā (S vindityā).

² B^p paṭisaṅkhāyāni.

³ B^p S ca and om. ti.

⁴ B^p S ad, ājāneyya.

⁵ S bhikkhu.

laddhā ca cīvaraṁ agadhito amucchito anajjhopanno¹ ādīnavadassāvī nissaranapañño paribhuñjati; tāya ca pana itarītaracīvarasantuṭṭhiyā n' ev' attānukkamseti² na param vambheti; yo hi tattha dukkho analaso sampajāno patissuto; ayam vuccati bhikkhu porāne aggaññe ariyavamse ṭhito. Puna c' aparam bhikkhu santuṭṭho hoti itarītarena piṇḍapātena itarītarapiṇḍapātasantuṭṭhiyā ca vanṇavādī, na ca piṇḍapātahetu anesanam appatirūpam āpajjati, aladdhā ca piṇḍapātam na paritassati, laddhā ca piṇḍapātam agadhito amucchito anajjhopanno ādīnavadassāvī nissaranapañño paribhuñjati. Tāya ca pana itarītarapiṇḍapātasantuṭṭhiyā n' ev' attānukkamseti, na param vambheti; yo hi tattha dakkho analaso sampajāno patissuto³, ayam vuccati bhikkhu porāne aggaññe ariyavamse ṭhito. Puna c' aparam bhikkhu santuṭṭho hoti itarītarena senāsanena itarītarasenāsanasantuṭṭhiyā ca vanṇavādī, na ca senāsanahetu anesanam appatirūpam āpajjati, aladdhā ca senāsanam na paritassati, laddhā ca senāsanam agadhito amucchito anajjhopanno ādīnavadassāvī nissaranapañño paribhuñjati. Tāya ca pana itarītarasenāsanasantuṭṭhiyā n'ev'attānukkamseti, na param vambheti; yo hi tattha dakkho analaso sampajāno patissuto³, ayam vuccati bhikkhu porāne aggaññe ariyavamse ṭhito. Puna c' aparam bhikkhu santuṭṭho hoti itarītarena gilānapaccayabhesajjaparikkhārena itarītaragilānapaccayabhesajjaparikkhārasantuṭṭhiyā ca vanṇavādī, na ca gilānapaccayabhesajjaparikkhārahetu anesanam appatirūpam āpajjati, aladdhā ca gilānapaccayabhesajjaparikkhāram na paritassati, laddhā ca gilānapaccayabhesajjaparikkhāram agadhito amucchito anajjhopanno ādīnavadassāvī nissaranapañño paribhuñjati. Tāya ca pana itarītaragilānapaccayabhesajjaparikkhārasantuṭṭhiyā nevattānukkam seti, na param vambheti; yo hi tattha dukkho analaso sampajāno patissuto³, ayam vuccati bhikkhu porāne aggaññe ariyavamse ṭhito ti, mattam so jaññā idha tosanattham.

¹ B^p S anajjhā° throughout.

² B^p S attanukkamseti; cf. *Mahāvyut*, 127, 3, ātmotkarsa.

³ B^p paṭissato; S patisato.

So tesu gutto yatacāri gāme ti. So tesu gutto ti cīvare piṇḍapāte senāsane gilānapaccayabhesajjaparikkhāre gutto go-pito rakkhito samvuto ti, evam pi so tesu gutto. Athavā āyatanesu gutto gopito rakkhito samvuto¹ ti, evam pi so tesu gutto. Yatacāri gāme ti. Gāme¹ yato yatto paṭiyatto gutto gopito rakkhito samvuto ti, so tesu gutto yatacāri gāme. Rusito² pi vācam pharusam na vajjā ti rusito khumi-sito vambhito ghattiṭo garahito upavādito pharusena kak-khalena paṭibhaṇṭantam³ na-paṭibhaṇṭeyya. akkosantam na paccakkoseyya. rosantam na-paṭiroseyya, bhaṇḍantam na-paṭibhaṇṭeyya, na kalahaṇi kareyya, na bhaṇḍanam kareyya, na viggaham kareyya, na vivādam kareyya, na medhagam kareyya. kalahabhaṇḍanaviggahavivādamedhagam⁴ paṭaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvam gameyya; kalahabhaṇḍanaviggahavivādamedhagā⁵ ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭho vippamutto visamiyutto vimariyādikatena cetasā vihareyyā ti. rusito pi vācam pharusam na vajjā. Ten’ āha Bhagavā:

Annañ ca laddhā vasanañ ca kāle
mattam so jaññā idha tosanattham,
so tesu gutto yatacāri gāme
rusito pi vācam pharusam na vajjā ti.

Okkhattacakkhu na ca pādalolo
jhānānu yutto bahujāgar’ assa,
upekkham ārabba samāhitatto
takkāsayam kukkaneeiy⁶ ūpacchinde.

18.

Okkhittacakkhu na ca pādalolo ti. Katham khittacakkhu hoti? Idh’ ekacco bhikkhu¹ cakkhulolo cakkhuloliyena samannāgato hoti: adiṭṭham dakkhitabbam, diṭṭham samatikkamitabban ti ārāmena ārāmanū uyyānenā uyyānam gā-

¹ Si om.² Bp S dūsito, and below.³ Bp S na-paṭivajjā.⁴ Bp S kalahaṇi bhaṇḍanam vivādam medhagam (S °kam).⁵ S kalahaṇi bhaṇḍanam viggahavivādameṇḍagā; Bp ?⁶ Bp S kukkuecañ c, and below.

mena gāmam nigamena nigamam nagarena nagaram rat̄thena rat̄tham janapadena janapadam dīghacārikam anvat̄thitacārikam¹ anuyutto hoti rūpadassanāya; evam pi khittacakkhu hoti. Athavā² antaragharam paviṭṭho vīthim patipanno asamvuto gacchati hatthim olokento assam olokento ratham olokento pattim olokento itthiyo olokento purise olokento kumārake olokento kumārikāyo olokento antarāpanam olokento gharamukhāni olokento uddham olokento adho olokento disāvidisam pekkhamāno³ gacchati; evam pi khittacakkhu hoti. Athavā⁴ cakkhunā rūpam disvā nimittaggāhī hoti anubyañjanaggāhī; yatvādlikaram evam cakkhundriyam asamvutam viharantam abhijjhā domanassā pāpakā akusalā dhammā anvāvaseyyum⁵; tassa samvarāya na paṭipajjati, na rakkhati cakkhundriyam, cakkhundriye na samvaram āpajjati; evam pi khittacakkhu hoti. Yathā vā⁶ pan' eke bhonto samañabrahmañā sadhādeyyāni bhojanāni bhuñjitvā, te evarūpam visūkadassanam anuyuttā viharanti, seyyathidam naccam gītam vāditam pekkham akkhānam pāṇissaram vetālam kumbhathūnam sobhanagarakam caṇḍālam vamsam dhovanam hatthiyuddham assayuddham mahisayuddham usabhayuddham ajayuddham mendayuddham kukkutayuddham vat̄ṭakayuddham dandayuddham mut̄hiyuddham nibbuddham uyyodhikam balaggam senābyūham anikadassanam iti vā; evam pi khittacakkhu hoti.

Katham na khittacakkhu hoti? Idh' ekacco bhikkhu na cakkhulolo cakkhuloliyena samannāgato hoti: adit̄tham dakkhitabbam, dit̄tham samatikkamitabban ti ārāmena ārāmam uyyānena uyyānam gāmena gāmam nigamena nigamam nagarena nagaram⁷ rat̄thena rat̄tham janapadena janapadam dīghacārikam anvat̄thitacārikam ananuyutto hoti

¹ B^p anvaticārikam; S anattacārikam.

² S atha bhikkhu.

³ S vipekkha°.

⁴ B^p ad. bhikkhu.

⁵ Si anvāssaveyyum; B^p anvassaveyyum; S anvāsavyeyum: cf. p. 14, n. 11.

⁶ Si om.

⁷ B^p S ad. na.

rūpadassanāya: evam pi na khittacakkhu hoti. Athavā bhikkhu antaragharaṇ pavitthim paṭipanno samivuto gacchati. na hatthim olokento . . . pe . . . na disāvidisam pekkhamāno gacchati; evam pi na khittacakkhu hoti. Athavā cakkhumā rūpani disvā na nimittaggahī hoti . . . pe . . . cakkhundriye samivaram āpajjati evam pi na khittacakkhu hoti. Yathā vā¹ pan' eke bhonto samaṇabrahmaṇā sad-dhādeyyāni bhojanāni bhuñjitvā . . . pe . . . anikadassanam iti vā; evarūpā visūkadassanānuyogā paṭivirato hoti; evam pi na khittacakkhu hotī ti, okkhittacakkhu na ca pādaloloti¹.

Katham pādalolo hoti? Idh' ekacco bhikkhu¹ pādalolo pādaloliyena samannāgato hoti ārāmena ārāmam . . . pe . . . dīghacārikam anvatthitacārikam² anuyutto hoti; rūpadassanāya¹; evam pi pādalolo hoti. Athavā bhikkhu antasaṅghārāme³ pādalolo¹ pādaloliyena samannāgato hoti. Na attahetu na kāraṇahetu uddhato avūpasantacitto parivenato pariveṇam gacchati . . . pe . . . iti bhavābhavakatham kathesi; evam pi pādalolo hoti. Na ca pādalolo ti pādaloliyam pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvam gameyya: pādaloliyā ārato assa virato paṭivirato nikkhanto nissattho⁴ vippamutto visamayutto vimariyādikatena cetasā vibareyya; patisallānārāmo assa patisallānarato ajjhattam cetosamatham anuyutto anirākatajjhāno⁵ vipassanāya samannāgato brūhetā suññāgaram jhāyī jhānarato ekattam anuyutto sadatthagaruko ti, okkhittacakkhu na ca pādalolo.

Jhānānuyutto bahujāgar' assā ti. Jhānānuyutto ti dvīhi kāraṇehi jhānānuyutto: anuppannassa vā paṭhamassa jhānassa uppādāya yutto payutto āyutto samāyutto anuppannassa⁶ vā dutiyassa jhānassa tatiyassa jhānassa catutthassa jhānassa uppādāya yutto payutto āyutto samāyutto ti, evam pi jhānānuyutto. Athavā uppannam⁷ vā paṭhamam jhānam āsevati bhāveti bahulikaroti uppannam vā

¹ Si om. ² Bp avatthacārikam; S anvattacārikam.

³ Bp S anto pi s°.

⁴ S nissaṭo.

⁵ S anirāgata°.

⁶ Si upp°.

⁷ Si anuppannam; S uppannā.

dutiyam jhānam tatiyam jhānam catuttham jhānam āsevati bhāveti bahulikarotī ti, evam pi jhānānuyutto. *Bahujāgar' assā* ti idha bhikkhu divasam cañkamena nisajjāya āvaraṇiyehi dhammehi cittam parisodheti. Rattiyā paṭhamam yāmam cañkamena nisajjāya āvaraṇiyehi dhammehi cittam parisodheti. Rattiyā majjhimam yāmam dakkhinena passena sīhaseyyam kappeti pāde pādam accādhāya sato sampajāno utṭhānasañnam¹ manasikaritvā². Rattiyā pacchimam yāmam paccutthāya cañkamena nisajjāya āvaraṇiyehi dhammehi cittam parisodheti ti jhānānuyutto bahujāgar' assa. *Upekkham ārabbha samāhitatto* ti. *Upekkhā* ti yā catutthe jhāne upekkhā upekkhanā ajjhupekkhanā cittasamatā³ cittapassaddhatā⁴ majjhattatā cittassa. *Samāhitatto* ti yā cittassa ṭhiti saṅthiti avaṭṭhiti avisāhāro avikkhepo avisāhaṭamānasatā samatho samādhindriyam samādhibalam sammāsamādhī ti, upekkham ārabbha samāhitatto ti catutthe jhāne upekkham ārabbha ekaggacitto avikkhittacitto avisāhaṭamānaso ti, upekkham ārabbha samāhitatto.

Takkāsayam kukkucciy' ūpacchinde ti. *Takkā* ti navavitakkā: kāmavitakko byāpādavitakko vihimsāvitakko nātivitakko janapadavitakko amaravitakko parānuddayatāpaṭisamyutto vitakko lābhassakkārasilokapaṭisamyutto vitakko anavaññattipaṭisamyutto vitakko; ime vuccanti navavitakkā. Kāmavitakkānam kāmasaññāsayo, byāpādavitakkānam byāpādasaññāsayo, vihimsāvitakkānam vihimsāsaññāsayo. Athavā takkānam⁵ sañkappānam avijjāsayo, ayo-niso manasikāro āsayo, asimimāno āsayo, anottappam āsayo, uddhaccam āsayo. *Kukkuccan* ti hatthakukkuccam pi kukkuccam, pādakukkuccam pi kukkuccam, hatthapādakukkuccam pi kukkuccam, akappiyē kappiyasaññitā, kappiyē akappiyasaññitā, avajje vajjasaññitā, vajje avajjasaññitā⁶; yam evarūpam kukkuccam, kukkuccāyanā, kukkuccāyitat-

¹ S ad. manasikareyya.

² Bp °katvā.

³ Bp °samathā.

⁴ Bp cittuppasatata;

⁵ Bp ad. vitakkānam.

⁶ Bp anavajja°.

tam, cetaso vippatisāro, manovilekho; idam vuccati kukkuecam. Api ca dvīhi kāraṇehi uppajjati kukkuecam cetaso vippatisāro manovilekho katattā ca akatattā ca.

Kathaṁ katattā ca akattatā ca uppajjati kukkuecam cetaso vippatisāro manovilekho? Kataṁ me kāyaduecaritam, akataṁ me kāyasuecaritan ti uppajjati kukkuecam cetaso vippatisāro manovilekho; kataṁ me vaciduecaritam, kataṁ me manoduecaritam, kato me pāñātipāto, akatā me¹ pāñātipātā veramañi ti: uppajjati kukkuecam cetaso vippatisāro manovilekho; kataṁ me adinnādānam, kato me kāmesu micchācāro, kato me musāvādo, katā me pisuṇā vācā, katā me pharusā vācā, kato me samphappalāpo, katā me abhijjhā, kato me byāpādo, katā me micchādiṭṭhi, akatā me sammādiṭṭhi ti uppajjati kukkuecam cetaso vippatisāro manovilekho;² evam̄ katattā ca akatattā ca uppajjati kukkuecam cetaso vippatisāro manovilekho. Athavā silesu 'mhi na paripūrakāri ti uppajjati kukkuecam cetaso vippatisāro manovilekho². Indriyesu 'mhi aguttadvāro ti, bhojane amattaññu 'mhi ti, jāgariyam̄ ananuyutto 'mhi ti, na satisampajaññena samannāgato 'mhi ti, abhāvitā me cattāro satipaṭṭhānā ti, abhāvitā me cattāro sammappadhānā ti, abhāvitā me cattāro iddhippādā ti, abhāvitāni me pañc' indriyānī ti, abhāvitāni me pañca balānī ti, abhāvitā me satta bojjhaṅgā ti, abhāvito me ariyo atṭhaṅgiko maggo ti, dukkham me apariññātan ti, dukkhasamudayo me appahīno ti, maggo me abhāvito ti, nirodho me asacchikato ti uppajjati kukkuecam cetaso vippatisāro manovilekho. *Takkāsayam̄ kukkueciy' ūpacchinde* ti takkañ ca takkāsayañ ca kukkuecañ ca upacchindeyya³ samucchindefuya pajaheyya vino-deyya byantikareyya anabhbāvam̄ gameyyā ti, takkāsayam̄ kukkueciy' ūpacchinde. Ten' āha Bhagavā:

Okkhittacakkhu na ca pādalolo
jhānānuyutto bahujāgar' assa,
upekkham ārabba samāhitatto
takkāsayam̄ kukkueciy' ūpacchinde ti.

¹ Bp om.

²⁻² Si om.

³ S paticchindeyya; Bp S ad. chindeyya uechindeyya.

Cuditō vacībhi satimābhīnande,
 sabrahmacārīsu khilam pabhīnde,
 vācām pamuñce kusalam nātivelam,
 janavādādhammāya na ceta ye yā. 19.

Cuditō vacībhi satimābhīnande ti. *Cuditō ti upajjhāyā vā ācariyā vā samānupajjhāyakā vā samānācariyakā vā mittā vā sanditthā vā sambhattā vā sadāyā va codenti; idan te āvuso ayuttam, idan te appattam, idan te asāruppam, idan te asiliṭthan¹ ti; satim upatthāpetvā tam codanam nan-deyya abhinandeyya modeyya anumodeyya iccheyya sādiyeyya pattheyya² pihayeyya abhijappeyya. Yathā itthi vā puriso vā daharo yuvā maṇḍanakajātiko sīsanhāto uppalamālam³ vassikamālam vā³ vā adhimuttakamālam vā labhitvā ubhohi hatthehi paṭiggahetvā uttamaṅge sirasmin patiṭṭhāpetvā nandeyya abhinandeyya modeyya anumodeyya iccheyya sādiyeyya pattheyya² pihayeyya abhijappeyya; evam eva satim upatthāpetvā tam codanam nandeyya abhinandeyya modeyya anumodeyya iccheyya sādiyeyya pattheyya² pihayeyya abhijappeyya.*

* Nidhīnam va pavattāram⁴ yam passe vajjadassinam, niggayhavādim medhāvīm tādisam paṇḍitam bhaje. Tādisam bhajamānassa, seyyo hoti na pāpiyo. Ovādeyyānusāseyya. Asabbhā ca nivāraye, satam hi so piyo hoti, asatam hoti appiyo ti;

cudito vacībhi satimābhīnande.

Sabrahmacārīsu khilam pabhīnde ti. *Sabrahmacārī ti eka-kammam ekuddeso samasikkhātā; sabrahmacārīsu khilam pabhīndeti; sabrahmacārīsu āhatacittatam khilajātatam⁵*

* Dhp. 76, 77.

¹ *Sic Si v.l.; Si (and Bp S ?) asilaṭṭhan.*

² Bp S patthayeyya. ³⁻³ Si om.

⁴ Bp S pavattānam.

⁵ Bp S °jātam.

pabhindeyya pañcacetokhilañ¹ pabhindeyya² tayo pi cetokhile pabhindeyya³ rāgakhilam dosakhilam mohakhilam bhindeyya pabhindeyya sambhindeyyā⁴ ti, sabrahmacārīsu khilañ pabhinde.

Vācam pamuñce kusalam nātivelan ti ñānamutthitam⁵ vācam muñceyya⁶, attupasamhitam dhammūpasamhitam kālena sāpadesam pariyantavatim atthasamhitam⁷ vācam muñceyya pamuñceyya⁸ sampamuñceyyā⁷ ti, vācam pamuñce kusalam.

Nātivelan ti. Velā ti dve velā, kālavelā ca sīlavelā ca.

Katamā kālavelā? Kālātikkantam vācam na bhāseyya, velātikkantam vācam na bhāseyya⁹, kālam asampattam vācam na bhāseyya, velam asampattam vācam na bhāseyya, kālavelam asampattam vācam na bhāseyya.

* Yo ve¹⁰ kāle asampatte ativelam pabhāsatī¹¹, evam so nihato seti¹² Kokiliyā va¹² atrajo ti;

ayam kālavelā.

Katamā sīlavelā? Ratto vācam na bhāseyya, duttho vācam na bhāseyya, mūlho vācam na bhāseyya, musāvādam¹³ na bhāseyya, pisuṇavācam na bhāseyya, pharusavācam na bhāseyya, samphappalāpam na bhāseyya na katheyya na bhaneyya na dīpeyya¹⁴ na vohareyya; ayam sīlavelā ti,¹⁵ vācam pamuñce¹⁵ kusalam nātivelam.

Janavādādhannāya na cetayeyyā ti. Janā ti khattiya ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca

* Jāt. iii, 103.

¹ Bp S pañca pi cetokhile.

² S bhindeyya.

³ Bp S bhindeyya.

⁴ Si om.

⁵ Bp ñāṇasannīthitam; S ñānam samutthitam.

⁶ Si mucceyya. ⁷ Bp S om. ⁸ S om.

⁹ Bp S ad. kālavelātikkantam vācam na bhāseyya.

¹⁰ Si ca. ¹¹ Si ca bhāsatī.

¹²⁻¹² Bp S kokilāyeva.

¹³ Si musāvācam.

¹⁴ Bp S dīpayeyya.

¹⁵⁻¹⁵ Si om.

devā ca manussā ca. Janassa vādāya upavādāya nindāya garahāya akittiyyā avanūnahārikāya sīlavipattiyā vā ācāravipattiyā vā ditṭhivipattiyā vā ājīvavipattiyā vā na cetayeyya, cetanam na uppādeyya cittasaṅkappam¹ na uppādeyya manasikāram na uppādeyyā ti, janavādadhammāya na cetayeyya. Ten' āha Bhagavā:

Cudito vacībhi satimābhinande,
sabrahmacārīsu khilam pabhinde,
vācam pamuñce kusalam nātivelam,
janavādadhammāya na cetayeyyā ti.

Athā param pañca rajāni loke
yesam satimā vinayāya sikkhe:
rūpesu saddesu atho rasesu
gandhesu phassesu sahetha rāgam. 20.

Athāparam pañca rajāni loke ti. Athā ti padasandhi padasamsaggo padapāripūri akharasamavāyo byañjanasilitṭhatā padānupubbatā-m-etam, athā ti. *Pañca rajāni* ti rūparāgo saddarāgo gandharāgo rasarāgo phoṭṭhabbarāgo Athavā

Rāgo rajo na ca pana reñū vuccati,
rāgass' etam adhivacanam rajo ti,
etam rajam vippajahitvā² pañditā,
viharanti te vigatarajassa sāsane.

Doso rajo³ na ca pana reñū vuccati,
dosass' etam adhivacanam rajo ti,
etam rajam vippajahitvā pañditā,
viharanti te vigatarajassa sāsane³.

Moho rajo na ca pana reñū vuccati,
mohass' etam adhivacanam rajo ti,
etam rajam vippajahitvā⁴ pañditā,
viharanti te vigatarajassa sāsane.

¹ Bp S cittam na u° saṅkappam.

² Bp S pativinoditvā.

³⁻³ Bp S pe.

⁴ Bp pativinoditvā; S vippativinoditvā.

Loke ti apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke dhā-tuloke āyatana-loke ti, athāparam pañca rajāni loke.

Yesam satimā vinayāya sikkhe ti. *Yesan* ti rūparāgassa saddarāgassa gandharāgassa rasarāgassa photṭhabbarāgassa. *Satimā* ti yā sati anussati patissati sati sarapata dhārapata apilāpanata assammussanata sati satindriyam satibalam sammāsatī satisambojjhaṅgo ekāyanamaggo; ayam vuccati sati. Imāya satiyā upeto samupeto upagato sainupagato upapanno samupapanno¹ samannāgato so vuccati satimā. *Sikkhe* ti tisso sikkhā: adhisilasikkhā adhicittasikkhā adhi-paññāsikkhā.

Katamā adhisilasikkhā? . . . pe . . . ayam adhipaññā-sikkhā.

Yesam satimā vinayāya sikkhe ti satimā puggalo yesam rūparāgassa saddarāgassa gandharāgassa rasarāgassa photṭhabbarāgassa vinayāya paṭivinayāya pahānāya vūpasamāya paṭimissaggāya paṭippassaddhiyā adhisilam pi sikkheyya, adhicittam pi sikkheyya, adhipaññam pi sikkheyya. Imā tisso sikkhā² āvajjanto³ sikkheyya, jānanto sikkheyya . . . pe . . . sacchikātabbam sacchikaronto sikkheyya ācāreyya samācareyya samādāya vatteyyā ti, yesam satimā vinayāya sikkhe.

Rūpesu saddesu atho rasesu gandhesu phassesu sahetha rāgan ti rūpesu saddesu gandhesu rasesu photṭhabbesu rāgam saheyya parisaheyya abhibhaveyya ajjhotthareyya pariyādiyeyya maddeyyā ti, rūpesu saddesu atho rasesu gandhesu phassesu sahetha rāgam. Ten' āha Bhagavā:

Athāparam pañca rajāni loke
yesam satimā vinayāya sikkhe:
rūpesu saddesu atho rasesu
gandhesu phassesu sahetha rāgan ti.

E tesu dhammesu vineyya chandam
bhikkhusatimā suvimuttacitto

¹ Bp S sampanno.

² Bp S sikkhāyo.

³ Si °ento.

kālena so sammā dhammam parivī-
 mamsamāno
 ekodibhūto vihane tamam soti Bhā-
 gavā.

21.

Etesu dhammesu vineyya chandan ti. *Etesū* ti rūpesu sad-
 desu gandhesu rasesu phoṭṭhabbesu. *Chando* ti yo kāmesu
 kāmachando kāmarāgo kāmanandi kāmataṇhā kāmasineho¹
 kāmapariḍāho kāmamucchā kāmajjhosānam kāmogho kā-
 mayogo kāmupādānam . . . pe . . . kāmachandanīvara-
 nam. *Etesu dhammesu vineyya chandan* ti etesu dhammesu
 chandam vineyya paṭivineyya pajaheyya vinodeyya byan-
 tīkareyya anabhāvam gameyyā ti. etesu dhammesu vineyya
 chandam.

Bhikkhu satīmā suvimuttacitto ti. *Bhikkhū* ti kalyāṇapu-
 thujjano² vā bhikkhu sekkho vā bhikkhu. *Satīmā* ti yā
 sati anussati . . . pe . . . sammāsatī satisambojjhaṅgo
 ekāyanamaggo; ayam vuccati sati. Imāya satiyā upeto
 . . . pe . . . so vuccati satīmā ti bhikkhu satīmā.

Suvimuttacitto ti paṭhamam jhānam samāpannassa nīva-
 ranehi cittam muttam vimuttam suvimuttam; dutiyam
 jhānam samāpannassa vitakkavicārehi cittam muttam vi-
 muttam suvimuttam; tatiyam jhānam samāpannassa pītiyā
 cittam muttam vimuttam suvimuttam; catuttham jhānam
 samāpannassa sukhadukkhehi cittam muttam vimuttam su-
 vimuttam; ākāsānañcāyatanaṁ samāpannassa rūpasaññāya
 paṭighasaññāya nānattasaññāya cittam muttam vimuttam
 suvimuttam; viññānañcāyatanaṁ samāpannassa ākāsāna-
 ñcāyatanaṁ sasaññāya cittam; ākiñcaññāyatanaṁ samāpannassa
 viññānañcāyatanaṁ sasaññāya cittam; nevasaññānaññāyata-
 naṁ samāpannassa ākiñcaññāyatanaṁ sasaññāya cittam muttam
 vimuttam suvimuttam; sotāpannassa sakkāyadiṭṭhiyā vicī-
 kicchāya sīlabbataparāmāsā diṭṭhānusayā vicīkicchānusayā
 tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittam muttam vimuttam suvimut-
 tam; sakadāgāmissa olārikā kāmarāgānusayā paṭighānusayā
 tadekaṭṭhehi ca kilesehi cittam muttam vimuttam suvimut-

¹ B^p S kāmasneho.² B^p S puthujjanakalyāṇako.

tañ; anāgāmissa aṇusahagatā kāmarāgā samyojanā paṭigha-samyojanā aṇusahagatā kāmarāgānusayā paṭighānusayā tad-ekaṭṭhehi ca kilesehi cittam muttam vimuttam suvimuttañ; arahato rūparāgā arūparāgā mānā uddhaccā avijjāya¹ mānānusayā bhavarāgānusayā avijjānusayā tadekaṭṭhehi ca kilesehi bahiddhā ca sabbanimittehi cittam muttam vimuttañ suvimuttan ti, bhikkhu satimā suvimuttacitto kālena so sammā dhammam parivīmaṇsamāno ti kālenā ti uddhate citte samathassa kālo, samāhite citte vipassanāya kālo.

* Kāle pagaṇhati cittam, nigaṇhāti athāpare².
sampahamsati kālena, kāle cittam samādahati³.

⁴ Ajjhopekkhati kālena so yogī kālakovidō⁴,
kimhi kālamhi⁵ paggāho kimhi kāle viniggaho ?
Kimhi pahamsanākālo samathakālo ca kīdiso,
upekkhākālam cittassa katham dasseti yogino ?
Līne cittamhi paggāho uddhatasmin viniggaho,
nirassādagatam cittam sampahamseyya tāvade.

Sampahaṭṭham yadā cittam alinam bhavati 'nuddha-tam,
samathassa⁶ ca⁷ kālo, ajjhattam ramaye mano.
Etena yeva⁸ pāyena⁹ yadā hoti samāhitam,
samāhitacittapaññāya¹⁰ ajjhupekkheyya tāvade¹¹.
Evam kālavidū dhīro, kālaññū kālakovidō,
kālena kālam cittassa nimittam upalakkhiye¹² ti;

kālena so.

Sammā dhammam parivīmaṇsamāno ti sabbe samkhārā anicca ti sammā dhammam parivīmaṇsamāno. Sabbe

* Apparently, like the passage on p. 505, not a quotation.

¹ Bp S avijjā.

² Bp S punāpare.

³ S samādamā.

⁴⁻⁴ S om.

⁵ Si kāle.

⁶ Bp samathamittassa; S samathatinimittassa.

⁷ Bp so sa; S so.

⁸ Bp S me.

⁹ Bp vupāyena; S upāyena.

¹⁰ Si samāhitam p°.

¹¹ S tāvadeyya.

¹² Bp °lakkhave; S °lakkhiye.

saṃkhārā dukkhā ti, saṃmā dhammaṃ parivīmamsamāno. Sabbe dhammaṃ anattā ti, saṃmā dhammaṃ parivīmamsamāno . . . pe . . . yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabban tam nirodhadhamman ti, saṃmā dhammaṃ parivīmamsamāno.

Ekodibhūto vihane tamam so ti Bhagavā ti. Ekodī ti ekagacitto avikkhittacitto avihatamānaso¹ ti, ekodibhūto.

Vihane tamam so ti rāgatamam dosatamam mohatamam mānatamam ditthitamam kilesatamam duccaritatamam andhakaranam acakkhukaranam añānakaranam paññānirodhikam vighātapakkhikam anibbānasanivattanikam haneyya vihaneyya² pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvam gameyya. Bhagavā ti gāravādhivacanam. Api ca bhaggarāgo ti Bhagavā, bhaggadoso ti Bhagavā, bhaggamoho ti Bhagavā, bhaggamāno ti Bhagavā, bhaggadiṭṭhī ti Bhagavā, bhaggakaṇṭako ti Bhagavā, bhaggakileso ti Bhagavā; bhaji vibhaji paṭivibhaji³ dhammaratanan ti Bhagavā, bhavānam antakaro ti Bhagavā, bhāvitakāyo ti⁴ Bhagavā⁴, bhāvitasiло ti⁴, bhāvitacitto ti⁴, bhāvitapañño ti Bhagavā. Bhaji vā Bhagavā, araññavanapatthāni pantāni senāsanāni appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāha-seyyakāni paṭisallānasārūppānī ti Bhagavā. Bhāgī vā Bhagavā, cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānan ti Bhagavā. Bhāgī vā Bhagavā attharasassa dhammarasassa vimuttirasassa adhisilassa adhicittassa adhipaññāyā ti Bhagavā. Bhāgī vā Bhagavā catunnam jhānānam catunnam appamaññānam catunnam arūpasamāpattinān ti Bhagavā. Bhāgī vā Bhagavā atthannam vimokkhānam atthannam abhibhāyatanānam navannam anupubbavihārasamāpattinān ti Bhagavā. Bhāgī vā Bhagavā dasannam saññābhāvanānam dasannam kasinasamāpattinām ānāpānasatisamādhissa arūpasamāpatti�ā⁵ ti Bhagavā. Bhāgī vā Bhagavā catunnam satipatthānānam catunnam sammappa-

¹ Bp S avisāhaṭa°, and ad. samatho samādhindriyam samādhibhūto (S samādhibalam) sammāsamādhī.

² Si om.

³ Bp pavibhaji.

⁴ Bp S om.

⁵ Bp asupə°; S asubha°.

dhānānam catunnām iddhippādānam pañcannām indriyānam pañcannām balānam sattannām bojjhaṅgānam ariyassa atṭhaṅgikassa maggassā ti Bhagavā. Bhāgī vā Bhagavā dasannām tathāgatabalānam catunnām vesārajjānam catunnām paṭisambhidānam channām abhiññānam channām buddhadhammānan ti Bhagavā. *Bhagavā* ti n' etam nāmām mātarā katam, na pitarā katam,¹ na bhātarā katam¹, na bhaginiyā katam, na mittāmaccehi kataṁ, na nātisālohitēhi kataṁ, na samanabrahmaṇehi kataṁ, na devatāhi kataṁ; vimokkhantikam etam buddhānam bhagavantānam bodhiyā mūle saha sabbaññutaññapassa paṭilābhā sacchikā paññatti yadidam Bhagavā ti, ekodibhūto vihane tamām so ti Bhagavā. Ten' āha Bhagavā:

Etesu dhammesu vineyya chandaṁ²
bhikkhu satimā suvimutta citto
kālena so sammā dhammām parivimamsamāno
ekodibhūto vihane tamām so ti Bhagavā ti.

² SOLASAMO SĀRIPUTTASUTTANIDDESO ².

ATṬHAKAVAGGIKAMHI ³ SOLASO SUTTANIDDESĀ ⁴ SAMATTĀ ⁵.

¹⁻¹ Si om.

²⁻² Bp S sā° so° samatto.

³ Bp °vagganhi; S atṭhakathāmaggamhi. ⁴ Bp S °desi.

⁵ Bp S °tti; and S ad. mahāniddesagandho samatto pari-puṇno. Akkharā ekamekañ ea buddharūpasmiñ siyā tasmā hi pañcito posolikheyā paṭikattayām. Sitthir astu subhim astu ārogystu nuvana ativemnā.

INDEXES

- I. PASSAGES QUOTED**
- II. SUBJECTS AND PROPER NAMES**

I

PASSAGES QUOTED

VERSE

ACCAYANTI ahorattā (S. i, 109), 119.

Attanā pakatam pāpam (Dhp. 165), 32.

Addasam kāma te mūlam (Jāt. iii, 450; Mahāvastu iii, 190), 2, 28.

Anatthajanano lobho (Itv. § 88), 15, 363, 470.

Appam āyu manussānam (S. i, 108), 44, 119.

Appiyā vā dāyādā (KhP. viii, 5), 4.

Asatañ ca satañ ca ñatvā dhammam (Sn. 527), 58, 336.

Assaddho akataññū ca (Dhp. 97), 237.

Āgum na karoti ti kiñci loke (Sn. 522), 202.

Āmāya dāsā pi bhavanti h' eke (Jāt. vi, 285), 11.

Āsāya kasate khettam (Thag. 530), 263.

Ekāyanam jātikhayantadassī (S. v, 168), 456.

Okam pahāya aniketasārī (Sn. 844), 197, 200.

Kan nu satto ti pacceci (S. i, 135), 439.

Kāmā te pañhamā senā (Sn. 436-9), 96, 174, 333.

Kāyamunim vācānum (Itv. § 67), 58, 335.

Kāle paggan̄hati cittam (?), 508.

Kiñcā pi cetam jalatī vimānam (S. i, 148), 411.

Kuhā thaddhā lapā siñgī (A. ii, 26), 125, 383.

Catukkañño catudvāro (cf. Jāt. v, 266; Mahāvastu i, 9), 405.

Cirassam vata passāma (S. i, 1; cf. Jāt. iv, 476), 437.

Corā haranti rājāno (S. i, 32), 5.

Jinno rathassamañikuñdale ca (Jāt. iii, 153), 436.

Jīvitam attabhāvo ca (?) 42, 117.

Taṇhādutiyo puriso (Sn. 740, 741), 455.
 Tassāyam pacchimako bhavo (Thag. 202), 22, 460.

Dantam nayanti samitīm (Dhp. 321-3), 243.
 Dūre santo pakāsentī (Dhp. 304), 448.
 Doso rajo na ca pana reñū vuccati (?), 505.

N' atti marañamhā mokkho (?), 121.
 Na pañditā upadhisukhassa hetu (? cf. Jāt. vi, 374), 424.
 Na monena muni hoti (Dhp. 268, 269), 58, 336.
 Nāsissam na pivissāmi (Thag. 223), 67, 476.
 Nāham gamissāmi pamocanāya (Sn. 1064), 32.
 Nidhīnam va pavattāram (Dhp. 76, 77), 503.

Pajjena katena attanā (Sn. 514), 71.
 Pubb' eva maccam vijahanti bhogā (Jāt. iii, 154), 124.

Phalānam iva pakkānam (Sn. 576-81; cf. D. ii, 120), 121.

Bāhetvā sabbapāpakāni (Sn. 519), 87.

Magadham gatā Kosalam gatā (S. i, 119), 494.
 Maccun' abbhāhato loko (Thag. 448), 411.
 Moho rajo na ca pana reñū vuccati (?), 505.

Yass' indriyāni bhāvitāni (Sn. 516), 244.
 Yo ve kāle asampatte (Jāt. iii, 103), 504.

Rāgo ca doso ca itonidānā (Sn. 271), 16, 364, 471.
 Rāgo rajo na ca pana reñū vuccati (?), 505.

Lābho alābho yaso ayaso ca (A. iv, 157), 411.
 Lobho doso ca moho ca (S. i, 70; Itv. § 50), 16, 364, 471.

Vidhāsu na vikappanti (S. iii, 84), 243.
 Vedāni viceyya kevalāni (Sn. 529), 93, 205.

Sabbo ādīpito loko (S. i, 133), 411.
 Suññato lokam avekkhassu (Sn. 1119), 438.
 Suddhagamasāmuppādam (?), 438.
 Sele yathā pabbatamuddhānitīthito (Itv. § 38), 360, 453.

PROSE

Atha kho Hālindakāui (S. iii, 9), 197.
 Appam idam bhikkhave (S. i, 108), 44, 119.
 Abhiññāyā 'ham (M. ii, 9), 271.
 Alam Ānanda mā soci (D. ii, 144), 122.
 Asmī ti bhikkhave maññitam (S. iv, 202), 137.

Āyasmā Ānando Bhagavantam etad avoca: Suñño loko (S. iv, 54), 439.

Etam nūna tam bhayam (M. i, 21), 371.
 Evam eva kho brāhmaṇa titthat' eva (M. iii, 6), 33.
 Evam eva kho bhikkave bhikkhu rūpam sammannesati (S. iv, 197), 439.
 Evam vimuttacitto (M. i, 500), 284, 303.

Katham paribhogato mattam jānāti (*cf.* A. ii, 40), 496.
 Kathañ ca bhikkhave bhikkhu patilino (A. ii, 41), 224.
 Kavalinikāre ce bhikkhave (S. ii, 101), 25.
 Kumārakam idam bhikkhave (A. i, 261), 378.

Gocare bhikkhave caratha (S. v, 147), 475.

Tam enam nirayapālā (M. iii, 183), 404.
 Tayo kho mahārāja purisassa dhammā (S. i, 70; Itv. § 50), 16, 364, 470.
 Tayo me bhikkhave antarāmalā (Itv. § 88), 15, 363, 469.
 Tiṇo pāragato thale tiṭṭhati (S. iv, 175), 20.

Naccam gītam vāditam (*cf.* D. i, 6), 366.
 Na tvam imam dhammadvinayam (*cf.* D. iii, 117), 194.
 Nāyam bhikkhave kāyo tumhākam (S. ii, 64), 437.

Passatha no tumhe (M. i, 137), 122.

Bhūtapubbam brāhmaṇa imissāy' eva Sāvatthiyā (?), 417.

Mā bhikkhave agocare caratha (S. v, 147; *cf.* D. iii, 58), 474.

Yam bhikkhave na tumhākam (S. iii, 33; M. i, 140), 438.
 Ye te titthiyā Sundarim (*cf.* Ud. iv. 8; Jāt. ii, 415; Dhp. Comm. iii, 474), 64.

Ye te bhikkhave bhikkhū kuhā (A. ii, 26), 125, 383.

Yo bhikkhave phassesu chandarāgo (*cf.* S. iii, 27), 53.

Yo bhikkhave saññāya chandarāgo (S. iii, 27), 56.

Yo rūpe bhikkhave chandarāgo (S. iii, 27), 278.

Rājakathā corakathā (*cf.* D. i, 7), 367, 374.

Rūpupayam vā bhikkhave (S. iii, 53), 25.

Rūpo kho Rādha yo chando (S. iii, 188), 23.

Viggāhikāya kho Moggallāna (A. iv, 87), 394.

Saddahasi tvam Sāriputta (S. v, 220), 236.

Santam etam padam (A. v, 8, etc.), 342.

Santi bhikkhave cakkhuviññeyyā (S. iv, 36), 24.

Samañnamuṇḍikāputto evam āha (?), 89, 309.

Sāntevāsiko bhikkhave bhikkhu sācariyako (S. iv, 136), 14,
362, 469.

So vata Cunda attanā (M. i, 45), 32.

II

SUBJECTS AND PROPER NAMES

AKATTHAMĀNA, 71.	ajjheta, 433.
akappiya, 251.	añña, 188, 192.
akittayi, 281, 354.	añña, aññena, 85, 138, 163.
akukkuca, 218.	aññadattha, 168.
akubbamāna, 51; akubbaye,
428.	aññamokha, 32.
akusala, 286; pucchā, 340.	aññāya, 398.
akuha, 461.	atari, 432.
akuhaka, 224-7.	atāri, 247.
akevalin, 286, 299.	atiga, 99.
akkodhana, 215, 232.	aticca, 120.
akkhāti, akkhāya, 169; ak-
kheyya, 127.	atimāna, 233; root of, 490.
agatadisā, 471.	ativela, 504.
agati, chanda-, dosa-, moha-,
bhaya-, 108.	atisitvā, 324.
agāra, 123.	atīta, 109, 222; -pucchā, 340.
agiddha, 53, 203.	atīsaramdiṭṭhi (atīsāra-), 297.
agocara, 473.	attagarāhin, two ways, 54.
agga, 282.	attagarahiya (kamma), 332.
aggi, -vatta, 92; -vattika, 89.	attañjaha, 90.
Aggivessana, 284, 303.	attadaṇḍa, 402.
Añganeka, 155.	Attadaṇḍasuttaniddesa, 402.
acelaka, 416.	attadiṭṭhi, 107.
accatari, 432.	attari, 432.
accanta, -santi, 74; -suddhi,
98.	attā, 73, 82, 107, 248; ātumā,
69, 296; ātumāna, 351.
accayeyya, 64.	attānukamseti, 497.
accuñha, 487.	attha, 186.
Ajapatha, 155.	atthi, 100; atthiko, 464.
ajeguccha, 231.	atha, 176.
ajjhagā, 457.	adassam, 185.
ajjhhatta, 346, 351; -pucchā,
-bahiddhā pucchā, 340;
-santi, 185.	aditthi, 188, 192.
	addakkhi, 193, 323; -im, 412.
	addasa, 327.
	addasāsim, 411.
	addhā, 2.
	adhigama, 234.

adhieittasikkhā, 39, 478.	anūpaya, 80.
adhitthita, 153.	anūpalitta, 90.
adhipaññāsikkhā, 40.	anekarūpa, 351.
adhipatika, 484.	aneja, 353.
adhisilasikkhā, 39, 478.	anoka, 487; -sārin, 197.
adhosi, 83.	anotappa (āsaya), 501.
anattagarahin, 332.	anosita, 411.
anapekkhin, 246.	anta, two, 52, 109.
anabhinibbattisāmaggi, 132.	antarā, -mala, -amitta, -sa-
anabhibhūta, 400.	patta, -vadhaka, -pac-
anabhisambhuñanta, 77,	chatthika, 15.
312.	anna, 372, 495; -sannidhi,
anariya, -dhamma, 69, 144.	372.
anavajjakamma, 313.	anvānayati, 306.
anavajjatthapucchā, 340.	anveti, 17.
anavaññattipatisamyutta (vitakka), 501.	apatthayāna, 313.
anāgata, 109, 221, 303; -puc-	apara, 91.
chā, 340.	aparaddha, 300.
anāgāramuni, 58.	apāhata, 164.
anādiyāna, 111.	apihālu, 227.
anānugiddha, 53, 440.	apuñña, 90.
anānuputtha, 68.	apuññābhisañkhāra, 90, 206,
aniketasārin, 198, 494.	442.
aniññthurin, 440.	apurekkharāna, 200.
anissāya, 190.	appa, 306; jīvita, 42; -gabbha,
anissita, 133, 245.	228; 421; -matta, 59;
anītiha, 400.	-sadda, 377.
anugijjhati, 12.	appiya, two, 134.
anuggaha, 330.	appodaka, 50, 408.
anuggahāya, 183.	abandhana, 433.
anuttunāti, 167, 315.	abala, 12.
anuddhata, 220.	abbata, 188, 192.
anudhamma, 481.	abbudakāla, 120.
anupādiyāna, 108.	abbuyha, 419.
anupādisesa, 282.	abbūlhasalla, 59.
anupuechati, 193.	abyākatapucchā, 340.
annutta, 139.	abhigajjati, 172.
anusaya, māna-, bhavarāga-,	abhichanna, 24.
avijjā-, 100.	abhijānāti, abhijaññā, 350
anusocati, 222.	abhijānam, 84.
anussati, 7.	abhijjhā (gantha), 98, 329.
anussarati, 294.	abhiññā, pañca-, 108, 328.
anūpanīta, 206.	abhinandati, 503.
anūpaneyya, 107.	abhinibbutatta, 71.
	abhipassati, 308.

- abhipūraṇatā, 3.
 abhibhū, 400.
 abhisamkhāra, puñña-, apuñña-, āneñja-, 442; -bhāra, 334.
 abhisajjati, 387.
 abhisambhavati, 471, 485.
 abhisitta, 298.
 abhīru, 371.
 amaccharin, 227.
 amanussapucchā, 340.
 amama, 51
 amaravitakka, 501; kilesa, 386.
 amāya, 422.
 ambuja, 202.
 arati, 412.
 Aratī, Māradhītā, 181; Mārasenā, 96.
 arahat, 58, 78, 130, 137; described, 21, 22; tādi, 114.
 arahatta, -ppatta, 314.
 aritta, 199.
 ariya, 158; -dhamma, 71; -maggā, 72.
 arūpasamāpatti, 281.
 arūpin (gati), 112, 137.
 aroga, 84.
 alābha, 239.
 Allasanda, 155.
 avadāniya, 36.
 avikatthin, 217.
 avikampamāna, 195.
 avijjāsaya, 501.
 avijjogha, 57, 159.
 avirujjhāmāna, 175.
 aviruddha, 239.
 avivādabhūmā, 308.
 Avīci, 405; -santatisahita, 18, 347.
 avitatañhā, 49.
 avitivatta, 103.
 avivadāta, 73.
 avokamma, 430.
 asamvindanta, 440.
 asaññasatta, 280.
 asaññin, 280; (gati) 97, 138.
 asata, 252, 435.
 asanta (asat), 272.
 asanta, 330.
 asantāsin, 217.
 asāta, 265.
 asāra, 409.
 asissam, asissāmi, 493.
 asilatā, 188, 192.
 asura, -bhavana, 448; -vatta, 92; vattika, 89.
 asekha, sīlakkhandha, samadhiikkhandha, etc., 21.
 asekhamuni, 58.
 asmi, 346.
 asmimāna (āsaya), 501.
 assa, -vatta, 92; vattika, 89.
 assuti, 188, 192.
 ahi, 484.
 ākassati, 428.
 ākāsa, 428.
 āgamā, 176.
 āgā, 193.
 āgāramuni, 58.
 āgārika, 102.
 āgu, 201.
 ācama, 429.
 ātañkaphassa, 486.
 ātappa, 378.
 ātāpin, 378.
 ātumā, 69, 296; ātumāna, 351.
 āthabbaṇa, 381.
 ādāna, -gantha, 98.
 Ādiccabandhu, 341.
 ādiyati, 77; ādeti, 444.
 ādeva, 370.
 ānañya, 160.
 Ānanda, 122, 439.
 ānisamsa, 73, 441; two in attano ditṭhi, two in ditṭha-, sutā-, sīla-, vat-tamuta-, -suddhi, 104
 āneñjābhismāñkhāra, 90, 206, 442.

- ābādha, pittasamuṭṭhāna,
 etc., 17, 47.
 ābādhika, 160.
 āyatana, 133: ajjhattika, bā-
 hira, 109: -kusala, 171:
 -pucchā, 340.
 āyasmat. 140, 445.
 āyoga, 226.
 ārānummaṇa, 429.
 āvaraṇye, 368.
 āvasati, 127; āvase, 123.
 āvaheyya, 302.
 āvāsamacchariya, 128.
 āvilatta, 488.
 āvilabhāva, 489.
 āsatti, 51, 221.
 āsana, 131.
 āsaya, 362, 501.
 āsava, pubb-, 331.
 āsā, 99, 261, 263, 264.
 āsimṣati, 60.
 āha, 87.
 āhāra, 25.

 iccā (iti ā-), 139.
 icchatī, 3, 138, 164.
 icchā, 29; -nidāna, 30.
 ināyika, 160.
 iti, 123.
 iti 'ham, 71.
 itonidāna, 274.
 itthi, thiyo, 11; -pariggaha,
 11.
 idamsaccābhinivesa (gantha),
 98.
 iddhippāda, four, 14; -kusala,
 171; -dhīra, 45; -pucchā,
 340.
 idha, 40, 109, 156.
 Inda, 177; -bhavana, 448;
 vattika, 89.
 indagū (hindagū), 3.
 indriya, five, 14; -kusala, 171;
 -dhīra, 45; -pucchā, 341;
 -saṃvarapariyanta, 483.

 iriyati, 431.
 iriyāpatha, 226; -saṃkhāta,
 225.

 uggayha, 173.
 uggaḥanati, 328.
 uggaḥāyati, 91.
 uggaḥita, 175.
 ugghātinighāti, 167.
 uccāvaca, 93, 467.
 uccheda, -diṭṭhi, 82, 245;
 -vāda, 282; samsāravat-
 tassa, 324.
 unṇati, 158, 170.
 unnamati, 169.
 unṇha, two causes, 486.
 uttama, 211.
 uttarimkurute, 102.
 uda, 445; -bindu, 135.
 uddha, 303.
 uddhacca, 220; (āsaya) 501.
 uddhamṣarā, -vāda, 315.
 upaccagā, 167.
 upacchindati, 502.
 upadhi, 27, 141; -viveka,
 27.
 upanissita, 283.
 upanīta, dukkhū-, 38.
 upaneyya, 107.
 upaya, tanhā-, diṭṭhi-, 80;
 rūp-, 25.
 uparata, 337.
 uparuddhe, 346.
 upavāda, -kara, 386.
 upasam̄kheyya, 213.
 upasanta, 210, 352, 434.
 upasame, 351.
 upātivatta, 322.
 upādāyarūpa, 266.
 upāhana, 226.
 upekkhaka, 241, 330.
 upekkhati, 328.
 upekkhā, 501.
 upeti, 63.
 ubhayante, 109.

- ussa, 251.
 ussada, seven, 72.
 eka, 291, 454.
 ekacariya, 156; two causes, 153.
ekāgārika (—*sattāgārika*), 416.
 ekāyanamagga, 454-457.
 ekodi, 478; -bhūta, 509.
 ejati, 250.
 ejā, 91, 353.
 ejānuga, 91.
 eneyyaka, 154.
 eti, 172.
 etto, 282.
 eththa, 302.
 erakavattikā, 154.
 ela, 202.
 elambuja, 202.
Elavaddana, 154.
 evam, 136.
 evamsameta, 280.
 evadassin, 96.
 oka, okasārin, 197.
 okkhittacakku, 498.
 ogha, kām-, bhav-, ditth-, avijj-, 57, 159; -tiṇṇa, 159.
 otinna, 414.
 odagya, 3.
 oma, 251.
 osāna, 412.
 ossa (ussa), 251.
Kaccāna, 197.
kaṇṭaka, -vārija, 202.
Kaṇha, 96, 334, 489; -pakkha, 489.
 katī, 467.
 kattar, 200.
 katthati, katthitar, 389.
 katthin, 217, 389.
 katham nu, 186.
 kathamkathā, 265, 269; -salala, 59, 414, 418.
 kathamkathin, 270.
 kathamdassin, 210.
 kathamsameta, 278.
 kathamsila, 210.
 kathā, gāma-, tiracchāna-, 367.
 kathojja, 163, 168.
 kapaṇa, 149.
 kapi, 92.
 kappa, tañhā-, ditthi-, 97.
 kappayati, 97.
 Kamali, 154.
 kampati, 353.
 kamma, 312; puññābhisaṁkhāra, apuñña-, 206; ni-rayasamvattanika, 307; sāvajja-, anavajja-, 313.
 kammāra, 478.
 kammussada, 72.
 kayavikkaya, 386.
 karoti, 108.
 kalalakāla, 120.
 kalaha, two, 255.
Kalahavivādasuttaniddesa, 255.
 kalyānapīti, 491.
 kahāpaṇa, 11.
 kahāpaṇaka, 154.
 kāka, -vatta, 92; -vattika, 89.
 kāma, 96, 386; two, 1; kilesa-, 2; vatthu-, 1; -guṇa, five, 474; -paṇka, 429; -vitakka, 501; -samkappa, 149; -saññā, 207; -saññāsaya, 501.
 kāmayati, kāmayāna, 4.
Kāmasuttaniddesa, 1.
 kāmogha, 57, 159.
 kāya, 23; -gantha, four, 98; -duccarita (kilesa), 386; -bandhana, 226; -money-ya, 57; -viveka, 26, 27.
 kāla, 508.
 kālakata, 126.

- Kālamukha, 154.
 kālavelā, 504.
 kiñcana, 434.
 kitti, 147.
 kittita, 281.
 kilesa, 12; upavādakara, 386;
 -kāma, 2; -bhāra, 334;
 olārika, majjhima, su-
 khuma, 386.
 kilesussada, 72.
 kīvanta, 467.
 kukkucea, hattha-, pāda-,
 hatthapāda-, 218; two
 causes, 218.
 kukkuṭa, -patta, 131.
 kukkura, -vatta, 92: -vatti-
 ka, 89.
 kuñcikā, 226.
 kuto, 256: -nidāna, 261.
 kuppati, 165.
 kuppapaṭiceasanti, 75.
 kubbati, 99; kubbaye, 426;
 akubbaye, 428.
 kulajjhāpaka, 5.
 kulamaechariya, 128.
 kuvan̄i, 493.
 kusala, 69, 105, 171, 289;
 khandha-, dhātu-, etc.,
 105, 171; -pucchā, 340;
 vadāna, 294: -vāda, 164.
 kusalānu-esin, 486.
 kusalābhisaṃkhāra, 90.
 kuhanavatthu, three, 224.
 kuhiñci, 63.
 kodha, 264: root of, 490;
 ten ways, 215.
 kopa, 215.
 Kosala, 494.
- khanti, 428.
 khandha, -kusala, 171: -pari-
 yanta, 21; -pucchā, 340;
 -bhāra, 334; sīla-, samā-
 dhi-, paññā-, vimutti-,
 vimuttiñāṇadassana-, 21.
- khādanīya, 372.
 khārāpatacchikā, 154.
 khiddā, kāyikā, vācasikā, 379.
 khittacakkhu, 498-500.
 khila, three, 63; ceto-, five,
 63, 503.
 khudā, 486.
 khuppi-pāsā, Mārasenā, 96.
 khetta, seven, 11, 248.
 khema, 130, 308, 443; -das-
 sin, 130.
- Gaṅgāṇa, 155.
 gaṇa, 92; four, seven, 447;
 -sāmaggi, 131.
 gaṇin, 447.
 gati, nerayika, etc., 81.
 gathita, 98.
 gaddula (daddula), tañhā-,
 9; ñahāru-, 131; dad-
 dulabhakkha, 416.
 gadhita, 159, 420.
 gantha, 105, 207: four, 98,
 246, 329.
 gandhabba, -bhavana, 448;
 vattika, 89.
 gandhābhībhū, 400.
 gabbha, -karana, 382.
 garahati, 54, 332.
 gava, 11.
 gaheSSI, 434.
 gāmakathā, 367.
 gāha, maechariya, 128, 227.
 giddha, 35.
 giyati, 420.
 givanta, 467.
 gutta, 498.
 Gumba (-bha), 154.
 Guhakasuttaniddesa (v.l.), 23.
 Guhatṭhakasuttaniddesa, 23.
 guhā, 23, 466.
 gedha, 53, 152.
 go, -vatta, 92; -vattika,
 89.
 gocara, 473, 474.

Gotama, 210, 341; -sāsana, 399.	janavādadhamma, 504. jantu, 3, 4, 18. jappati, 35, 190, 312; jappita, 316. jappanā, 316, 429. jara, jarasā, 120. Jarāsuttaniddesa, 117. jala, 203. Java, 154. jāgariya, 377. jāgariyānuyogapariyanta, 484. jāta, 4, 62, 167. Jātamveda, -sama, 405. jātarūpa, 478. jātu, 3. jātimatta, 120. jānāti, 323; jaññā, 41; jāni-yāma, 279. jigucchita, 315. jita, 174. jiyyati, 436. jīvita, appaka, 42; cātum-mahā- rājikānam devā-nam, tāvatimsānam, etc., 44. jeguccha, 231. jotimālikā, 154.
Cūlaviyūhasuttaniddesa, 285.	jhāna, four, 7, 27, 373. jhānānuyutta, 500.
cetayati, 505.	jhāyati, 149. jhāyin, 373.
codita, 151.	ñāṇa, 57, 85, 187, 188; atṭha-samāpatti-, pañcābhi-ñā-, micchā-, 106, 108, 328; paracitta-, pubbe-nivāsānussati, 100, 323; -patha, 269; -bandhu, 328; -sahabhū, 269.
Chattapatha, 155.	ñāta, -vibhūta, 277; -pariññā, 53.
chanda, 4, 52; five, -nidāna, 262.	ñātivitakka, 501; (kilesa), 386.
chandagū, 331.	
chandānidāna, 263.	
chandānunīta, 64.	
chātaka, 486.	
chinnasota, 433.	
jagū, 3.	
Jaññupatha, 155.	
jana, 121.	
janapadavitakka, 501; (kile-sa), 386.	

thatvā, 296.
 thita, 353.
 ṭhitiparittatā, 42.

 dāmsa, 484.
 dāmśādhipāta, 484.

 takka, 294, 295, 501.
 Takkasilā, 154.
 takkāsaya, 501.
 Takkola, 154.
 tajja, 3.
 tañhagata, 47.
 tañhā, six, 47, 240; -kappa, 92, 112; -gata, 47; -pu-rekkhāra, 73; -nivesana, 110; -nissaya, 108, 190, 458; -papañca, 344; -le-pa, 55.
 Tañhā, Māradhītā, 181; Mā-rasenā, 96.
 tañhūpaya, 80.
 tathāgata, 58.
 tathāvidha, 28, 150.
 tathivat, 290.
 tadañgasanti, 74.
 tandi, 378.
 tapojigucchavāda, 315.
 tama, 454.
 Tamali, 154.
 tamñpanissāya, 315.
 Tambapaññi, 155.
 tammaya, 206.
 tarati, 19, 91.
 tasa, 488.
 tasnā, 39.
 tādi, 459; five ways, 114.
 tāvatimsabhavenā, 445.
 tikiechā, five, 382.
 titthati, 24, 424.
 tinna, 159.
 tittha, 301.
 titthiya, tithya, 300; ati-sāraditthi, 298.

tiracchāna, -kathā, thirty-two, 367, 473; -yonika (gati), 97; -yonisamvatanika, 489; -vijjā, 372.
 Tissa, 140.
 Tissametteyyasutta niddesa, 139.
 tirañapatiññā, 53; -vibhūta, 277.
 tuccha, 291.
 Tuvañkasuttaniddesa, 339.
 tusita, kāya, 446; deva, arahat, -devaloka, 447.
 tosanattha, 496.

 thadda, 158.
 thala, 430.
 thāma, 350.
 thāvara, 488.
 thiyo, *see* itthi.
 thīna, 423.
 thunati, 292.
 theyya, 488.

 dakkhati, 325.
 danda, three, 402.
 daddula, -bhakkha, 416; *see* gaddula.
 dalha, 157, 301, 487.
 dassana, mañgala, 87; am-añgala, 88.
 dahati, 163.
 dahāsi, 194.
 dāna, 372.
 dāsa, four, 11.
 ditthi, 106, 110, 127; -dhammika, 104; -bhaya, 402; -suddhi, 104, 106; -sudhika, 87.
 ditthi, 187, 193, 297; sammā-, 188; -kappa, 97, 112; -kalaha, 103; -gata, 83, 102; -gatika, 102; (-ditthīnivesa, 75); -nivesana, 76, 110; -nissaya,

108, 190, 458; -papañca, 345; -paribbasāna, 288, 305; -purekkhāra, 73; -bhaṇḍana, 103; -mamatta, 49; -medhaga, 105; -viggaha, vivāda, 103; -lepa, 55; -samkappa, 149; -saññā, 207; -salla, 59, 413; -sārin, 328.
ditthussada , 72.
diṭṭhūpaya , 80.
ditthogha , 57, 159.
dibbacakkhu , 100, 325.
disā , 410, 414; agata, 471; disavatta, 92; -vattika, 89.
disvā , 50.
dukkha , 85; list of, 17, 46.
dukkhūpanīta , 38.
Duṭṭhaṭṭhakasuttaniddesa , 62.
dutthamana , 62.
duddasa , 412.
duppamuñca , 31.
dummcaya , 31.
duraccaya , 432.
dūre , 28.
dūsita , 397.
deva , 44; gati, 97; -vattika, 89.
dosa , 15, 16; -salla, 59, 413; dosussada, 72.
dvaya-m-eva , 269.
dvāra , cakkhu-, etc., 130.
dhamati , 478.
dhamma , 94, 253; three, 16; four, 89, 309; seven, 86; aññassa, 319; parassa, 287; saka, 318; ditthigatāni, 73, 76; kañhapakkhika, 189; aññāṇa-, ariya-, amarāvikkhepa, 144; ariya-, 72; bāla-, 144; buddha-, 448; mūlha-, 144; sakkhi-, 360; -karaka, 226; -khhāna, 91; -macchariya, 128; -sāmaggi, 132.
dhammābhībhū , 400.
Dharipatha , 155.
dhātu , -kusala, 171; -pucchā, 340.
dhāvati , 419.
dhi (dhi), 44.
dhīra , 44, 55, 482.
dhutaṅga , eight, 188.
Dhotaka , 32.
dhona , 77, 78.
dhonā , 77, 136.

na, 113.
nakkhatta , -pāṭhaka, 382.
namassati , 400.
Namuci , 96, 334, 455, 489.
nara , 12.
nava , 331, 428.
nāga (āgu), 201.
nāga , -bhavaṇa, 448; -vatta, 92; -vattika, 89.
nānā , 285.
nāman , 109, 127; and rūpa, 276.
nāmarūpa , 325, 435; -dasana, 325.
niketasārin , 198, 494.
nikkilesatthapucchā , 340.
niggħosa , 150, 467.
niccheyya , 76, 183.
nithā , 261, 263, 264.
nithuriya , 440.
nidassati , 76.
nidda (=kāya), 23.
niddā , 377, 423.
niddhamati , 478.
nindā , 165, 306, 384.
nipaka , 478.
nibbāti , 343.
nibbāna , 20, 421; -kusala, 171; -gata, 20; -gāmimagga, 33; -dhīra, 45; -ppatta, 20; -pucchā. |
|--|

- 341; -manasa, 424; -santi^{ka}, 158.
 nibbjha, 420.
 nibbuti, 399.
 nimmitapucchā, 340.
 niyāmāvakkanti, 314.
 niyyati, 223, 395.
 niratta, 82, 248.
 niraya, -pāla, 404; -samvat-tanika, 489.
 nirassati, 444.
 nirāsattin, 221.
 nirassajati, 91.
 nivittha, 38, 65, 162.
 nivissavādin, 326, 331.
 nivesana, two, 110; tañhā, 110; ditthi-, 76, 110.
 nisamkhiti, 442.
 nisevati, 157.
 nissajja, 189.
 nissaya, 108, 283; two, 190, 458.
 nissayatā (-nā), 245.
 nissita, 75, 106; sassatadit-thi-, uechedaditthi-, sas-satuccedaditthi-, 283.
 nihīna, 194; nihinato, 105; -pañña, 299.
 niceyya, 244, 351.
 nīvaraṇa, 13.
 neyya, 114, 206.
 netar, 446.
 Nerañjarā, 455.
 nerayika, gati, 97.
 nevasaññināsaññin, gati, 97, 138.
 pakappanā, tañhā-, ditthi-, 72, 316.
 pakappita, 72, 186, 316.
 pakubbamāna, 65.
 pagālha, 26.
 pagāhati, 152.
 pañka, 203.
 pacinati, pacinam, 185.
 paecatta, 321.
 pacceyapatisevanasamkhāta, 224.
 paccuppannapucchā, 340.
 paccekamuni, 58.
 paccteti, 85, 108, 114.
 pacchā, 33.
 pajā, 47, 292.
 paññakkhandha, 21.
 pañña, 77; -cakkhu, 354, 356; -vimutta, 207.
 pañha, 464; -vimamsaka, 166.
 pañkkosati, 286.
 paticecasamuppādakusala, 171.
 paticchita, 113.
 patinissajja, 430.
 patipajjati, 144.
 patipattisāsana, 143.
 patipadā, sammā-, anuloma-, etc., 32, 143, 365; mic-chā, 144.
 patibhānavat, three, pariyat-ti-, paripucchā-, adhiga-ma-, 234.
 patilābhachanda, 262.
 pativadati, pativajjā, 397.
 patisamyujeyya, 196.
 patisūra, 172.
 patisenikattā, 173.
 patisenikaroti, 397.
 patihamkhati, 496.
 pañidhi, 109.
 pandara, 3.
 pandita, 124.
 panna, 135.
 patibuddha, 126.
 patilīna, 224.
 patilīnacara, 130.
 patthanā, 316.
 patthayati, 312; pattheti, 316.
 patthiya, 337.
 paduma, 135.
 padhāna, sammā-, four, 14; -kusala, 325; -dhīra, 45; -pucchā, 340.

- panūdeyya, 385.
 panta, 471.
 pannabhāra, 334.
 papañca, 280; samkhā, tanhā-, ditthi-, niāna-, 280.
 pappuyya, 170.
 pabbata, 466.
 pabruṭi, 211, 273.
 pabhindati, 503.
 pamajjati, 399.
 pamāda, 423.
 pamāya, 303.
 pamuñcati, 504.
 pamūlha, 36.
 pamoha, 193.
 payuttavācā, 389.
 para, 150, 286; paresa, 68;
 -dhammika, 485; -loka,
 60; -vāda, 151.
 parakkama, 487.
 paraneyya, 321.
 parama, 84, 102.
 Paramagañgaṇa, 155.
 Paramatthakasutta niddesa,
 102.
 Paramayona, 155.
 Parammukha, 154.
 paraviechhindana, 76, 311.
 parikissati, 153.
 pariggaha, tanhā-, ditthi-, 57.
 parijānāti, 426; pariññāya,
 52.
 pariññā, three, 52; ñāta-, 52;
 tīraṇa-, pahāna-, 53.
 parittasati, 372.
 parideva, 128, 134, 370;
 -dhamma, four, 492;
 -macchara, 134.
 paridevati, 166.
 paridevaneyya, 493.
 paridevayati, 38.
 paridhamseti, 5.
 paripucchā, 234.
 paripuññamāni, 298.
 pariphandati, 46.
 paribbasāna, 102, 285; ditthi-,
 305.
 paribhogachanda, 262.
 pariyatti, 234; -sāsana, 143.
 pariyanta, four, 483; -cārin,
 483; khandha-, etc., 21.
 pariyesanachanda, 262.
 parivajjeti, 6.
 parivimamisati, 508.
 parisahati, 361.
 parisā, 163.
 parisāvana, 226.
 parissaya, two, 12; pākata-,
 12; patīcchanna-, 13;
 -vinaya, 360, 365.
 parihāyati, 4.
 parihīna, 166; -pañña, 289.
 pareta, 149.
 palālapīthaka, 154.
 palikhañña, 490.
 palighaparivattikā, 154.
 palibodha, gharāvāsa-, put-
 tadāra-, ñāti-, mittā
 macca-, sannidhi-, 156.
 paleti, 172.
 pavakkhāmi, 482.
 pavasati, gharamhā, 312.
 pavādiyati, 293, 305.
 pavitakka, 176.
 pavuccati, 127; pavutta, 271.
 pavedita, 186.
 pavedheyya, 384.
 pasamsakāma, 163; -lābha,
 168.
 pasamsati, 321.
 pasamsā, 164.
 pasamsita, 169.
 pasākhakāla, 120.
 pasu, 248.
 pasuta, 420; kāma-, 35.
 pasūtighara, 120.
 Pasūra, 175, 177.
 Pasūrasuttaniddesa, 161.
 passati, 45, 50, 323.
 pahassamāna, 296.

- pahāna, -pariññā, 53; -vibhūta, 278; samudayassa, 323; samuccheda-, 324.
- pahāya, 19, 80.
- pahitatta, 477.
- pahiyati, 124.
- pahūta, 256, 258.
- pāgabbhiya, three, 228-231, 390-3.
- pātimokkha, 365.
- pādakukkueca, 218.
- pādalola, 374.
- pāna, eight, 372; -sannidhi, 372.
- pāra, 20.
- pāraṅgata, 114.
- pārisuddhi, 475; sati-, 478.
- pāva, pāvā, 68, 86, 297.
- pittivisayasaṁvattanika, 489.
- pittivisayika, gati, 97.
- piya, 261; two, 133; satta, 133; samkhāra, 134.
- piyavatthu, -acchedasam̄kin, 259.
- piyāita, 126.
- pihayati, 160; piheti, 432.
- piha, 227, 432.
- pīti, 3, 491; -mana, 3.
- pucchati, 341.
- pucchā, three, twelve classes, 339, 340.
- pucchita, 211.
- puñña, 90.
- puññābhisaṁkhāra, 90, 206, 442.
- putṭha, 171.
- Puññabhadda, -vatta, 92; -vattika, 89.
- putta, four, 247.
- puthu, 11; -vacana, 397.
- puthujja, 308.
- puthujjana, 146, 248.
- puthuso, 301.
- pubba, 172, 434; ditṭha-, 445.
- pubbanta, 212.
- pubbāsava, 331.
- purakkhatvā, 491.
- purāna, 428, 437.
- Purābhedasuttaniddesa, 210.
- purima, 91.
- purisa, 124; three, 11.
- pure, 33.
- purekkhata, 73, 214.
- purekkharoti, 98; purekkharāna, 199.
- purekkhāra, taṇhā-, ditṭhi-, 73, 214.
- pūjā, sadhamma-, 320.
- peta, 126.
- pesikāla, 120.
- pesitatta, 477.
- pesuñña, two ways, 232, 260.
- pesuneyya, 232.
- pokkhara, 135.
- porisa, 11.
- phandati, 50, 406.
- phandanā, 406.
- pharusa, 397.
- phala, -kusala, 171; -dhīra, 45; -pucchā, 341; -sacechikiriyā, 324.
- phassa, 52, 109, 276, 370; five, 278; -nidāna, 273; -samudaya, 109, 274.
- phāsu, -vihāra, 480.
- phuṭṭha, 351, 370.
- photṭhabhibhū, 400.
- baddha, 464; bhavasāta-, 30.
- bandha, taṇhā-, ditṭhi-, 328.
- bandhana, seven, 433; -badha, -bandha, 160.
- bandhu, four, 11.
- bala, five, 14; -kusala, 171; -dhīra, 45; -pucchā, 341.
- Baladeva; -vatta, 92; -vattika, 89.
- balisamam̄sikā, 154.

- baliyati, 12.
 bahujāgara, 501.
 bahudhā, 487.
 bāla, 163, 286, 287, 290.
 Buddha, 457; voice, 446;
 five eyes, 354; -cakkhu,
 359; -sāvaka, pacceka-,
 158; -dhamma, six, 143.
See Bhagavat.
 bojjhaṅga, seven, 14; -kusala,
 171; -dhira, 45; -pucchā,
 341.
 bodhi, mūla, 172.
 byappathaya, 472.
 byāpāda, kilesa, 386; gantha,
 98; -vitakka, 501; sam-
 kappa, 149; -saññā, 207;
 -saññāsaya, 501.
 byāruddha, 408, 412.
 brahman, 100.
 Brahma, -bhavana, 448; -vat-
 tika, 89.
 brāhmaṇa, 86, 100, 249.
 brūti, 140, 246, 258.
- Bhagavat, 142, 211; tādi,
 459; dhona, 176; know-
 ledge of, 178; vision of,
 447. *See* Buddha.
 bhaggarāga, -dosa, etc., 142.
 Bhaṅgana, 155.
 Bhaṅgaloka, 155.
 bhajati, 466; bhajamāna, 131.
 bhajin, 142.
 bhanta, 145.
 bhaya, 371, 409; two, 402;
 five, 482.
 Bharukaccha, 155.
 bhava, 274; three, 48; rūpā-
 nam, 266; =bhavadit-
 thi, sassataditthi, 245;
 sātāsātānam, 272; -taj-
 jita, 282; -ditthi, 245,
 274.
 bhavana, 132.
- bhavasāta, six, 30; -baddha,
 30; -vatthu, 31.
 bhavābhava, 48, 109, 284.
 bhavūpanīta, 310.
 bhavogha, 57, 159.
 bhāgīn, 142.
 bhāra, three, 334.
 bhāvanā, saññā-, 143.
 bhāvitakāya, -sīla, -citta,
 -pañña, 142.
 bhikkhu, 70, 465; three, 131.
 bhūripañña, 95.
 bheda, purā, 211.
 bherava, 370, 467.
 bhovādika, 249.
- mamsacakku, 100, 354.
 makkhikā, 484.
 Magadha, 494.
 magga, 7, 14; atthaṅgika, 292;
 ariya-, 269; ekāyana-,
 454-457; -kusala, 171;
 kovida, 446; -kkhāyi, 33; -ññū, 446; -dhira, 45;
 -pucchā, 341; -bhāvanā,
 323; -vidū, 446; -sacca,
 292.
- mañku, 150.
 maṅgala, dassana, 87; sa-
 vana, 88.
 macca, 3.
 maccumukha, 48.
 maccharin, 36.
 macchariya, five, āvāsa-, ku-
 la-, lābha-, vaṇṇa-, dham-
 ma-, 128, 227; gāha, 128,
 227.
- maccheiyutta, 260.
 majjha, 434.
 maññati, 192.
 Mañibhadda, -vatta, 92;
 -vattika, 89.
 matīma, 289.
 matta (mad), 298.
 matta (measure), 496.

- mattaññutāpariyanta, 483.
 maddati, 16.
 manussaphassa, 484.
 mana, 3, 176.
 manasikāra, ayoniso (āsaya), 501.
 manussa, gatī, 97; -puechā, 340.
 manoduccarita (kilesa), 386.
 manomoneyya, 57.
 mantā, -bhāṇin, 219.
 manda, 153.
 mamatta, two, 49.
 mama-y-idam, 124.
 mamāyita, 49, 50; -vatthu, 129.
 maraja, 123.
 Maranapāra, 154.
 Marukantāra, 155.
 mala, 15, 478, 479.
 Mahākaccāna, 197.
 mahāgedha, 151.
 mahābhūta, 266.
 mahārāja, -bhavana, 448; -vattika, 89.
 Mahāviyūhasuttaniddesa, 305.
 mahesi, 343.
 Māgaṇḍikapañha, 200.
 Māgadha, 494.
 Māgandiyasuttaniddesa, 181.
 Māgandiya, 183.
 māna, 298; one—ten, 79, 80; -salla, 59, 413.
 mānātimāna, 170, 257.
 mānussada, 354.
 māmaka, 125.
 māyā, 79, 422.
 Māra, 439, 455, 475, 489; -dhitaro, 181; -senā, 95, 174, 334.
 mārisa, 140.
 migacakka, -pāṭhaka, 382.
 micchā, 144.
 mithu, 163, 290.
 miyyati, 120.
 Muṇḍikāputta, 89, 309.
 mutasuddhi, 104, 106.
 mutavisuddhika, 89.
 muti, 205.
 muttakarisa-puṇṇa, 181.
 muni, six, 58.
 munimuni, 58.
 musā, 291.
 musāvāda, 268; three ways, 152, 394.
 mussati, 143.
 mūla, 344, 490.
 Mūsikapatha, 155 (Mūsikā-, 415).
 Mendapatha, 155.
 mettā, 488.
 Metteyya, 140.
 methuna, 139, 145; dhamma, 139.
 methunaka, 139.
 medhaga, 302, 303, 406.
 Moggallāna, 394.
 Mogharāja, 438.
 mocetar, 32.
 mona, 57.
 moneyya, kāya-, vacī-, mano-, 57.
 momūha, 192, 194; -dhamma, 192.
 mosavajja, 152, 265, 425.
 moha, 15, 16, 207; -salla, 59, 413.
 mohana, 26.
 mohussada, 72.
 ya, 66.
 yakkha, =satta, 281; -bhava, 448; -vatta, 92; -vattika, 89.
 yatacāri, 498.
 yathānuḍhammam, 481.
 yathāmana, 170.
 yasa, 147.
 yāna, 145; -sannidhi, 372.

yāma, 377.
yāyati, 4.
yuta, 234.
yutta, 164.
yudhā, 172.
Yona, 155.

raja, five, 505.
rajata, 478.
rajjati, 138.
rati, 457.
ratta, 100.
randhamesin, 165.
rasa, list of, -tanhā, 240.
rasābhībhū, 400.
rāga, māradhitā, 181; -ratta,
-rāgin, 100; -salla, 59,
413.
rāgussada, 72.
rājakhadā, 171.
Rādha, 23.
rāhumukha, 154.
ritta, 158, 199; -pesuṇa, 422.
rittāsana, 481.
rukhamūla, 466.
ruci, 65.
ruppati, 5.
rusita, 498.
rūpa, 425; and nāma, 109,
276; abhimangalagata,
87; upādāya-, 266.
rūpābhībhū, 400.
rūpin, gati, 97, 137.
rūpupaya, 25.
roga, list of, 13; -phassa, 486.
lakkhaṇa, -pāṭhaka, 381.
laddhā, 3.
lapati, 48, 388.
lapanā, 387.
lābha, -kamya, 237, 389;
-macchariya, 128; -sak-
kārasilokapatisamyutta
(vitakka), 501.
limpati, 55, 135.
lepa, tanhā-, ditṭhi-, 55. | loka, 60, 471; six, 9, 29;
sadevaka, 447.
lokadhātu, ekā—mahāsaḥas-
sī, 356.
lobha, 15, 16, 261; -pāpaka,
422.
lola, 366.
lohathālaka, 226.
lohamāsa, suvañṇachanna,
448.

Vamsapatha (Amsa-), 155.
vaggasārin, 108, 329.
vagguvada, 446.
Vaṅga (Vaiṅka), 154.
vaca, 299.
vacīducecarita (kilesa), 386.
vacīpārisuddhi, 472.
vacīmoneyya, 57.
Vajirā, 439.
vanṇamacchariya, 128.
vata (vatta), hatthi-, assa-,
go-, etc., 92.
vatta, 66; atṭha dhutaṅgāni,
188; -suddhi, 104, 106;
-suddhika, 89.
vattha, six, -sannidhi, 372.
vatthu, six, 11; ittha, anittha,
268; -acchedasamkin,
316; -kāma, 1; -vijjā,
372; -vipariṇāma, 316.
vadati, 86, 163; vajjā, 498;
vadassū, 173.
vambhayitakāraṇa, 319.
vasana, 495.
vācā, 504; parassa, 299; pa-
yutta, 389.
vācāyata, 220, 221.
vāda, 62, 63, 250; -kāma,
163.
vādiyati, 173.
vāri, 135; -ja, 203.
Vāsudeva, -vatta, 92; -vat-
tika, 89.
vikappeti, 97. |
|--|--|

vikampati, 195.	viyatta, 108.
vikkhambhati, 492.	viyārambha, 442.
vikkhambhana, 6.	virajjati, 138, 237.
vigayha, 163, 285.	virata, 314.
vighāta, 140; -bhūmi, 170.	viramati, 168, 376.
vicarati, 201, 263.	virāgaratta, 100.
vicinati, 398.	virādhayitvā, 312.
vijānāti, 442; vijaññā, 189.	viriya, -parakkama, 487;
vijiguechati, 465, 479.	-samādāna, 476.
viññeyya, cakkhu-, etc., 24.	viruda, 382.
vitakka, 386, 493; nine, 501.	viruddha, 239.
itarati, 57.	vilañgathālikā, 154.
vidaheyya, 382.	vivata, 96; -cakkhu, 354.
vidvā, 93, 308.	vivāda, 103, 167, 255; dve
vidhamseti, 5.	phalāni, 307; -jāta, 260,
vidhameti, 5.	329.
vidhā, three, 195.	vivādeti, vivādiyati, 173.
vidhāvati, 414.	vivitta, 201.
vinayati, 52; vinayā, 348;	viveka, three, 26; kāya-, 26;
vinayāya, 506.	citta-, 27; upadhi-, 27;
vinābhāva, 122; -santa, 122.	-cariyā, three, 158; -das-
vinighāti, 164.	sin, 222.
vinicehaya, 186, 264; tanhā-,	visajja, 98.
266; ditthi-, 267.	visajjanachanda, 262.
vinodeti, 454, 489.	visaññasaññin, 279.
vippajahāti, vippahātave, 149.	visattika, 8, 9, 247.
vippamutta, 331, 336.	visama, 37, 41.
vippalujjati, 5.	visuddhi, 138, 162.
vippahātave, 149.	visenikatvā, 174.
vibhava, 274, 282; =vibha-	visenibhūta, 95, 96, 334.
vaditthi, uechedaditthi,	visesin, 244.
245; rūpānam, 266; sā-	visoseti, 434.
tāsātānam, 273; -ditthi-	vihane, 509.
245, 274.	vhimsā, kilesa, 386; -vitak-
vibhūta, 275; ñāta-, tīraṇa-,	ka, 501; samkappa, 149;
pahāna-, samatikkama-,	-saññā, 207; -saññāsaya,
277; -saññin, 280.	501.
vibhūsā, two, 380.	vītagedha, 250.
vibhoti, 279.	vītatañha, 211.
vimamsin, 283.	vītamacechara, 444.
vimānadassin, 295.	vuceati, 431.
vimāneti, 297.	vutta, 265.
vimutta, 283; -citta, 284.	Vettādhāra (Cettā-), 155.
vimutti, -kkhandha, -ñāna-	veda, 93, 204.
dassanakkhandha, 21.	vedagū, 93, 204, 299, 431.

<p>vedanā, 109.
vedi, 286.
vedhati, 312, 467.
vemajjha, 213.
Verāpatha, 154.
velā, 504.
veviccha, 422.
Vesuṅga, 154.</p> <p>saṁvasati, 423.
saṁvijita, 406.
saṁvega, 406.
samsuddhapāñña, 289.
saṁsuddhi, 84.
saka, 252.
sakāyana, 301.
Sakunapatha, 155.
sakkāya, -samudaya, 109.
sakkhidhamma, 360, 400.
saṁkappa, 149.
Saṅkassanagara, 445, 447.
Saṅkupatha, 155.
saṁkhata, 72.
saṁkhamundikā, 154.
saṁkhā, 327.
saṅga, seven, 91, 432.
saṅgata, 126.
sacca, 287, 421; eka, 292;
 puthupacceka-, 162;
 -mana, 62.
sajjati, 387; satta, 23, 24.
saññasaññin, 279; -satta, 93.
saññā, yutta-, patta-, lakkha-
 na-, kāraṇa-, thāna-, 193;
 kāma-, byāpāda-, vihi-
 msā-, ditthi-, 56, 207;
 -nidāna, 280; -bhāvanā,
 ten, 143; viratta, 207.
saññānuloma, anicca-, duk-
 kha-, anatta-, 193.
saññāsaya, 501.
saññin, gati, 97, 138.
sat̄ha, 395.
sata, 478; four causes, 9,
 19.</p> | <p>sati, 7.
satipatṭhāna, four, 14; -kusa-
 la, 325; -dhīra, 45; -pue-
 chā, 340.
satipārisuddhi, 478.
satimat, 506.
satta (sajjati), 23, 24.
sattha, three, 151.
satthar, 446; hīna, 312.
satthavāha, 446.
sadā, 18, 244.
saddābhībhū, 400.
saddha, 235.
sadhammapūjā, 320.
sañha, 234.
santa=nibbuta, 70, 253.
santa (sat), 350.
santi, accanta-, tadaṅga-,
 sammati-, 74; kuppapa-
 ticca-, 75; ajjhatta-,
 185; ditthi-, 314; -vada,
 -vāda, 203.
santika, 158.
santhavajāta, 198.
sanditthi, 288; -rāga, 300.
sannidhi, 372; -chanda, 262.
sappa, 7.
sabba, =dvādasāyatanāni,
 133.
sabbattha, 133.
sabbadhi, 441, 443.
sabbaso, 421.
sabrahmacārin, 503.
Sabhiya, 71, 87, 93.
sama, 107, 194, 251, 441.
samaññāta, 153.
samaṇa, 249, 265.
samatikkavibhūta, 278.
samativattati, 10.
sammatisanti, 74.
samatta, 65, 289, 298.
samanta, 409; -cakkhu, 360.
samādāya, 478.
samādhi, 365; -khandha.
 21.</p> |
|--|--|

- samāpatti, four, 7; aṭṭha-, 108, 328; arūpa-, 281;
 asubha-, ānāpāna-, kasiṇa-, 143; dvayadvaya-, 139; rūpāvacarārūpāvaca-, 100; -ñāṇa, 106.
 samāhitatta, 501.
 samijjhati, 2.
 samāya, 306.
 samuggahāya, 105.
 samuggahita, 76, 100, 193.
 samudda, 353.
 samecca, 94.
 sameti, 284.
 samerita, 410.
 sampajāna, 395.
 samparāyā, 261.
 samparāyika, ānisamsa, 104; bhaya, 402.
 sampavedhati, 371.
 samphusitum, 181.
 sambodhi, -kāma, 481.
 sammā, 431; -ditthi, 188; -sambuddha, 58.
 sammuti, 308.
 sayamī, 69.
 sayana, 377; -sannidhi, 372.
 sarasaparittatā, 43.
 saravāda, 315.
 sarīra, 181.
 salla, seven, 59; -viddha, 5.
 savana, 188; maṅgala, amaṅgala, 88.
 sassataditthi, 82, 245.
 sahati, 423, 506.
 sahapesuṇa, 257.
 sāt̄heyya, 395.
 sāta, 265.
 sātiya, 233.
 sāpattika, 102.
 sāmaggi, three, 131; gana-, 131; dhamma-, anabhinibbatti-, 132.
 sāmantajappa na saṃkhāta, 226.
 Sāriputta, 445, 480; -samāpaññā, 179.
 Sāriputtasuttaniddesa, 445.
 sāvajja, -kamma, 313.
 sāvajjanavajja, 313.
 Sāvatthi, 417-8.
 sāsana, Gotama-, 399; pariyatti-, patipatti-, 143.
 sāhasā, -cariyā, 427.
 sikkhati, 39.
 sikkhā, three, 39; adhisīla-, adhicitta-, 39, 478; adhipaññā-, 40; hatthi-, assa-, etc., 420.
 sita, 428; sitāse, 91.
 Sineru, 126.
 sirimsapa, 484.
 sīta, two causes, 486.
 sīdati, 420.
 sīmā, four, 99.
 sīmātiga, 99.
 sīla, 66, 188; -kkhanda, 21, 39; -vata, 66; -velā, 504; -saṃvarapariyanta, 483; -suddhi, 104, 106; -suddhika, 88.
 sīlabba, 188; -parāmāsa, 98; -pārisuddhi, 475.
 sīluttama, -vāda, 309.
 sujjhati, 85.
 suñña, loka, 439.
 suta, 127; -suddhi, 104, 106; -suddhika, 88.
 suti, 187.
 sutvā, 150.
 sutvāna, 140.
 suddha, 84.
 Sudhāṭṭhakasuttaniddesa, 84.
 suddhānupassin, 85.
 suddhi, 87, 161; accanta-, 98; ditthi-, suta-, muta-, sīla-, vatta-, 104; magga, 324.
 suddhimvada, 326.

sunihīnapañña, 287.	seyya, 350.
Sundarī, 64.	sevati, 383, 481.
supañña, bhavana, 448; -vata, 92; vattika, 89.	sessam, 493.
supina, -gata, 126; -pāṭhaka, 381.	soka, 128; -paridevamacchara, 128; -salla, 59, 414.
suppahāya, 29.	socati, 166, 428, 433.
Suppādaka, 155.	sota, 368, 433.
Suppāra, 155.	sopadhika, 86.
subbināya, 326.	sneha, 426.
subha, 326; -vāda, 162.	svātivatta, 76.
Sumedha, 453.	hatthapajjotikā, 154
Suratṭha, 155.	hatthi, -vatta, 92; -vattika, 89.
suriyavattika, 89.	hadayassita, 412.
suvaññakāra, 478.	hasa, 378.
Suvaññakūta, 155.	hassati, hasati, 169.
Suvaññabhūmi, 155.	hāvati, 147.
suvimuttacitta, 507.	Hālindakāni, 197.
susāna, 466.	hitvā, 331.
sūra, 171.	hirañña, 11.
sekha, 493; seven, 130; -muni, 58.	hīna, 48, 103, 107, 146; -vāda, 167.
setṭha, 322.	hīyati, 428.
settha, 493.	huram, 109.
senā, 95, 174; Māra-, 95, 174, 334.	